
AKDENİZ İİBF DERGİSİ

Cilt/Volume: 19

Yıl/Year: 2019

Sayı/Number:
2019 Özel Sayısı

Sosyal bilimler alanında, toplumsal oluşumları, gelişmeleri ve sorunları irdeleyen bilimsel çalışmaları yayımlar.

Akdeniz Üniversitesi
İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi
yayımdır.

Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.

Akdeniz İİBF Dergisi

- TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanına dahildir.
- International Bibliography of the Social Sciences (IBSS)
- EBSCO
- EconLit

p-ISSN: 1302 - 9975

e-ISSN: 2667 - 7229

AKDENİZ İİBF Dergisi, genel anlamda sosyal bilimler, daha özelinde iktisat ve yönetim bilimleri alanında, özgün araştırmaya dayanan makaleler başta olmak üzere her sayıya ayrılmış belli bir bölümde rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı v.b. makale dışı yazılara da yer verir. Bu kapsamda iktisat, işletme, kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve maliye bilim alanlarından ve bu alanlarla ilgili olarak felsefe, psikoloji, sosyoloji, hukuk ve iletişim disiplinlerinden yazılara açıktır. Yazarlar, Akdeniz İİBF Dergisi yazım kurallarına uygun hazırlanmış Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde çalışmalarını Dergi'ye katkıda bulunabilirler.

Akdeniz İİBF Dergisi yılda iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Akdeniz İİBF Dergisi'ni bağlamaz.

Akdeniz İİBF Dergisi'nde yer alan yazılardan kaynak gösterilerek aktarma ve alıntı yapılabilir.

SAHİBİ/OWNER

Akdeniz Üniversitesi İİBF adına
Dekan Prof. Dr. Ahmet UZUN

EDİTÖRLER/EDITORS

Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY - Prof. Dr. B. Esra ÇAYHAN - Dr. Öğr. Üyesi Senem ATVUR

EDİTÖR YARDIMCILARI/ASSISTANT EDITORS

Arş. Gör. Huriye ALKIN - Arş. Gör. İlyas ÖZKÖK

YAYIN KURULU/ALAN EDİTÖRLERİ/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Zeliha GÖKER (Maliye)

Prof. Dr. Sayım IŞIK (İktisat)

Prof. Dr. Rabia BATO ÇİZEL (Çalışma Ekonomisi)

Prof. Dr. Faruk ATAAY (Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi)

Doç. Dr. Mehmet MERT (Ekonometri)

Doç. Dr. Janset ÖZEN AYTEMUR (İşletme)

Dr. Öğr. Üyesi Senem ATVUR (Uluslararası İlişkiler)

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Yener ALTUNBAŞ

Bangor Üniversitesi, İngiltere

Prof. Ronald BURKE

York Üniversitesi, Kanada

Prof. Jose Maria Garcia Alvarez COQUE

Politecnica De Valencia Üniversitesi, İspanya

Prof. Mustafa ERDOĞDU

Marmara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Korkut ERTÜRK

UTAH Üniversitesi, ABD

Doç. Dr. Ozan Nadir ALAKAVUKLAR

Massey Üniversitesi, Yeni Zelanda

Prof. José Ramos Pires MANSO

Beira Interior Üniversitesi, Portekiz

Doç. Emel MEMİŞ

Ankara Üniversitesi, Türkiye

Prof. Sedat MURAT

İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Gencer ÖZCAN

Bilgi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Alpaslan ÖZERDEM

Coventry Üniversitesi, İngiltere

Prof. Caroline SAUNDERS

Lincoln Üniversitesi, Yeni Zelanda

Prof. Binhan Elif YILMAZ

İstanbul Üniversitesi, Türkiye

BASIM YERİ/PRINTED BY

Girişim Matbaacılık, Ankara
Yusuf ÖZALP (yozalp@hotmail.com)

İLETİŞİM/CONTACT

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dumlupınar Bulvarı, Kampus, 07058
Antalya-TÜRKİYE

Tel: 242 227 44 45 – 310 18 24 – 310 18 50 Faks: 242 227 44 54

<http://dergipark.gov.tr/auibfd>

iibfdergi@akdeniz.edu.tr

Editör'den Özel Sayıya

Dergimiz yayın hayatına başladığından bu yana dördüncü olan bu özel sayı, Üniversitemiz Uluslararası İlişkiler Bölümü inisiyatifi ile ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ve dünyada tüm sosyal bilimlerin ve küresel siyasetin ilgi odağı haline gelen kutup bölgeleri üzerine yapılan çalışmalar giderek yayılmaktadır ve bu özel sayı ülkemizde gerçekleştirilen öncü çalışmalardan bir tanesidir. Özel sayı, "21. Yüzyıl Küresel Siyasetinde Kutuplar" teması çerçevesinde, konuya farklı açılardan yaklaşan dokuz makale içermektedir. Özel sayının ilgi uyandıracığını ve konuyla ilgili birçok bilinmeyen noktaya temas eden makalelerle araştırmacılara yol göstereceğini umuyoruz.

Makalelerin yazarlarına, objektif değerlendirmeleriyle katkı veren hakemlere, bu dergini misafir editörlüğünü kabul eden Prof. Dr. Esra ÇAYHAN ve Dr. Öğr. Üyesi Senem ATVUR'a ve bu multi-disipliner araştırma konusunda özel sayı çıkarma cesaretini göstererek, inisiyatif alan Uluslararası İlişkiler Bölüm'üne teşekkür ederiz.

Her zaman olduğu gibi, baskı işlerini gerçekleştiren Girişim Matbaacılığa ve basım giderlerinin karşılanmasını sağlayan Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Editör

Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY

Misafir Editörler'den Özel Sayıya

21. Yüzyıl Siyasetinde Kutuplar

Tarih boyunca efsanelere konu olan Kutup bölgeleri, 16. yüzyıldan itibaren farklı ülkelerden kâşiflerin hedefine yerleşmiştir. 19. yüzyıldaki bilimsel ve teknik ilerleme Kutup bölgelerinin erişilebilirliğini ve haritalandırılmasını bir adım kolaylaştırmıştır. Emperyal politikaların zirve yaptığı bu dönemde devletlerin Kutup bölgelerinde toprak elde etme ve egemenlik kurma arayışları hız kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde ise iki süper güç arasındaki rekabet Kutup bölgelerinde de yansımalarını bulmuş ve Kuzey ve Güney Kutbu'nun stratejik önemi öne çıkmaya başlamıştır.

Arktik/Kuzey Kutbu ve Antarktika/Güney Kutbu bölgeleri farklı coğrafi özelliklere sahiptir. Antarktika, buzullarla kaplı bir kara parçası iken, Arktik etrafı kara parçalarıyla çevrili ve buzlarla kaplı bir okyanus alanıdır. Bu nedenle iki bölgenin hukuki statülerinde farklılıklar gözlenmektedir. Soğuk Savaş dönemi içinde Antarktika bölgesi devlet egemenliğinden arındırılmış, yalnızca bilimsel amaçlarla yürütülen faaliyetlere açık bir statüye kavuşmuştur. Buna karşın Arktik bölgede iki süper gücün kıyıdaş konumunda yer alması, bölgede askeri faaliyetlerin artması ve çatışma riskinin yükselmesi sonucunu doğurmuştur. SSCB'nin çöküşü ile Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası siyasette Kutup bölgelerinin geri plana itilmesinde rol oynamıştır.

21. yüzyılın ilk 20 yılını tamamlarken, Kutup bölgelerinin küresel siyaset içinde öneminin tekrar artmaya başladığı gözlenmektedir. Aktörlerin çeşitlendiği, ilişkilerin karmaşıklaştığı ve karşılıklı bağımlılığın arttığı, küresel sistem içindeki risk ve belirsizliklerin çoğaldığı bir dönemde Arktik ve Antarktik bölgelerine dikkat çeken en önemli gelişmelerden biri hızlanan küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunudur. Bu süreçte Kutup bölgelerinde yer alan buzulların erimesi okyanus akıntılarında değişimlere yol açmakta, yağış düzenleri ve mevsim özellikleri değişim göstermektedir. Bu durum küresel sonuçlar doğuran etkiler yaratmaktadır. Bunun yanında buzullardaki erimenin deniz seviyesinde artışa neden olacağı yapılan projeksiyonlarla öngörülmektedir. İklim değişikliği sürecinin sosyal, ekonomik ve siyasal sistemlerde yaratacağı bozulmalar, küresel siyasetin yeni sorunlarla ve meydan okumalarla karşı karşıya kalacağını göstermektedir.

Öte yandan, Kutuplarda yer alan buzullardaki erime bu bölgelerde yer alan petrol ve doğal gaz başta olmak üzere maden kaynaklarına erişimi kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bu durum, özellikle Arktik bölgesinde devletler ve özel şirketler arasındaki rekabeti artırmaya başlamıştır. Antarktika, uluslararası antlaşmalar ile koruma altında olmasına karşın, 2048 sonrasında devletlerin anlaşmayı revize etme ve bölgeyi ekonomik faaliyetlere açma konusunda talepte bulunup bulunmayacağı belirsizdir.

Bunun yanında özellikle Arktik bölgedeki erimenin ulaşımı kolaylaştıracak olması, küresel ticarete yeni ulaşım yollarının açılmasını gündeme getirmektedir. Pek çok küresel ve bölgesel aktör bu stratejik önceliklerle Kutup bölgelerine ilgisini artırmaktadır. Bu ilginin Kutuplardaki ekolojik bozulmayı hızlandırması ve iklim değişikliğinin küresel etkilerinin geri döndürülemez boyutlara ulaşması tehdidi daha yüksek sesle dile getirilmeye devam etmektedir.

Küresel siyaset içinde mesafelerin anlamını yitirmeye başladığı bir süreçte, Türkiye’de Kutup bölgelerine ve Kutup siyasetine ilginin artmaya başladığı gözlenmektedir. Konuyla ilgili akademik çalışmaların çoğalması, Türkiye’nin Kutup politikalarında etkili olabilmesi açısından da önem taşımaktadır. Özellikle sosyal bilimler alanında yapılacak çalışmalar, Arktik ve Antarktik bölgelerinin 21. yüzyıl siyasetinin şekillenmesinde nasıl rol oynayabileceğinin tartışılması, yeni politikaların geliştirilmesi ve küresel sistem yapısının değişmesi yönünde etken olabilecektir. Akdeniz İİBF Dergisi olarak “21. Yüzyıl Küresel Siyasetinde Kutuplar” Özel Sayısı ile Türkçe sosyal bilimler literatürüne katkı sunmayı ve Kutup Bölgeleri konusunda farkındalığı artırmayı amaçlamaktayız.

Dergimizin bu sayısında dokuz makale yer almaktadır. Farklı disiplinlerden akademisyenlerin Arktik ve Antarktika siyasetine ilişkin çalışmaları, hakem süreçlerinin ardından yayıma hazır hale gelmiştir. Özel Sayımızda Hasan Fatih SEVAL, Arktik bölgedeki uluslararası siyasi düzeni ele aldığı çalışmasında Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar bölgede görece bir istikrarın hâkim olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşın, ilerleyen dönemde bölgedeki çıkar çatışmalarının artması potansiyelini dikkate alarak, istikrara yönelik siyasi düzen olasılıkları incelenmiştir. Arktik’te özellikle Rusya ve ABD dışındaki aktörlerin etkisiyle çokkutuplu bir düzenin hâkim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alp Yüce KAVAS’ın çalışmasında ise Soğuk Savaş sonrası dönemde Arktik jeopolitiği çerçevesinde küresel aktörlerin ekonomik ve stratejik önceliklerine değinilerek bu durumun yarattığı rekabet ele alınmıştır. Bunun yanında bölgedeki işbirliği potansiyeli de farklı teorik perspektiflerden yararlanılarak tartışılmış ve uluslararası örgütlerin çatışma riskini azaltıcı rolleri üzerinde durulmuştur.

Abdurrahman TARAKTAŞ, Arktik bölgedeki çevresel, siyasi, ekonomik ve insani sorunları ortakların trajedisi yaklaşımı temelinde ele almaktadır. Bölgenin küresel müşterekler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılan çalışmada, Arktik bölge için Antarktika bölgesindeki küresel müştereklerden farklı bir düzenlemenin gerekliliği de ortaya konmaktadır. Arktik bölgedeki bozulmanın etkilerinin tüm dünya yansması dikkate alınarak, küresel müşterekler çerçevesinde sıkı düzenlemelerin ve yönetimin önemi belirtilmiştir. Ceren UYSAL OĞUZ ve Güneş ERSOY, Arktik

Okyanus üzerinde yer alan Svalbard Takımadalarının hukuki statüsünü ele aldıkları çalışmalarında deniz hukuku çerçevesinde deniz egemenlik alanlarına ilişkin düzenlemeleri incelemişlerdir. Özellikle Norveç'in kıta sahanlığı temelinde ortaya attığı iddialardan hareketle, ekonomik çıkarın hukuki tartışmalara etkisi de sorgulanmıştır.

Özel Sayımızda, küresel siyasetin etkili aktörlerin biri haline gelen Çin'in Arktik bölgeye ilgisini ekonomik, hukuki ve stratejik yönden ele alan üç farklı makale yer almaktadır. Mehmet ZANBAK ve A. Beyhan AKAY Arktik bölgenin ekonomik öneminden hareketle Çin'in bölgeye yönelik politikalarının ülke ekonomisine potansiyel katkısı üzerinde durmaktadır. Özellikle hammadde ve enerji temini ile lojistik anlamda Çin mallarının Batı pazarlarına ulaşımını kolaylaştırma yönünde Arktik bölge Çin için bir çekim merkezi yaratmaktadır.

Burcu GÜÇLÜ AKPINAR ise Çin'in Arktik politikalarını uluslararası hukuk çerçevesinde, özellikle de Uluslararası Deniz Hukuku bağlamında ele almaktadır. Çin'in bölge ülkeleri ile imzaladığı ikili anlaşmalar aracılığıyla bölgedeki hukuki etkisi üzerinde durulurken, Çin'in ilerleyen dönemde savunduğu eleştirel uluslararası hukuk prensiplerinin Arktik bölgenin yeniden yapılandırılması ve küresel düzenlemelerinin önünün açılması yönünde rol oynayabileceği savunulmaktadır.

Anıl Çağlar ERKAN ve Ayça EMİNOĞLU da Çin'in Arktik politikalarını, Çin'in Grand Stratejisi olarak ele aldıkları "Bir Kuşak Bir Yol İnisyatifi" çerçevesinde değerlendirmektedir. Kutup İpek Yolu projesi ile Çin'in yeni ulaşım politikası hedefinin stratejik önemi ele alınırken, bu bağlamda Rusya ve Çin arasında enerji alanındaki derinleşen işbirliğinin yansımalarına odaklanılmıştır. Çalışmada, iki küresel aktörün bölgesel işbirliğinin küresel jeopolitik açılarından yaratabileceği etki de dikkate alınmıştır.

Sanem ÖZER, Okyanusya bölgesinin önemli aktörlerinden biri olan Avustralya'nın yumuşak güç temelli dış politika yaklaşımını Antarktika politikaları çerçevesinde ele almaktadır. Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin en etkili taraflarından biri olan Avustralya'nın, kültür, diplomasi, teknoloji ve bilimsel faaliyetler temelinde bir politika yürüterek, bölgedeki uluslararası rejimin tasarlanmasında etkili rol oynadığı belirtilmiştir. Avustralya'nın çıkar yaklaşımı irdelenerek, bölgesel liderlik konumuna gelip gelemeyeceği de tartışılmıştır. Aybüke İNAN ŞİMŞEK ise uluslararası toplum yaklaşımı çerçevesinde Antarktika ve Arktik'te düzen ve adalet ikileminin yansımaları üzerinde durmaktadır. İki bölgede var olan uluslararası rejimler İngiliz Okulu'nun çoğulcu ve dayanışmacı yaklaşımlarının varsayımları temel alınarak karşılaştırılmıştır. İki bölgede farklı hukuki dinamiklerin ortaya çıkması ise uluslararası toplumun kurumları üzerinden açıklanmıştır.

Güncel tartışmalar ile ilgi uyandıracığını düşündüğümüz Dergimiz Özel Sayısına katkı veren tüm yazarlara ve titiz değerlendirmeleri ile hakemlik sürecinde emeği geçen akademisyenlere teşekkür ediyoruz. Ayrıca baskı işlerini gerçekleştiren Girişim Matbaacılığa ve basım giderlerinin karşılanmasını sağlayan Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne de teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Özel Sayımızın Türkiye'de Kutup bölgelerine yönelik akademik tartışmaların canlanmasına ve multidisipliner çalışmaların yaygınlaşmasına ufak da olsa bir katkı sunmasını umuyoruz.

Özel Sayı Editörleri

Prof.Dr. B. Esra ÇAYHAN- Dr.Öğr. Üyesi Senem ATVUR

İçindekiler/Contents

- 1 *Hasan Fatih SEVAL*
- Araştırma Makalesi Arktik Bölge’de Uluslararası Siyasi Düzen: Teorik Bir Yaklaşım
International Political Order of the Arctic: A Theoretical Approach
- 25 *Alp Yüce KAVAS*
- Araştırma Makalesi Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli
The Arctic Geopolitics in the Aftermath of the Cold War and the Potential of Regional Cooperation
- 45 *Abdurrahman TARAĞAŞ*
- Araştırma Makalesi Kuzey Kutbu’nda Ortakların Trajedisi Sorununa Çözüm Olarak Küresel Müşterekler Önerisinin Değerlendirilmesi
The Evaluation of Global Commons Recommendations as a Solution to the Tragedy of Commons Problem of the North Pole
- 64 *Ceren UYSAL OĞUZ, Güneş ERSOY*
- Araştırma Makalesi Svalbard Takımadası ve Çevresindeki Deniz Alanlarına Yönelik Uluslararası Hukuk Düzenlemelerinin İrdelenmesi
Analysis of International Legal Regulations in the Maritime Zone Around Svalbard Archipelago
- 92 *Mehmet ZANBAK, A. Beyhan AKAY*
- Araştırma Makalesi Bir Çekim Merkezi Olarak Arktika’nın Çin Ekonomisi Açısından Önemi: Seçilmiş Endüstrilere Yönelik Bazı Çıkarımlar
The Importance of the Arctic Region as a Centre of Attraction for the Chinese Economy: Some Implications for Selected Industries
- 122 *Burcu GÜÇLÜ AKPINAR*
- Olgu Sunumu Eleştirel Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin’in Arktik Politikalarının Analizi
Analysis of China's Arctic Policies in the Context of Critical International Law

145 *Anıl Çağlar ERKAN, Ayça EMİNOĞLU*

Araştırma
Makalesi Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnsiyatifinde Arktik: Kutup
İpekyolu'nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü
*As a Grand Strategy Arctic on The Belt and Road Initiative: The Role of Polar
Silk Road in Sino-Russian Energy Cooperation*

174 *Sanem ÖZER*

Araştırma
Makalesi Avustralya'nın Antarktika Politikası
Australia's Antarctica Policy

207 *Aybüke İNAN ŞİMŞEK*

Derleme Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika
Karşılaştırması
*Polar Policies of the International Society: The Comparison between Arctic-
Antarctic*

Yazarlar Hakkında

Yazarlara Duyuru

Author Guidelines

Arktik Bölge’de Uluslararası Siyasi Düzen: Teorik Bir Yaklaşım

International Political Order of the Arctic: A Theoretical Approach

Hasan Fatih SEVAL¹

Geliş tarihi: 31.05.2019, Kabul tarihi: 26.07.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Küresel ısınmanın etkilerinin daha belirgin bir şekilde hissedilmeye başlandığı son yıllarda Arktik Bölge, sadece iklimsel konularda değil, siyasi konularda da ön plana çıkmaya başlamıştır. Buzul kütlelerinin erimesiyle bölgeye erişim kolaylaşmış; zengin doğal kaynak potansiyeli ve yeni ticaret yollarının kullanım ihtimali bölgeyi küresel bir coğrafya haline dönüştürmüştür. Küresel ölçekte stratejik öneme sahip olan bölgede, Soğuk Savaş’tan bu yana istikrarlı bir uluslararası politik düzen hâkimdir. Çıkar çatışmaları ihtimalinin artacağı öngörülen önümüzdeki yıllarda bu istikrarın sürdürülebilmesi için, bölgeye hâkim uluslararası siyasi düzenin doğasını anlamak önemlidir. Çalışmada, öncelikle Uluslararası İlişkiler disiplininde tanımlandığı şekliyle istikrarlı bir düzen olup olmadığı sorgulanmış, ardından bölgedeki uluslararası düzen üç farklı teorik yaklaşım bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Arktik Bölge, Uluslararası Düzen, İstikrar*

JEL kodları: *F02, F50, Q34*

Abstract

In recent years, as the effects of global warming have become more apparent, the Arctic has begun to come into prominence not only on climatic issues but also on political issues. With the melting of glacial masses, access to the area was facilitated; the rich natural resource potential and the possibility of using new trade routes have transformed the region into a global geography. In the Arctic, which has strategic importance on the global scale, a stable international political order has prevailed since the Cold War. It is important to understand the nature of the international political order that dominates the region in order to maintain this stability in the coming years, where the possibility of conflicts of interest is expected to increase. In this paper, firstly, it is questioned whether there is a stable order as defined in the International Relations discipline; and then the international order in the region is discussed in the context of three different theoretical approaches.

Keywords: *The Arctic, International Order, Stability*

JEL codes: *F02, F50, Q34*

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Arş.Gör.
hfseval@mehmetakif.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4609-8819>

Giriş

Son çeyrek yüzyılda Arktik Bölge², pek çok farklı özelliği sebebiyle birbirinden farklı alanlardan bilim insanlarının dikkatini cezbetmeye başlamıştır. Hem gelişen teknolojiyle birlikte bölgeye ulaşım imkânlarının artması hem de küresel ısınmanın sonucu olarak buzulların hatırı sayılır seviyede erimesi sebebiyle Arktika, antropologlar, biyologlar ve çevrebilimciler başta olmak üzere pek çok araştırmacı için bâkir ve çalışılmamış bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bunlarla birlikte Arktika, zengin doğal kaynak rezervleri ve stratejik konumu dolayısıyla Uluslararası İlişkiler disiplini için de önemli bir bölge hüviyetine sahiptir.

Gerek stratejik konumundan ötürü kıtalar arası ticarete yeni rotaların kullanımına imkân sağlaması bakımından, gerekse büyük yeraltı zenginliği bakımından ‘21. yüzyılın coğrafi keşifleri’ olarak da adlandırılabilir Arktik araştırmalarına göre, bölge, önümüzdeki yıllarda küresel siyasetin merkezlerinden biri olma potansiyeline sahiptir. Bu sebeple, küresel etkilere sahip olan Arktik Bölge’de siyasi düzen, Uluslararası İlişkiler disiplini için oldukça mühim bir konu olarak öne çıkmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesinden itibaren siyasi bir istikrarın gözlemlendiği bölgedeki uluslararası siyasi düzenin doğasını anlamak, küresel ısınmanın etkileriyle bölgeye ve bölge kaynaklarına erişimin kolaylaşacağı, dolayısıyla çıkar çatışması ihtimallerinin artacağı önümüzdeki yıllarda bölge ile ilgili yaklaşımları şekillendirme açısından önemlidir.

Çalışmada ilk olarak Arktik Bölge’nin tam olarak nereyi ifade ettiği, küresel önemi ve etkili aktörleri ele alınmıştır. Ardından bölgedeki uluslararası düzenin doğası Uluslararası İlişkiler literatürü çerçevesinde tartışılmış ve bölgede istikrarın hâkim olduğu ortaya koyulmuştur. Son olarak, bölgede hâkim olan istikrarlı uluslararası düzenin, Uluslararası İlişkiler disiplininin Çok Kutuplu İstikrar, Hegemonik İstikrar ve Demokratik Barış Teorisi yaklaşımlarından hangisiyle daha iyi bir şekilde açıklanabileceği tartışılmıştır.

1. Arktik Bölge

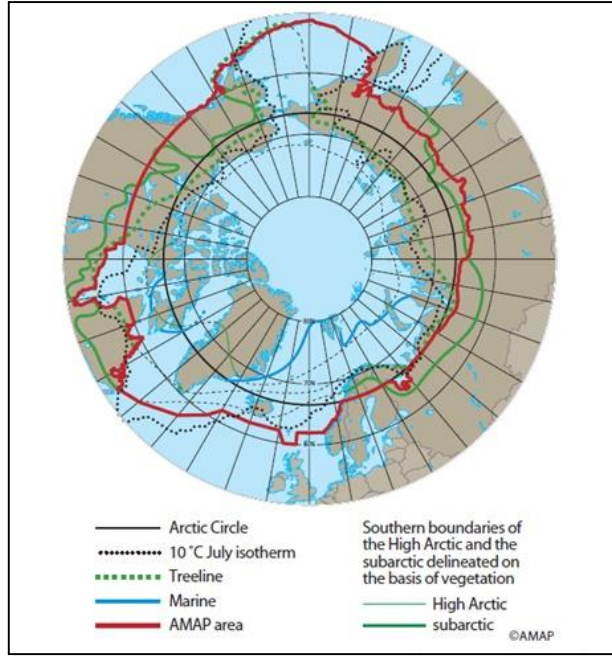
1.1. Bölgenin Tanımı

Genel itibarıyla Kuzey Kutbu ve çevresini niteleyen Arktik Bölge ile ilgili tam anlamıyla fikir birliğine varılmış bir sınır tanımlaması yoktur. Bölgeyle ilgili coğrafya, iklim, biyolojik çeşitlilik ve demografik özellikler gibi faktörleri baz alarak yapılan tanımlamalarla birlikte, doğal olarak, siyasi alan tanımlamaları da vardır. Örneğin, bölgedeki en önemli uluslararası örgütlerden biri olan Arktik Konsey’in desteklediği projelerden Circumpolar

² Çalışma boyunca ilgili bölgeden bahsederken, aynı ifadeleri sık sık kullanarak bir kakofoni oluşturmaktan kaçınma endişesiyle, zaman zaman ‘Arktika’ ifadesi de kullanılmıştır.

Arctic Vegetation Map'e (CAVM)³ göre Arktik Bölge yaklaşık 7,1 milyon km²lik bir alanı ifade etmektedir (Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF), 2013: 14). Yine Arktik Konsey'in alt oluşumlarından biri olan Arktik İzleme ve Değerlendirme Programı'na (Arctic Monitoring and Assessment Programme [AMAP]) göre ise bölgenin daha geniş bir alan tanımı vardır. Arktika'nın sınırları üzerinde belli bir fikir birliği olmadığı için, bölge nüfusu da yapılan tanımlamaya göre 4 ile 10 milyon arasında değişiklik göstermektedir (Ahlenius vd., 2005: 14; Duhaime ve Caron, 2006: 9; Heleniak, 2014: 53). Çalışmada, Harita 1'de kırmızı çizgiyle gösterilen, Kuzey Kutup Dairesi içerisinde kalan tüm alanı, Arktik Okyanusu'nun Atlantik ve Pasifik okyanuslarıyla bağlantılarını ve Sibiry'a ve Kuzey Amerika'nın Arktika'ya bakan kıyılarını kapsayan AMAP'ın Arktik Bölge tanımlaması baz alınmıştır.

Harita 1. Arktik Bölge

Kaynak: Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), 2010

1.2. Bölgenin Küresel Önemi

Arktika, iklimsel şartları dolayısıyla insan yaşamı için elverişli koşullara sahip olmayan, haritaya bakıldığında sadece kıyıdaş 8 ülkeyi ilgilendiren

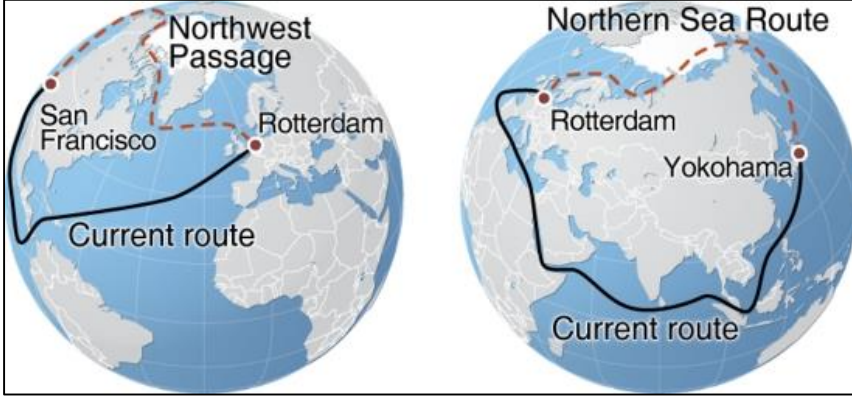
³ CAVM, Arktik bölgenin bitki örtüsü ile ilgili özelliklerini haritalandıran uluslararası bir projedir. Bölgeyi ekolojik bir perspektifle tanımlar. Coğrafyada 'ağaç sınırı' olarak adlandırılan ve yılın en sıcak döneminde dahi 10-12°C'nin altında kalan bölgeyi Arktika olarak tanımlar.

kapalı bir bölge gibi görünüyorsa da, gerçekte durum daha farklıdır. Özellikle küresel ısınmanın etkisiyle, bölgeye hâkim olan buz kütlesi zamanla incelmeye ve yer yer yok olmaya başlamıştır. İklim değişikliğinin etkilerinin en bariz şekilde görüldüğü bölge olan Arktika'da son bir asırda sıcaklıklar, küresel sıcaklığın artış oranının neredeyse iki katı oranında yükselmiştir. Bu yüksek orandaki değişimin, 30 yıl gibi bir süre içinde Arktika'daki tüm buzulların erimesine yol açacağını öngören çalışmalar mevcuttur (Ecorys Research Programme, 2014: 5-6).

Küresel ısınmanın etkisiyle Arktika buzullarının erimesinin, birden çok boyutuyla küresel etkileri vardır. Bunların başında, buzulların erimesi sonucunda deniz seviyesinin yükselmesi gelmektedir. Yapılan çalışmalarda, Arktik Bölge'deki buzulların tamamının erimesi halinde deniz seviyesinin ortalama 7 metreden daha fazla yükseleceği ve bu durumun pek çok kıyı yerleşimini olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir (Ross, 2014: 144).

Buzulların erimesinin bir diğer sonucu, bölgenin kıtalararası ticarete yeni bir rota olarak kullanılabilir oluşudur. Harita 2'de Avrupa ile Asya ve Batı Amerika arasındaki hal-i hazırda kullanılan güzergâhlar (siyah çizgi) ve Arktika üzerinden kullanılabilir alternatif güzergâhlar (kırmızı kesikli çizgi) gösterilmektedir. Kuzeybatı Geçidi'nin (solda) kullanılması halinde, Kuzey Amerika'nın batısı ile Avrupa arasındaki mesafe, Panama Kanalı üzerinden giden mevcut rotaya nazaran 7 bin kilometre daha kısa olacaktır (Mundy, 2016: 156). Kuzey Denizi Güzergâhı (sağda) ise Avrupa ile Kuzeydoğu Asya arasındaki mesafeyi, Süveyş Kanalı'ndan geçen güzergâha nispeten yaklaşık % 40 oranında düşürecektir (Bekkers vd., 2015: 10). Bu iki Arktik rota, nakliye şirketlerinin Süveyş ve Panama kanallarındaki artan geçiş ücretlerinden (Jervis, 2016) kaçınmasına ve daha büyük hacimlerde yük taşıma kapasitesine sahip olan gemiler kullanmasına olanak sağlayabilir. Yeni rotaların avantajlarından bir diğeri ise Ortadoğu'daki politik açıdan istikrarsız bölgelerden ve korsancılık faaliyetlerinin bulunduğu sulardan daha güvenli bir geçit olmasıdır (Nong vd., 2018). Sonuçta Arktik Bölge, kıtalararası ticarete kullanılabilir alternatif rotalar sağlaması bakımından da küresel öneme sahip bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, günümüzde Arktik rotaların kullanımının, iklimsel şartlardan dolayı hâlâ oldukça zorlu olduğu da belirtilmelidir.

Harita 2. Ticaret Rotaları

Kaynak: Ahlenius, 2007

Arktik buzulların erimesinin en yüksek stratejik öneme sahip sonuçlarından birisi, belki de en önemlisi, bölgedeki yeraltı kaynaklarına erişimin kolaylaşacak olmasıdır. Bölgede henüz keşfedilmemiş 90 milyar varil petrol olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktar, dünyanın toplam petrol rezervinin % 6'sına denk gelmektedir. Dünya petrol rezervinin % 5'ine Rusya'nın, % 2'sine de ABD'nin sahip olduğu düşünüldüğünde, bölgenin potansiyeli daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğalgaz konusunda ise potansiyel daha da yüksektir: Arktika, dünyadaki bilinen rezervlerin yaklaşık dörtte birine sahiptir. Bu potansiyel, ABD rezervlerinin yaklaşık 5 katına tekabül etmektedir. Bölge, aynı zamanda altın, elmas, bakır, demir, çinko ve uranyum gibi metal ve mineral kaynakları açısından da oldukça zengindir (Desjardins, 2016; Perry ve Andersen, 2012: 13; Lindholt, 2006). Fakat bölgedeki yeraltı kaynaklarına erişim, hâlâ zorlayıcı iklimsel ve coğrafi koşullar sebebiyle oldukça yüksek maliyetlidir.

1.3. Arktik Aktörler

AMAP'ın bölge tanımlamasında toprakları bulunan sekiz ülke, aynı zamanda Arktik Konsey'i de oluşturmaktadır. Arktik Konsey, özellikle sürdürülebilir kalkınma ve doğanın korunması hususları çerçevesinde Arktik ülkeleri ve bölgede bulunan yerli topluluklar arasında işbirliği, koordinasyon ve etkileşimi teşvik eden bir hükümetler-arası örgüttür. 1996 Ottawa Deklarasyonu'nda Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya Federasyonu, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Arktik Konsey'in üye ülkeleri olarak belirlenmiştir. Bu sekiz ülkenin yanında, bölgede yaşamlarını sürdüren yerli halkları temsil eden altı örgüt⁴, Daimi Katılımcılar

⁴ Daimi Katılımcı statüsündeki örgütler vasıtasıyla temsil edilen yerel halklar, Aleutlar (Unanganlar), Atabasklar (Deneler), Guçinler, İnuitler, Samiler (Laponlar) ve Kuzey Rusya Yerlileri'dir.

statüsündedir. Bunlarla birlikte, 13 Arktika-dışı ülke Arktik Konsey'de gözlemci⁵ statüsüne sahiptir. Arktik Konsey, Çalışma Grupları⁶ aracılığıyla düzenli bir şekilde kapsamlı ekolojik ve sosyal projelerin üretilmesine olanak sağlamış; ayrıca sekiz üye ülke arasında üç önemli yasal bağlayıcı anlaşmanın⁷ imzalanması sürecinde önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlara rağmen Arktik Konsey, bir hükümetler-arası forumdur ve bütçesi yoktur. Tüm projeler üye veya gözlemci ülke(ler) tarafından desteklenmektedir. Arktik Konsey'in yönergelerini, değerlendirmelerini veya önerilerini uygulayıp uygulamamak konusunda tercih, üyelerin kendi sorumluluklarındadır; Konsey'in herhangi bir yaptırım gücü yoktur. Ayrıca, Ottawa Deklarasyonu'nda açıkça belirtildiği gibi, askerî güvenlik konuları Arktik Konsey'in kapsamı dışında kalmaktadır (Arctic Council, 2018).

Arktika'daki bir diğer önemli uluslararası örgüt, Arktik Okyanus'a kıyısı bulunan beş ülkenin⁸ oluşturduğu Arktik Beşli'dir. Arktik Beşli'nin, onu oluşturan devletler dışında bağımsız bir gücünün veya varlığının olmadığı vurgulanmalıdır. Arktik Beşli kavramı, resmî bir isim olmaktan ziyade, Arktik Okyanus'a kıyısı olan ülkeler arasındaki etkileşimi, işbirliğini, görüşmeleri ve organizasyonları nitelendirmek üzere kullanılır. Yine de bu oluşumun tamamen önemsiz olduğu da söylenemez. Söz konusu devletler arasında gerçekleştirilen toplantılar ve ortaya çıkan projeler, bölge açısından öneme sahiptir. Bölgeyle ilgili ortak karar alınması gereken konularda bir forum işlevi gören en önemli Arktik Beşli toplantıları 2008 yılında Danimarka'da, 2010 yılında Kanada'da ve 2015 yılında Norveç'te düzenlenmiştir (Kuersten, 2016: 435).

Görüldüğü üzere, Arktik Konsey ve Arktik Beşli, bölgeyle ilgili ekolojik ve demografik çalışmalarda işbirliğine odaklanmış yapılar olsa da, birtakım siyasî ve hukukî anlaşmalara varılması süreçlerinde de katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte, Arktik Konsey'e üye ülkelerin tamamının Birleşmiş Milletler (BM), üçünün Avrupa Birliği (AB) ve dördünün Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi olmaları, adı geçen uluslararası organizasyonların da dolaylı olarak Arktika siyasi düzeninde etkili aktörler olarak öne çıkmasını sağlamaktadır. Özellikle BM, bölge ilişkilerini düzenleyen en önemli hukukî anlaşma olan BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dolayısıyla, bölge ilişkilerinde düzen sağlayıcı örgütlerin başında gelmektedir.

⁵ Arktik Konsey'de gözlemci statüsüne sahip ülkeler Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Çin Halk Cumhuriyeti, Polonya, Hindistan, Güney Kore, Singapur, İspanya, İsviçre ve İngiltere'dir.

⁶ Arktik Konsey'in altı çalışma grubunun tamamı bölgeyle ilgili ekolojik, biyolojik ve demografik araştırmalarla ilgilidir.

⁷ Arktik Arama ve Kurtarma Sözleşmesi (2011), Arktika'da Deniz Petrol Kirliliğine Hazırlıklı Olma ve Müdahale Konusunda İşbirliği Anlaşması (2013), Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğini Artırma Anlaşması (2017)

⁸ ABD, Kanada, Rusya, Norveç ve Danimarka

Bu noktada akla gelen sorulardan biri, Arktik Bölge'deki düzenin ne şekilde açıklanabileceği konusundadır: kargaşa mı, yoksa istikrar mı? Yukarıda da görüldüğü üzere, bölgede farklı düzeylerde (ulus-altı örgütler, ulus-devletler, uluslararası ve uluslar-üstü yapılanmalar) çok sayıda aktör etkindir. Küresel ısınmanın etkisiyle buzulların azalması sonucunda bölge, zengin yeraltı kaynakları potansiyeli ve alternatif ticaret güzergâhları sunması dolayısıyla, sadece Arktik ülkeler için değil, başta Çin olmak üzere Arktika-dışı ancak dış kaynaklara bağımlı aktörler için de giderek daha önemli bir konuma yükselmektedir. Bu durum, şüphesiz, bölge ilişkilerini karmaşıklaştıran bir olgudur. Öte yandan, özellikle hukukî bağlamda bölge ilişkilerini düzenleyici anlaşmaların mevcut olması, ihtilafli konuların hukuka başvurulması çözümü kavuşturulması ve bölgenin herhangi bir sıcak çatışmaya sahne olmaması, istikrar ve düzen fikirlerini güçlendiren olgulardır. Yine de bölge ilişkilerinde kargaşanın mı yoksa istikrarın hâkim olduğunu belirleyebilmek için, öncelikle Uluslararası İlişkiler disipliniinde 'düzen' kavramının nasıl tanımlandığını görmek, ardından bölge aktörlerini ve aralarındaki ilişkilerin dinamiklerini daha ayrıntılı ele almak gereklidir.

2. Arktik Bölge'de Uluslararası Düzen

2.1. Uluslararası İlişkilerde 'Düzen' Kavramı

Kelime anlamı "*belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum, nizâm, sistem*" (Türk Dil Kurumu, t.y.) olan düzen, Uluslararası İlişkiler disiplininin temel kavramlarından biridir. Disiplinin ilk yıllarına hâkim olan ana-akım teorilerin uluslararası düzen yaklaşımı, 'anarşi' çerçevesinde olmuştur. Öyle ki, disiplinin ilk büyük tartışmasının taraflarını oluşturan İdealistler (Liberaller) de Realistler de kuramlarını, uluslararası sistemin anarşik doğası üzerine inşa etmişlerdir. Liberaller ve Realistler, en basit ifadelerle "*devletlerarası ilişkileri düzenleyip denetleyecek bir üst otoritenin olmaması durumu*" şeklinde tanımlanabilecek anarşinin varlığını kabul etmekle birlikte, bu olguya yaklaşımları bakımından ayrılmaktadır. Realistler anarşik uluslararası sistemi sürekli bir savaş hâli⁹ olarak görürken; Liberaller anarşik ortama rağmen devletlerarası işbirliğinin mümkün olabileceğini (Axelrod ve Keohane, 1985) savunur. Ancak, oldukça indirgemeci olan bu yaklaşımların, uluslararası ilişkilerin doğasını anlama ve anlatma konusunda yetersiz kaldığı, özellikle Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru anlaşılma başlanmıştır.

Soğuk Savaş'ın iki kutbu arasındaki gerilimin en yoğun olduğu dönemlerde Uluslararası İlişkiler disiplinine hâkim olan ve büyük ölçüde

⁹ Realist geleneğin önemli kaynaklarından biri olan Leviathan'ın 13. bölümünde Thomas Hobbes, doğa durumunda yaşayan insanların birbirlerine karşı sürekli bir savaş hâlinde olduğunu ifade eder (Leviathan'ın ilgili bölümünün detaylı analizi için bkz: Kavka, 1983). Buradan yola çıkan Waltz (1979: 88), bir dünya hükümetinin olmadığı uluslararası sistemde devletlerin, aynı doğa durumunda yaşayan insanlar gibi, çatışma ortamında varlıklarını sürdürdüğünü belirtir.

maddi güç odaklı ana-akım teorilerin söylemlerine karşı, Soğuk Savaş’taki yumuşama döneminin ve başta sosyoloji olmak üzere diğer disiplinlerin Uluslararası İlişkiler çalışmalarına dahlinin de etkisiyle birlikte, özellikle 1970’li yıllardan itibaren disiplin içinde çeşitli konularda itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bu itirazlar, genel olarak, maddi güç odaklı açıklamaların çoğu zaman yetersiz kaldığı, devletlerarası ilişkilerin askeri ve iktisadî boyutlarından başka boyutlarının da olduğu yönündedir. Ana-akım teorilerin anarşik uluslararası düzen anlayışına karşı en büyük meydan okumalardan biri İngiliz Okulu tarafından gelmiştir. İngiliz Okulu’nun Uluslararası İlişkiler disiplinine yaptığı katkıların başında gelen ‘uluslararası toplum’ yaklaşımı, anarşinin varlığını kabul etmekle birlikte, anarşinin bir ‘kaos’ durumu olmadığını belirterek, çatışma ve uzlaşmanın aynı anda var olabileceği, “*anarşi içinde düzen*” şeklinde tanımlanabilecek yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur (Jorgensen, 2015: 196).

İngiliz Okulu’nun önemli temsilcilerinden Hedley Bull’un *The Anarchical Society* isimli kitabının üç temel sorusundan biri, “*dünya siyasetinde düzen nedir?*” sorusudur (Bull, 2002: xxxii). Bull’a göre uluslararası düzen, “*devletler toplumunun ya da uluslararası toplumun temel amaçlarını destekleyen bir faaliyet örüntüsüdür*”dür. Bull’un bahsettiği temel amaçlardan birincisi, sistemin ya da devletler toplumunun kendisinin muhafaza edilmesidir. Aralarındaki anlaşmazlıklar ne olursa olsun, bütün modern devletlerin üzerinde mutabık kaldıkları husus, kendilerinin uluslararası ilişkilerde temel aktör oldukları ve bu düzenin devamının sağlanması gerektiğidir. İkinci temel amaç, tüm devletlerin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini sürdürmesidir. Bull’a göre bir devletin uluslararası topluma katılımdan temel beklentisi, bağımsızlığının ve egemenliğinin diğer devletler tarafından tanınmasıdır. Buna karşılık kendisi de diğer devletlerin bağımsızlık ve egemenliklerini tanıyacağından ötürü, karşılıklı bir şekilde tanınma ve haklara riayet ortamı oluşacaktır. Temel amaçların üçüncüsü ise barıştır. Ancak Bull’un barıştan kastı, evrensel ve kalıcı bir barış ortamından ziyade, üye devletler arasında bir ‘savaşsızlık’ ortamının sağlanmasıdır (Bull, 2002: 8-18). Kısaca özetlemek gerekirse, Bull’a göre uluslararası hukuka riayet edilerek devletlerin egemenlik haklarının korunup anlaşmaların garanti altına alındığı ve şiddetin sınırlandırıldığı bir ortam, istikrarlı bir uluslararası düzene işaret eder.

Sosyal düzen konusunda çalışmalar yapmış ve sosyolojik yaklaşımdan yararlanmış siyaset bilimcilerden başında Jon Elster gelmektedir. “*Toplumları birbirine yapıştıran, onların kaos ve savaşa sürüklenerek parçalanmasını engelleyen nedir?*” sorusuna *The Cement of Society* kitabıyla yanıt bulmaya çalışan Elster, sosyal düzenin temelde iki tip davranış kalıbıyla mümkün olabileceğini ileri sürer: öngörülebilirlik ve işbirliği. Öngörülebilirliğin ve işbirliğinin olmadığı durumlarda kargaşanın kaçınılmaz olduğunu savunan Elster’e göre sosyal düzenin sağlanabilmesi için, bireylerin birbirlerinin davranışlarını tahmin edebiliyor olmaları ve işbirliğine açık olmaları gerekmektedir (Elster, 1989:

1). Her ne kadar kendisi Uluslararası İlişkiler kuramcısı olmasa da, Elster'in bu yaklaşımı, uluslararası ilişkilere de kolaylıkla uygulanabilir: Devletler arasındaki ilişkilere öngörülebilirlik ve işbirliğine yatkınlık olduğu müddetçe istikrarlı bir düzenden bahsedilebilir.

Bull ve Elster'in düzen tanımlamaları, istikrarlı bir uluslararası ilişkiler ortamının nasıl sağlanabileceği konusuna yoğunlaşmıştır. Bull ve Elster'in fikirlerinden yola çıkarak, şu şekilde melez bir tanımlama yapılabilir: Devletlerin uluslararası hukuka riayet ettiği, ilişkilere çatışmasızlığın ve işbirliğinin hâkim olduğu, uluslararası kurum ve kuruluşlar vesilesiyle devletlerin birbirlerinin davranışlarını öngörebildiği uluslararası ortamda, istikrarlı bir düzenden bahsedilebilir.

2.2. Arktik Bölge'de Düzen: Kargaşa mı, İstikrar mı?

Bull ve Elster'in fikirlerinden yola çıkarak oluşturulan yukarıdaki tanımlamaya göre, bir uluslararası ilişkiler ortamında istikrarın hâkim olduğu bir düzenden bahsedebilmek için şunlar gereklidir: uluslararası hukuka riayet, çatışmasızlık, işbirliği ve öngörülebilirlik. Arktik Bölge'de hâkim düzenin doğasını tanımlayabilmek için de bu dört faktörün incelenmesi gerekmektedir.

2.2.1. Arktik Bölge'de Uluslararası Hukuka Riayet ve Çatışmasızlık

Arktik faaliyetlerin pek çok alanı, başta Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), Denizlerin Gemilerden Kirlenmesini Önleme Uluslararası Sözleşmesi (1983), Kutup Ayılarının Korunması Anlaşması (1973) ve diğer çeşitli ikili ve çok taraflı antlaşmalar vasıtasıyla hukukî olarak düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, kıyı devletlerinin Münhasır Ekonomik Bölgeleri'ndeki doğal kaynaklar üzerinde egemenlik haklarına sahip olduklarını, bu hakların, 200 deniz miline kadar uzanan kıta sahanlıkları için de geçerli olduğunu ve derin deniz yataklarındaki maden kaynaklarının ise insanlığın ortak mirası olduğunu belirler. Münhasır Ekonomik Bölgeler'in dışında kalan kaynakların kullanılma sistemi ise 1995 Birleşmiş Milletler Balık Stokları Anlaşması'nda düzenlenen küresel bir rejime tabidir. Uluslararası Denizcilik Örgütü de, nakliye ile ilgili bir dizi uluslararası anlaşma geliştirmiştir (Schofield ve Potts, 2008: 154; Hoel, 2009: 100). Görüldüğü üzere Arktik Bölge'deki aktörlerin tüm faaliyet alanları uluslararası hukukla düzenlenmiş, aktörler arası ilişkiler de bu çerçevede istikrarlı bir şekilde sürdürülmektedir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin güç politikalarının sahnelerinden biri olan Arktika'da (Heininen vd., 2014: 24), Soğuk Savaş sonrası askerî ve siyasî gerilim düşürülebilmıştır (Heininen, 2011: 40). Özellikle 1996 yılında Arktik Konsey'in kurulmasıyla birlikte, bölgede işbirliği ve siyasî istikrar ortamı sağlanabilmıştır (Spohr vd., 2013: 14). Buna rağmen, özellikle son on yıllık

süre içinde, bazı köşe yazılarında ve makalelerde, Arktika'daki çatışmasızlığın ve istikrarın bozulabileceğine dair yorumlar ve spekülasyonlar yayınlanmaktadır. Bu tarz öngörüler, temelde küresel ısınmaya bağlı olarak bölgeye erişimin kolaylaşması sayesinde, daha çok aktörün bölgede daha etkin olma çabasına gireceği fikrinden yola çıkmaktadır (Koivurova, 2016). Ancak görünürde olan, en azından günümüz ve yakın gelecek için, bölgede uluslararası hukuka saygı, anlaşmazlıkların hukuk yoluyla çözümü ve dolayısıyla çatışmasızlık ortamının var olduğu ve devam edeceği yönündeki izlenimdir.

2.2.2. Arktik Bölge'de İşbirliği ve Öngörülebilirlik

Bir uluslararası sistemde devletlerarası işbirliğini ve devlet davranışlarının öngörülebilirliğini artıracak en önemli etmen, şüphesiz, uluslararası kurum ve kuruluşların varlığıdır. Zira uluslararası kurum ve kuruluşların varlığı, devletlerin birbirlerinin davranışlarını öngörebilmelerini, birbirlerine daha fazla güvenmelerini ve ilişkilerde işbirliğini mümkün kılmaktadır (Oğuzlu, 2015: 160).

Arktik Bölge'de işbirliğinin en önemli platformu, Arktik Konsey'dir. Daha önce de değinildiği üzere Arktik Konsey, 8 üye ülkenin, 6 kalıcı katılımcı devlet-altı örgütün ve 13 gözlemci devletin faaliyette bulunduğu bir örgüttür. Herhangi bir yaptırım gücü olmasa da, özellikle ekolojik ve sosyolojik konulardaki projeleriyle ve birtakım uluslararası anlaşmaya ön ayak olmasıyla, bölge entegrasyonu ve işbirliği hususlarında önemli bir yere sahiptir. Bölgedeki bir diğer önemli uluslararası örgüt, 1993 yılında kurulan Barents Avrupa-Arktik Konseyi'dir. Barents Avrupa-Arktik Konseyi, Barents Denizi'ne kıyaslı bulunan Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç ve Rusya Federasyonu'nun yanı sıra Avrupa Komisyonu'nun da üye olduğu bir örgüttür. Toplantılarını iki senede bir ülkelerin dışişleri bakanları düzeyinde gerçekleştiren örgüt, özellikle ekonomik ve çevresel projelerde işbirliğine odaklanmıştır (Barents Euro-Arctic Region, t.y.). Kuzey Boyutu (Northern Dimension) ise Avrupa Birliği (AB), Rusya Federasyonu, Norveç ve İzlanda'nın oluşturduğu bir işbirliği platformudur. 1999 yılında başlatılan ve 2006 yılında yenilenen bu platformda ABD ve Kanada gözlemci statüsünde yer almaktadır. Çevre, nükleer güvenlik, sağlık, enerji, ulaşım, lojistik, ticaret, yatırım, araştırma, eğitim ve kültür gibi birçok alanda bölgenin refahı, istikrarı ve sürdürülebilir kalkınması için faaliyetler ve projeler yürütmektedir (The Northern Dimension, t.y.). Bölgede etkili bir diğer platform olan Nordik Konsey (Nordic Council), 1952 yılında üye ülkeler¹⁰ arasında serbest pazar oluşturmak ve üye ülke vatandaşlarının serbest dolaşımını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Avrupa Birliği'ne benzer bir yapısı olan Nordik Konsey'in 87 üyeli bir parlamentosu bulunmaktadır.

¹⁰ Nordik Konsey'in üyeleri Danimarka, Finlandiya, İzlanda, İsveç ve Norveç'tir.

Arktik Bölge'nin en kurumsal uluslararası kuruluşu olan Nordik Konsey, daha çok sosyal ve ekonomik politikalara odaklanmıştır (NORDEN, t.y.).

Bu bilgiler ışığında Arktik Bölge'de, uluslararası hukuka riayet edilen, işbirliğinin ön plana çıktığı, bölge özelinde ülkelerin birbirlerinin eylemlerini öngörebildiği ve çatışmasızlık ortamının devam ettiği, istikrarlı bir düzenin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Aynı doğrultuda, bölgede birden çok uluslararası anlaşma, kurum ve kuruluş sayesinde işbirliğinin, çatışmasızlığın ve öngörülebilirliğin hüküm sürdüğü tespiti, Arktik Bölge'de işbirliğini konu eden çalışmaların pek çoğunun ortak noktasıdır (Olesen, 2014: 6). Şüphesiz bu, bölgede hiçbir problemin olmadığı yahut yaşanmadığı anlamına da gelmemektedir.

Bölgeyle ilgili karamsar çerçeve çizen çalışmalar, bölgede kapsayıcı ve zorlayıcı bir hukukî ve siyâsî yapının olmayışının gelecek için tehlike arz ettiği (Borgerson, 2008: 71); bu durumun enerji fiyatlarının yükselmesi ve bölgeye erişimin kolaylaşmasıyla bölge aktörleri arasında 'fırtına' kopmasına sebep olabileceği (Graff, 2007: 2); 2007 yılındaki Rus bayrağı krizinin¹¹ bölgedeki çıkar çatışmaları odaklı siyasi gerilimin başlangıç noktası olduğu (Young, 2009: 74); Ukrayna'daki gelişmelerin Rusya'nın yayılmacı politika yürütmeye başladığının işaretçisi olduğu ve bu durumun Arktika'da da görülebileceği (Soroka, 2016: 403) konuları etrafında toplanmıştır. Yine de Arktik Bölge'de anlaşmazlıkların hukuk ya da diyalog yoluyla çözülebildiği istikrarlı bir düzenin ve çatışmasızlığın varlığı konusundaki literatür daha baskındır. Öte yandan, bölgeyle ilgili kötümser yaklaşım sunan yukarıdaki örnekler, 'olan'ları merkeze alan analizlerden ziyade, 'olabilecek'lere odaklanan görüşlerdir. Bu karamsar öngörülere karşı realiteye odaklanan çalışmalarda, örneğin Trenin (2010: 12), 2007'deki bayrak krizinin hukukî bir bağlayıcılığının olmadığını ve krizin ardından Rusya'nın defaatle bölgeyle ilgili politikalarda uluslararası hukuka ve kuruluşlara atıf yaptığını ve eylemleriyle de bunu ispatladığını ifade ederken; Osterud ve Honneland (2014: 176), 'bölgenin doğası'nın devletlerarası rekabet ve çatışma potansiyelini azalttığını savunmaktadır. Bununla birlikte, bölge dışı aktörlerin de Arktika'daki istikrarın devamının taraftarı olduğu, Arktik Konsey'in gözlemci üyelerinden Çin, Japonya ve Güney Kore'nin bölgedeki düzenin devamı için hassas davrandıkları ifade edilmektedir (Moe ve Stokke, 2019: 25). Literatüre 'Arktik İstisnacılığı' kavramını kazandırdıkları çalışmalarında Exner-Pirot ve Murray (2017), sınırları ve etki alanları bakımından ABD, Rusya ve hatta Çin'in de komşu sayılabileceği, stratejik açıdan oldukça kritik özelliklere sahip Arktika'da

¹¹ Rusya'nın, Arktik bölgede Norveç'le yaşadığı egemenlik tartışmaları sırasında, kıta sahanlığının 200 deniz mili ötesinde Arktik Okyanus'un dibine Rus bayrağı dikmesinin ardından başlayan tartışma ve konunun hukukî boyutuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz.: Matz-Lück, 2009.

hüküm süren işbirliği, istikrar ve çatışmasızlık ortamının küre üzerinde bir ‘istisna’ olduğunu ileri sürmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, çalışmanın temel sorunsalı, Arktika’daki uluslararası siyasi düzenin, kuramsal bağlamda en iyi ne şekilde açıklanabileceğini ortaya koymaktır. Bundan önceki bölümlerde Arktik Bölge’deki uluslararası ve bölgesel kurumlar, kuruluşlar, aktörler ve bunların kendi aralarındaki ilişkileri ele alınarak, bölgede istikrarlı bir düzenin hâkim olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bundan sonraki bölümlerde ise bu düzen hangi teorik yaklaşımla daha iyi açıklanıp anlamlandırılabilir sorusuna cevap aranacaktır.

2.3. Uluslararası Düzen Çeşitleri ve Arktik Bölge

Bu noktada, John Ikenberry’nin görüşleri, düzenin doğasını açıklama konusunda kolaylık sağlamaktadır. Ikenberry, düzen konusunda Bull ve Elster’den farklı bir bakış açısına sahiptir; uluslararası düzeni “*temel kuralları, ilkeleri ve kurumları olan devletlerarası bir yönetsel tertip*” olarak tanımlar (Ikenberry, 2001: 23). Ikenberry’ye göre uluslararası düzenin pek çok farklı versiyonuyla karşılaşılabilir. Uluslararası düzen hem bölgesel hem de küresel ölçekte görülebilir. Bazıları son derece kurumsallaşmışken, bazıları hiyerarşik bir doğaya sahip olabilir. Uluslararası düzen, farklı güç dağılımı ortamlarında da (çok kutuplu, iki kutuplu ya da tek kutuplu düzenlerde) görülebilir. Ikenberry, bu farklılıkları kuramsal bir çerçeveye oturtmak amacıyla, uluslararası düzenin üç farklı şekilde oluşturulabileceğini ifade eder: dengeyle, zorla ya da rızayla. Her tür düzenin kendine has işleyişinin ve mantığının olduğunu belirten Ikenberry, farklı zaman ve mekânlarda bu mekanizmaların en az birinin etrafında uluslararası düzenin sağlanabileceğini savunur. Dengeye dayalı uluslararası düzen, herhangi bir devletin baskın güç olarak sivrilmediği ortamda, aktörler arasındaki güç dengesi siyasetiyle sürdürülür. Zora dayalı uluslararası düzen, bir hegemon devlet tarafından sürdürülür ve bu tür bir düzende ülkeler arasındaki ilişkilerde hiyerarşi hâkimdir. Rızaya dayalı düzen ise gücün kurallar ve kurumlar çerçevesinde kullanıldığı bir düzen türüdür; bu tür bir düzende devletlerin egemenlik hakları, üzerinde anlaşılan bazı kurallar tarafından sınırlandırılır ve birtakım ulus-üstü kurumlara devredilir. AB, bu tip bir düzenin ideal örneklerindedir (Ikenberry, 2011: 12-15).

Ikenberry’nin uluslararası düzenle ilgili fikirleri ve üçlü sınıflandırması, şu üç farklı Uluslararası İlişkiler yaklaşımıyla birebir örtüşürülebilir: Çok Kutuplu İstikrar yaklaşımı (dengeye dayalı uluslararası düzen), Hegemonik İstikrar yaklaşımı (zora dayalı uluslararası düzen) ve Demokratik Barış Teorisi (rızaya dayalı uluslararası düzen). Bunlardan ikisi maddi güce ağırlık veren, biri ise ülkelerin rejimlerine odaklanan istikrar yaklaşımlarıdır. Çalışmanın akıcılığı bakımından öncelikle, ülkelerin rejimlerine odaklanan Demokratik Barış Teorisi’ne; ardından maddi güce önem veren ve güç

siyasetine odaklanan Hegemonik İstikrar ve Çok Kutuplu İstikrar yaklaşımlarına değinilmiştir.

2.3.1. Yönetimsel Kaynaklı Yaklaşım: Demokratik Barış Teorisi

Demokratik Barış Teorisi, temelde Immanuel Kant'ın fikirlerinden yola çıkan, devletlerin iç işlerinde demokratik esaslara göre cumhuriyetçi tarzda yönetilmelerinin uluslararası ilişkilerde barış ve istikrar ortamı yaratacağını iddia eden Cumhuriyetçi Liberalizm ekolüne dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre demokratik devletler arasında savaş çıkma ihtimali, iki sebepten dolayı oldukça düşüktür. Birincisi, demokrasiyle yönetilen ülkelerde uzlaş, müzakere, işbirliği ve şeffaflık gibi demokratik normlar yerleşmiş ve sindirilmiş olduğu için, bunların diğer devletlerle olan ilişkilerde de olumlu etkiye sebep olduğu düşüncesine dayanır. Demokrasilerde problemler müzakere yoluyla çözülür, kararlar uzlaş ve ikna etme süreçleriyle ortak bir şekilde alınır. İç işlerinde bu prensiplerle hareket eden demokratik devletler, diğer demokratik devletlerle olan ilişkilerinde de bu prensiplere uyma eğilimi gösterirler. Böyle bir ortamda devletler, aralarındaki sorunları 'güvenlik sorunu' olarak tanımlamaktan ziyade 'politik sorun' olarak tanımlamaya, böylece çözüm bulma sürecinin kolaylaştırılmasına meyillidirler. Başka bir ifadeyle, demokratik ülkeler arasındaki ilişkiler, 'güvenliksizleştirme' prensibine dayanır. Böylelikle demokratik devletler, kendi aralarındaki ilişkilerde uzlaş, ikna etme, müzakerelerde bulunma, işbirliği ortamları yaratma ve şeffaflık gibi demokratik normlar hâkim olacağı için, birbirleriyle çatışmaya ve savaşa girmezler. Demokratik devletler arasında savaş çıkma ihtimalinin düşük olmasının ikinci temel nedeni, ülkelerin yapısal şartları ile ilgilidir. Demokratik ülkelerde karar alma süreçlerinin şeffaf olması ve yöneticilerin halka hesap verebilir olmaları, bu ülkelerin savaş gibi maliyeti oldukça yüksek kararlar almasını zorlaştıran etmenlerin başında gelir. Demokrasilerde şeffaf karar alma sürecinde sadece siyasi liderler değil, birden çok aktör etkin rol oynar; özellikle kamuoyunun etkisi oldukça yüksektir. Bununla birlikte, tekrar seçilme hedefi olan yöneticilerin radikal kararlar almaktan olabildiğince imtina etmeleri de savaştan kaçınma hususunda önemli bir faktördür. Ayrıca, güçler ayrılığının olduğu demokrasilerde, yasama ve yargı erklerinin yürütme üzerinde frenleyici ve dengeleyici etkilere sahip olmasından dolayı, savaş ilanı ve yurtdışına asker göndermek gibi riski ve maliyeti yüksek kararların uygulanması kolay değildir (Oğuzlu, 2015: 154-156).

Demokratik Barış Teorisi'ne en büyük eleştiriler, doğal olarak Uluslararası İlişkiler disiplininin Realist kanadından yöneltilmektedir. Demokratik Barış Teorisi'ni bir 'fantezi' olarak gören realistlere göre kalıcı barışın sağlanması mümkün değildir. Çünkü liberal devletler de diğer tüm devletler gibi dış politikasını temelde güç dengesine göre oluşturmaktadır. Realist eleştiriye göre, Demokratik Barış yaklaşımını açıklayabilecek teorik

bir nedensel mekanizma yoktur; ne demokratik yapılar ne de normlar tarafından açıklanabilir. O halde, teorik olarak açıklanamayan demokratik barış olgusu, realistler için yok hükmündedir (Layne, 1994: 5). Demokratik Barış Teorisi'ne yöneltilebilecek bir başka eleştiri, demokratik rejimlerle demokratik olmayan rejimler arasındaki ilişkiler konusunda çok açıklamada bulunamamasıdır. Savaşızsızlık ve işbirliği ortamının sadece demokratik ülkeler arasında mümkün olabileceğini söyleyen bu yaklaşım, demokratik rejimler ile demokratik olmayan rejimler arasındaki ilişkilerde çatışma ve savaşın yaşanabileceğini belirtmekle yetinmektedir (Oğuzlu, 2015: 156). Yöneltilen tüm eleştirilere rağmen Demokratik Barış Teorisi, Uluslararası İlişkiler disiplininin, özellikle Liberal cenahı tarafından, genel kabul gören yaklaşımlarından birisidir.

Arktik Bölge özelinde Demokratik Barış Teorisi'nin açıklayıcılığını test etmek için kullanılabilir en verimli kaynaklardan biri, *The Economist* dergisinin yan kuruluşlarından *The Economist Intelligence Unit*'in 2006 yılında yayınlamaya başladığı ve her yıl güncellediği 'Demokrasi Endeksi'dir. Dünya genelindeki 165 ülkenin yönetim biçimlerini beş kategoride¹² puanlayarak, sonuçları dört tip rejim halinde sıralamaktadır: tam demokrasi, kusurlu demokrasi, melez rejim ve otoriter rejim. Tablo 1'de verilen, Demokrasi Endeksi'nin en güncel hali olan 2018 raporu incelendiğinde, Arktik Bölge ülkeleri özelinde karmaşık bir yapı ortaya çıkmaktadır. Arktik Konsey'e üye 8 üye devletin 6'sı, Demokrasi Endeksi'nde ilk 8'dedir; Norveç, İzlanda ve İsveç, sırayla ilk üçü paylaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, 7.96'lık genel puanıyla 25. sırada iken; Rusya ile diğer yedi Arktik devlet arasında büyük uçurum vardır. 3.24'lük genel puanıyla 144. sırada bulunan Rusya Federasyonu, Demokrasi Endeksi'nde 'Otoriter Rejim' olarak tanımlanmıştır.

Tablo 1. Demokrasi Endeksi – 2018

Ülkeler (Alfabetik Sıralama)	Demokrasi Türü	Sıralama	Genel Puan	Seçim Süreci ve Çoğulculuk	Devletin İşleyişi	Siyasi Katılım	Siyasi Kültür	Temel İnsan Hakları
ABD	K.D.*	25	7.96	9.17	7.14	7.78	7.50	8.24
Danimarka	T.D.**	5	9.22	10.00	9.29	8.33	9.38	9.12
Finlandiya	T.D.	8	9.14	10.00	8.93	8.33	8.75	9.71

¹² Bu kategoriler şunlardır: seçim süreci ve çoğulculuk, devletin işleyişi, siyasi katılım, siyasi kültür ve temel insan hakları.

İsveç	T.D.	3	9.39	9.58	9.64	8.33	10.00	9.41
İzlanda	T.D.	2	9.58	10.00	9.29	8.89	10.00	9.71
Kanada	T.D.	6	9.15	9.58	9.64	7.78	8.75	10.00
Norveç	T.D.	1	9.87	10.00	9.64	10.0	10.00	9.71
Rusya	O.R.***	144	2.94	2.17	1.79	5.00	2.50	3.24
* K.D.: Kusurlu Demokrasi *** O.R.: Otoriter Rejim				** T.D.: Tam Demokrasi				

Kaynak: The Economist, 2019

Demokratik Barış Teorisi, daha önce de ifade edildiği üzere, sadece demokratik rejimlere sahip ülkeler arasındaki ilişkilerde savaşızsızlık ve istikrar ortamının mümkün olabileceğini savunmaktadır. Demokrasi Endeksi'nde Arktik Konsey üyelerinden Rusya Federasyonu ve gözlemcilerinden Çin Halk Cumhuriyeti, otoriter rejim olarak tanımlanmıştır (The Economist, 2019). Bu veriler ışığında, Demokratik Barış Teorisi'nin Arktik Bölge'deki düzeni açıklayamayacağı açıkça ortadadır.

2.3.2. Güç Merkezli Yaklaşımlar: Hegemonik İstikrar ve Çok Kutuplu İstikrar Yaklaşımları

2.3.2.a. Hegemonik İstikrar Yaklaşımı

Hegemonik İstikrar yaklaşımı, en basit ifadelerle, tek bir ülkenin egemen olduğu bir dünya düzeninin en istikrarlı düzen olacağını savunur (Sachse, 1989: 3). Bu yaklaşıma göre, sadece hegemonik bir güç aracılığıyla, ülkeler arasında ticareti kolaylaştıran ve düzeni bozmaya çalışan ülkeleri cezalandıran, böylece istikrarı sağlayan uluslararası kurallar düzenlenebilir (Yazid, 2015: 68). Hegemonik İstikrar yaklaşımı, güç ve cezalandırma vurgusuyla realist geleneği çağırıştırıyor olsa da, aslında liberal ekonomik düzeni destekleyen bir yaklaşımdır. Örneğin Robert Gilpin (1975: 85), liberal uluslararası ekonominin ancak sistemdeki en güçlü devletin desteğiyle kurulabileceğini ve sürdürülebileceğini savunur (akt. Sachse, 1989: 4). Hegemonik İstikrar yaklaşımına göre hegemon, uluslararası sistemde ortak çıkarları sağlayacağını taahhüt eden varlıklı ve güçlü bir devlettir. Bu ortak çıkarlar, güvenlik ve -ne kadar yaygın olursa o kadar iyi şekilde işleyen-serbest ticaret sistemidir. Bunların sağlanması maliyetlidir; ancak hegemon güç, dünya sistemindeki baskın konumu nedeniyle tüm maliyete rağmen en çok kazanan olacaktır; bu sistem geliştikçe hegemon güç daha çok kazanacaktır (Dirzauskaite ve Ilinca, 2017: 34). Bir devletin hegemon güç olabilmesi için sistemdeki tek büyük gücün kendisi olması gerekir. Birden

fazla büyük gücün sahne aldığı bir sistemde hegemonyadan söz edilemez (Godwin, 2004: 82). Bu açıdan ‘tek kutupluluk’ ile oldukça örtüştüğü görülen hegemonik istikrarın farkı, tek kutupluluk gibi sadece küresel düzeyde değil, bölgesel düzeyde de geçerli olabilmesidir. Ayrıca, tek kutuplu sistem genel olarak bir güç dengesi mekanizması iken, hegemonik sistem başat gücün herhangi bir kısıtlama olmaksızın sürekli kapasitesini ve tahakkümünü artırmaya yönelik davranış sergilediği bir ortamdır (Pape, 2005: 11).

Bu aşamada çalışmayla ilgili cevap bekleyen soru şu şekilde sorulabilir: Arktik Bölge’deki istikrarlı uluslararası düzen, Hegemonik İstikrar yaklaşımıyla açıklanabilir mi? Bu sorunun cevabını aramadan önce, bir diğer güç merkezli yaklaşım olan Çok Kutuplu İstikrar yaklaşımını ele almak; ardından bölgedeki güç dengelerini inceleyerek güç merkezli bu iki yaklaşımın bölgedeki düzeni ne ölçüde açıklayabildiklerini tespit etmek daha yerinde olacaktır.

2.3.2.b. Çok Kutuplu İstikrar Yaklaşımı

Hegemonik istikrar dönemleri, tarihte görülen bir durum olsa da, istisna olarak kabul edilir. Devletlerin bir kutbun hegemonik hale gelmesinden kaçınmaya çalıştıkları bir güç dengesinin yarattığı istikrar, daha genel ve daha ‘normal’ bir durumdur (Wegge, 2010: 168). “Güç dengesi” kavramı, Realist kuramla yakından ilişkilidir ve kökenleri Thucydides ve Machiavelli’nin yazılarına dayanan Realist geleneğin kendisi kadar eskidir. Çünkü Realist ekol, uluslararası ilişkilerin tabiatının güç için -ya da güç aracılığıyla¹³- mücadele ve rekabet olduğunu kabul eder.

Her ne kadar Realist ekol, iki kutuplu sistemin çok kutuplu sisteme nazaran daha istikrarlı olduğunu savunsa da (Balci, 2015: 135), çok kutupluluğun sistemi daha istikrarlı kılan avantajlara sahip olduğunu savunanlar da vardır. Bağımsız aktörlerin sayısındaki artış, sistem içinde işbirliği ve ittifak olanaklarını da artıracaktır. İktidarı ve nüfuzu birbirleriyle paylaşan ne kadar çok devlet varsa, etkileşim için o kadar çok fırsat var demektir. Ayrıca devletler, diğer devletlerle ilişkilerinde sadece kendileri açısından değil, ittifakta buldukları devletleri de hesaba katarak dış politika izleyecekleri için, çatışma olasılıkları da azalacaktır (Deutsch ve Singer, 1964: 392). Bir başka ifadeyle, kendisiyle iyi ilişkiler içinde bulunmasa bile müttefikleri ile olan ilişkilerini bozmak istemeyeceğinden dolayı, muhatap olunan devletlere karşı saldırgan ve çatışmacı tutumların sergilenme ihtimali düşecektir. Bu, çok kutuplu sistemde devletlerin karşılıklı bağımlılığının iki kutuplu sisteme kıyasla daha yüksek olduğu anlamına gelir; bu yüzden

¹³ Yapısal Realizm’in iki kolunun (Saldırgan ve Savunmacı) ayrıştığı nokta, güç kavramına yaklaşımlarıyla ilgilidir. Savunmacı Realizm’e göre güç, devletin güvenliğini ve bekasını sağlamak için bir araçtır. Devletlerin güç değil, güvenlik azamileştiricileri olduğu savunur. Saldırgan Realizm’e göre ise güç amaçtır; devletler güç azamileştiricileridir (Mearshimer, 2013: 78).

devletler, sistemdeki diğer devletlerin eylemlerine verdikleri tepkileri dikkatlice düşünmek zorundadırlar. Dahası, ikiden fazla büyük güçle, dünya siyaseti sıfır toplamlı bir oyuna sahne olmayacaktır (Rosecrance, 1966: 317). Ayrıca, çok kutuplu sistemde aktörlerin bir ittifaktan diğerine geçmesi daha kolay olacağı için, güç dağılımı daha dengeli bir şekilde olacak, arada uçurumların oluşması önlenilecektir (Huesken, 2012: 43).

2.3.2.c. Arktik Bölge’de Güç Dağılımı ve Arktik Düzenin Doğası

Güç merkezli istikrar teorilerininin Arktik Bölge’de geçerli olup olmadığını test edebilmek için, bölge aktörleri arasındaki güç dağılımını incelemek gerekmektedir. Güç, tek boyutlu bir olgu değildir; bir devletin toplam gücünü, bazı kapasite ve kabiliyetler belirlemektedir. Bu kapasite ve kabiliyetler, en başta askerî, ekonomik ve teknolojik güçten meydana gelmektedir (Waltz, 1979: 131).

Tablo 2. Güç Kapasitesini Belirleye Başlıca Etkenler

	GSMH (milyar dolar)	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (dolar)	Askeri Harcama (milyon dolar)	Küresel Rekabet Kapasitesi (puan /sıralama)	Teknolojik Seviye (dünya sıralaması)
ABD	19400	60000	597000	85/1	11
Danimarka	325	56000	3700	80/10	11
Finlandiya	252	45000	3500	80/11	1
İsveç	538	53000	5500	81/9	2
İzlanda	24	70000	-	74/24	-
Kanada	1653	45000	20000	79/12	11
Norveç	399	75000	6300	78/16	19
Rusya	1577	10000	55000	65/43	29

Kaynak: Schwab, 2018; Dünya Bankası, t.y.; SIPRI, 2017; The Economist Intelligence Unit, 2018.

Tablo 2’de, Arktik Bölge ülkeleri arasında askerî, ekonomik ve teknolojik kapasiteleri bağlamında güç dağılımı özetlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nin hem ekonomik hem de askerî kapasite bağlamında diğer ülkelerin oldukça önünde olduğu görülmektedir. Ancak Arktika özelinde diğer parametreler de göz önüne alındığında, durum daha farklı bir şekilde görülmektedir.

ABD dünyanın en güçlü ekonomisine ve en kompleks askerî gücüne sahip olsa da, maddi ve askerî olanaklarını Arktik Bölge’ye doğru yönlendirmede için, ABD’nin bölgede hegemon bir güç olduğu söylenemez. ABD’nin kısıtlı buzkıran kapasitesi¹⁴ bu durumun en açık

¹⁴ Rusya’nın 40’ın üzerinde buzkıran gemisine karşın ABD’nin sadece 2 buzkıranı vardır. Buzkıranların Arktik Bölge özelinde önemi hakkında ve Rusya ve ABD’nin buzkıran kapasiteleriyle ilgili detaylı ve güncel bilgiler için bkz.: CRS Report, 2019; Gilmour, 2018.

örneklerindedir. Arktik Bölge’de en geniş coğrafyaya sahip olması dolayısıyla bölge şartlarına uygun teknolojik kapasitesi oldukça yüksek olan Rusya da, ekonomik koşullarından ötürü herhangi bir hegemonya oluşturmaktan oldukça uzaktır. Öte yandan, Arktik Konsey’in diğer üyeleri, Rusya ve ABD’ye nazaran daha küçük ekonomilere sahip olsalar da, özellikle demokrasi endeksleri, yüksek refah seviyesi ve teknolojik kabiliyetleriyle ön plana çıkmaktadır.

Hegemonik İstikrar yaklaşımını destekleyebilecek, tek bir aktörün başat güç olarak sıvrıldığı asgarî koşulların sağlanamadığı görülen Arktik Bölge’deki uluslararası düzeni, aktörlerin birbirlerine maddi güç ve kapasiteleri bağlamında üstünlük kurmaktan uzak olduğu ve denge politikasına dayanan Çok Kutuplu İstikrar yaklaşımının açıklayıcı gücü çok daha yüksektir. Zira Arktika’da stratejik açıdan en kritik bölge, hem yeraltı zenginlikleri bakımından hem de yeni ticaret yollarına ev sahipliği yapma bakımından, Arktik Okyanus’tur. Bu açıdan, Arktik Okyanus’a kıyısı bulunan beş ülke (Arktik Beşli), bölgedeki en önemli ülkeler olarak öne çıkmaktadır. ABD’nin bölgeyle ilgili düşük teknolojik kapasitesine rağmen güçlü ekonomisi ve askerî kapasitesiyle; Rusya’nın nispeten zayıf ekonomisi ve yönetsel zaafına rağmen bölgedeki en geniş topraklara sahip olması ve bölgeyle ilgili teknolojiyle; Danimarka, Norveç ve Kanada’nın ise yüksek refah seviyeleri, teknolojik kapasiteleri ve bölgeyle ilgili uluslararası kurum ve kuruluşlardaki kabiliyetleriyle öne çıktığı görülmektedir (Wegge, 2010: 172-173). Güç kapasitelerinin dağılımı göz önüne alındığında, Arktik Bölge’de düzen, Arktik Beşli’nin birlikte egemen olduğu, diğer aktörlerin ikincil rol oynadığı, Çok Kutuplu İstikrar yaklaşımıyla açıklanabilmektedir.

Sonuç

Bull ve Elster’in tanımlamaları bağlamında istikrarın hüküm sürdüğü Arktik Bölge’deki uluslararası düzenin doğasını açıklayabilmek için, Ikenberry’nin üç farklı istikrar yaklaşımından faydalanılmıştır. Ülkelerin rejimlerine odaklanan Demokratik Barış Teorisi, bölgenin önemli aktörlerinden Rusya’nın ‘otoriter’ rejimi dolayısıyla açıklayıcı gücünü kaybetmiştir. Güç dağılımına odaklanan yaklaşımlarda Hegemonik İstikrar yaklaşımı ise, bölgede herhangi bir hegemon güçten bahsedilemeyeceği için uygulanamamıştır. Arktik Okyanus’a kıyısı bulunan beş ülkenin farklı güç kapasiteleriyle öne çıktığı Arktik Bölge’de düzen, en güçlü şekilde Çok Kutuplu İstikrar yaklaşımıyla açıklanabilmektedir.

Çok kutuplu sistemde istikrar, uluslararası kurum ve kuruluşların mevcudiyetiyle daha sürdürülebilir bir düzen haline gelmektedir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası hukuka riayet edilen, Arktik Konsey başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla işbirliğinin yürütüldüğü, sadece maddi konularla değil ekolojik ve sosyolojik hususlarla da ilgilenilen Arktika’da düzen, sadece güç dengesi

siyasetiyle değil, karşılıklı müzakere ve işbirliğiyle de sürdürülmektedir. Yeni rotaların kullanımına ve yeraltı kaynaklarının erişimine imkân sağlayan iklim değişikliğine bağlı buzul erimesi, bir yandan müşterek refahı artırabilecek fırsatlar yaratırken, öte yandan süreç iyi yönetilemezse sorunlara ve çatışmalara da sebep olabilir. Arktik kaynakları müşterek refahın faydasına kullanabilmenin yolu da bölgedeki istikrarlı uluslararası düzenin sürdürülmesini sağlamaktan geçmektedir.

Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde Arktik Bölge'de hâkim olan çok kutuplu düzen, bölgedeki istikrarın doğası konumundadır. Yaklaşık otuz senelik bu zaman diliminde Arktika, oldukça yüksek -potansiyel- stratejik önemine rağmen, sıcak çatışmalardan uzak bir şekilde, anlaşmazlık ve krizlerin çok az görüldüğü, devletlerin hukuka riayet ettiği ve işbirliği içinde eylemlerde bulunduğu 'istisnai' bir örnek oluşturmaktadır. Uluslararası hukuka saygı ve hükümetlerarası kurumları güçlendirme eğilimine dayanan bu çok kutuplu düzenin, ABD ve Rusya'dan ziyade, nispeten küçük Arktik ülkelerin (Kanada, Danimarka ve Norveç gibi) lehine bir ortam sağladığı görülmektedir. Bölgede hâkim olan çok kutuplu düzen sayesinde sadece güçlü ülkeler değil, küçük ülkelerin de kazançlı çıktığı/çıkacağı bir ortam mevcuttur. Arktik Bölge'deki siyasi düzen ve istikrar, sadece bölge ülkelerini ilgilendiren bir konu değildir. Sonuçta, Arktika sadece bölge ülkelerinin değil, tüm kürenin faydalanabileceği ölçekte fırsatlar sunmaktadır.

Kaynakça

- Ahlenius, H. (2007). “Northern Sea Route and the Northwest Passage”. https://benmuse.typepad.com/arctic_economics/2008/03/from-rotterdam.html (erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Ahlenius, H., Johnsen, K., ve Nellemann, C. (2005). *Vital Arctic Graphics: People and Global Heritage on our Last Wild Shores*. UNEP.
- Arctic Council. (2018). “The Arctic Council: A Backgrounder”. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us> (erişim tarihi: 2 Aralık 2018).
- Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP). (2010). “Definitions of the Arctic Region”. <https://www.amap.no/documents/doc/definitions-of-the-arctic-region/248> (erişim tarihi: 2 Aralık 2018).
- Axelrod, R. ve Keohane, R. (1985). “Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions”. *World Politics*, 38(1), 226-254.
- Balci, A. (2015). “Realizm”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ş. Kardaş ve A. Balci (ed.). İstanbul: Küre.
- Barents Euro-Arctic Region. (t.y.). “Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region”. <https://www.barentscooperation.org/en/About> (erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Bekkers, E., Francois, J., ve Romagosa, H. (2015). *Melting Ice Caps and the Economic Impact of Opening the Northern Sea Route*. Amsterdam: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.
- Borgerson, S. G. (2008). “Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming”. *Foreign Affairs*, 87, 63–77.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (3. b.). New York: Palgrave.
- Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF). (2013). *Arctic Biodiversity Assessment*. Stell, İzlanda: Arctic Council.
- CRS Report. (2019). “Coast Guard Polar Security Cutter (Polar Icebreaker) Program”. <https://fas.org/sgp/crs/weapons/RL34391.pdf> (erişim tarihi: 14 Mayıs 2019).
- Desjardins, J. (2016). “The Energy and Mineral Riches of the Arctic”. <https://www.visualcapitalist.com/energy-and-mineral-riches-of-the-arctic> (erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Deutsch, K., ve Singer, D. (1964). “Multipolar Power Systems and International Stability”. *World Politics*, 16(3), 390-406.

- Dirzauskaite, G., ve Ilinca, N. (2017). *Understanding "Hegemony" in International Relations Theories*. Aalborg: Aalborg University.
- Duhaime, A., ve Caron, A. (2006). "The Economy of the Circumpolar Arctic". *The Economy of the North*. S. Glomsrod ve I. Aslaksen (ed.). Oslo: Statistics Norway.
- Dünya Bankası. (t.y.). "World Bank Data". <https://data.worldbank.org/> (erişim tarihi: 8 Aralık 2018).
- Ecorys Research Programme. (2014). *Valuating the Arctic Ice Melt*. Rotterdam: NEI Foundation.
- Elster, J. (1989). *The Cement of Society: A Study of Social Order*. Cambridge: University of Cambridge.
- Exner-Pirot, H., ve Murray, R. (2017). Regional Order in the Arctic: Negotiated Exceptionalism. *Politik*, 20(3), 47-64.
- Gilmour, J. G. (2018). "Icebreaker Operations in the Arctic Ocean". *Journal of Military and Strategic Studies*, 18(3), 16-30.
- Gilpin, R. (1975). *U.S. Power and the Multinational Corporation*. New York: Basic Books.
- Godwin, P. H. (2004). "China as Regional Hegemon". *The Asia-Pacific: A Region in Transition*. J. Rofle (ed.). Honolulu: Asia-Pacific Center for Security Studies.
- Graff, J. (2007). "Fight for the Top of the World". <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1663848,0,0.html> (erişim tarihi: 11 Aralık 2018).
- Heininen, L. (2011). "The end of the post-Cold War in the Arctic". *Nordia Geographical Publications*, 40(4), 31-42.
- Heininen, L., Sergunin, A., ve Yarovoy, G. (2014). *Russian Strategies in the Arctic*. Moskova: Valdai Discussion Club.
- Heleniak, T. (2014). "Arctic Populations and Migration". *Arctic Human Development Report: Regional Processes and Global Linkages*. J. Larsen ve G. Fondahl (ed.). Kopenhag: Nordic Council of Ministers.
- Hoel, A. H. (2009). "The High North Legal-Political Regime". *Security Prospects in the High North*. S. Holtsmark ve B. Smith-Windsor (ed.). Roma: NATO Defense College (NDC).
- Huesken, F. W. (2012). "International Systems, Polarity, Cybertechnology and Security". *Synesis: A Journal of Science, Technology, Ethics, and Policy*, 3(1), 40-51.

- Ikenberry, J. (2001). *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton: Princeton University Press.
- Ikenberry, J. (2011). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of American World Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Jervis, R. (2016). “The \$5.4 billion HOV lane: Will Panama Canal expansion boost global trade?”. <https://www.usatoday.com/story/news/2016/06/23/panama-canal-expansion-slump/86279016/> (erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Jorgensen, F. A. E. (2015). “İngiliz Okulu”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.). İstanbul: Küre.
- Kavka, G. (1983). “Hobbes's War of All Against All”. *Ethics*, 93(2), 291-310.
- Koivurova, T. (2016). “Analysis: The Arctic Conflict - Truth, Fantasy or a Little bit of Both?” <https://www.highnorthnews.com/en/analysis-arctic-conflict-truth-fantasy-or-little-bit-both> (erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Kuersten, A. (2016). “The Arctic Five versus the Arctic Council”. *Arctic Yearbook 2016*. L. Heininen, H. Exner-Pirot ve J. Plouffe (ed.). Akureyri, İzlanda: Northern Research Forum.
- Layne, C. (1994). “Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace”. *International Security*, 19(2), 5-49.
- Lindholt, L. (2006). “Arctic Natural Resources in a Global Perspective”. *The Economy of the North*. S. Glomsrød ve I. Aslaksen (ed.). Oslo: Statistics Norway.
- Matz-Lück, N. (2009). “Planting the Flag in Arctic Waters: Russia’s Claim to the North Pole”. *Göttingen Journal of International Law*, 1(2), 235-255.
- Mearshimer, J. J. (2013). “Structural Realism”. *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. T. Dunne, M. Kurki, ve S. Smith (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Moe, A. ve Stokke, O. S. (2019). “Asian Countries and Arctic Shipping: Policies, Interests and Footprints on Governance”. *Arctic Review on Law and Politics*, 10, 24-52.
- Mundy, M. (2016). “The Polar Express Lane: Promoting Cleaner Shipping in The Northwest Passage”. *The Georgetown Environmental Law Review*, 29(153), 153-183.

- Nong, D., Countryman, A., Warziniack, T., ve Grey, E. (2018). “Arctic Sea Routes: Potential New Pathways for Nonindigenous Species Spread”. *Arctic*, 71(3), 269-280.
- NORDEN. (t.y.). “The Nordic Council”. <https://www.norden.org/en/information/nordic-council> (erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Oğuzlu, T. (2015). “Liberalizm”. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ş. Kardaş ve A. Balcı (ed.). İstanbul: Küre.
- Olesen, M. R. (2014). *Cooperation or conflict in the Arctic: A Literature Review (DIIS Working Paper 2014:08)*. Kopenhag: Danish Institute for International Studies.
- Osterud, O. ve Honneland, G. (2014). “Geopolitics and International Governance in the Arctic”. *Arctic Review on Law and Politics*, 5(2), 156–176.
- Pape, R. A. (2005). “Soft Balancing against the United States”. *International Security*, (23), 7-45.
- Perry, C., ve Andersen, B. (2012). *New Strategic Dynamics in the Arctic Region*. Cambridge: The Institute for Foreign Policy Analysis.
- Rosecrance, R. N. (1966). “Bipolarity, Multipolarity, and the Future”. *The Journal of Conflict Resolution*, 10(3), 314-327.
- Ross, J. E. (2014). “Global Warning: The Arctic Meltdown”. *Ocean Graphic Magazine*, 30(10), 97-164.
- Sachse, V. E. (1989). *Hegemonic Stability Theory: An Examination*. Baton Rouge, Louisiana: Louisiana State University.
- Schofield, C., ve Potts, T. (2008). “Current Legal Developments: The Arctic”. *International Journal of Marine and Coastal Law*, 23(1), 151-176.
- Schwab, K. (2018). *Global Competitiveness Report 2018*. Cenevre: World Economic Forum.
- SIPRI. (2017). “SIPRI Military Expenditure Database”. <https://www.sipri.org/databases/milex> (erişim tarihi: 8 Aralık 2018).
- Soroka, G. (2016). “The Political Economy of Russia’s Reimagined Arctic”. *Arctic Yearbook 2016*. L. Heininen, H. Exner-Pirot ve J. Plouffe (ed.). Akureyri, İzlanda: Northern Research Forum.

- Spohr, A., Höring, J., Cerioli, L., Lersch, B., ve Soares, J. (2013).” The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges”. *UFRGSMUN Journal*, 11-70.
- The Economist. (2019). *Democracy Index 2018: Me too?*. The Economist Intelligence Unit Ltd.
- The Economist Intelligence Unit. (2018). *Technological Readiness Ranking*. The Economist Intelligence Unit.
- The Northern Dimension. (t.y.). “Exploring the Northern Dimension”. <http://www.northerndimension.info/northern-dimension> erişim tarihi: 5 Aralık 2018).
- Trenin, D. (2010). “The Arctic: A Front for Cooperation Not Competition”. *The Arctic: A View from Moscow*. Trenin, D. ve Baev, P. K. (ed.). Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y.). “Güncel Türkçe Sözlük”. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=D%C3%9CZEN (erişim tarihi: 2 Aralık 2018).
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wegge, N. (2010). “The Political Order in the Arctic: Power Structures, Regimes and Influence”. *Polar Record*, 47(241), 165-176.
- Yazid, N. M. (2015). “The Theory of Hegemonic Stability, Hegemonic Power and International Political Economic Stability”. *Global Journal of Political Science and Administration*, 3(6), 67-79.
- Young, O. R. (2009). “Whither the Arctic? Conflict or Cooperation in the Circumpolar North”. *Polar Record*, 45(232): 73–82.

Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli¹

The Arctic Geopolitics in the Aftermath of the Cold War and the Potential of Regional Cooperation

Alp Yüce KAVAS²

Geliş tarihi: 11.05.2019, Kabul tarihi: 16.09.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Arktika Bölgesi; gerek son yıllarda keşfedilen yoğun miktarda doğal kaynakları, gerekse küresel ısınmanın sonucunda deniz ulaşımına önemli bir alternatif sunma olasılığının ortaya çıkmasıyla daha fazla gündeme getirilmeye başlanmıştır. Bu tespitten hareketle çalışmamızda bir yandan Arktika Bölgesi'nin son yıllarda artan jeopolitik-jeostratejik ve jeoekonomik önemine bağlı olarak bölgedeki başlıca devletler arasında ortaya çıkan hukuksal tartışmalara ve rekabetin yansımalarına yer verirken diğer taraftan, Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler disiplininde daha çok yer edinen neoliberal kurumsalcı, bölgeselci ve yeşil kuramcı yaklaşımları dikkate alarak, Arktika'da kalıcı bir iş birliği ortamını sağlayabilmede bölgesel ölçekte faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin rolünü tartışmaya açacağız. Küresel ısınma olgusunun bilimsel bir gerçeklik kazandığı günümüzde bölgenin çatışma değil örnek iş birliği merkezi olarak anılmasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilebilmesi insanlığın geleceği için de yaşamsal önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Arktika, Bölgesel İş Birliği, Uluslararası Örgütler, Bölgeselcilik, Küresel Isınma*

JEL Kodları: *F53, N40, Q38*

Abstract

Arctic region, due to its newly discovered abundant natural resources and to its emergence as a possibly advantageous alternative maritime route for commercial ferries induced by global warming, is brought on frequently in recent years. Considering this fact, we first aim to elaborate legal disputes and reflections of rivalry among major regional states due to the geopolitical-geostrategic and geoeconomical importance of Arctic region and then open to discuss the role of international organizations located in the region in point of constructing the propriate climate for a durable cooperation in the Arctic, taking in consideration neoliberal institutionalist, regionalist and green theorist approaches which gained more place within international relations discipline in post-Cold War era. In modern times, witnessing the global warming phenomenon as a scientific fact, the

¹Bu çalışma, 19-22 Nisan 2019 tarihleri arasında Lefkoşa-K.K.T.C.'de gerçekleştirilen V. Afro-Avrasya Araştırmaları Kongresi'nde aynı başlıkla sunulmuş bildirinin makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

² Dr.

alpyucekavas@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5686-026X>

declaration of Arctic region as a center of exemplary cooperation in lieu of regional severe conflicts is vitally essential for the mankind's future.

Key Words: *Arctic, Regional Cooperation, International Organizations, Regionalism, Global Warming*

JEL Codes: *F53, N40, Q38*

Giriş

Akademik literatür incelendiğinde Arktika (Kuzey Kutbu) bölgesine olan ilgide son yıllarda belirgin bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bölgeyle ilgili analiz ve değerlendirmelerin önümüzdeki yıllarda daha da önem kazanma olasılığı, meydana gelen gelişmelerden ve gezegenimizdeki iklimsel dönüşümden dolayı, yüksek görünmektedir. Bu tespitten hareketle çalışmamızda Arktika'daki iş birliği potansiyelini masaya yatırmanın yanı sıra bölgenin yakın gelecekte çatışma-rekabet eksenli olarak değil iş birliği merkezli olarak anılmasının yaşamsal öneminin ortaya konulmasına çalışacağız. Buradaki temel hareket noktamız bölgede iş birliğinin geliştirilmesi için gerekli potansiyelin salt ulus-devletlerin karşılıklı çıkarlara dayalı pragmatik yakınlaşmaları yoluyla değil daha fazla biçimde Arktika'da faaliyet gösteren uluslararası örgütler eliyle gündeme taşınması gerekliliğidir.

Diğer taraftan bölgede küresel ısınma sürecine bağlı olarak yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkmasının, halihazırda uluslararası sistemdeki başat oyuncu olma özelliğini sürdüren, özellikle bölgedeki kıyıdaş ulus-devletler arasında meydana getirdiği ciddi rekabet unsurunu da görmezden gelmek sağlıklı bir değerlendirme yapılmasına engel teşkil edecektir. Dolayısıyla bölgeyle ilgili çalışmalarda değinilen rekabet ve iş birliği unsurlarına çalışmamızda da yer verilmesi zorunlu görünmektedir. Bununla birlikte bölgedeki iş birliğinin kalıcı bir nitelik kazanmasının sağlanabilmesi için görüşlerimizi tartışmaya açarken neoliberal kurumsalcı, bölgeselci ve yeşil kuramcı yaklaşımlardan yeri geldikçe faydalanmayı amaçlamaktayız.

Çalışmamızda Arktika'yı incelerken öncelikle neden Soğuk Savaş sonrası dönemi tercih ettiğimiz ortaya konulması bunu yaparken de tarihsel bir arka plan sunulması gerektiğini düşünmekteyiz. Arktika'daki iş birliği potansiyelini tartışmaya açarken bölgenin jeopolitik-jeostratejik ve jeoekonomik öneminin ortaya konulmasını, bu yolla kıyıdaş ülkelerin sadece rekabet değil iş birliği için de temel motivasyon kaynağına işaret etmeyi uygun görmekteyiz. Bölgede sürdürülebilir iş birliği ortamı için ciddi bir tehdit unsuru olan rekabetçi yaklaşımları besleyen hukuksal tartışmalara ve güncel gelişmelere yer vermeden bölgeyle ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapılamayacağı ortadadır. Öte yandan çalışmanın ana hedefi olan bölgesel iş birliğinin geliştirilmesindeki temel parametrelerin ortaya konulması ve yine

bölgede faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin kalıcı iş birliği iklimine sunabileceği katkılara da yer verilmesine çalışılacaktır.

1. Tarihsel Arka Plan: Soğuk Savaştan Günümüze Arktika Bölgesi

Kuzey kutup bölgesinin coğrafi olarak keşfi tartışmalı bir biçimde Antik Çağ'a kadar geri götürülmekle birlikte 9. yüzyıldan itibaren Norveç kökenli Vikingli denizcilerin İzlanda, Grönland ve Kuzey Amerika'ya deniz seferleri gerçekleştirdikleri bilinmektedir. (Encyclopedia Britannica, 2019). 16. Yüzyıldan itibaren, o dönem Afrika ve Güney Amerika kıtasında etkili olan iyi donanımlı İspanyol ve Portekiz donanmaları nedeniyle Uzak Asya ile ticaret için alternatif yollar arayan, İngiliz ve Hollandalı denizciler bölgede keşifler gerçekleştirmeye başlamış, Ruslar ise özellikle 18. yüzyıldan itibaren bölgede keşif amaçlı deniz seferleri düzenlemişlerdir (Encyclopedia Britannica, 2019). Bundan sonra da bölgede kuşkusuz pek çok coğrafi keşif gerçekleştirilmiştir ancak Arktika'nın jeopolitik ve jeostratejik öneminin ortaya çıkması noktasında Soğuk Savaş döneminin özel bir yeri söz konusudur. Bu nedenle Soğuk Savaş döneminde bölgenin üstlendiği role kısaca değinmeyi uygun görmekteyiz.

Soğuk Savaş döneminin iki süper gücü ABD ile SSCB arasındaki özellikle siyasi, ideolojik ve askeri alanlardaki rekabet ve nüfuz mücadelesinde Arktika'nın kendine özgü bir biçimde stratejik bir rol üstlendiği görülmektedir. Bundaki başlıca etken olarak ise bölgenin, her iki süper gücün nükleer silahların kullanılması durumunda, en kısa yolu oluşturması gösterilebilir (Mikkola, 2019:3). Soğuk Savaş sırasında nükleer dehşet dengesinin korunabilmesi sayesinde Arktika bölgesi böylesine kötü şöhretli bir stratejik rol üstlenmek zorunda kalmaktan kurtulmuştur. Ayrıca bölgedeki savaş gemilerinin ve denizaltıların geçişinin kontrolü ve hatta gerektiğinde engellenebilmesi için her iki süper gücün askeri yapılanmaya gittikleri görülmektedir zira Arktika Denizi'nin nevi şahsına münhasır yapısı denizaltıların geçişinin takibini zorlaştıran bir etkidir (Aliyev, 2019). Yine bu dönemde özellikle Kanadalı ve Amerikan savaş uçakları Sovyet bombardıman uçaklarını önleme amaçlı son sayıda uçuş gerçekleştirmiş, bu nedenle Sovyet Hava Kuvvetlerinin 1980'lerden itibaren o dönem için gelişmiş teknolojiye sahip MiG-31 savaş uçaklarını bombardıman uçaklarını koruma amacıyla bölgede konuşlandırmıştır. (Aliyev, 2019).

Arktika'nın Soğuk Savaş döneminde büyük ölçüde iki süper gücün askeri rekabet alanı olarak gündemde kalmasına karşın 1980'li yılların ortasında, Mihail Gorbaçov'un SSCB'de iktidara gelmesiyle birlikte Sovyet devlet aygıtı ve toplumsal yapıdaki dönüşümlere paralel olarak, bölgeye dönük algılamada da değişiklik baş göstermiştir. Nitekim Gorbaçov'un 1987 yılında Murmansk kentinde gerçekleştirdiği ünlü konuşmasında "barış bölgesi" olarak tanımladığı Arktika'nın süreç içinde nükleer silahlardan arındırılması, bölgede barışçıl amaçlı çokuluslu bilimsel faaliyetlere ağırlık verilmesi ve

konumuz açısından en önemli görünen çevrenin korunmasıyla ilgili iş birliğine gidilmesi konularındaki gerekliliğe vurgu yapması dikkat çekicidir (Gorbaçov, 1987). Soğuk Savaş sürecinin yumuşamaya girmesi ve ABD'nin Gorbaçov dönemindeki SSCB'yi eskisi kadar tehdit olarak algılamaması sonucunda karşılıklı yapıcı diyalogların geliştirilmeye başlanmasıyla bölgesel iş birliği için önemli bir başlangıç umudunun yeşermesi söz konusu olabilmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin 1991 sonunda dağılmasıyla birlikte bölgenin askeri-stratejik açıdan önemi geçici olarak sona ermiştir. SSCB'nin siyasi ardılı olan Rusya Federasyonu'nun (buradan sonra 'Rusya' olarak ifade edilecektir) 1990'lı yıllarda içine düştüğü derin siyasi, ekonomik ve toplumsal buhranlarla mücadele etmek zorunda kalması bölgeye dönük ilgisini oldukça azaltmıştır. Batılı ülkeler de Soğuk Savaş sonrası bölgenin askeri-stratejik öneminin bütünüyle sona erdiğini düşünerek Arktika'ya olan ilgililerini bu dönemde benzer biçimde azaltmışlardır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise küresel ısınmanın bölgede neden olacağı yıkıcı etkilerin yanı sıra ekonomik-ticari boyutta sağlayabileceği fırsatlara bağlı olarak Rusya başta olmak üzere pek çok ülkenin dikkati yeniden Arktika'ya çevrilmiş ve bölgede aynı anda hem rekabet hem de iş birliği unsurları ortaya çıkmıştır.

2. Arktika'nın Günümüzdeki Jeopolitik-Jeostatejik ve Jeoekonomik Önemi

Arktika bölgesinin coğrafi konumuyla ilgili tam bir netlik bulunmamakla birlikte yaygın olarak kabul gören tanımlama 66. Kuzey paraleli ile Kuzey Kutup noktası arasındaki sahayı kapsamakta, bu çerçevede 9 milyon kilometrekaresini karaların oluşturduğu yaklaşık 27 milyon kilometrekareye denk düşmektedir (Kavas, 2014). Bu coğrafi tanımlama dikkate alındığında; ABD, Rusya Federasyonu, Kanada, Norveç, İsveç, İzlanda ve Danimarka'nın kara parçalarını kapsadığı görülmektedir. Söz konusu ülkeler içerisinde kıta sahanlıklarını genişletme amaçlı girişimde bulunanlara ve bu girişimlerin doğurduğu hukuksal tartışmalara aşağıda değinilecektir.

21. yüzyılda Arktika'nın gerek jeopolitik-jeostatejik gerekse jeoekonomik önemini oluşturan iki temel sacayağı bulunmaktadır. İlk olarak; bölgede son dönemde keşfedilen ciddi ölçekli yer altı zenginlikleri söz konusudur. Bölgedeki yer altı zenginlikleri ile ilgili tahmin ve değerlendirmeler değişiklik göstermekle beraber ifade edilen değerler önemli ipuçları vermektedir. Örneğin 2008 yılında ABD İçişleri Bakanlığı'na bağlı Jeolojik Araştırma Ajansı bölgede 90 milyar varil petrol, 47 trilyon metreküp doğalgaz ve 44 milyar varil LNG rezervi olduğunun ve burada sıralanan miktarların %84'ünün açık denizde yer aldığının tahmin edildiğini açıklamıştır. (USGS, 2008). Rakamlar tek başına verildiğinde yeterince fikir edinmek mümkün olmayabilmektedir bu nedenle oransal olarak incelendiğinde, 2013 yılı verilerine göre, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %6'sına, dünyanın

kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin ise yaklaşık dörtte birine denk düştüğü görülmektedir (Kazokoğlu, 2014). Böylesine ciddi ölçekli yer altı zenginliklerinin bulunduğu bir bölgede konumlanan oyuncuların ekonomik çıkarları noktasını dikkatini çekmemesi elbette düşünülemez.

İkinci sacayağını ise, özellikle küresel ısınmayla birlikte iklim koşullarındaki değişime bağlı olarak, bölgedeki deniz ulaşımı ve ticaretinin daha avantajlı hale gelme olasılığının yüksekliği oluşturmaktadır. Arktika bölgesinin yakın gelecekte küresel ısınma süreciyle de bağlantılı olarak aşağıdaki deniz taşımacılık güzergahları açısından öneminin artacağı tahmin edilmektedir (The Geography of Transport Systems, 2017):

- Kuzey Deniz Yolu (KDY): Rusya'nın Arktik Okyanusundaki kıyılarından geçen KDY deniz ticaret yolları açısından potansiyeli en yüksek olanıdır. Bunun en büyük nedeni de küresel ısınma süreciyle birlikte hat üzerindeki buzlanmanın en çok yavaşlama hatta uzun vadede ortadan kalkma olasılığının bulunmasıdır. Doğu Asya'dan Batı Avrupa'ya günümüzde Süveyş Kanalı üzerinden yaklaşık 21.000 km mesafesindeki deniz yolu ulaşımı bu hat sayesinde 12.800 km'ye incek ve bu şekilde 10-15 günlük bir zaman kazanımı mümkün olabilecektir.

- Kuzeybatı Geçidi: Kanada ve ABD (Alaska) kıyılarından geçen hattın 2020'li yıllarla birlikte önemli bir alternatif deniz yolu olması beklenmektedir. Günümüzde Doğu Asya'dan Batı Avrupa'ya deniz yolu ulaşımı Panama Kanalı üzerinden 24.000 km uzunluğundayken, bu hattın buzdan arındığı dönemlerde 13.600 km civarına kadar inebilecektir. Küresel ısınma sürecinin hızlanması durumunda hattın yaz ayları dışında da kullanımı mümkün olabilecektir.

- Kutup-ötesi Deniz Yolu: Bering Boğazıyla Rusya'nın Murmansk oblastını doğrudan birbirine bağlayacak bu hat mevcut koşullarda kullanışlı değildir zira ciddi oranda buzlanma söz konusudur. Bununla birlikte küresel ısınma sürecinin hızlanmasıyla birlikte bu hattın da alternatif olarak devreye girmesi beklenmektedir.

- Arktika Köprüsü: Rusya'nın Murmansk, Norveç'in Norvik ve Kanada'nın Churchill limanlarını birbirine bağlaması hedeflenen bu hattın özellikle tahıl ürünleri taşımacılığında faydalı olabileceği varsayılmaktadır. Diğer üç hattan farklı olarak tüm Arktik boyunca değil, Batı Avrupa ile Kuzeybatı Amerika arasındaki deniz ulaşımının gerçekleştirilmesine dönük bir projelendirilmiştir. Mevcut buzlanma koşulları bu hattın yakın vadede kullanımını belirsiz kılmaktadır.

Kuşkusuz yukarıda sıraladığımız hatlar küresel ısınma sürecinin hızlanmasına bağlı olarak Arktika Bölgesindeki buzulların erimesi, bu yolla deniz yolu ulaşımının elverişli hale gelmesi varsayımına dayanmaktadır.

Özellikle Çin'in son yıllarda iddialı bir biçimde ortaya koyduğu Bir Kuşak Bir Yol (BKBY) projesi kapsamında kendisini gerek kara gerek deniz yoluyla Avrupa'ya bağlaması mümkün olduğunda Arktika'nın alternatif bir deniz yolu ulaşım bölgesi olarak buna ne ölçekte cevap verebileceği henüz belirsizdir. Bununla birlikte bölgedeki yer altı zenginliklerinin çıkarım ve işletimi mümkün hale gelmesiyle birlikte kullanılacak bu deniz yolu hatlarının ulaşım ve ticaret açısından sağlayacağı zaman-kazanç avantajlarına bağlı olarak cazibesinin artma olasılığı yüksek görünmektedir.

3. Arktika Bölgesi'nin Hukuksal Statüsü ile İlgili Tartışmalara Genel Bakış

Bölgedeki zengin yer altı kaynakları ve gelecekte önemli alternatif bir deniz yolu haline gelme potansiyeli taşıması bölgede kıyıdaş olan bazı ülkeler arasındaki rekabeti kaçınılmaz olarak doğurmuştur. Bu bağlamda, çalışmamızda bölgenin güncel önemine vurgu yapmak adına, 2000'li yıllardan itibaren meydana gelen bazı hak iddialarına kısaca değinmeyi ve söz konusu iddialar üzerinden bölgedeki gerilimin artma nedenlerine ışık tutmayı amaçlamaktayız.

Yeni binyılda bölgeyle ilgili hak iddiasını hukuki çerçevede uluslararası kamuoyunun dikkatine sunan ilk ülke Rusya olmuştur. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) 76. maddesinin 5. paragrafında; normal durumlarda 200 deniz miline kadar ilan edilebilen kıta sahanlığının özel şartlarda 350 deniz miline kadar uzatılabileceği belirtilmektedir (BMDHS,1982). Rusya da ilgili maddeden kendi ekonomik çıkarları adına yararlanabilme adına ilgili maddenin 8. paragrafı gereğince oluşturulan BM Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na (buradan sonra kısaca 'Komisyon' olarak ifade edilecektir) 2001 yılında başvurarak Arktika'daki kıta sahanlığını hukuki düzlemde genişletmeyi hedeflemiştir. Komisyon Rusya'nın söz konusu başvurusunu dikkate almış ancak 2002 yılında iddialarını destekleyecek ek bilimsel kanıtlar talep etmiştir (Gül, 2014:4). Rusya'nın hak talebi beklenildiği gibi diğer kıyıdaş ülkeler tarafından olumlu karşılanmamış hatta bölgede istikrarsızlık unsurunu artıracığı öne sürülerek kınanmıştır (Kavas, 2014). 2007 yılında dönemin Rus Doğal Kaynaklar Bakanı Yuri Trutnev, Rusya'nın Arktika ile ilgili hak iddiaları kabul edildiği takdirde yaklaşık 1,2 milyon kilometrekarelik bir alanda Rus bilim insanlarının bilimsel çalışmalara başlayabileceğini, özellikle deniz altındaki Lomonosov sıradağlarının 5 milyar tondan fazla yakıt eşdeğer bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmiştir (Sputnik, 2007). Burada Rusya'nın Lomonosov ve Mendeleev sıradağlarının "denizaltı dağ sırtı" olarak değil "denizaltı yükseltisi" olarak nitelendirilmesine çalıştığı, bu yolla kıta sahanlığını anakaranın uzantısı olarak kabul ettirerek BMDHS'te belirlen maksimum 350 deniz miline kadar uzatılma zorunluluğundan kurtulmayı amaçladığını hatırlatmakta yarar vardır (Matz-Lück, 2009:250-251).

Rusya'nın 21. yüzyıl başındaki hak talebini hukuki bir çerçeveye oturtma girişimi bölgede kıyıdaş olan diğer oyuncuları da harekete geçirmiştir. Söz konusu ülkelerden Kanada, Norveç ve Danimarka kendi ekonomik ve siyasi çıkarları dahilinde aşağıdaki hak taleplerini uluslararası kamuoyuna duyurmuşlardır (Bentzen ve Hall, 2017:4-6):

- BMDHS'yi 2003'te onayan Kanada 2013'te Komisyon'a başvuruda bulunarak hem Atlantik hem de Arktika Okyanusları içerisindeki kıta sahanlığının sınırlarının genişletilmesini talep etmiş böylelikle yaklaşık 1,2 milyon kilometrekarelik bir alanda hak iddia etmiştir. Kanada'nın bölgedeki hak talebi Rusya'nın da talip olduğu, Lomonosov ve Mendeleev Sıradıklarının bir kısmını da kapsamaktadır.

- Grönland Adası'nın bağlı bulunduğu Danimarka da 2014 yılında Komisyon'a başvurarak Arktik Okyanusu'nda 200 deniz milinin ötesinde 900.000 kilometrekareye yakın bir alanda hak talebinde bulunmuştur.

- 2006'da BMDHS'yi onayan Norveç aynı yıl Komisyon'a başvurarak Norveç yatağından 200 deniz mili ötesinde münhasır ekonomik bölge olarak ilan etmek amacıyla Barents'teki "Mazgal Boşluğu" (Loop-hole), Arktik Denizindeki Batı Nansen Havzası ve Norveç Denizindeki "Muz Boşluğu'nda" (Banana Hole) hak talebinde bulunmuştur. Barents Körfezi aşağıda değineceğimiz 2010'da Rusya ile Norveç arasında imzalanan Murmansk Antlaşması ile çözüme kavuşmuştur. Buna karşılık bu iki ülke 1920 yılında imzalanan Svalbard Antlaşması'ndan doğan hangi eşit muamele haklarının deniz alanlarında uygulanması gerektiği ve Svalbard ile Grönland'ın kıta sahanlıklarının deniz sınırlarının belirlenmesi hususlarında anlaşmazlıklarını sürdürmektedir.

Henüz BMDHS'yi imzalamayan ABD bu nedenle bölgeye dönük olarak resmi bir hak talebinde bulunamamaktadır. Bununla birlikte Rusya ile özellikle Bering Boğazı ile ilgili bir uyuşmazlığın süregeldiği söylenebilir. 1990'da o dönem SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze ile ABD'li mevkidaşı James Baker'in soy isimlerini taşıyan bir anlaşmayla Bering Boğazı'nın statüsü çözüme kavuşturulmak istendiyse de önce SSCB daha sonra da siyasi mirasçısı Rusya'nın anlaşmayı onamaması nedeniyle hukuki tartışma süregelmektedir (Kavas, 2014).

4. Bölgedeki Rekabetin Güncel Yansımaları

Arktika'da kıyıları bulunan başlıca ülkelerin aralarındaki uyuşmazlıkları henüz çözüme kavuşturamamış olmaları nedeniyle özellikle Rusya ve diğer bazı kıyıdaş ülkeler arasındaki gerginlik zaman zaman askeri hareketliliğe dönüşebilmektedir. Bunda Rusya'nın bölgedeki hak taleplerini kabul ettirebilme amacıyla sıkça askeri güce başvurabileceğini vurgulamasının yanı sıra diğer başlıca kıyıdaş ülkelerin Rusya'nın bu tavrına karşı askeri

faaliyetlere yönelebilmelerinin de rolü bulunmaktadır. Bölgede askeri hareketliliğin artması yakın gelecekte sıcak çatışma riskini de beraberinde getirmekte, dolayısıyla hem bölgesel hem de küresel düzeylerde barış ve istikrarın sürdürülebilmesi noktasında ciddi bir tehdit unsuru haline gelmektedir.

2007 yılında Arktika Bölgesindeki hak iddiasını güçlendirmek adına küçük bir Rus denizaltısı tarafından Kuzey Buz Denizi'nin dibine titanyum kaplı Rus bayrağının dikilmesi ve 2012'de yaklaşık 7.000 kişilik askeri personel ve 20 askeri geminin katılımıyla tatbikat gerçekleştirilmesi önemli göstergelerden sayılabilir (Singh, 2013). Yine 2014'te patlak veren Ukrayna krizi sonrasında Rusya'nın Arktika'daki askeri varlığını artırdığı, bu bağlamda bölgeye yeni uçak pistleri ve radar istasyonları inşa etmeyi amaçladığı gözlemlenmektedir (Cazala, 2016:172-173). Diğer taraftan Rusya'nın bölgeyle ilgili hırslarını yansıtmaya bakıldığında en önemli adımın ise 2018 sonbaharında, 1981 yılından bu yana en büyük katılımı (Rus yetkililere göre 300.000 asker) Japon Denizi, Bering Boğazı ve Ohotsk Denizinde gerçekleştirilen Vostok askeri tatbikatı olduğunu belirtmek yanlış görünmemektedir (Sputnik Türkiye, 2018). Bazı NATO yetkilileri söz konusu katılımın belirtildiği kadar yüksek olmadığı görüşündedir ancak söz konusu tatbikata Çin askeri unsurlarının da katılmış olması açıkça ABD başta olmak üzere Batılı ülkelere ve Asya-Pasifik'teki müttefiklerine açık bir siyasi ve askeri mesaj içermektedir (Johnson, 2018). Konumuz açısından Vostok tatbikatının önemi ise Rusya'nın gerektiğinde askeri unsurlarını Kutup Bölgesi yakınında hareketlendirebileceğini göstermiş bulunmasıdır.

Rusya'nın son yıllarda siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumak adına askeri güce başvurmakta tereddüt göstermeyeceği hatta gerekirse Çin'in de siyasi ve askeri desteğini arkasına alacağı mesajını vermesi üzerine NATO'nun vereceği muhtemel yanıtı çevrilmiştir. Nitekim Vostok tatbikatından kısa bir süre sonra Hollanda, Almanya ve Norveç'te yaklaşık 50.000 kişilik askeri personelin katılımıyla bir NATO tatbikatı gerçekleştirilmiş, tatbikat senaryosu Norveç'in "hayali düşman" ülke tarafından işgal edilmesi sonrasına göre düzenlenmiştir. (Özkan, 2018). Burada dikkat çekici husus Norveç'in işgale uğraması ve diğer NATO müttefiklerinin de yardıma geldiği bir senaryoya göre askeri tatbikat düzenlenmiş olmasıdır. Burada bahsedilen "hayali düşmanın" Rusya olarak algılanacağını tahmin etmek zor değildir. Kanada ise 2019 yılında küçük katılımlı (yaklaşık 500 askeri personel) ancak Fransa, Finlandiya ve Norveç'ten de askeri unsurları içeren Nanook-Nunalivut tatbikatını gerçekleştirerek bölgedeki varlığını hatırlatır bir konumlanma almıştır. (Defence Point, 2019).

5. Bölgede İş Birliğinin Temel Parametreleri

Arktika’da yaşanan hukuksal tartışmalar, bölge ülkelerinin kıta sahanlıklarını genişletmek için kıyasıya rekabet içerisinde girmesi hatta bu uğurda gerektiğinde askeri güce başvurmaktan geri durmayacakları mesajını vermeleri bölgesel barış ve istikrarın gelişimi için son derece olumsuz etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu koşullarda “acaba bölgede kalıcı barışı ve iş birliği iklimini yeşertme olasılığı büyük ölçüde ortadan kalkmış mı görünmektedir?” sorusu ister istemez akla gelmektedir. Yukarıdaki başlıklar incelendiğinde ilk bakışta yanıt olumlu görünmektedir ancak o zaman bölgesel ölçekte faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin işlev ve çalışmalarının anlamsızlaşacağı sonucuna ulaşmak zorunda kalırız. Diğer taraftan Rusya ve diğer bölgeye kıyıdaş ülkelerin arasındaki rekabet hatta potansiyel çatışma riskinin artık ‘nükleer tehdit’ boyutuna kadar uzanabildiği bir dehşet sürecine evrildiğini hatırlatmakta yarar görünmektedir (Hürriyet, 2019). Bu koşullarda artık bölge için rekabet ve çatışmanın değil iş birliği olanaklarının ön plana çıkarılması elzem görünmektedir.

Rusya ile Norveç’in 2010 yılında Murmansk’ta imzaladığı antlaşmayla, yaklaşık 10 milyar varil petrol rezervinin bulunduğu Barents Denizi’ndeki 175.000 kilometrekarelik alandaki 40 yıldır süren anlaşmazlığı sonlandırmaları ve iki ülkenin sınırlarını kesinleştirmeleri bölgesel sorunlara çözüm ve iş birliğinin bütün olumsuz gelişmelere rağmen gerçekleştirilebileceğinin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (NTV, 2010). Resmi adı “Norveç Krallığı ile Rusya Federasyonu Arasında Deniz Sınırlandırması ile Barents Denizi ve Arktik Okyanusu’nda İş Birliğini İçeren Antlaşma” olan Murmansk Antlaşmasının 4. ve 5. Maddeleri iki ülkenin balıkçılık ve hidrokarbon kaynaklarının sınırlandırılmasını ele almaktadır (Murmansk Antlaşması, 2010). İlgili antlaşmanın 4. maddesi tarafların balıkçılık alanlarında yakın iş birliğini sürdüreceklerini ve denizsel çevrenin korunmasını birlikte üstlenmelerini yükümlerken, 5. madde herhangi bir hidrokarbon yatağının sınır hattını aşması durumunda antlaşmadaki 2. ekte düzenlenen ortak üretim (unitisation) anlaşmasında belirlenen esaslara işaret etmekte, bu şekilde bölgede karşı tarafın onayı alınmaksızın tek yanlı hidrokarbon keşif ve çıkarımının önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Rus enerji şirketi Rosneft ve Norveçli enerji şirketi Statoil 2012’de Rusya’nın kuzeyindeki Yamal-Nenets Okrug’una bağlı Severol-Komsomolskoye petrol sahasında ortak keşif ve çıkarıma dayalı kapsamlı antlaşmaya imza atarken Murmansk antlaşmasından güç aldıkları açıktır (Staalesen, 2017). Şüphesiz Murmansk Antlaşmasının imzalanması iki ülkenin bölgedeki yer altı zenginliklerine yönelik hırslarını ortadan kaldırmamıştır ancak en azından bölgede rasyonel yaklaşım ön plana çıkarıldığında yapıcı iş birliği ikliminin yeşerebileceğini göstermesi bakımından önemli ve anlamlı bir adım olmuştur.

Bölgede kalıcı barış ve iş birliğinin geliştirilmesi açısından bir başka umut verici gelişme ise 2008 yılında Grönland'ın Illulissat kentinde ABD, Kanada, Rusya, Danimarka ve Norveç'in katılımıyla gerçekleştirilen Arktika Okyanusu Konferansı'nda sunulan bildiri olmuştur. Söz konusu bildiriye taraflar uluslararası deniz hukukuna uygun biçimde hareket edeceklerini ve muhtemel toprak uyuşmazlıklarının yine uluslararası hukuk normlarına uygun biçimde çözülmesinden yana olacaklarını ilan etmişlerdir (Yılmaz ve Çiftçi, 2013:9). İlgili metindeki en dikkat çekici vurgulardan birisi de beş ülkenin Arktika'nın özgün ekosisteminin korunması, bölgede deniz taşımacılığının geliştirilmesi ve yerli halklarının haklarının gözetilerek yaşam koşullarının iyileştirilmesi için gayret göstereceklerini ifade etmeleridir (Illusat Declaration, 2008). Bildiriye henüz BMDHS'yi imzalamayan ABD'nin de yer alması bölgesel iş birliğinin geliştirilmesindeki rolünü göstermesi bakımından anlamlıdır.

Devletlerin Arktika'da aralarında uzlaşarak iş birliği girişimlerinde bulunmalarının yanı sıra devlet dışı oyuncuların da kalıcı iş birliği ikliminin oluşması için çaba sarf ettiği görülmektedir. Bunlar içerisinde bir sivil toplum kuruluşu (STK) olan Uluslararası Arktika Bilim Komitesi'nin (IASC) özel bir yeri olduğu düşüncesindeyiz. 1990 yılında kurulan IASC amacının bölgede hemen her alanda bilimsel araştırmaları teşvik etmek ve kolaylaştırmak olduğu belirtmekte, bunu yaparken disiplinler arası araştırmaları destekleyeceğini vaat etmektedir (IASC Resmi Sitesi). İleride değineceğimiz küresel ısınmanın meydana getireceği felaketlerin boyutlarıyla ilgili tahminleri ve olası önlemleri geliştirmekte IASC gibi oluşumların önemli katkı sunma potansiyelleri bulunmaktadır.

6. Arktika'da Faaliyet Gösteren Uluslararası Örgütlerin Bölgesel İş Birliğindeki Muhtemel Rolü

Arktik Bölgesine yönelik olarak faaliyet gösteren başlıca üç bölgesel örgüt mevcuttur: Arktika Konseyi, Barents Avrupa-Arktika Konseyi ve İskandinav (Nordik) Konseyi. 1996 yılında Ottawa Bildirisi ile kurulan Arktika Konseyi'nin üyeleri; ABD, Kanada, Rusya, Danimarka, İzlanda, Finlandiya, İsveç, Norveç ve İzlanda'dır ve hükümetler arası bir forum görünümündedir. Konseyin başlıca ilgi ve çalışma alanları olarak sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunmasıyla ilgili önlemler sıralanmaktadır (Gül, 2014:6). Gerek bünyesindeki gözlemci ülkelerle birlikte devlet statüsünde olmayan unsurların, karar alma sürecinde etkin biçimde yer alamamalarına karşın, oluşturulan çalışma gruplarında yer alabilmeleri, gerekse bölgedeki altı yerli halkın Konsey'in daimi katılanları sayılmaları örgütün ulus-aşırı (transnational) ve hükümet-aşırı (transgovernmental) özelliğine işaret etmektedir (Byers, 2017:382). Rusya'nın 2014'de yaşanan Ukrayna krizi sonrasında diğer üye ülkelerle siyasi açıdan uyuşmazlığa düşmesine karşın 2015 yılında Arktika'daki deniz iş birliği projelerine destek

vermesi ve de 2013 yılından beri düzenli toplanan Arktika Konseyi Bilimsel İş Birliği Görev Gücünde ABD ile ortak başkanlığı sürdürmekte sakınca görmemesi dikkat çekici gelişmelerdir (Byers, 2017:387). Böylelikle üye ülkelerin aralarındaki siyasi uyumsuzluklara rağmen deniz ve çevresel konularda uluslararası örgüt şemsiyesi altında iş birliğine yönelmekte beis görmediklerinin açık göstergesidir.

Örgütün inisiyatifıyla üye ülkeler arasında 2011 yılında imzalanan Arktik Arama ve Kurtarma Anlaşması bölgesel iş birliğini geliştirmek noktasında önemli bir adım olmuştur. Resmi adı “Arktika’da Hava ve Denizde Arama ve Kurtarmada İş Birliği Üzerine Anlaşma” olan belgenin ikinci maddesinde ilgili anlaşmanın amacı olarak Arktika bölgesinde hava ve denizde arama ve kurtarma operasyonlarında iş birliği ve eşgüdümüne gidilmesi olarak belirtilmiştir. (Arktika Arama ve Kurtarma Anlaşması, 2011). Yine Konsey’e üye ülkeler 2017’de Arktika’da bilimsel çalışmaları eşgüdümlü yürütmek üzere resmi adı “Arktika’da Bilimsel Çalışmaları Geliştirme Anlaşması” olan bir anlaşma imzalamışlardır (Arktika Bilimsel Çalışmaları Geliştirme Anlaşması, 2017). 20 maddeden oluşan anlaşmanın 2. maddesinde Arktika bölgesiyle ilgili bilimsel bulguların geliştirilmesindeki etkinliğin artırılması amaç olarak belirtilmekte, 10. Maddede ise katılımcıların faaliyet ve yükümlülüklerinin uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınacağına işaret edilmektedir. Bu durum Arktika’da bölgesel iş birliğinin hukuksal zemine oturtularak kalıcılığın ve eşit katılımcılığın tesisi yönünde önemli adımlar atıldığına göstergesidir.

Arktika Konseyi’nin halihazırda üye ülkeleri zorlayıcı ve alınan kararlarının uygulanmaması durumunda yaptırım uygulamasını sağlayacak mekanizmalardan yoksun olması nedeniyle zayıf bir görüntüde olması fiili olarak üyeler arasında etkisi olmadığı anlamına gelmemekte, aksine son yıllarda bünyesindeki çalışma gruplarının raporları doğrultusunda özellikle çevresel konularda gündem oluşturabilmesi ve 2013’te göreve başlayan Sekreterlik sayesinde sıradan bir hükümetler arası forumdan kurumsallaşmış bir uluslararası örgüte dönüşme yolunda ciddi adımlar atmakta, bu yolla daha etkin bir bölgesel oyuncuya dönüşmektedir. (Knecht, 2013:13-14). Konsey bünyesinde Arktika İzleme ve Değerlendirme Programı (AMAP), Arktika’daki Flora ve Faunanın Korunması (CAFF), Acil Önleme, Hazırlık ve Karşılık Verme (EPPR), Arktika Deniz Çevre Korunması (PAME) ve Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu (SDWG) olmak üzere 6 çalışma grubu ve çeşitli dönemlerde görevlendirilip görevini tamamlamış 11 görev gücü (task force) bulunmaktadır (Arktika Konseyi Resmi Sitesi, 2019). Günümüzde henüz doğrudan bağlayıcı özellikleri bulunmasa da söz konusu çalışma gruplarının ve görev güçlerinin ortaya koyduğu çalışmalar bölgede etkin ve kalıcı bir iş birliği ortamının oluşturulmasında önemli rol oynamaktadırlar. Çalışma gruplarında gözlemci üye ülkelerden de uzmanlar görev alabilmekte ancak Konsey’e üye olan ülkeler ilgili raporlar

doğrultusunda alınacak kararlarda son sözü söylemektedirler. 2019'dan itibaren iki yıllığına İzlanda Arktika Konseyi'nin dönem başkanlığını üstlenmeye başlamıştır. İzlanda'nın dönem başkanlığı gündeminde Arktika Denizi çevre ve iklimi, yeşil enerji çözümleri, bölgedeki halk ve toplulukların konumu, deniz ürünlerinden daha fazla verim elde etmeyi amaçlayan Mavi Biyoekonomi Projesi, bölgede cinsiyet eşitliği gibi çevresel ve toplumsal konular bulunmaktadır (Iceland Monitor, 2019).

1993 yılında Norveç'in girişimiyle kurulan Barents Avrupa-Arktika Konseyi'nin (BAAK) üyeleri Norveç, Danimarka, İzlanda, Finlandiya, Rusya, İsveç ve Avrupa Komisyonu'dur. 2017'den bu yana dönem başkanlığını yürüten İsveç'in Dışişleri Bakanı Margit Walström örgütün temel ajandasının olarak yine sürdürülebilir kalkınmayı ve Paris İklim Anlaşması çerçevesinde çevresel sorunların çözümü olacağını belirtmektedir (Swedish Chairmanship Program, 2017). Yine İsveç'in dönem başkanlığı sırasında hazırlanan ve konumuz açısından önemli olduğunu düşündüğümüz Çevre Üzerine Çalışma Grubu (WGE) 2018-2019 programında 2018'de Avro-Arktika'da iş birliği ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde gerçekleştirilmesinin 25. yılının kutlandığına işaret edilirken, 2017-2019 yılları arasında bölgede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına odaklanılacağı vurgulanmaktadır. (Swedish Chairmanship, Working Group on Environment). Programda; iklim değişikliğine ayak uydurabilme noktasında bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi, bir yandan Barents bölgesindeki yeni fırsatların değerlendirilmesi, öte yandan 2015'te imzalanan Paris Anlaşmasının gereklerine katkıda bulunulması, çevresel açıdan tehlike sahalarnın (hot spots) giderilmesi için destekleyici çalışmalar yürütülmesi, suyun ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi esaslara yer verilmiştir. Kuşkusuz WGE, BAAK bünyesindeki tek çalışma grubu değildir. Ekonomik İş Birliği (WGEC), Avro-Arktika Taşımacılık Alanı için Yönetim Kurulu (BEATA) Kurtarma İş Birliğine Dönük Ortak Komite (JCRC) ve Barents Orman Sektör Ağı (BFSN) BAAK içerisindeki diğer çalışma gruplarını oluşturmakta, aynı zamanda Konseyin bölgesel iş birliğini geliştirme alanlarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte küresel ısınmanın çevresel etkileri dikkate alındığında bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi ve kalıcılığının sağlanmasında WGE'nin ortaya koyduğu ve gelecekte ortaya koyacağı planlamaların ön alacağı düşüncesindeyiz. Bir sonraki dönem başkanlığı 2021 yılına kadar Norveç'e devredilecektir.

Son olarak Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç'in egemen devletler, Aland ve Faroe Adaları ile Grönland'ın bağlı topraklar olarak üye olduğu İskandinav Konseyi'ne kısaca göz attığımızda ise 1952'de üye ülkelerin parlamenterleri arasında bir üst parlamento biçimde tasarlandığını görmekteyiz (Gül, 2014:7). İskandinav Konseyi son yıllarda Arktik Bölgesi'ne yönelik ilgisini ve iş birliği arayışlarını artırmış görünmektedir. Nitekim 2017'de gerçekleştirilen İskandinav Bakanlar Konseyi toplantısı

sonrasında 2018-2021 yılları arasını kapsayan iş birliği programı açıklanmıştır (Nordic Partnership for the Arctic, 2018). İlgili programda; Arktika Bölgesi'ne yönelik iş birliği projesinin İskandinav Bakanlar Konseyi'nin "yenilikçi, sınırsız, görülebilir ve dışa dönük bir Kuzey bölgesi meydana getirme" vizyonuyla uyumluluk gösterdiği belirtilirken, bölgede sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda; yerli halkların gözetilmesi, özellikle bölgedeki çocuk ve gençlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, uluslararası ölçekte yerel örgütler, STK'lar ile temasa geçilerek barışçıl ve demokratik toplum inşasının güçlendirilmesi, bölgede sürdürülebilir enerji için yenilikçi yaklaşımlar geliştirilmesi, deniz kaynaklarından sürdürülebilir biçimde istifade edilebilmesi, sera gazı etkilerinin azaltılması gibi çevresel ve toplumsal politikalar geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Görüldüğü gibi İskandinav Konseyi'nin de Arktika'da geleceğe dönük uluslararası ve ulusaşırı ölçeklerde iş birliğinde çevresel duyarlılığı ve sürdürülebilir kalkınmayı merkez aldığı açıkça görülmektedir.

Söz konusu üç hükümetler arası forum görünümündeki örgütler içerisinde üye sayısı ve faaliyet alanının kapsamı dikkate alındığında Arktika Konseyi'nin belirgin bir biçimde öne çıktığı anlaşılabilmektedir. Bununla birlikte Arktika Konseyi'nin işlevselliği açısından belki de en büyük sorunun Antarktika ile karşılaştırılabilecek düzeyde yasal ve idari düzenlemelerden yoksun olmasıdır (Yılmaz ve Çiftçi, 2013:9). Bunun temel nedeni olarak Arktik Bölgesi'nde kıyıdaş ulus-devletler arasındaki hukuksal ve denizle ilgili sorunların kalıcı çözümüne yönelik bir antlaşma bulunmaması buna karşılık Antarktika'da 1959'da imzalanan Antlaşma sayesinde hem bölgenin tarafsız ve askeri unsurlardan arındırılmış statüsünün netleştirilmesi hem de bölgesel sorunların uluslararası platformda çözümünün görece kolaylığı gösterilebilir (Kennedy, 2015:29). İlk bakışta Arktika Konseyi'nin, Barents Avrupa-Arktika Konseyi ve İskandinav Konseyi ile paylaştığı, sürdürülebilir kalkınma, yerli halklarının durumunun gözetilmesi ve çevrenin korunmasına yönelik önlemler gibi konuları merkeze alması örgütü iddiasız ve zayıf bir görünüme itmektedir. Bununla birlikte dikkat edilirse Arktika Konseyi'nin üyeleri arasında, yukarıda değinilen hukuksal tartışmaların ve askeri güç gösterisine varabilen rekabetin odağındaki, Rusya, ABD, Kanada, Norveç ve Danimarka yer almakta ancak bu ülkeler çevresel sorunlar söz konusu olduğunda pekala işbirliğini bölgesel örgüt çerçevesinde sürdürülebilir kılabilenlerdir. Bu noktada gerek yeşil kurama (green theory) gerekse bölgeselci yaklaşıma kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

Bölgeselci yaklaşım üzerine çalışmalar yürüten akademisyen Louise Fawcett'a göre; bölgeselcilik belirli bir bölgedeki ulus-devletlerin ve devlet dışı oyuncuların aralarında iş birliğine yönelerek ve eşgüdümlü strateji takip ederek ortak politikalar oluşturmalarına göndermede bulunmaktadır (Fawcett, 2004:433). Arktika bölgesi özelinde ise 1991 yılında ABD, SSCB, Kanada,

Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya ve İzlanda tarafından imzalanan Arktika Çevre Koruma Stratejisi'nin (AEPS) bölgeselci yaklaşım açısından önemi bölgede çevrenin korunması, yerlilere söz hakkı tanınması ve sınır aşırı çevresel kirlilikle mücadelenin 1996 yılında Arktika Konseyi'nin oluşumuna yön vermiş olmasıdır (Knecht, 2013:11). Arktika Konseyi'nde yukarıda değindiğimiz örneklerdeki temel motivasyon kaynağı olan ekonomik bütünleşme yerine sürdürülebilir kalkınma, yerli hakları, çevresel sorunlar gibi yan konular ağırlıktadır ancak küresel ısınma sorununun gelecekte meydana getireceği etkiler dikkate alındığında bölgesel taleplerin bu alanlarda birikmesi tesadüf değildir. İşte tam bu noktada çevresel hassasiyetlere dönük yaklaşımları açısından yeşil kurama ve neoliberal kurumsalcılığa kısaca yer vermek düşüncesindeyiz.

Yeşil kuram, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme tartışmalarının ve ulus-aşırıcılığın yükselişe geçmeye başlamasıyla birlikte, küresel ölçekte çevre sorunlarına kalıcı çözümler bulmaya çalışma noktasında uluslararası ilişkiler disiplini içerisine eklemeye başlamıştır. (Arı ve Gökınar, 2019:166). Yeşil kuramcı yaklaşım, neorealistlerin hegemon bir devletin zorlamasıyla olmadıkça çevresel alanda iş birliğini görmezden gelmesini ve de neoliberallerin çevresel alanda iş birliğini ulus-devletlerin kişisel çıkarları doğrultusundaki amaçlarla sınırlandırmalarını eleştirmekte, salt devletlere ve onların çıkarlarına indirgenmiş normatif yapıların etkin çözüm geliştiremeyeceğini savunmaktadır (Eckersley, 2010:257). Neoliberal kurumsalcılar ise küresel çevre sorunları gibi ulus-devletlerin kendi sınırları içerisinde çözüme kavuşturamayacağı konularda uluslararası rejim oluşturmanın yararlı olacağını savunmakta ancak çevresel değişimlerin ana nedenlerine değinmediklerinden söz konusu rejimlerin çevresel sorunlara ne şekilde kalıcı çözümler getirilebileceğine dair açıklama getirememektedirler (Erçandırlı, 2014:502).

Aralarındaki yaklaşım farklılığına karşın yeşil kuramcılar ile neoliberal kurumsalcıların uzlaştığı husus ulus-devletlerin kendi başlarına geçici iş birliklerine yönelerek çevresel değişimin meydana getirdiği/getireceği sorunların üstesinden gelemeyecekleridir. İşte bu noktada küresel ısınmanın etkileri daha belirgin bir biçimde hissedilmeye başlandıkça söz konusu süreçten ilk etkilenecek yerlerden biri olacak Arktika'da günümüze oranla daha hızlı ve etkili kararlar alabilen ve bu kararları ulusal hükümetlere zorlayıcı mekanizmalarla uygulatabilen ulus-ötesi (supranational) bir yapılanmanın yaşamsal gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Küresel ısınmanın etkilerine bağlı olarak dünya ikliminde görülebilir küçük ölçekli bir ısı artışı bile sadece bölgeyi değil, bütün yerküredeki özellikle kıyı alanlarını etkileyecek, kutuplarda donmuş vaziyette bulunan toprağın (permafrost) küresel ısınmaya bağlı olarak çözülmeye başlamasıyla oluşacak sera etkisi çevresel felaketi daha da artırıcı bir etken olarak karşımıza çıkacaktır (Akpınar, 2017:86). Bu koşullarda bölgede ulus-ötesi yapılanmaya geçiş

sürecinin işlerlik hızı ise gelecekte bölgesel ve küresel ölçeklerde meydana gelebilecek çevresel yıkımın boyut ve şiddetiyle doğru orantılı olacaktır.

Sonuç Yerine

Arktika Bölgesi yeni binyılda birlikte zengin yeraltı kaynakları ve alternatif deniz ticaret yollarının sağlayacağı ekonomik ve ticari potansiyelle gündeme gelmektedir. Söz konusu potansiyelin, Antarktika'daki duruma benzer bir biçimde, hukuksal bir düzenleme yoluyla salt kıyıdaş ülkelerin çıkarlarına değil tüm insanlığın ortak yararına açılmaması hala çatışma-rekabet temelli beklenti ve değerlendirmelerin öne çıkmasına neden olmaktadır. O halde bölgedeki iş birliği potansiyelinin geliştirilerek süreç içerisinde Arktika'nın Gorbaçov'un hayal ettiği bir "barış alanına" dönüşebilmesi için öncelikle kıyıdaş ülkelerin daha sonra ise uluslararası toplumun Arktika'yı salt küresel ısınma sonrası meydana çıkacak zengin enerji kaynaklarının ve yeni deniz ulaşım-ticaret yollarının sağlayacağı ekonomik ve ticari kazanç merkezli değil, bölgede ortak bilimsel çalışmalara hız veren ve Arktika'daki yerli halkların ve toplulukların sosyoekonomik koşullarını ve insani gelişim düzeylerini geliştirecek kararları önceleyen politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Mevcut koşullar ve bölgedeki başlıca ülkelerin tutumu an itibarıyla bölgede kalıcı istikrar ve iş birliği ortamının sağlanabilmesini zora sokabilecek bir görünüm arz etse de çıkarlarının öngördüğü alanlarda yeri aralarında iş birliğine yönelebilmeleri mümkün olabilmektedir. Diğer taraftan ulus-devletlerin tek başlarına ikili veya çok taraflı ilişkiler yoluyla bölgede iş birliğini geliştirecek adımlar atmaları Arktika'nın yakın gelecekte yeni çatışma alanı haline gelme riskini ortadan kaldıramamaktadır. Bu noktada küresel düzeyde BM'nin inisiyatif almasının yanı sıra bölgede faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin de kalıcı iş birliği potansiyelini güçlendirici önlemler almaya yönelmeleri gerekmektedir. Bu noktada özellikle Arktika Konseyi ile Barents Avro-Arktika Konseyi bünyesinde oluşturulan çalışma gruplarının faaliyetlerinin gelecekte bölgesel iş birliğinin sürekliliğini sağlamada anahtar rol üstleneceği düşüncesindeyiz. Nitekim bir bağlayıcı özellik taşımamalarına karşın uzman kişilerce oluşturulan çalışma gruplarının sundukları-sunacakları raporlar bölgesel iş birliğinin yönünün belirlenmesi ve özellikle çevresel sorunlara etkin çözümler üretilmesi yönünde oldukça faydalı bir işlev görmektedirler.

Arktika Konseyi üyelerinin niteliği ve işlev alanları dikkate alındığında 1990'lı yıllar sonrası ivme kazanan küreselleşme ve ulus-aşırıcılık olgularıyla uyumlu bir yapıya sahiptir ve diğer bölgesel örgütlere kıyasla Arktika'da kalıcı iş birliği potansiyelinin değerlendirilmesi noktasında etkin rol üstlenme olasılığı daha yüksektir. Konseyin aldığı kararların yansımaları bölgesel ölçekli görünse de özellikle küresel ısınmanın etkileri daha yakından hissedildikçe giderek küresel bir boyut kazanacağı açıktır. Halihazırda hükümetler arası bir platform biçiminde örgütlenmiş gözükse de özellikle

Arktika Konseyi'nin çevresel koşulların küresel ısınma olgusuna bağlı olarak gittikçe kötüleşeceği bir süreçte serbest pazar ekonomisi yerine çevreyi merkeze alan bir spill-over etkisiyle farklı bir bütünleşme modeli sunması mümkündür. Bu bağlamda küresel ısınmanın neden olacağı doğal felaketlerin yıkıcı etkilerinin önlenemese bile mümkün olabildiğince azaltılması için gerekli iradenin gösterilebilmesi ve de etkin düzenlemelere gidilebilmesi noktasında Arktika Konseyi'nin çok kritik roller üstlenme potansiyeli bulunmaktadır. Arktika Bölgesi küresel ısınma sürecinden en çok etkilenecek alanlardan biridir ve buranın yakın gelecekte çatışma-rekabet alanı olarak değil Antarktika'da olduğu gibi kalıcı iş birliğinin örnek alanlarından birisi olarak anılması bir tercihten çok zorunluluk gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Akpınar, B.G. (2017), “Uluslararası Hukuk Çerçevesinden Arktik Güvenliği Politikalarının Analizi: Rusya ve ABD Örneği”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16 (2):83-118.
- Aliyev, N. (2019), “Russia’s Military Capabilities in the Arctic”, International Center for Defence and Security (ICDS), 25.06.2019, <https://icds.ee/russias-military-capabilities-in-the-arctic/>, (erişim tarihi: 19.07.2019).
- Arı T. ve Gökpınar F.B. (2019). “Green Theory in International Relations”, T. Arı ve E. Toprak (Ed.), *Theories of International Relations II*, Anadolu University Publication, Eskişehir, 161-178.
- Arktika Arama ve Kurtarma Anlaşması (2011). İngilizce metin için; “Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Research and Rescue in the Arctic”, <https://www.ifrc.org/docs/idrl/N813EN.pdf>, (erişim tarihi: 26.07.2019).
- Arktika Uluslararası Bilimsel İş Birliğini Geliştirme Anlaşması (2017). İngilizce metin için; “Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation”, <https://oarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916>, (erişim tarihi: 07.09.2019).
- Arktika Konseyi Resmi İnternet Sitesi, <https://arctic-council.org/index.php/en/>, (erişim tarihi: 03.04.2019).
- Baev, P.K. (2010). “Russia’a Arctic Policy, Geopolitics, Mercantilism and Identity-Building”, *The Finnish Institute of International Affairs Briefing Paper 73*, December 17, 2010, 1-8.
- Bentzen, N. ve Hall M. (2017). “Arctic Continental Shelf Claims, Mapping Interests in Circumpolar North”, *European Parliament Research Service (EPRS) Briefing*, January 2017, 1-12.
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS), 6. Bölüm, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/un_clos/part6.htm, (erişim tarihi: 09.04.2019).
- Byers, M. (2017). “Crises an international cooperation: an Arctic case study”, *Sage, International Relations*, 31 (4):375-402.
- “Canada: Allied Forces Sharpen Cold Weather Skills Above the Arctic Circle”, Defence-Point.com, 02.04.2019.
- Cazala, M.S. (2016). “Rusya’dan Arktik Güvenliğine Bakışlar Yeni Soğuk Savaşı Tartışmak”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları (OAKA)*, 10 (21):163-185.

- Eckersley, R. (2010). “Green Theory”, T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford University Press, New York, 247-265.
- Encyclopedia Britannica (2019). “Arctic, Northernmost Region of the Earth, Study and Exploration”, <https://www.britannica.com/place/Arctic/The-Russian-Arctic>, (erişim tarihi: 19.07.2019).
- Erçandırılı Y. (2014). “Yeşil Teori”, R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 493-515.
- Gorbaçov, M. (1987). “The Speech in Murmansk at the ceremonial meeting on the occasion of the presentation of the Order of Lenin and the Gold Star Medal to the city of Murmansk”, 1.10.1987. Moscow: Novosti Press Agency, pp. 23–31, erişilen kaynak; https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf, (erişim tarihi: 23.07.2019).
- Gül, T., “Arktik’teki Rusya: Sorun ve İşbirliği Arasında Gel-Git”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), 24.11.2014, 1-5, <http://www.bilgesam.org/incele/1856/-arktik-teki-rusya--sorun-ve-isbirligi-arasindaki-gel-git/#.XNUzlhQzaUk>, (erişim tarihi: 11.02.2019).
- “Kriz Çıkaracak Çifte Hamle...Nükleer Gözdağı”, Hürriyet, 15.03.2019.
- IASC Resmi Sitesi, <https://iasc.info/iasc/about-iasc>, (erişim tarihi: 26.07.2019).
- “Iceland Chairs Arctic Council”, Iceland Monitor, 07.05.2019.
- Illusat Declaration (2008). Arctic Ocean Conference, 27-29 May 2008, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/07/2008-Illusat-Declaration.pdf>, (erişim tarihi: 11.04.2019)
- Johnson, D. (2018). “Vostok 2018: Ten Years of Russian Strategic Exercises and Warfare Preparation”, NATO Review, December 20, 2018, https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/vostok-2018-ten-years-of-russian-strategic-exercises-and-warfare-preparation-military-exercices/EN/index.htm?utm_medium=email&utm_campaign=NATO+Review+Understanding+VOSTOK+2018&utm_content=NATO+Review+Understanding+VOSTOK+2018+CID_99126eec46c16513a496408cf1bf88da&utm_source=Email+marketing+software&utm_term=READ+MORE, Erişim Tarihi: 11.04.2019.
- Kavas, A.Y., “Rusya’nın Arktik Politikası ve Türkiye”, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), 20.01.2014,

<http://www.bilgesam.org/incele/78/-rusya'nin-arktik-politikasi-ve-turkiye/#.XNQ7ZRQzaUk>, (erişim tarihi: 11.02.2019).

Kazokoğlu, C., “8 Ülkenin Gözü Neden ‘Kutup Bölgesi’nde”, BBC Türkçe, 20.02.2014.

Kennedy P. (2015), “The Arctic and Antarctica: Differing Currents of Change”, *New Zealand International Review*, 40 (3):29-29.

Knecht, S. (2013), “Arctic Regionalism in Theory and Practice: From Cooperation to Integration”, *Arctic Yearbook 2013*, 1-20.

“Kutup Sınırlarında Tarihi Anlaşma”, NTV, 15.09.2010.

“Lomonosov Bridge Could Bring Russia 5 Bln Tons of Extra Fuel”, Sputnik, 01.10.2007.

Matz-Lück, N. (2009). “Planting the Flag in the Arctic Waters: Russia’s Claim to North Pole”, *Göttingen Journal of International Law*, 1 (2):235-255.

Mikkola H. (2019). “The Geostrategic Arctic, Hard Security in the High North”, *Finnish Institute of International Affairs (FIIA) Briefing Paper 259*, April 2019, https://www.fia.fi/wp-content/uploads/2019/04/bp259_geostrategic_arctic.pdf, (erişim tarihi: 19.07.2019), 1-8.

Murmansk Antlaşması (2010). İngilizce metin için; “Treaty between the Kingdom of Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean”, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/forakerett/avtale_engelsk.pdf, (erişim tarihi: 25.07.2019).

Nordic Partnership for the Arctic, The Nordic Council of Ministers’ Arctic Cooperation Programme 2018-2021, <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1153655/FULLTEXT01.pdf>, (erişim tarihi: 03.09.2018).

Özkan, Y., “NATO, Soğuk Savaş Sonrası En Büyük Tatbikatına Hazırlanıyor”, BBC Türkçe, 10.10.2018.

Singh, A., “The Creeping Militarization of the Arctic”, *The Diplomat*, October 16, 2013, <https://thediplomat.com/2013/10/the-creeping-militarization-of-the-arctic/>, (erişim tarihi: 11.03.2019).

“Rusya Yakın Tarihinin En Büyük Tatbikatına Başladı: Ordunun Üçte Biri Tatbikatta”, Sputnik Türkiye, 11.09.2018.

- Staalesen, A. (2017). “This is where Norway and Russia Continue Cooperation over Arctic Oil”, *The Barents Observer*, September 7, 2017, <https://thebarentsobserver.com/en/industry-and-energy/2017/09/where-norway-and-russia-continue-cooperation-over-arctic-oil>, (erişim tarihi: 13.04.2019).
- Swedish Chairmanship Program 2017-2019, The Barents Euro-Arctic Region, <https://www.barentsinfo.fi/beac/docs/SwedishChairmanshipprogram2017-2019.pdf>, (erişim tarihi: 12.04.2019).
- Swedish Chairmanship of the Barents Euro-Arctic Council Working Group on Environment, Working Programme 2018-2019, https://www.barentsinfo.fi/beac/docs/Swedish_Chairmanship_WGE_Working_Program_2018-2019.pdf, (erişim tarihi: 04.09.2019).
- The Geography of Transport Systems, “Polar Shipping Routes”, 2017, https://transportgeography.org/?page_id=412, (erişim tarihi: 09.04.2019).
- US Geographical Survey (2008). “Circum Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle”, *USGS Fact Sheet*, 2008-3049.
- Yılmaz, N. ve Çiftçi A. (2013). “Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılıklı Değerlendirilmesi”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31: 1-16.

Kuzey Kutbu'nda Ortakların Trajedisi Sorununa Çözüm Olarak Küresel Müşterekler Önerisinin Değerlendirilmesi

The Evaluation of Global Commons Recommendations as a Solution to the
Tragedy of Commons Problem of the North Pole

Abdurrahman TARAKTAŞ¹

Geliş tarihi: 11.05.2019, Kabul tarihi: 05.08.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Küresel ısınmayla birlikte Kuzey Kutbu'ndaki buzulların erimesi, çevresel bir felaket olmasına rağmen, Kuzey Kutbu'nu çevreleyen ülkeler tarafından ekonomik bir fırsat olarak görülmektedir. Kuzey Kutbu ülkeleri diğer ülkelerin Kuzey Kutbu konusunda söz sahibi olmalarına sıcak bakmamaktadırlar. Diğer ülkeler ise, özellikle Avrupa Birliği, Kuzey Kutbu'nun da Antarktika gibi küresel müştereklerden biri olduğunu ve çevresel olumsuz gidişi tersine çevirecek adımların ortak kararlılıkla atılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Çalışmada küresel müşterekler kavramı ve ortakların trajedisi sorununu tanımlandıktan sonra Kuzey Kutbu'ndaki politik gelişmeler ve yaşanan değişimin getirdiği sorunlar ele alınmaktadır. Son olarak da Kuzey Kutbu'na getirilen küresel müşterek önerisi değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Kuzey Kutbu, Arktik, Küresel Müşterek, Ortakların Trajedisi*

JEL Kodları: *F01, H41, O50*

Abstract

With the global warming, the melting of the glaciers at the North Pole was seen as an economic opportunity by the countries surrounding the North Pole, although it was an environmental disaster. The Arctic countries do not favor the fact that other countries have a say about the North Pole. Other countries, in particular the European Union, have argued that the North Pole is one of the global commons, such as Antarctica, and the steps to reverse the negative environmental advances should be taken with common determination. In the study, after the definition of the global commons and the tragedy of the commons, the political developments in the North Pole and the problems brought about by the changes are discussed. Finally, the global commons proposal for the North Pole is evaluated.

Keywords: *North Pole, Arctic, Global Commons, Tragedy of Commons*

JEL Codes: *F01, H41, O50*

¹ Eskişehir Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi Maliye Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi,
ataraktas@anadolu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0649-3291>

Giriş

Kuzey Kutbu bölgesi gezegenin kara yüzeyinin %15'inden fazlasını oluşturmasına rağmen, aynı zamanda dört milyon insanla dünyadaki en az nüfuslu bölgelerden de biridir. Yüzyıllar boyunca, dünyanın büyük bir kısmı Kuzey Kutbu'nu sert ve yaşanılmaz bir yer olarak görmüştür. Bununla birlikte, son on yılda bölge, iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle eriyen deniz buzunun doğal kaynaklara ve yeni denizcilik yollarına erişimi açması nedeniyle ya da Kuzey Kutbu'nun deniz seviyesinin yükselmesine katkıda bulunmasından dolayı, artan bir uluslararası ilgi görmeye başlamıştır. Kuzey Kutbu'nu çevreleyen ülkeler² tarafından zengin doğal kaynakları ve yeni ticaret rotası olma potansiyeli sebebiyle ekonomik yönü ön plana alınarak, çevresel önemi göz ardı edilmektedir. İklim değişikliğinin kanıtı ve en sert biçimde yaşandığı noktalardan biri olan Kuzey Kutbu'nun statüsü ve geleceği günümüzde hala net bir biçimde ele alınamamaktadır.

Bu çalışmada, Kuzey Kutbu'nun sadece bir grup devlete ait olmadığı, çevresel sorunlarla ortak mücadele ve kaynakların adil kullanımının sağlanması için, gün geçtikçe daha fazla taraftar bulan ve daha yüksek sesle ifade edilen, küresel müşterek olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü ele alınmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında küresel müşterekler kavramı, kamu maliyesi literatüründeki kamusal mallar tartışması içerisinde önemli bir başlık olan, müşterek mallar ve ortakların trajedisi sorunu konuları bağlamında ele alınmaktadır. İkinci kısımda Kuzey Kutbu'nda yaşanan politik gelişmelere değinilmektedir. Üçüncü kısımda iklim değişikliğinin neden olduğu çevresel ve politik sorunlar değerlendirilmektedir. Dördüncü kısımda Kuzey Kutbu'nun bir küresel müşterek olarak değerlendirilmesi görüşü ele alınmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında ise tespit ve önerilere yer verilmektedir.

1. Küresel Müşterekler Kavramı

Kamusal malların temel iki özelliği olan dışlanamama (herhangi bir kişiyi malın tüketiminden dışlayabilmenin çok pahalı ya da imkânsız olması) ve rakip olmama (mal bir defa üretildiğinde başka bir kişinin malı tüketmesinin ek kaynak maliyetinin sıfır olması) müşterek mallar açısından farklılık göstermektedir. Müşterek malların dışlanamama özelliği yüksek iken tüketimlerinde rekabet söz konusudur. Örneğin, İsviçre Alpleri'ndeki Töbel köyünde köylüler müşterek bir ormana sahiptir ve her köylünün sınırlı miktarda ağaç kesmeye yetkisi vardır. Çünkü ağaç bir kez kesildiğinde artık diğer köylüler için mevcut değildir ve sınırsız ağaç kesilmesi kaynağın geri döndürülemez biçimde yok olmasına neden olabilir (Netting vd. 1981: 68). Bu durum müşterek mallarda “ortakların trajedisi” olarak adlandırılmaktadır

² Norveç, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Danimarka, İsveç, Finlandiya ve İzlanda.

(Hardin, 1968: 1245). Çözüm yolu olarak kullanım hakları konusunda, ortakların kendi aralarında bir anlaşmaya varması veya bir üst merci tarafından yasal düzenleme yapılması önerilmektedir.

Ortak yararlanılan kaynakların veya alanların bulunduğu müşterekler, çok küçük (bir konut sitesi için otomobil park yeri) veya çok büyük (açık denizler veya uzay) olabilir. Herhangi bir ülkenin yetki alanına girmeyen çok büyük ve ortak yararlanmaya açık kaynaklar ile alanlar uluslararası müşterekler ve küresel müşterekler olarak ikiye ayrılmaktadır (Soroos, 1992: 31). Uluslararası müşterekler, Akdeniz gibi birçok ülke tarafından paylaşılan alanları ifade etmektedir. Küresel müşterekler ise uzay gibi yer yüzündeki tüm ulusların yasal erişime sahip olduğu alanlardır. İkisi arasındaki temel ayrım uluslararası müştereklerde belirli bir derecede dışlamanın söz konusu olmasıdır.

Küresel müşterekler adı verilen kaynaklar ve alanların ortak özellikleri tartışmaya açık olsa da bunlar genel olarak aşağıdaki dört başlıkta özetlenebilir; i) Herkes bu yerleri ve mekanları kullanma özgürlüğüne sahiptir. ii) Kimsenin bunları kendine mâl etmesine izin verilmez. iii) Barışçıl amaçlarla kullanım için ayrılmıştır. iv) Bir şekilde uluslararası kurumların kontrolü ve/veya düzenlemesi altındadırlar (Ikeshima, 2015: 112).

Küresel müşterekler, kendilerine erişimin zor olduğu ve içerdikleri kaynakların değeri onları elde etme çabasını haklı çıkaracak seviyede yeterli olmayan, Antarktika, derin denizler ve derin deniz dibi mineral kaynakları, atmosfer ve uzay olarak sayılabilmektedir. Ancak günümüzde teknoloji, ihtiyaca cevap vermek konusunda oldukça başarılıdır. Dolayısıyla S. Buck'a (2017:1) göre, küresel müştereklerin kırılganlığı konusunun, süper güçler arasında günümüzdeki dikkate değer barış çağında ele alınması uygun olacaktır. Çünkü kararlar savaş alanından ziyade müzakere masasında alınmakta, kamuoyunun da kamu politikaları ve yönetim rejimlerinin tasarımı konusundaki tartışmalara geniş çapta katılma olanağı bulunmaktadır.

Yirminci yüzyılın ortalarında Antarktika, toprak talep eden devletlerin hedefi olma tehlikesi altındaydı, ancak günümüzde 1959 tarihli Antarktika Antlaşması ile oluşturulan ve Antarktika Antlaşması Sistemi olarak adlandırılan kendine özgü (sui generis) bir yasal rejim ile karşı karşıyadır. Antarktika Antlaşması Sistemi, kıtanın hem kara hem de çevresindeki deniz alanının istikrarlı kullanımını yönetmektedir. Aynı zamanda, antlaşmaya taraf devletlerin, canlı ve cansız doğal kaynaklar ile çevrenin korunmasına olan ilgilerini somutlaştırmaktadır. Sistem aşağıdaki dört ana ilkeyi temel almaktadır; i) Askeri amaçla değil barışçıl kullanım garantisidir. ii) Bilimsel araştırmalar konusunda uluslararası iş birliği özgürlüğü. iii) Nükleer testlerin ve radyoaktif atık maddelerin imhasının yasaklanması. iv) Toprak iddiaları ve/veya toprak anlaşmazlıklarının dondurulması (Watts, 1992: 2-4).

Kanada, Danimarka Krallığı (Grönland ve Faroe Adaları dahil), Norveç, Rusya ve ABD olmak üzere beş ülkenin kıyılarının, İsveç ve Finlandiya'nın topraklarının, İzlanda'nın da küçük bir adasının bulunduğu, Arktik Daire'nin (66 derece 33 dakika kuzey enlem çizgisi) sınırları içerisinde yer alan ve Kuzey Kutbu'nu çevreleyen Arktik Okyanusu, Antarktika kıtasına olan benzerlikleri nedeniyle bir küresel müşterek olarak da kabul edilebilir mi? Çalışmanın izleyen kısmında bu soruya yanıt aranmaktadır.

2. Kuzey Kutbu'ndaki Politik Gelişmeler

Kuzey Kutbu'nun politik tarihinin, İskandinavya, Rusya ve Kuzey Amerika'nın ilk dönemlerinde kökleri vardır. Kuzey bölgelerinde yaşayan yerli halkların kültürü ve yaşam tarzı, çoğunlukla ticaret ve göçe dayanan sürekli etkileşimli uygulamalara izin vermiştir; Avrupa'nın Yüksek Kuzeyi bu tür sosyal, kültürel ve ekonomik değişimin güzel bir örneğidir. Doğal kaynakları kullanarak gelişen topluluklar olarak: Balıkçılık, avlanma ve ren geyiği sürüleri her zaman Kuzey Kutup yerlilerinin yaşam biçiminin karakteristiği olmuştur (Heininen, 2004: 207).

Ulus-devlet sisteminin kurulmasının ardından, daha önce var olmayan sabit ulusal sınırlar fikri Kuzey'de de uygulanmaya başlanmıştır. Kuzey Kutbu'ndaki bu gelişme, ren geyikleri ile birlikte mevsimsel olarak seyahat eden ve şimdi sınır geçişi sorunuyla karşı karşıya olan yerli halkların göçebe kabileleri üzerinde çok büyük bir etkiye neden olmuştur. Yeni sınırlar toplulukları ayırmış ve bir şekilde daha önce esnek olan küçük bölgeler statik ve izole hale gelmişlerdir. Bu durum, 19. ve 20. yüzyıllar boyunca devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile Kuzey Kutbu daha da derin bir biçimde bölünerek, Rusya (Sovyet bloğu) ve diğerleri (NATO bloğu) biçiminde daha büyük iki blokta birleşmiştir. Siyasi ve askeri olarak karşı karşıya kalsalar da bu bloklar birbirleriyle olan bütün bağları tamamen kesmemişler, kuzeyde çevresel ve bilimsel araştırmalar dahil olmak üzere bazı ortak faaliyetleri sürdürmüşlerdir. Bu bağlar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra filizlenen ve bugün devam eden işbirlikçi çerçevelerin temeli haline gelmiştir (Jegorova, 2013: 126).

Kuzey Kutbu'na olan ilgi, 1980-1990'larda artmaya başlamıştır. İzleyen yıllarda çeşitli uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile yasal çerçeveler şekillenmeye başlamıştır. Çok çeşitli örnekler arasında ortak deniz hukukunun kodlanması ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin oluşturulması³; yürürlüğe girdikten beş yıl sonra Arktik Konseyi'nin kurulmasına yol açan Arktik Çevre Koruma Stratejisinin (AEPS) 1991 yılında kabul edilmesi; 1993 yılında Barents Avrupa-Arktik Konseyi ve Barents Bölge Konseyi'nin kurulması; yerli halkların örgütlerinin oluşumu, Inuit Circumpolar Konseyi

³ 1982'de imzalanan UNCLOS, 1994 yılında yürürlüğe girmiştir.

(1977), Saami Konseyi⁴ (1992), Rusya Yerli Halkları Birliği Kuzey (1990) ve Gwich'in Uluslararası Konseyi (1999) olarak sayılabilir.

Son olarak da 2000'li yıllardan itibaren Kuzey Kutbu'na olan ilgi dünya çapında katlanarak artmaya başlamıştır. Bu küresel ilginin arkasındaki neden, öncelikle, küresel ısınmanın etkilerinden kaynaklanan erişilebilirliğin artmasıdır. Küresel ısınmanın Kuzey Kutbu'ndaki fiziksel çevre üzerindeki etkileri zaten kanıtlanmış durumdadır. Kutup buzunun erimesi, Arktik Okyanusu'nda daha önce bölgenin erişilemeyen kısımlarını gemi trafiğine ve kaynak arama çalışmalarına açmaktadır.

Örneğin Ağustos 2007'de, çok uluslu bir ekip tarafından uzaktan yönlendirilen iki küçük denizaltı Arktik Okyanusu'nun merkezinde dibine indirilmiştir. 4.300 metreye kadar inen mini denizaltı Mir-1 ve Mir-2 ile deniz tabanından su ve tortu örnekleri toplanmıştır. Rus bilim insanları, örneklerin sualtındaki Lomonosov sırtının Rusya'nın kıta sahanlığına doğrudan bağlı olduğu iddiasını ispat edemediğini umuyorlardı. Arktik Okyanusu'nun bu kısmının derinliği ve erişilemezliği göz önüne alındığında bu olay bile başlı başına etkileyiciyken, dalışta çekilmiş fotoğrafların bir Rus bayrağının deniz dibinde denizaltılardan biri tarafından nazikçe yerleştirildiğini ortaya çıkarması ile durum daha da dikkat çekici hale gelmiştir. Bir metrelik titanyum bayrak direğine bağlı Rus bayrağının fotoğrafları internette dolaşmaya başladığında, manşetler Kuzey Kutbu'nda yeni bir "kayıpmanın" yaklaştığı uyarılarıyla dolmuştu. Bayrak direğinin paslanmaya karşı dayanıklılığı, bu özel nesnenin okyanus tabanının dibinde uzun süreli bir varlığa sahip olacağı ve dolayısıyla Kuzey Kutbunda Rus varlığını sembolize etmek amacıyla seçildiği iddialarına yol açmıştır. Belki de en sert tepkiyi Kanada Dışişleri Bakanı Peter MacKay, "Onbeşinci yüzyılda değiliz, dünya üzerinde dolaşıp sadece bayraklar dikerek bir bölgeyi talep ediyoruz diyemezsiniz." diyerek vermiştir (Parfitt, 2007).

Arktik Okyanusu'nun konumu ve geleceği ile ilgili iki rakip görüş arasındaki tartışma, 2007 yılında deniz tabanına dikilen Rus bayrağı ile şiddetlenmiştir. Arktik Okyanusu'nun "terra nullius" yani kimseye ait olmayan bir alan, dolayısıyla Antarktika gibi küresel bir müşterek olduğu görüşü, Danimarka tarafından desteklenen Mayıs 2008 Ilulissat Deklarasyonu ile reddedilmiştir. Deniz Yasası (UNCLOS) temel alınarak, beş kıyı devletinin egemenlik hakları ana hatlarıyla açıklanmıştır. Deklarasyon, Kuzey Kutbu'na artan küresel ilgiye karşı önemli bir önleyici çabayı ve Arktik Okyanusu'nu yeniden bölgeleştirilmesi kararlılığını simgelemektedir. Arktik Konseyi, hükümetlerarası bir üst kuruluş olarak,

⁴ Aslen 1956'da Nordic Saami Konseyi olarak kurulmuş, ancak 1992'de bir Rus Saami grubunun dahil edilmesinden sonra yeniden adlandırılmıştır.

Arktik ve Arktik olmayan taraf ülkelerin çıkarlarına siyasi olarak arabuluculuk yapmada kritik öneme sahip olmaya devam etmektedir.

Ilulissat Bildirgesi'nin arka planı, kısmen bayrak dikilmesi olayına dayanmaktadır. Bu olayı izleyen tarihlerde Avrupa Parlamentosu'ndaki bazı isimler, 1959 Antarktika Antlaşması'na benzer modellenmiş bir Arktik Antlaşması'nın geliştirilmesinin gereğini vurgulamaya başlamışlardır. Başka bir deyişle, Kuzey Kutbu'nun, küresel müşterek olduğunu vurgulayarak kaynaklarının sömürülmesinin durduracak ve bilimsel iş birliği lehine egemenlik politikalarını rafa kaldıracak bir anlaşma istenmektedir. Bu ise Arktik Beşlisi (Rusya, ABD, Kanada, Norveç ve Danimarka) tarafından paylaşılan bir yönetim vizyonu değildir. Danimarka girişimi, Kuzey Kutbu'nun küreselleştirilmesi gerektiği fikrine meydan okumak için tasarlanmıştır. Aynı zamanda Greenpeace gibi çevre grupları da yakın zamanda “Kuzey Kutbu'nu kurtarın” sloganıyla, Arktik Okyanusu'nun merkezinin her türlü sömürüden arındırılmış bir küresel müşterek olması gerektiği fikrini ileri sürdükleri bir kampanyayı yürütmeye başlamışlardır (Greenpeace, 2012). Rus Arktik sularında protesto yapan Greenpeace aktivistlerinin gemisi Ekim 2013'te silah zoruyla limana çekilip, aktivistler tutuklandığında, “Kuzey Kutbunu kurtar” kampanyasının egemenlik çıkarlarını korumaya kararlı bir Arktik devleti tarafından iyi karşılanmadığı ise daha net olarak anlaşılmıştır (Dodds, 2014: 118).

Mayıs 2008'de yayınlanan Ilulissat Bildirgesi'nde Arktik Beşlisi; “... Arktik Okyanusu'nun geniş alanlarındaki egemenlik hakları ve yetki alanları nedeniyle, beş kıyı ülkesi gelecekteki olasılıkları ve zorlukları ele almak için eşsiz bir konumdadırlar. Bu bağlamda, 15 ve 16 Ekim 2007 tarihlerinde Oslo'daki toplantıdaki üst düzey temsilcilerimiz arasında da tartışıldığı gibi, Arktik Okyanusu'na kapsamlı bir uluslararası yasal çerçevenin uygulandığını hatırlatıyoruz. Özellikle, Deniz Kanunu, kıta sahanlığının dış sınırlarının belirlenmesi, buzla kaplı alanlar dahil deniz ortamının korunması, seyahat özgürlüğü, bilimsel deniz araştırmaları ve diğer kullanım alanları ile ilgili önemli hak ve yükümlülükler sunmaktadır. Bu yasal çerçeveye örtüşen taleplerin düzenli bir şekilde yerine getirilmesine bağlı kalmaya kararlıyız. Bu çerçeve, beş kıyı ülkesi ve bu Okyanusun diğer kullanıcıları tarafından ilgili hükümlerin ulusal düzeyde uygulanması yoluyla, sorumlu yönetim için sağlam bir temel sağlamaktadır. Bu nedenle Arktik Okyanusu'nu yönetmek için yeni bir kapsamlı uluslararası hukuk rejimi geliştirmeye gerek olmadığını görüyoruz. Arktik Okyanusu'ndaki gelişmeleri yakından takip ederek uygun önlemleri almaya devam edeceğiz” vurgusunu yapmışlardır (Danimarka Krallığı, 2008).

Arktik Konseyi'nin daimî katılımcıları olan diğer üç Arktik devleti (Finlandiya, İzlanda ve İsveç) ile yerli halk örgütleri davet edilmediğinden, Ilulissat Deklarasyonu bir ayrılık yaratmıştır. Bu duruma tepki olarak

kendisini Arktik Okyanusu kıyı devleti olarak kabul eden İzlanda, izleyen yıllarda Arktik olmayan devletlerle, özellikle Çin ile ilişkilerini derinleştirmiş ve Arktik ile Doğu Asya arasında bir gemi lojistik merkezi olarak kendisini ön plana çıkarmıştır. İsveç, Eylül 2008'de “Arktik için Ortak Endişe” adlı İskandinav Konseyinin himayesinde bir konferans düzenlemiştir. Finlandiya, Avrupa Birliği ile yakın çalışarak ve AB'nin Arktik Konseyi'ndeki kalıcı gözlemci statüsü için adaylığını teşvik etmiştir. Farklı şekillerde, bu üç Arktik devleti, coğrafi bir sahil şeridinde sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın, Arktik Okyanusu'na olan bağlantılarını vurgulayarak dışlanmalarına cevap vermişlerdir. Arktik Konsey'deki çabaları da ilerleyen yıllarda olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır (Dodds, 2014: 121-122).

15 Mayıs 2013'te Arktik Konseyi, tarihi bir hamle yaparak, beş Asya devletine (Çin, Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Singapur) uzun süredir bekledikleri gözlemci statüsünü vermiştir. Bu, şimdiye kadar Kuzey'de nispeten kapalı bir alan olarak kabul edilen bir bölge için yeni bir küresel çağın başlangıcını işaret etmektedir. Kuzey Kutbu, ilk olarak Arktik Okyanusu'na kıyası olan yalnızca beş devletten oluşan bölgesel bir varlıktan, Avrupa ülkeleri ve Güneydoğu Asya'daki ekvatora yakın ülkeleri de içeren çok sayıda bölge ile etkileşim içinde olan daha küresel bir varlığa dönüşmüştür. Bir zamanlar donmuş ve nadiren ele alınan bir bölge şimdi sık sık potansiyel bir “nihai sınır” olarak görülmekte ve dünyanın önde gelen ekonomilerinin ilgisini çekmektedir (Jegorova, 2013: 125). İzleyen yıllarda bu ilginin katlanarak artacağını söylemek mümkündür.

3. Kuzey Kutbu'ndaki Değişimin Yarattığı Zorluklar

Kuzey Kutbu'ndaki iklim değişikliği, öncelikle çevresel ve politik olmak üzere karmaşık yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Kuzey Kutbu bölgesi, kar, buz ve permafrostun hızla erimesiyle iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Bunun sonuçları arasında biyolojik çeşitlilik kaybı, ekosistemlerde bozulma, balık sürülerinin göçü, kıyı erozyonu, arazi kullanım değişiklikleri ve küresel deniz seviyesinin yükselmesi vardır. Değişimin itici güçlerinden bazıları, nüfus artışı ve doğal kaynaklara artan talep, dünya ekonomisinin durumu, değişen ticaret kalıpları, emtia fiyatları veya küresel iklim değişikliği gibi Kuzey Kutbu devletlerinin kontrolü dışındaki küresel mega trendlerdir. Küresel itici güçleri ele almak için uluslararası iş birliğine ihtiyaç vardır, ancak Kuzey Kutbu'ndaki sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak söz konusu olduğunda, sorumluluğun büyük bir kısmı, ekonomik faaliyetlerin çoğu topraklarında veya kıyı sularında gerçekleşen ilgili Kuzey Kutbu devletine aittir. Doğal kaynakların çıkarılması için, bölgede balıkçılığın, deniz taşımacılığının veya ormancılığın aracılığıyla onlarca yıldır büyük ölçekli ekonomik faaliyetler yürütülmektedir. Bununla birlikte, Kuzey Kutbu ortamının, şu ana kadar nispeten düşük düzeydeki insan faaliyetleri nedeniyle en azından temiz olduğu

düşünülmektedir. Ancak, insan faaliyetlerindeki artışla (diğer stres yaratıcı kaynaklarla birlikte) Kuzey Kutbu'nda çevrenin korunması, sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması ve bölgenin yerel nüfusu için olduğu kadar dünyaya da sağladığı ekosistem faydalarının sürdürülmesi için harekete geçilmesi gerekmektedir (Bock, 2013: 37). Kuzey Kutbu'nda yaşanan değişimin getirdiği zorlukları çevre, doğal kaynaklar, gemi taşımacılığı, yerel halk ve güvenlik ile ilgili olanlar biçiminde ele alabiliriz.

3.1. Çevre İle İlgili Sorunlar

Arktik deniz buzunun günümüzdeki incilmesi ve geri çekilmesi, küresel ısınmanın en ciddi jeofizik sonuçlarından biridir ve gezegenimizin yüzeyinde büyük bir değişikliğe neden olmaktadır. Durumun endişe verici kısmı, deniz buzunun hem geri çekilme oranının (özellikle yaz aylarında) hem de tüm mevsimlerde incelme oranının çoğu modelin tahminlerini büyük ölçüde aşmasıdır. Diğer bir zorluk da Arktik deniz buzu hacminin kış döneminde, yaz döneminde azaldığı oranın yaklaşık yarısı kadar genişlemekte olduğudur (Wadhams, 2013: 15).

Küresel ortalama sıcaklığın yükselmesi (son yirmi yıldır sürekli olarak hızlanan bir süreçte) zincirleme reaksiyonu tetiklemiş ve Arktik deniz buzu hacminde önemli bir düşüşe yol açmıştır. Eylül 2012'de, 1979'daki uydu gözleminin başlangıcından bu yana en düşük Arktik buz seviyesine sahip olma rekoru kırılmış ve 1979-2000 döneminin ortalama koşullarına kıyasla buz kaplı alanda şaşırtıcı bir %49'luk azalma görülmüştür (NSIDC, 2012). Daha kalın olan eski buzun yavaşça yerini alan ve kış mevsiminde oluşan daha ince olan ilk yıl buzunun izleyen yaz aylarında erimesi ve kırılması çok daha kolaydır. Bu, Arktik Okyanusunu daha uzun nakliye yapılabilir süreler ve daha az gelişmiş gemiler için erişilebilir kılmakta ve aynı zamanda Arktik'te buzsuz yazların yaşanması olasılığını artırmaktadır. Durum 2008–2011 yıllarında stabilize edilmiş olmasına rağmen, çok yıllık buz fraksiyonunda devam eden düşüş, yazın sonundaki toplam Arktik buz hacminin azalmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu son değişikliklere uyacak şekilde ayarlanan yeni model tahminleri, yaz deniz buzunun 20-30 yıl içinde kaybolmasını öngörmektedir (Wang. et al, 2009). Aşağıdaki Şekil 1'de, kryosferde (kar buz örtüsü) meydana gelen güncel değişime yer verilmektedir.

Şekil 1. Kryosferdeki Erime ve Deniz Ulaşım Yolları

Kaynak: Schoolmeester, T. vd., 2019: 15

Halihazırda Şekil 1'de bu değişikliklerin sonuçları görülmektedir. Yeni geniş açık su alanı yaz aylarında 4-6° C'ye kadar ısınmakta, bu da sadece sonbaharda donmanın başlamasını geciktirmekle kalmayıp, aynı zamanda deniz dibini sahanlık alanlarının üzerinde ısıtmakta ve denizdeki permafrostları eritmeye yardımcı olmaktadır. Bu eriyiğin bir sonucu, küresel ısınma potansiyeline sahip metan gazına yol açan, su yatağında hapsolmuş metan hidratların salınımı ve ayrışmasıdır. Bu tür salınımlar Doğu Sibirya Denizi'nde ve Svalbard'da doğrudan gözlemlenmiş (Shakhova vd., 2010:1246) ve küresel atmosferik metan içeriği eğrisi birkaç yıl boyunca sabit kaldıktan sonra küçük bir yükseliş yaşanmıştır. Metan molekülü, sera gazı olarak karbondioksitten 23 kat daha güçlüdür, ancak atmosferde kalma süresi daha azdır (Wadhams, 2013: 16).

3.2. Doğal Kaynaklar İle İlgili Sorunlar

Küresel ısınmanın sonucu olan erime ile birlikte Arktik Okyanusu'nun açılması, denizcilik ve enerji endüstrisinde bir ivme yaratmıştır. ABD Jeolojik Etüt Kuruluşu'nun 2008 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmaya göre (USGS, 2008), Arktik Okyanusu'nun altında geniş hidrokarbon birikintileri

(keşfedilmemiş petrolün %13'ü ve keşfedilmemiş gaz kaynaklarının yaklaşık %30'unun veya bir başka deyişle dünyanın enerji kaynaklarının %22'sinin) yattığı tahmin edilmektedir (Budzik, 2009: 1). Ancak bu kaynakların çıkarılması pahalı ve muhtemelen çevresel olarak oldukça tehlikelidir. Meksika Körfezi'ndeki 2010 Macondo patlaması ya da Deepwater Horizon petrol sızıntısı felaketi, Arktik Okyanusu'ndan çok daha az zorlu sularda petrol aramanın tehlikelerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, 2008'den bu yana dünyadaki ekonomik durgunluk, kaya gazının daha yoğun bir şekilde kullanılması durumunda gelecekteki gaz fiyatlarına ilişkin beklentilerin azalması ve mali konulardaki Rusya ile Norveç arasındaki anlaşmazlıklar, Barents Denizi'ndeki Shtokman gaz sahası gibi önemli kaynak geliştirme projelerinin yavaşlaması veya ertelenmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak, küresel enerji güvenliği endişeleri ve dolaylı olarak Deepwater Horizon'un etkisi sonuçta Kuzey Kutbu petrol ve gaz yataklarına olan ilgiyi yeniden çekecektir. Bu durum, Batı Grönland'daki potansiyel olarak önemli petrol yataklarına dair bulguların açıklanmasıyla önem kazanmıştır. BP ve Rosneft, Kara Deniz'in keşfedilmesini hızlandırmayı kabul etmiş olsalar da yasal sorunlar projeyi tehdit etmektedir. Kanada, Rusya, Norveç ve Danimarka, Arktik Okyanusu'nun kıta sahanlığı ve buradaki doğal kaynaklar üzerindeki geniş mülkiyet yetkisi konusundaki iddialarını kanıtlamak için jeolojik bilgi sağlamaya çalışmaktadırlar (Yalowitz, 2013: 32). Ülkeler arasındaki bu mülkiyet rekabeti, doğal kaynakların bir süreliğine de olsa korunmasına yardımcı olmaktadır.

Son olarak, Arktik Okyanusu'ndaki erişilebilirliğin artması, yeni balıkçılık alanlarının ortaya çıkması açısından çok önemlidir ve dünya balık pazarındaki durumu etkilemektedir. Kuzey Kutbu denizleri, dünyanın en eski ve en zengin ticari balıkçılık alanlarından bazılarını içermekte ve balıkçılık, Kuzey Kutbu devletlerinin hepsinin olmasa da birçok ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Balıkçılık, Norveç ve Barents Denizlerinde ve Bering Denizi'nin doğu kısmında özellikle yoğunluk göstermektedir. İklim değişikliğinin Arktik Okyanusu'na komşu bu sularda balık stokları üzerindeki uzun vadeli etkisini tahmin etmek ise zordur. Ancak en muhtemel senaryo, denizler ısınırken balık stokların kademeli olarak kuzeye doğru hareket etmesidir. Buz örtüsünün yıl içerisinde daha kısa kalması balık avlanma süresini uzatabilecek ve aşırı avlanmaya sebep olabilecektir. Balık stoklarının azalması kıyı ülkeler arasında sürtüşmelere sebep olabilecektir. Derin denizlerde herhangi bir avlanma kotasının olmaması da bir diğer önemli problem olarak kendini göstermektedir (Atland, 2012: 210).

3.3. Gemi Taşımacılığı İle İlgili Sorunlar

İki Arktik nakliye güzergahı üzerinden yolculuk- Rusya'nın Kuzey Denizi Rotası (NSR) ve Kanada'nın Kuzeybatı Geçidi (NWP)- aynı zamanda ticaret

için gizli bir hazine olarak görülmektedir. Süveyş ve Panama Kanalları üzerinden gerçekleştirilen geleneksel rotalarla karşılaştırıldığında, Arktik Okyanusu'ndan geçmek seyahat mesafesindeki %20-30'luk bir düşüşe karşılık gelmektedir (Conley ve Kraut, 2010: 6). Bu durum, daha kısa seyahat süresi, daha az yakıt tüketimi, malların daha hızlı ulaşması ve Avrupa ile Asya pazarları arasında alternatif ve daha güvenli (korsanlık tehdidine karşı) bir bağlantı anlamına gelmektedir.

Özellikle, artan hidrokarbon ve mineral madenciliği nedeniyle bölgesel nakliye faaliyeti hızla artmaktadır. Kuzey Kutbu'nda 2004 yılında yaklaşık 6.000 ticari gemi varken bunlardan 1.600'ü balıkçı gemisiydi. Ayrıca, keşfedilmemiş sularda çalışan ve işletmecilerinin sınırlı eğitim ve düzenlemelere tabi olduğu turist yolcu gemilerinde de belirgin bir artış bulunmaktadır. Trans-Arktik deniz taşımacılığı yaz aylarında geçerli olmakta ve Avrupa ile Doğu Asya arasındaki ulaşım mesafelerini %40 azaltabilmektedir. Arktik deniz taşımacılığındaki bu keskin artışlar, olası etkileri en aza indirmek için acil durum ve kirlilik müdahale prosedürlerinde değişiklik yapılmasını gerektirmektedir. Arktik sularında ele alınması gereken deşarj eksikliği, emisyon ve balast suyu değişim standartları dahil olmak üzere, gemiler için çevresel düzenlemelerde politika boşlukları bulunmaktadır. Ayrıca tüm Arktik bölgesi için kirlilik olaylarının planlanması ve hazırlığı konusunda da bir anlaşma eksikliği söz konusudur.

Arktik Konsey⁵, bugüne kadar Kuzey Kutbu'ndaki insani gelişmelerin yanı sıra iklim değişikliği ile ilgili de başarılı raporlar üretmeyi başarmıştır. Bölgedeki uluslararası arama ve kurtarma çalışmalarındaki koordinasyon sıkıntısına dikkat çekmek amacıyla 2009 yılında, Arktik Deniz Taşımacılığı Değerlendirmesi'ni yayınlamıştır. Nunavut'taki kurulan yeni madenlerdeki katlanarak gerçekleşen büyümenin, o bölgede önemli ölçüde gemi trafiğinin artması potansiyelini beraberinde getirdiği görülmektedir. Her yaz karaya vuran tanker ve yolcu gemisi sayısı, Kuzeybatı Pasajı'ndaki Arktik sularının sadece %10'unun işaretlenip haritalandırılması nedeniyle büyük bir riske işaret etmektedir. Bu sadece gemi yolculuğunun güvencesiz bir operasyondan ibaret olmasını sağlamakla kalmamakta, insanların hayatlarını tehlikeye atmakta ve bir petrol sızıntısı olursa kıyı ekosistemleri için potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır (Arctic Council, 2009).

3.4. Yerel Halkla İlgili Sorunlar

Alaska, Kuzey Kanada, Grönland, Norveç, Finlandiya, İsveç ve Rusya'da düzinelerce dil konuşan 30'dan fazla farklı yerli halk topluluğu da dahil

⁵ 8 Arktik ülkesinin ve 6 yerel topluluk temsilciliğinin daimi üyeler, Almanya, Hollanda, Polonya, İngiltere, Fransa, İspanya, Çin, Hindistan, İtalya, Japonya, Güney Kore, Singapur ve İsviçre'nin ise gözlemci üye statüsünde yer aldığı hükümetler arası forum.

olmak üzere 4 milyon insan Kuzey Kutbu'nda yaşamaktadır. Kuzey Kutbu halkları ve Kuzey Kutbu ülkeleri arasındaki çeşitliliği göz önünde bulundurmak önemlidir. Kuzey Kutbu genellikle tekdüze bir bölge olarak düşünülse de çok sayıda yerel ve bölgesel unsur bulunmaktadır. Ayrıca, yönetim yapıları değiştirilip geliştirildikçe, yerli halkların çıkarlarının marjinalleştirilmesini engellemek için “paydaş” yerine “hak sahipleri” tanımının kullanılması da önemlidir. Kuzey Kutup yerlileri, deniz, tatlı su ve kara kaynaklı yaşam kaynaklarına bağlı olarak bin yıl boyunca hayatta kalmışlardır. Coğrafi bir yere dayanan ve tarihsel bir miras olarak nesiller arası aktarılan “geleneksel ekolojik bilgi”, günümüzde bu grupların birçoğunun dili ve kültürüyle birlikte kaybolmak üzeredir. Kuzey Kutbu'ndaki çevresel ve iklimsel değişiminin Kuzey Kutbu topluluklarının sosyo-ekonomik yapısı üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Geleneksel geçim kaynakları olan avlanma ve balık avcılığı, iklim değişikliğinden kaynaklanan etkilerden olumsuz etkilediği için (özellikle kutup ayları, foklar, balinalar ve bazı balık türleri deniz buzuna bağlı olduklarından) tehdit altındadır. Dahası Permafrost'un çözülmesinin toplum altyapısı için potansiyel olarak yaygın olumsuz etkileri söz konusudur. Kısacası, yerli halklar artık iklim değişikliğinden küreselleşmeye kadar değişen çeşitli büyük risklerle karşı karşıyadırlar. Bu tehditlerin birçoğu, yerli olmayan yerel nüfusa da yayılmaktadır (Cavalieri vd., 2013: 285-286).

Yerel halkın gördüğü zararın giderilmesi için iş birliği olanaklarının araştırılması ve artırılması gerekmektedir. Arktik Konseyi 1996'da kurulmasından itibaren, Kuzey Kutbu devletleri ile yerel halk arasında işbirliğini ve koordinasyonu teşvik eden üst düzey bir forum olarak faaliyet göstermektedir. Özellikle çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki ciddi meseleleri ele almanın gereği neticesinde, bir grup yerel halk lideri ve ulusal politika yapıcı tarafından birkaç yıl süren zorlayıcı diplomatik çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Arktik Konseyi'ni diğer bölgesel, çok taraflı örgütlerden farklı kılan, daha kapsayıcı bir karar alma süreci ve yönetim olanağı sağlamak amacıyla, yerli grupların daimî üyeler olarak dahil edilmesidir.

3.5. Güvenlik İle İlgili Sorunlar

Arktik buzunun erimesiyle, ulaşılabilir hale gelen doğal kaynakları çıkarabilmek için, ülkelerin Arktik Okyanusu'ndaki kıta sahanlıklarını genişletme gayretleri uluslararası politikada güç gösterisi ve gerilimlere sebep olabilecektir. Bu tür çıkar çatışmaları günümüzde, Arktik kıyı devletlerinin Arktik Konseyi, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve diplomasi aracılığıyla kurumsal çözümlere bağlılığı ışığında giderilmektedir. Bununla birlikte Arktik devletlerin arasındaki gerginliğin artmasıyla bölgede yavaş yavaş askeri faaliyetlerin de arttığı görülmektedir.

Bazı ülkelerin Arktik Okyanusu'nda hayati çıkarları bulunmaktadır. Örneğin Rusya gelecekteki ekonomik gelişimini, kuzeydeki enerji ve maden rezervlerine bağlı görmektedir. Rusya'nın ortaya koyduğu Arktik stratejisi, kuzeyindeki kaynak gelişimini güvence altına almaya ve korumaya odaklanmaktadır. Rusya ve Kanada, sırasıyla Kuzeydoğu ve Kuzeybatı deniz geçitleri üzerinde ulusal hak sahibi olduklarını iddia etmekte ve yakın bölgelerindeki uluslararası deniz taşımacılığının büyümesini izlemektedirler. Bölgedeki deniz operasyonlarının yanı sıra, Arktik Okyanusu'nda Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarları Alaska'nın konumundan kaynaklanmaktadır. Danimarka ve Norveç'in de Arktik Okyanusuyla ilgili önemli beklentileri mevcuttur (Yalowitz, 2013:31-32). Bölge, ticari ve ekonomik potansiyeli ile pek çok ülkeyi kendisine çekmektedir.

Askeri güç, zaman ilerledikçe bölgedeki yerini almaya devam etse de sadece belirli bir dereceye kadar kaynakların kullanılabilirliğini belirlemektedir. En olası senaryoda, yeni sınırları tanımlayacak olan ise bilimdir (Zellen, 2009). Her bir Arktik devletin açık deniz alanının dış sınırları, deniz altı haritalama ve üzerinde anlaşmaya varılan yasal prosedürler ile belirlendiğinden kesin değildir. Dolayısıyla Kuzey Kutbu kıta sahanındaki sınırlar ve mülkiyet alanı üzerindeki belirsizlik ve anlaşmazlıklar, devletlerarası anlaşmalar yoluyla giderilebilmektedir. Murmansk'ta 15 Eylül 2010'da imzalanan Barents Denizi ve Arktik Okyanusu'ndaki sınırlandırma ve iş birliği konusundaki Norveç-Rus anlaşması, Kuzey Kutup Bölgesi'ndeki diğer sınırlandırmalar için bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Kuzey Kutbu'ndaki uzun vadeli çatışma potansiyelini, Kuzey Kutbu kıyı devletleri ile Arktik Konseyi'nin kalan üç üyesi (İzlanda, İsveç ve Finlandiya) arasındaki uyuşmazlık ve belki de daha problemli bir şekilde Arktik ve Arktik olmayan devletler arasındaki uyuşmazlık bağlamında ele almak gerekmektedir. Çin gibi bir dış aktörün ticari, askeri veya başka amaçlar için bölgede aniden önemli bir varlık göstermesi, Kuzey Kutbu devletler topluluğu ile potansiyel sürtüşmelere yol açabilecektir (Howard, 2009). Ayrıca üçüncü taraf aktörlerin tartışmalı alanlarda kaynakların keşfedilmesi veya çıkarılması faaliyetlerine dahil edilmesi de devletlerarası ilişkiler üzerinde dengesizleştirici bir etkiye sahip olabilecektir (Atland, 2012: 209). Güvenlik sorunu Kuzey Kutbu bölgesi açısından önemli bir tehdit olarak varlığını sürdürse de ülkeler açısından diplomasi halen ilk seçenek olarak tercih edilmektedir.

4. Kuzey Kutbu İçin Küresel Müşterekler Önerisi

Kuzey Kutbu'nda kıyası olmayan devletlerden gelen açıklamalar, Kuzey Kutbu'nun küresel müşterek ya da en azından küresel bir ilgi alanı olduğu fikrini uzun zamandır ifade etmektedir. Küresel müşterekin en açık ve en çarpıcı ifadelerinden biri Arktik'i "insanlığın ortak mirası" olarak etiketlemektir (Shackelford, 2009). Kuzey Kutbu'nun küresel müşterek

olarak ele alınması fikrini en yüksek makamdan Avrupa Birliği ifade etmektedir. Yüksek Temsilci / Başkan Yardımcısı Mogherini (2017) Kuzey Kutbu'nu şöyle tanımlamaktadır; "... Bazen biliyorsunuz, biz Avrupalılar Kuzey Kutbu'nun kıtamızın kuzey sınırı olduğunu düşünüyoruz. Fakat, aslında, Kuzey Kutbu'nun bir sınırdan çok dünyaya açılan gerçek bir geçit haline geldiğine inanıyorum. Kuzey Kutbu sadece dağınık hayvanların olduğu beyaz bir yüzey değildir. Üniversiteler, yenilikçi teknolojiler, sürdürülebilir kalkınma için bir mekandır. Artık Avrupa için bir sınır değil, bir geçit ve kıtalar arasındaki bir kavşaktır. Burası bizim buluşma yerimizdir. Bu yüzden onu korumak bizim ortak sorumluluğumuzdur. Bu bizim ortak iyiliğimizdir ve sadece halkı için değil aynı zamanda kendimiz ve tüm dünya için, yerel ve küresel olarak korumak konusunda ortak bir sorumluluğumuz vardır".

Erişilebilirlikteki artış doğal olarak yalnızca Arktik Okyanusu ile doğrudan bağlantısı olan kıyı devletleriyle değil, aynı zamanda Arktik Daire enleminden daha güneyde bulunan "dışardakiler" olarak adlandırılan ülkeler için de ilgi çekicidir. Önceden erişilemeyen bir okyanusun bir asırdan daha kısa sürede gezilebilir sular olacağı tahmin edilmesi iklim değişikiminin etkilerini boyutunu ortaya koyan görülmemiş bir durumdur (Prestrud, 2007: 11, 91). Gezegenimizdeki ıssız bir kara parçasını keşfetmeye neredeyse eşit bir biçimde, kıt kaynaklar ve derinleşen ekonomik bağların dünyasında, Arktik'te sınırı olmayanların bile vadettiği fırsatlarla ilgilenmesi oldukça anlaşılabilir bir durumdur. Bu üçüncü ülkeler Arktik Okyanusunun insanlığın mirası olduğunu iddia etmekte (Gautam, 2011: 9, Jakobson, 2010: 9-10) ve bölgeye eşit erişim ve haklar için itirazda bulunmaktadır. Önerdikleri seçeneklerden biri "merkez Arktik havzasındaki mülkiyet haklarının dondurulması" ile yönetim ve iş birliğinin kolaylaştırılmasına odaklanılmasıdır (Young, 2009: 81).

Genel olarak, akademinin zaten kırmızı bayrağı yükselmiş ve Arktik iklim değişikliğinin yağış patikalarının değişmesine, deniz buzu hacminin ve kalınlığının azalmasına, biyolojik çeşitliliğin azalmasına, ekosistemlerin bozulmasına, kuşların göç etmesine neden olabileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Zamanla istilacı balık türlerinin etkisiyle Kuzey Kutbu balık stoku türlerinin kompozisyonunu da değiştirebilecektir. Deniz buzunun artık daha az desteklemesi sonucunda toprak buzulunun erimesi ile kıyı erozyonunun artabileceği ve altyapının genişlemesi uygulamaları da devam ederse büyük ölçekli arazi kullanım değişikliklerinin gerçekleşebileceği belirtilmektedir. Politika yapıcılar, Kuzey Kutbu ekosistemlerinde büyük değişikliklere yol açan iklim değişikliğinin, yalnızca Kuzey Kutbu'nda değil, çevresel kendini yenileme sistemlerinde geri döndürülemez tahribat yaratarak küresel olarak hissedilecek sonuçlar doğurabileceği konusunda uyarılmaktadırlar (Bock, 2013: 42). Bu durum Arktik özelinde bir "ortakların trajedisinin" yaşanma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Son olaylar, Kuzey Kutbu'nda kıyısı olan devletler ile diğer paydaşların Arktik Okyanusu ile olan ilişkilerini temelde yeniden değerlendirdiklerini göstermektedir. Arktik Okyanusu'nun hâkim yönetimi, Antarktika ve Güney Okyanusu'ndan oldukça farklı bir durumdadır. Arktik Okyanusu 1959 Antarktika Antlaşması'na eşdeğer biçimde bir küresel müşterek statüsünde değildir. Küresel müştereklerin yönetimi, çıkar çatışmalarının engellenmesi ve yönetilecek kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak için sıkı normların yanı sıra yeterli teşvikleri de sunan genellikle uluslararası ve uluslararası çoğulcu tüzel kişilikler gerektirmektedir. Arktik Okyanusunda ise kaynakların aşırı kullanımını ve çevresel zararları engellemeye yönelik bu tür bir yönetim yapısının oluşturulması oldukça güç görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda, iklim değişikliğinin etkisi bölge genelinde daha fazla hissedildikçe, Kuzey Kutbu ülkeleri arasındaki egemenlik ve güvenlik sorunları da artacaktır.

Sonuç

Kuzey Kutbu, küresel müşterek ve insanlığın ortak bir mirası olarak görülmeyi hak etmektedir. Kuzey Kutbu şu anda beş Arktik kıyı devleti ve bazı gözlemci devletler ile yerel halk örgütlerinin yer aldığı Arktik Konsey biçimindeki bölünmüş bir yönetim yapısına sahiptir. Söz konusu devletler kendi ulusal çıkarları peşinde koşmakta, kaynakların büyük kısmını ele geçirmek üzere egemenlik alanlarını genişletmek amacıyla mücadele vermekte ve aralarında da önemli anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Kuzey Kutbu'nun nadir ekolojisini koruma kararlılıkları sadece sözde kalmakta ve uygulama konusunda herhangi bir adım atmamaktadırlar. Bölge ilerleyen yıllarda çevresel sorunların yanı sıra askeri gerginliklere de sahne olma potansiyeli taşımaktadır.

Ancak Kuzey Kutbu bir küresel müşterek olarak tanınan Antarktika'dan önemli farklılıklar da içermektedir. Birincisi, Antarktika okyanusla çevrili bir kıta ve Kuzey Kutbu kıtalarla çevrili bir deniz bölgesidir. İkincisi, Antarktika buzu mevsimsel, çoğunlukla bir yıllıktır, Arktik buzu uzun sürelidir ve mevsim ne olursa olsun Arktik Okyanusunun önemli bir bölümünü kaplar. Üçüncüsü, Kuzey Kutbu kıta sahanlığı son derece sığ derinliğe ve kayda değer uzunluğa sahiptir ve Antarktika kıta sahanlığı, uzunluk bakımından farklılık göstermese de dünyadaki en derin kıta sahanlığından biridir. Son olarak, Arktik Okyanusu'nun bölgelerinde tarihsel olarak Kuzey'in yerli halklarının temsilcileri yaşarken, Antarktika'da yerli bir nüfus yoktur. Dolayısıyla bu farklılıklar Kuzey Kutbu'nun küresel müştereklerden sayılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü bölgede egemenlik sahibi devletler ve yerel halklar bulunmakta, doğal kaynaklara ulaşmak nispeten daha düşük maliyetle olmaktadır. Ayrıca stratejik konumu gemi taşımacılığı fırsatları da sunmaktadır.

Ulusal hükümetler, uluslararası kurumlar ve devlet dışı aktörler Kuzey Kutbu yönetimine farklı yaklaşımlar getirirken, bu bölgenin karşılaştığı

çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel ve jeopolitik zorlukları ele almak için uyumlu ve kapsamlı bir yaklaşım gerekmektedir. Çevresel konularının ön planda tutulduğu anlaşmalarla kaynakların aşırı tüketiminin önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Dış paydaşlara özellikle Avrupa Birliği'ne yönetimde söz hakkı tanınmalıdır.

Gerçekte ihtiyaç duyulan şey, bu bölgenin karmaşık yapısını ve ilgili tüm konuları açık ve tutarlı bir şekilde anlamaktır. Sonuçta, Kuzey Kutbu hem daha küçük bölgeler kümesi hem de kendine özgü bir bölgedir. Farklı seviyelerde dinamik ve işleyen karmaşık bir varlıktır ve izole olduğu dünyayla da ondan farklı olduğu gibi benzerlikler de taşır. Küresel ısınma, Dünyanın her köşesinde belirgindir, ancak doğası gereği iklim değişikliğinin etkileri en uç şekilde Kuzey Kutbu'nda izlenebilir. Belirli iklim ve ekolojik koşulları nedeniyle Kuzey Kutbu'nun tasarlanması gereken özel kurallara ihtiyacı vardır. Kuzey Kutbu'nu küresel yapan şeyin, onu dünyanın diğer bölgelerinden biraz daha farklı kıldığı söylenebilir.

Bilimsel araştırmalar ve bunların küresel kamuoyu ile etkili bir biçimde paylaşımı kutup bölgelerinin korunması ve sürdürülebilirliği için önemlidir. Bununla birlikte, eğitim, sosyal yardım ve iletişim stratejileri halkın bu bölgeye yönelik ilgisini ve bilimsel bilincini geliştirmek için geliştirilmelidir. Dünya halklarının çevre hakkında temel bir anlayışa sahip olması, çevrenin korunması ve restorasyonu için politik karar alıcılar üzerinde bir etki yaratabilecektir.

Ortakların trajedisi sorunu küresel çevre politikaları alanında sıkça rastlanılan bir durumdur. Kavram, sağladıkları bireysel yararı en üst seviyeye çıkarmaya çalışırken, aşırı kullanımlarının neden olduğu zarar ve maliyetleri göz ardı eden ortakların, müşterek alan veya malların zarar görmesi ve tükenmesi neticesinde toplu bir biçimde zarar etmeleri ve tüketimden mahrum kalmaları durumunu ifade etmektedir. Kısa vadeli ve dar kapsamlı ulusal çıkarlarını her şeyin önünde gören devletler kararlarının uzun vadeli ve tüm dünyayı ilgilendirebilecek seviyede geniş kapsamlı çevresel etkilerini ikinci plana atmaktadırlar. Bunun açık bir örneğini, sınırlı bir kaynak olan petrol çıkarılması konusu oluşturulmaktadır. Petrolün bir devlete getirebileceği ekonomik faydalar o kadar büyüktür ki, olası çevresel zararları konusunda tereddüt gösterilmemektedir. Bir petrol sızıntısının, hassas dengeler üzerine kurulu bir ekosistemi içeren dünyadaki bozulmamış nadir bir ortam olan Kuzey Kutbu'nu yok edebileceği gerçeğine rağmen geri adım atılmamaktadır. Çoğu zaman bir devletin bencilce emellerinin en kötü sonuçlarına, kendinden uzakta olan ülkeler de maruz kalmaktadırlar. Sonuç olarak, küresel müştereklerin bozulmalarını önlemek için sıkı bir düzenleme ve yönetime ihtiyaçları vardır, çünkü sömürü hızlı, kısa vadeli faydalar getirirse de uzun vadeli etkilerin herkes için olumsuz olacağı kesindir.

Kaynakça

- Arctic Council (2009). *Arctic Marine Shipping Assessment 2009 report* . Protecting the Arctic Marine Environment (PAME) working group of the Arctic Council, Akureyri. <http://www.pame.is/amsa/amsa-2009-report> (Son Erişim: 01.05.2019)
- Atland, K. (2012). “The security implications of climate change in the Arctic Ocean”. *Environmental security in the Arctic Ocean*. Springer, Dordrecht.
- Bock, N. (2013). “Sustainable development considerations in the Arctic”. *In Environmental security in the Arctic Ocean* (ss. 37-57). Springer, Dordrecht.
- Buck, S. J. (2017). *The global commons: an introduction*. Routledge.
- Budzik, P. (2009). *Arctic oil and natural gas potential*. US Energy Information Administration, Office of Integrated Analysis and Forecasting, Oil and Gas Division.
- Cavalieri, S., & Kraemer, R. A. (2013). “Transatlantic policy options to address the rapidly changing Arctic”. *In Environmental Security in the Arctic Ocean* (ss. 281-293). Springer, Dordrecht.
- Danimarka Krallığı, *The Ilulissat Declaration*. http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf (Son Erişim: 01.05.2019)
- Dodds, K. (2014). “Squaring the Circle: The Arctic States, Law of the Sea, and the Arctic Ocean”. *Eurasia Border Review*, 5(1), 113-124.
- Greenpeace. (2012). *Save the Arctic Campaign* – Greenpeace International <https://www.greenpeace.org/international/act/save-the-arctic/>
- Hardin, G. (1968). “The tragedy of the commons”. *Science*, 162(3859), 1243-1248.
- Heininen, L. (2004). *Circumpolar international relations and geopolitics*. Arctic human development report, 207-225.
- Howard, R. (2009). “The Arctic gold rush: the new race for tomorrow’s natural resources”. *Continuum*, London
- Ikeshima, T. (2015). *Should Japan’s Arctic Policy be Based on the Assumption that the Arctic Ocean is a Global Commons?*. In Waseda Global Forum (No. 12, ss. 109-150).
- Jegorova, N. (2013). *Regionalism & Globalisation: The Case of the Arctic*. Arctic Yearbook, 125-141.

- Mogherini, F. (2017). *Speech by the High Representative / Vice-President Federica Mogherini at the High Level Arctic Event*. https://eeas.europa.eu/arctic-policy/eu-arctic-policy/28274/speech-high-representative-vice-president-federica-mogherini-high-level-arctic-event_en (Son Erişim: 01.05.2019)
- Netting, R. M., & Netting, R. M. (1981). *Balancing on an Alp: ecological change and continuity in a Swiss mountain community*. CUP Archive.
- NSIDC. (2012). *Poles apart: A record-breaking summer and winter*. Arctic Sea Ice News & Analysis. <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2012/10/poles-apart-a-record-breaking-summer-and-winter/> (Son Erişim: 01.05.2019)
- Parfitt, T. (2007). *Russia plants flag on North Pole seabed*. The Guardian
- Schoolmeester, T., Gjerdi, H.L., Crump, J., Alfthan, B., Fabres, J., Johnsen, K., Puikkonen, L., Kurvits, T. and Baker, E., 2019. *Global Linkages – A graphic look at the changing Arctic*. UN Environment and GRID Arendal, Nairobi and Arendal. www.grida.no
- Shakhova, N., Semiletov, I., Salyuk, A., Yusupov, V., Kosmach, D., & Gustafsson, Ö. (2010). “Extensive methane venting to the atmosphere from sediments of the East Siberian Arctic Shelf”. *Science*, 327(5970), 1246-1250.
- Soroos, M. S. (1992). “Conflict in the Use and Management of International Commons”. *Perspectives on Environmental Conflict and International Politics*, London: Pinter Publishers, 31-43.
- Wadhams, P. (2013). “Diminishing sea-ice extent and thickness in the Arctic ocean”. In *Environmental Security in the Arctic Ocean* (ss. 15-30). Springer, Dordrecht.
- Wang, M., & Overland, J. E. (2009). “A sea ice free summer Arctic within 30 years?”. *Geophysical research letters*, 36(7).
- Watts, A. (1992). *International law and the Antarctic treaty system* (Vol. 11). Cambridge University Press.
- Yalowitz, K. S. (2013). “Arctic Climate Change: Security Challenges and Stewardship Opportunities”. In *Environmental Security in the Arctic Ocean* (pp. 31-36). Springer, Dordrecht.
- Zellen, BS. (2009). *Arctic doom, Arctic boom: the geopolitics of climate change in the Arctic*. Praeger, Santa Barbara
- Shackelford, S. J. (2009). *The tragedy of the common heritage of mankind*. Stan. Env'tl. LJ, 28, 109.

USGS. (2008). *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*.
<https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (Son Erişim: 01.05.2019)

Svalbard Takımadası ve Çevresindeki Deniz Alanlarına Yönelik Uluslararası Hukuk Düzenlemelerinin İrdelenmesi¹

Analysis of International Legal Regulations in the Maritime Zone Around
Svalbard Archipelago

Ceren UYSAL OĞUZ²

Güneş ERSOY³

Geliş tarihi: 31.05.2019, Kabul tarihi: 29.07.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Arktika Bölgesi ve bu bölgede yer alan Svalbard Takımadası, bölgedeki potansiyel enerji kaynakları, iklim değişikliğinin etkileri, yeni deniz yolları ve deniz yetki alanları üzerindeki tartışmalar nedeniyle küresel ve bölgesel güçlerin politik ve ekonomik gündeminde yer almaktadır. 1920 tarihli Svalbard Antlaşması ve uluslararası deniz hukuku sözleşmelerinin farklı zamanlarda imzalanması, Norveç'in ve diğer akit tarafların Antlaşma'yı farklı yorumlamalarına neden olmaktadır. Bu durum Takımadada çevresindeki deniz yetki alanlarına yönelik akit taraflar arasında hukuki anlaşmazlıklar yaratmaktadır. Norveç tarafından hak iddia edilen Svalbard kıta sahanlığı ve ilan edilen Balıkçılık Koruma Bölgesi anlaşmazlıkların temel nedenleriyken, bölgedeki kota düzenlemeleri ve buna yönelik Norveç yaptırımları anlaşmazlıkları artırıcı rol oynamaktadır. Çalışmada, uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri ve kavramları Svalbard özelinde ele alınmış ve hukuki anlaşmazlıklar neden-sonuç ilişkisi içerisinde ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Svalbard Antlaşması, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, ayrımcılık yasağı ve mutlak eşitlik*

Jel Kodları: *F53, K33, Q22*

Abstract

The Arctic Region and the Svalbard Archipelago located in the Arctic have become one of the focal points of political and economic agenda of global and regional powers due to potential energy resources, impacts of climate change, new maritime routes and issues over maritime jurisdiction. Signing of the 1920 Svalbard Treaty and international conventions on the law of the sea at different times let Norway and other contracting parties to interpret the Svalbard Treaty differently. It

¹ Bu çalışma, Güneş Ersoy'un Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda savunmuş olduğu "Uluslararası İlişkilerde Spitsbergen Takımadaları: Balıkçılık Koruma Bölgesi ve Kıta Sahanlığı Üzerindeki Hukuki ve Politik Anlaşmazlıklar" başlıklı Yüksek Lisans tezinden yola çıkarak hazırlanmıştır.

² Akdeniz Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi,
cuysaloguz@akdeniz.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7342-0362>

³ Akdeniz Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora öğrencisi,
gunesersoy@windowslive.com

<https://orcid.org/0000-0001-5445-5674>

creates legal disputes between the contracting parties on maritime jurisdiction around the archipelago. While Norway's claim on the Svalbard continental shelf and declared fisheries protection zone are the main causes of disputes, fishing quota regulations and Norwegian sanctions against contracting parties also increase the tension in the region. In this study, conventions on the law of the sea and their notions are discussed in the case of Svalbard; and legal disputes are examined in the context of cause and effect relation.

Keywords: *Svalbard Treaty, fisheries protection zone, continental shelf, United Nations Convention on the Law of the Sea, non-discrimination and equality of treatment*

Jel Codes: *F53, K33, Q22*

Giriş

Arktika Bölgesi'nin iklimsel, coğrafi ve siyasi açılardan çeşitli tanımları yapılmaktadır. İklimsel olarak, Kutup ağaç sınırının kuzeyinde kalan, genel olarak permafrost tabakasıyla kaplı ve günlük ortalama yaz sıcaklığının 10 °C'nin üzerine çıkmadığı yüksek enlemleri içermektedir (NSIDC, 2019). Coğrafi açıdan, 66°33" Kuzey enlemi ile Kuzey Kutup Noktası arasında kalan, yaklaşık 8 milyon km²'lik kara parçasını ve 18 milyon km²'lik deniz alanını kapsayan dünyanın en kuzeyindeki alan olarak kabul edilmektedir (Spohr vd., 2013: 11). Arktika Bölgesi'nin siyasi tanımı ise Kuzey Kutup Bölgesi'nde yer alan ve Arktika Konseyi'ne üye 8 ülke [Norveç, İsveç, Danimarka (Grönland ve Faroe Adaları ile birlikte), İzlanda, Finlandiya, Rusya, ABD ve Kanada] ile ilişkilendirilmektedir. A8 ülkeleri olarak da bilinen bu ülkeler Kuzey Kutup Bölgesi'ne yönelik özellikle sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma konularında işbirliği, koordinasyon ve etkileşimi sağlamak amacıyla hükümetlerarası bir forum olan Arktika Konseyi'nde bir araya gelmektedirler (Arctic Council, 2018). Bir başka siyasi tanım ise Arktika Okyanusu'na dayandırılmaktadır. A5 ülkeleri olarak adlandırılan Norveç, Danimarka (Grönland aracılığıyla), Rusya, ABD ve Kanada'nın Arktika Okyanusu'nda ekonomik bölgeleri ve kıta sahanlıkları vardır.

Arktika Bölgesi potansiyel enerji kaynakları, iklim değişikliğinin etkileri, yeni deniz yolları, deniz yetki alanları üzerindeki tartışmalar ve benzeri nedenlerle küresel siyasetin ve ekonominin odak noktaları arasındadır. Bu bölgede yer alan Svalbard Takımadası, uluslararası bilimsel araştırmaların ve çalışmaların yapıldığı bir coğrafya olmasının yanı sıra çevresindeki potansiyel enerji kaynakları ve deniz yetki alanlarına yönelik tartışmalarla da hem bölge ülkelerinin hem de farklı coğrafyalarda yer alan ülkelerin gündeminde yer almaktadır. Svalbard Takımadası, Danimarka'ya bağlı Grönland ile Rusya'ya ait olan Franz Josef Land Takımadası arasında bulunmaktadır. 74°-81° Kuzey paralelleri ile 10°-35° Doğu meridyenleri arasında yer alan ve yaklaşık 61.022 km² yüzölçümüne sahip olan Svalbard'ın büyük bölümü buz örtüsüyle kaplı, el değmemiş doğal alanlardır. Norveç Adalet ve Kamu

Güvenliği Bakanlığı tarafından yayınlanan Svalbard Raporu'nda Takımada topraklarının %65'inin, karasularının ise %87'sinin koruma altında olduğu ifade edilmektedir. Svalbard'da ekonomik faaliyetlerin sürekli olarak yürütüldüğü ve insan yerleşimi olan sadece yedi merkez vardır. Takımada'nın nüfusu yaklaşık 2500'dür ve bunun %56,9'u Norveçlilerden, geri kalanı ise Rus, Tay, İsveçli, Filipinli ve Ukraynalı başta olmak üzere yabancılardan oluşmaktadır. Yerleşik insan sayısının azlığı Svalbard'ı dünyada nüfus yoğunluğu en düşük yerlerden biri haline getirmiştir (Norwegian Ministry of Justice and Public Security, 2016: 13; CIA World Factbook, 2019).

Dünyadaki petrol, doğalgaz, kömür gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarının hızla tükenmesi nedeniyle ülkeler günümüzde genelde Arktika Bölgesi özelde ise Svalbard Takımadası çevresindeki petrol ve doğalgaz rezervlerine yönelmektedirler. Yapılan araştırmalara göre, bu bölgedeki keşfedilmemiş enerji kaynaklarının üçte ikisinin Norveç Denizi'nde ve Barents Denizi'nde, yani Takımada çevresindeki deniz alanlarında olduğu tespit edilmiştir. Bu alan petrol ve doğalgaz gibi potansiyel enerji kaynaklarının yanı sıra, balık kaynakları açısından da hazine işlevi görmektedir. Atlantik morinası ve ringa gibi ticari açıdan önemli balık sahaları Svalbard çevresindeki 200 deniz mili sınırları içerisinde bulunmaktadır (Åtland ve Pedersen, 2008: 242). İklim değişikliği sonucu buzulların erimesiyle birlikte kuzeye göç eden balıklar da ülkelere daha önce ulaşılması zor alanlarda balıkçılık yapma imkânı sağlamaktadır.

Antarktika'nın aksine, Svalbard'da yapılan bilimsel araştırmalar ekonomik çıkarlara kıyasla ülkelerin ikincil önceliklerini oluşturmaktadır. Buna rağmen Takımada kendine özgü statüsü sayesinde Arktika bilimsel araştırmaları için günümüzde çok önemli bir merkeze dönüşmüştür. Svalbard'ın 'laboratuvarı ve bilim kenti' olarak bilinen Ny Ålesund'da Norveç, İsveç, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya, Çin, Britanya, Hollanda, Güney Kore ve Hindistan'ın sürekli araştırma üsleri bulunmaktadır (Coates ve Holroyd, 2017: 217).

Küresel iklim değişikliği, potansiyel enerji kaynakları, yeni deniz yolları, bilimsel araştırmalar gibi nedenlerle son yıllarda stratejik önemi artan Svalbard Takımadası hukuki, siyasi ve ekonomik alanlarda uluslararası anlaşmazlıklara konu olmaktadır. Bu anlaşmazlıkların kaynağı 20. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası deniz hukukunda yaşanan gelişmelerin Takımada üzerindeki yansımalarıdır.

Bu çalışmada 1920 tarihli Svalbard Antlaşması'nın ve uluslararası deniz hukuku sözleşmelerinin (1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi-BMDHS) farklı zaman dilimlerinde imzalanması nedeniyle oluşan yorum farklılıklarının Svalbard Takımadası özelinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve ilgili uluslararası hukuk metinleri incelenmiştir.

Bu bağlamda birinci bölümde, Svalbard Takımadası'nın keşif tarihi ve hukuki statüsünün gelişimi anlatılmıştır. İkinci bölümde kendine özgü bir yapısı olan Svalbard Antlaşması ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Takımadada çevresindeki tartışmalı deniz yetki alanları ve ilgili kavramlar uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri çerçevesinde ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda, yalnızca münhasır ekonomik bölge-balıkçılık koruma bölgesi ve kıta sahanlığı kavramları incelenmiş, Antlaşma'nın Svalbard anakarası üzerindeki ve karasularındaki hükümleri çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Dördüncü bölümde ise, Svalbard Takımadası çevresindeki deniz alanlarında Norveç ve diğer aktörlerin faaliyetleri değerlendirilmiştir.

1. Svalbard Takımadası'nın Tarihi ve Hukuki Statüsünün Belirlenmesi

1596'da Hollandalı kâşif Willem Barentsz, Uzakdoğu'ya açılan Kuzey-Doğu Geçidi'ni bulmak üzere çıktığı yolculukta Bear Adası ve Spitsbergen (Svalbard) Takımadası'na ulaşmıştır.⁴ Barentsz'in Takımadası'yı keşfinden yedi yıl sonra, 1603'te İngiliz Henry Hudson tarafından ziyaret edilen Svalbard, kısa sürede balina avcılarının istilasına uğramıştır. Hudson'un Londra'ya döndüğünde paylaştığı "Takımadası'yı çevreleyen sularda sayısız balinanın tembelce yüzdüğü" bilgisi hızla yayılınca, Avrupalı balina avcılarının Svalbard'a yönelmesi çok sürmemiştir. Başlangıçta İngilizler ve Hollandalılar arasındaki rekabet, bir süre sonra iki tarafın bu coğrafyayı aralarında paylaşıp diğer ülkeleri buradan uzak tutma konusunda anlaşmalarıyla sonuçlanmıştır. Hollandalılar kuzeyde yer alan Magdalenfjorden'da, Smeerenburg adlı bir balina av istasyonu kurmuşlar; İngilizler ise adaların güneyine yerleşmişlerdir. 1613'te Fransızların bölgede varlık göstermek için Takımadası'ya ilk bayrak dikme girişimleri İngilizler tarafından engellenmiştir. Ancak Fransızların Svalbard üzerindeki hedefleri son bulmamış, 1693'te bu kez Sorgfjord'da Fransızlar ve Hollandalılar arasında, tarihte en kuzey noktada yaşanan deniz savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaş sonunda Fransızlar çok sayıda Hollandalıyı öldürüp, 13 balina gemisini ele geçirmişlerdir (Anderson, 2009a: 124-126). Dolayısıyla Svalbard'ın sunduğu ekonomik fırsatlardan yararlanmak için farklı ulusların kendi aralarındaki mücadeleleri oldukça eski tarihlere uzanmaktadır.

17. yüzyıldan itibaren başta Grönland balinası (*bowhead whale*) olmak üzere deniz ayısı, fok gibi deniz memelilerinin aşırı avlanması sonucunda Takımadası'nın ekosistemi ilk büyük yıkımı yaşamıştır (Molenaar, 2012: 4).

⁴ Spitsbergen, Takımadası'nın en büyük adasına verilen isimdir ve uzun süre bu alanın tamamı için kullanılmıştır. Ancak 1920'li yıllarda Norveç, 12. yüzyıldan kalan kayıtlara dayanarak Takımadası'nın ismini resmi olarak Svalbard şeklinde değiştirmiştir. Böylece ana ada Batı Spitsbergen'in ismi de Spitsbergen olarak kullanılmaya başlamıştır (Molenaar, 2012: 3-4). Bu makalede Takımadası ve ilgili antlaşma için Svalbard ismi kullanılmıştır.

Yüzyıllar içerisinde sadece Svalbard ve çevresinde değil Arktika genelinde de yağlı için avlanan balinaların sayıları hızla azalmıştır. 1610-1915 arasında Grönland balinalarının avlanması için toplam 39.251 sefer düzenlendiği kayıtlara geçmiştir (Anderson, 2009a: 125). 18. yüzyıl başlarında Ruslar kürk avcılığı için bölgeye yöneldiklerinde adalar civarında balina avcılığı artık sona ermek üzeredir. Arktika'da yaşayan bir diğer önemli tür olan deniz ayıları ise çoğunlukla Beyaz Deniz kıyılarından gelen Rus yerleşimciler (Pomorlar) tarafından avlanmıştır. Rusların ardından Norveçliler de 19. yüzyılda kürk avcılığı için Takımada'da varlık göstermiş, onların hedefinde ise Arktika tilkileri, foklar ve kutup ayıları yer almıştır (Anderson, 2009a: 127; Molenaar, 2012: 4).

Svalbard Takımadası, keşfinden itibaren 20. yüzyıla kadar herhangi bir devletin egemenliği altına girmemiştir. Norveçliler, Ruslar, Hollandalılar, İngilizler ve İsveçliler bu süre zarfında Takımada çevresindeki deniz alanlarında 'denizlerin serbestliği' (*mare liberum - freedom of the seas*)⁵ ilkesi temelinde ekonomik faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Ingimundarson, 2018: 895). Yine de 1600'lü yılların başında Svalbard ve çevresindeki deniz alanları üzerinde başlayan bu faaliyetler ve sonrasında yapılan bilimsel araştırmalar, bu bölge üzerinde egemenlik ve sömürge yarışını başlatmıştır. Hollanda, Fransa ve İspanya, Hugo Grotius'un savunduğu *mare liberum* ilkesini esas alarak Takımada çevresindeki deniz alanlarında avlanma hakları olduğunu ileri sürmüşlerdir (Arlov, 2005: 9). Benzer tarihlerde Danimarka-Norveç, Britanya ve Çarlık Rusyası ise Takımada üzerinde egemenlik hakları olduğunu iddia etmişlerdir (Churchill ve Ulfstein, 2010: 552).

Ortaya atılan iddiaların diğer ülkeler tarafından kabul edilmemesi sonucu 19. yüzyılda Svalbard'ın hukuki statüsü *terra nullius (no man's land)*, yani 'hiç kimseye ait olmayan topraklar' olarak belirlenmiştir. *Terra nullius* statüsü ile, Avango ve Martin'in de (2006: 4) ifade ettiği üzere, kısıtlama ve vergilendirme olmaksızın tüm ülkeler bu alandaki doğal kaynakları

⁵ *Mare liberum* ilkesi, Hugo Grotius'un 1609 yılında yayımlanan "De jure prædæ commentarius" (Ganimet Hukuku Üzerine Yorum) adlı eserinde ortaya attığı bir uluslararası hukuk ilkesidir. Grotius bu ilke ile ulusların tüm denizler üzerinden özgürce geçebileceğini ilan etmiştir. Akten (2004: 41-42), "Türk Boğazları ve Gemilerin Geçiş Rejimi" adlı makalesinde *mare liberum* ilkesinin ortaya çıkış nedenini şu şekilde açıklamıştır: "*Grotius'u böyleli bir çalışmaya iten neden, 1601 yılında Birleşik Doğu Hindistan Kumpanyası donanmasının Santa Catarina adlı Portekiz gemisine el koymasıyla hukuk alanındaki gelişen uluslararası olaylar olmuştur. Felemenk Cumhuriyeti, o dönemde Birleşik İspanya ve Portekiz Krallığıyla barışçı ilişkiler içindeydi. Ne var ki, Portekiz Krallığı Doğu Hint Adaları'na yönelik ticareti kendi tekelinde tutmak istiyordu. El konan geminin yüküyle birlikte savaş ganimeti olarak satılması üzerine geminin kumpanyası 1604 yılında Grotius'dan bu konuda hukuki görüş istedi. Hugo Grotius, Mare Liberum başlıklı çalışmanın da yer aldığı, uluslararası hukuk alanında adının duyulmasına yol açan ünlü yapıtında Portekiz'in Felemenklileri ticaret haklarından yoksun bıraktığını ileri sürerek gemiye el konmasını savundu". Açık denizlerin serbestliği, yüzyıllar boyunca deniz hukukunun en temel doktrinlerinden biri olmuştur. İnsanlarda okyanus kaynaklarının tükenmez olduğuna dair inanışın hâkim olması bunun en önemli sebebidir (Magnusson, 2010: 3).*

işletebilme hakkı elde etmişlerdir. 1871 yılına kadar Svalbard'ın bu statüsüne yönelik herhangi bir itirazda bulunulmamıştır. O tarihlerde Norveç'le ortak monarka sahip olan İsveç, Takimada'da kendisine ait ama her iki ülke adına faaliyet gösterecek bir maden yerleşimi kurmayı planlamıştır. İsveç'in, Avrupalı devletlerin rızasıyla Svalbard'ın yönetimini elde etme hedefine, var olan yasal düzenin devamından yana olan Norveç karşı çıkmıştır. Rus İmparatorluğu da Svalbard'da kendi tarihi varlığını ve pay sahipliğini ileri sürerek İsveç'in önerisini reddetmiştir. 17. yüzyıldan itibaren bölgede balina avcılığı yapan ve bilimsel keşiflere öncülük eden Britanya ise İsveç'in girişimine karşı resmi bir tutum benimsememiştir. Ancak Hollanda'nın da Rus İmparatorluğu'na destek vermesi sonucunda, İsveç Svalbard'da egemenlik elde etme planını terk etmek durumunda kalmıştır (Ingimundarson, 2018: 895).

20. yüzyılın ilk yıllarında önemi artan uluslararası kömür araştırmaları ve kullanımı, ülkelerin zengin kömür yataklarına sahip olan Svalbard Takimadası'yla da yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Maden faaliyetlerinin hızlanmasıyla birlikte, hiç kimseye ait olmayan bu topraklara dünyanın dört bir yanından gelen insanlar yerleştikleri arazilere birer tabela ilâştirerek mülkiyet iddia etmeye başlamışlardır. Konu ile ilgili en dikkat çekici gelişme ise Britanyalı, Norveçli ve Amerikalı girişimcilerin açtıkları büyük madenlerdir (Anderson, 2009a: 127).⁶ Kısa sürede İsveçli, Rus ve Hollandalı maden şirketleri de burada faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu gelişmeler sonucunda giderek artan ekonomik faaliyetler, Svalbard'ın uluslararası statüsü konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Norveç ve İsveç çatışan taleplerin uzlaştırılarak, kanun ve düzenin sağlanması için bir örgüt kurulmasını önermiştir (Ingimundarson, 2018: 895). Bu süreçte Svalbard Takimadası'nın hızla artan ekonomik ve stratejik önemi nedeniyle bu alanda hangi ülkenin/ülkelerin egemenlik sahibi olacağı ve nasıl bir yönetim izleneceğine dair farklı görüşler ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıldan itibaren önce avcılık ardından da madencilik faaliyetleri çerçevesinde Svalbard'da en çok varlık gösteren ülkenin Norveç olduğu ifade edilmiştir. İsveç ve diğer Avrupalı devletler de Svalbard'ın ekonomik potansiyeli ve doğal kaynakları nedeniyle Norveç'i izleyerek keşif faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla hem Takimada'nın uluslararası statüsü hem de birden fazla devletin bu bölgede tarihsel olarak çeşitli ekonomik faaliyetler sürdürmüş olmaları Svalbard için farklı bir yönetim modelini kaçınılmaz kılmıştır (Ingimundarson, 2018: 895).

Norveç, Svalbard üzerindeki doğal kaynakların akılcı kullanımını sağlayabilmek, Takimada'nın hukuki statüsü ile ilgili sorunlara ortak bir

⁶ Örneğin, günümüzde Svalbard'ın idari merkezi ve en önemli yerleşim birimi olan Longyearbyen (Longyear Kasabası), 1906'da Amerikalı madenci John Longyear tarafından kurulmuştur (Anderson, 2009a: 127).

çözüm üretebilmek ve bu alanda yeni bir düzen kurabilmek amacıyla Belçika, Hollanda, Rus İmparatorluğu, İsveç, Britanya, Alman İmparatorluğu, Fransa ve Danimarka'ya konunun görüşülmesine ilişkin bir teklifte bulunmuştur (Churchill ve Ulfstein, 1992: 22). Bu teklif sonucunda 1907'te bir araya gelen İsveç, Rus İmparatorluğu ve Norveç, *terra nullius* statüsündeki bu alanın söz konusu üç ülkenin yönetiminde olmasını (*'con-dominium'* yani 'ülke üzerindeki birkaç devletin egemenliği') ve Takımada'nın idari kontrolünün de Antlaşma'ya imza atan devletlerden oluşan uluslararası bir komisyonun elinde bulunmasını önermişlerdir (Churchill ve Ulfstein, 1992: 22; Wolf, 2013: 7). Ancak teklif Alman İmparatorluğu ve ABD tarafından reddedilmiştir (Wolf, 2013: 7).

Svalbard Takımadası'nın hukuki statüsüne yönelik tartışmaların uzun yıllar çözülememesi sonucu, 1910-1914 tarihleri arasında Oslo'da uluslararası bir konferans düzenlenmiş ve Svalbard Kongresi'nin bir taslağı oluşturulmuştur. Burada a) *terra nullius*'un Takımada için yapay bir statü olması; b) toplu teminat altında Takımada'nın askerden arındırılması ve tarafsızlaştırılması; c) Takımada'nın idari yönetimi için Norveç, İsveç ve Rus İmparatorluğu temsilcilerinden oluşan Svalbard Komisyonu'nun kurulması planlanmıştır (Singh ve Saguirian, 1993: 59-60). Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla taslak karara bağlanamadan görüşmeler ertelenmiştir.

Uluslararası barış ve güvenliğin kurumsal yapılarla sağlanacağını ve korunacağını varsayan liberal ve idealist düşünceler savaş sonrası dönemde uluslararası alanda ön plana çıkmıştır (Arı, 2014: 4). Bu dönemde Svalbard Takımadası'ndaki *terra nullius* statüsünün yaratmış olduğu anlaşmazlıklara barışçıl ve kalıcı bir çözüm getirilmesi de amaçlanmıştır. 1919 yılında düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda, Svalbard Komisyonu kurulmuş ve Takımada'nın idari yönetiminin Norveç'e verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar; Norveç'in yıllar boyunca Takımada üzerinde ekonomik faaliyetlere ve bilimsel araştırmalara devam etmesinin yanı sıra, Takımada'daki ABD çıkarlarının önceki önemini yitirmesi, İngilizlerin buradaki madencilik faaliyetlerinin Birinci Dünya Savaşı sırasında oldukça azalması ve Norveç'in savaş sırasındaki politik bağlantısızlığı gibi bir dizi faktörle ilgili olmuştur (Grydehøj vd., 2012: 101; Ingimundarson, 2018: 908). Svalbard üzerinde egemenlik iddiasında bulunan Rusların 1917 tarihli Bolşevik devrimi ile başlayan bir iç savaşın içinde olması ve verilen karara büyük bir tepki veremeyeceğinin anlaşılması da bu kararın alınmasında etkili olan bir başka faktör olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak, dönemin beş büyük gücü (Fransa, İtalya, Japonya, Britanya ve ABD) Takımada üzerindeki haklarının (ekonomik ve bilimsel aktivitelerinin) korunması şartıyla, Norveç'in Svalbard üzerindeki idari yönetimini tanımayı kabul etmiştir. Buna göre 9 Şubat 1920'de imzalanan ve

14 Ağustos 1925'te yürürlüğe giren Svalbard Antlaşması'yla Takımada'nın 'kendine özgü egemenliği' Norveç'e verilmiştir.

2. Svalbard Antlaşması

Günümüzde 46 ülkenin taraf olduğu⁷ Svalbard Antlaşması⁸ ile Takımada'nın siyasi, ekonomik, ekolojik ve askeri durumu ile ilgili bir çerçeve çizilerek hukuki statüsü tanımlanmıştır. Buna göre Antlaşma, 10°-35° Doğu meridyenleri ve 74°-81° Kuzey paralelleri arasındaki 'büyük ya da küçük tüm adalar ve onlara ait kayalar' üzerinde Norveç'in 'tam ve mutlak egemenliğinin' (*full and absolute sovereignty*) olduğunu belirtmektedir (Madde 1). Ancak Norveç dışında, Antlaşma'yı imzalayan diğer ülkelerin de kendi vatandaşları ve şirketleri için mevcut rejimden hak kazanımları olmuştur. Buna göre tüm akit taraflar Takımada üzerindeki balıkçılık, avcılık, madencilik, endüstriyel ve ticari aktivitelerden, Takımada üzerinde ve çevresindeki deniz alanlarında yürütülen ekonomik faaliyetlerden muamele eşitliği ilkesi temelinde yararlanabileceklerdir (Madde 2 ve Madde 3). Churchill ve Ulfstein (2010: 571) bu ilkeyi, ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi için *terra nullius* rejimi altında akit tarafların haklarının korunması olarak yorumlamaktadır.

Svalbard Antlaşması, akit taraflara ait gemilerin ve vatandaşların madde 1'de belirtilen alanlarda balıkçılık ve avlanma konusunda eşit haklara sahip olduğunu belirtmektedir (Madde 2). Tüm akit tarafların vatandaşlarının yerel yönetmelik ve kurallara uyulması şartıyla Madde 1'de belirtilen alana ait sulara, fiyortlara ve limanlara ayırım gözetmeksizin erişim ve giriş özgürlüğü vardır ve vatandaşlar mutlak eşitlik ilkesi ile bu alandaki ticari aktivitelerine devam edebilmektedir (Madde 3). Bununla birlikte Norveç'in, gerekli görüldüğü takdirde, söz konusu alana ait fauna ve floranın korunması için uygun önlemler almak ve bu konuda karar vermekte serbest olduğu belirtilmektedir (Madde 2). Bununla ilgili herhangi bir kısıtlama yoktur. Ancak Svalbard sınırları içerisindeki özel bir alanın koruma altına alınması ve oradaki faaliyetlerin yasaklanması Norveç de dahil olmak üzere tüm devletler

⁷ Afganistan (1929), Arnavutluk (1930), Arjantin (1927), Avustralya (1923), Avusturya (1930), Belçika (1925), Bulgaristan (1925), Kanada (1923), Şili (1928), Çin (1925), Çek Cumhuriyeti (2006), Danimarka (1924), Dominik Cumhuriyeti (1927), Mısır (1925), Estonya (1930), Finlandiya (1925), Fransa (1924), Almanya (1925), Yunanistan (1925), Macaristan (1927), İzlanda (1994), Hindistan (1923), İrlanda (1923), İtalya (1924), Japonya (1925), Letonya (2016), Litvanya (2013), Monako (1925), Hollanda (1920), Yeni Zelanda (1923), Kuzey Kore (2016), Norveç (1924), Polonya (1931), Portekiz (1927), Romanya (1925), Rusya (1935), Suudi Arabistan (1925), Slovakya (2017), Güney Afrika (1923), Güney Kore (2012), İspanya (1925), İsveç (1924), İsviçre (1925), Britanya (1923), ABD (1924), Venezuela (1928).

⁸ Svalbard Antlaşması'nın tam metni için bkz. University of Oslo The Faculty of Law (t.y.). "The Svalbard Treaty", <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-11/svalbard-treaty.xml> (Erişim tarihi: 22.05.2019).

için geçerli olacak, böyle bir durumda Norveç kendisi için öncelik talep edemeyecektir.

Madde 1’de belirtilen alanlar dahilinde kurulan veya kurulacak olan halka açık telsiz telgraf istasyonlarının tümü, tüm akit taraflara ait gemilerden ve vatandaşlarından gelen iletişime mutlak eşitlik ilkesiyle daima açık tutulacaktır. (Madde 4). Norveç egemenliği, mülkiyet hakkını Antlaşma’ya akit tarafların vatandaşlarına eşitlik ilkesine uygun olarak vermeyi, akit tarafların elde ettiği bu hakları korumayı taahhüt etmektedir (Madde 7). Antlaşma, akit taraflardan tahsis edilen vergilerin, harçların ve aidatların yalnızca Svalbard yönetimine tahsis edilmesini zorunlu hale getirmektedir (Madde 8). Ayrıca, Takımada’da katma değer vergisi ve devlet kazancını arttırmaya yönelik başka vergilerin alınması tamamen yasaklanmaktadır (Madde 8). Norveç, yetkisini yalnızca Takımada’nın yönetimi için kullanabilmekte, bunun için ihtiyaç duyduğu miktarın dışında bir gelir elde edememektedir. Böylece, Norveç devletinin aşırı vergilendirme yoluyla Takımada üzerinden ekonomik avantaj elde etmesi engellenmiştir (Grydehøj, 2014: 46).

Antlaşma, Norveç ile Antlaşma’ya taraf diğer devletler arasında maden düzenlemelerinin iletişim kurularak benimsenmesine hükmeden bir prosedür içermektedir (Madde 8). Bunlara ek olarak, Svalbard Takımadası’nın savaş yanlısı amaçlar için kullanılmamasını taahhüt ederek Norveç’in Takımada üzerinde deniz üssü veya askeri tahkimat kurmasına izin vermemektedir (Madde 9). Bu sebeple, Takımada üzerinde Norveç’in, çoğunluğu sahil güvenlik kuvvetlerinden oluşan askeri varlığı belli belirsizdir. Churchill ve Ulfstein’a göre (2010: 557) bu hükmün iki amaca hizmet ettiği söylenebilir. Bunlardan ilki, Norveç’in Takımada üzerindeki kendine özgü egemenliğini kullanarak bu alandan stratejik olarak yararlanmasını engellemeye çalışmak, ikincisi ise Takımada’nın barışçıl kullanımının korunmasını sağlamaktadır.

3. Svalbard Takımadası Çevresindeki Deniz Yetki Alanlarına Yönelik Tartışmalar

Svalbard Antlaşması ile belirlenen akit tarafların haklarının kapsamı ve Norveç’in egemenlik hakkının kapsamı Takımada çevresindeki deniz alanlarına yönelik en önemli tartışma konusudur. Bu sorun esas olarak Svalbard Antlaşması’nın uluslararası deniz hukuku sözleşmelerinden daha önceki bir tarihte imzalanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Svalbard Antlaşması’nın imzalandığı ve yürürlüğe girdiği tarihlerde münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı gibi kavramların tanımı kesin olarak yapılmamıştır. Buradan doğan boşluk, Norveç’in ve diğer akit tarafların Antlaşma’yı farklı şekillerde yorumlamalarına neden olmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri ile uluslararası deniz hukuku kavramları haline gelen münhasır ekonomik bölge-balıkçılık koruma

bölgesi ve kıta sahanlığı kavramları Svalbard Takımadası özelinde değerlendirilmiştir.⁹

3.1. Münhasır Ekonomik Bölge ve Balıkçılık Koruma Bölgesi

Münhasır ekonomik bölge, Svalbard Antlaşması'nda yer almayan ve BMDHS ile uluslararası deniz hukuku literatürüne giren bir deniz alanı kavramıdır. Münhasır ekonomik bölge, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır (BMDHS, Madde 57). Bu bölge sahildar devletin mutlak egemenliğinde değildir. Devlete yalnızca deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ve muhafazası gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılması, kullanılması ve bilimsel araştırma yapılması konusunda yetki vermektedir (BMDHS, Madde 56).

Münhasır ekonomik bölge, sahildar devletlerin mutlak egemenliği altında olmadığı için BMDHS söz konusu bölge sınırları içerisinde bu devletlere kısıtlamalar getirmektedir. Buna göre, bölgeye kısıtı olan veya olmayan tüm devletlere seyrüsefer ile uçuş serbestliği ve denizaltı kabloları ile petrol boruları döşeme serbestliğinden yararlanabilme hakkı tanınmaktadır [BMDHS, Madde 58(1)]. Yani, sahildar devlet münhasır ekonomik bölge sınırları içerisinde kendisine tanınan hakları kullanırken diğer devletlerin hak ve yükümlülüklerini gerektirdiği şekilde göz önünde bulundurmakla görevlidir. Bununla birlikte diğer devletler de münhasır ekonomik bölge sınırları içerisinde BMDHS uyarınca haklarını kullanırken, sahildar devletin hak ve yükümlülüklerini göz önünde bulundurmalıdırlar [BMDHS, Madde 58(3)].

BMDHS, deniz alanının korunması konusunda çok sayıda hüküm içermektedir. Buna göre sahildar devletlere, münhasır ekonomik bölge sınırları içerisindeki alanlarda gemilerin sebep olduğu deniz kirliliğinin önlenmesi ve/veya azaltılması konusunda ayrımcı olmayan yasa ve yönetmelikler uygulama hakkı tanınmaktadır (Madde 192 ile Madde 236 arası). BMDHS münhasır ekonomik bölgenin aksine, balıkçılık koruma bölgesi gibi diğer fonksiyonel deniz bölgelerine ilişkin özel olarak kapsayıcı ifadelere yer vermemektedir. Devletlerin yetki ve sınırları genel hatlarıyla esas olarak 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ndeki Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkındaki Sözleşme uyarınca belirlenmiştir. Buna göre: *"Bir devletin karasularına bitişik olan açık deniz bölgelerindeki deniz tabanına tespit edilen teçhizat vasıtasıyla işletilen balıkçılık sahalarının (fisheries), o devlet tarafından düzenlenebilmesi, o devlet vatandaşlarının uzun zamandan beri bu*

⁹ Münhasır ekonomik bölge-balıkçılık koruma bölgesi ya da kıta sahanlığı gibi deniz yetki alanlarının aksine, Svalbard Antlaşması'na taraf ülkeler arasında Takımada'nın karasularına yönelik hukuki bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Antlaşma'nın 2. ve 3. maddesinde karasularına ilişkin yetkiler ve sınırlandırmalar kesin bir dille ifade edilmiştir.

balıkçılık sahalarını idame ettirmiş olmaları ve işletmiş olmalarına bağlıdır. Şu kadar ki, balıkçılığın uzun zamandan beri teamüle göre münhasıran vatandaşlar tarafından yapılmış olduğu sahalar dışında vatandaş olmayanlar, vatandaş olanlarla eşit şekilde bu faaliyetlere katılmaya meşurdurlar” (Cin, 2006: 26-27).

Balıkçılık koruma bölgesinin karasuları ötesinde ve münhasır ekonomik bölge sınırları içerisinde özel bir deniz alanı olması nedeniyle sahildevlet bu alan üzerinde sınırlı yetkilere sahiptir. Buna göre, sahildevlet yalnızca belirli ekonomik ve koruyucu amaçlarla bu deniz alanı üzerinde yetkisini kullanabilmektedir. Norveç bu gelişmeler ışığında, 3 Haziran 1977 tarihli Kraliyet Kararnamesi ile Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi’ni kurmuştur. Balıkçılık Koruma Bölgesi’nin ilan edilmesi Norveç tarafından iki temel amaç ile açıklanmaktadır. Takımda çevresindeki deniz alanları balık sahaları için Arktika Bölgesi’nin en verimli alanlarından biridir. O nedenle ilk olarak buradaki canlı kaynakların korunması ve bölgenin iyi yönetimi önemsenmiştir. Amaçlardan bir diğeri ise münhasır ekonomik bölge yerine koruma bölgesinin ilan edilmesi ile bölgedeki olası tartışmaları engelleme isteğidir (Pedersen, 2009: 150).

Norveç, Svalbard Antlaşması’nın karasuları ötesindeki deniz alanlarına yönelik herhangi bir hükmünün bulunmadığını, dolayısıyla mevcut bölgede Antlaşma’nın esas aldığı ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkelerini ihlal etmediğini belirtmektedir (Holst, 1981: 83). Ancak Norveç’in uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri uyarınca Antlaşma dahilinde olmayan bir deniz alanını ilan etmesi, diğerk akit tarafların eleştirilerine neden olmuştur. Bunlar arasında en önemlisi Norveç’in yasal olarak balıkçılık koruma bölgesi kurma ve bu alan üzerinde yargı yetkisini kullanma hakkına sahip olmadığı savunulmasıdır. Öte yandan Norveç’in balıkçılık koruma bölgesi kurmasının yetki dahilinde olduğu ancak muamele eşitliği ve ayrımcılık yasağı ilkelerini esas alarak bu yetkiyi kullanabileceği de belirtilmektedir.

Burada ortaya atılan asıl soru şudur: Svalbard çevresindeki deniz alanlarında 1920 Antlaşması mı yoksa sonraki bir tarihte imzalanan BMDHS mi kabul edilmelidir? Bu soru hukuki tartışmaların öncelikli olarak *lex prior-lex posterior* (önceki kanun-sonraki kanun) ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969) konu ile ilgili şu hükme yer vermektedir: “*Daha önceki bir antlaşmanın bütün tarafları aynı zamanda sonraki antlaşmaya da taraf olduğu, fakat önceki antlaşma 59. maddeye göre sona erdirilmediği veya yürürlüğü askıya alınmadığı zaman, daha önceki antlaşma sadece hükümlerinin sonraki antlaşmayla bağdaşması ölçüsünde uygulanır.*” [Madde 30(3)]. Bu bilgiler ışığında *lex prior-lex posterior* ilkesi eski ve yeni antlaşmaların ikisinde de yer alan aynı konu üzerinde, antlaşmalardaki konuların bağdaşması halinde uygulanabilmektedir. Böyle bir durumda sonraki antlaşma öncekinden üstün gelmektedir. Ancak balıkçılık koruma bölgesinin

Svalbard Antlaşması'nda yer almaması bu ilkenin uygulanabilirliğini mümkün kılmamaktadır (Wolf, 2013: 15).

Konuya ilişkin yapılan hukuki değerlendirmelerde öne sürülen argümanlardan biri de *lex specialis* (özel kanun) ilkesidir. Buna göre, Svalbard Antlaşması uluslararası deniz hukuku sözleşmelerinden daha özel olarak kabul edilmektedir. Takımda için Antlaşma'nın esas alınması gerektiğini savunan ülkelerin başında Rusya ve İspanya gelmektedir (Åtland, 2010: 283). Bununla birlikte, Takımda üzerindeki Norveç egemenliğinin Svalbard Antlaşması uyarınca sınırlı olması, yani hem coğrafi olarak hem de kapsam olarak bu egemenliğin kısıtlanması gerekmektedir. Bu egemenlik daha önce de ifade edildiği gibi yalnızca kara, karasuları, iç sular, fiyortlar ve limanları kapsamakta ve Norveç'e bir sahildevlet devlet olarak 200 deniz mili sınırları içinde balıkçılık koruma bölgesini ilan etme hakkı tanımamaktadır (Pedersen, 2006: 345; Köni, 2015: 312). Aksine, Svalbard karasuları ötesindeki deniz alanları BMDHS uyarınca açık denizler olarak kabul edilmeli ve burada balık avlama serbestisi olmalıdır (Pedersen, 2008b: 246).

Svalbard Antlaşması'na taraf olan Polonya ve Macaristan da benzer şekilde, Antlaşma'nın 2. ve 3. maddesi ile sağlanan hakları tek taraflı değişikliklerle ihlal eden Norveç Kraliyet Kararnamesi'nin Svalbard Antlaşması ile uyumlu olmadığını savunmuştur (Pedersen, 2008b: 241). Buna göre Takımda çevresindeki deniz alanlarında balıkçılık aktiviteleri yalnızca uluslararası rejimler vasıtasıyla düzenlenebilmekte ya da bu alanda sınırlandırma/kısıtlama olmadan balıkçılığın serbest bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi'ndeki Norveç yetkisi, Antlaşma'ya taraf olan devletlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmekte ve hukuka uygun bulunmaktadır. Ancak, Norveç'in Balıkçılık Koruma Bölgesi'ndeki egemenlik yetkisinin kabul edilmesi, bu ülkelerin Takımda çevresindeki deniz alanlarında ekonomik faaliyetlere yönelik eşit haklar elde etmesi ile ilişkilidir. Britanya, Almanya, Danimarka, Hollanda, ABD başta olmak üzere çoğu akit taraf, bu yetkiyi Antlaşma maddelerinde sıklıkla yinelenen ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkelerine bağlı kalınması halinde tanımaktadır.

Svalbard Antlaşması, akit taraflara hukuki olarak doğrudan ve/veya dolaylı yollardan ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır. Ancak bu durum, bazı faaliyetlerin düzenlenemeyeceği anlamına gelmemektedir. Svalbard Antlaşması kapsamında Norveç gerekli durumlarda canlı ve cansız varlıkları korumak amacıyla bunlara yönelik ekonomik faaliyetleri düzenleme ve yasaklama hakkına sahiptir. Örneğin 19. yüzyılın sonlarında Svalbard'da yılda 400'den fazla kutup ayısı avlanmaktayken (Anderson, 2009a: 127), Norveç hükümeti günümüzde bu hayvanların korunması için son derece etkili yasal düzenlemeler hayata geçirmekte ve sıkı çevre koruma kuralları koymaktadır

(Anderson, 2009b: 54; Koivurova, 2010: 28). Buna göre 2001 yılında çıkarılan Svalbard Çevre Koruma Yasası ile Takımada'nın doğasının, yaban hayatının, flora ve faunasının, kültürel mirasının korunması hedeflenmiştir (Government of Norway, 2001). Kutup ayıları gibi yasal olarak Svalbard'ın yerli (*indigenous*) türleri olarak kabul edilen, dolayısıyla Svalbard Çevre Yasası çerçevesinde ele alınan diğer deniz memelileri ise halkalı fok, liman foku, sakallı fok, mors ve belugadır. Bu türlere ilişkin uygulamalar ticari niteliğe sahip balıkçılık yasaları tarafından değil, Çevre Yasası kapsamında düzenlenmektedir. Svalbard Çevre Yasası'na göre halkalı fokların ve sakallı fokların avlanmasına belirli tarihlerde popülasyonlarını etkilemeyecek sayıda olmak üzere izin verilmiştir. Öte yandan Mink balinası ise bu sulara ticari olarak avlanmasına izin verilen tek balina türüdür (Norwegian Polar Institute, 2019).

ABD, Norveç'in Svalbard çevresindeki kaynakları yönetme ve koruma yetkisine itiraz etmemekte, ancak Antlaşma gereği akit tarafların bu kaynaklardan ekonomik olarak eşit koşullarda faydalanması gerektiğini belirtmektedir (Tiller ve Nyman, 2015: 147). Takımada çevresindeki deniz alanlarında Norveç'in kendine özgü egemenliğini kabul eden bir başka ülke olan Britanya, kaynakların doğru yönetiminde ve yasadışı balıkçılık ile mücadelede işbirliğine ihtiyaç olduğunu ve Norveç düzenlemelerinin Antlaşma'nın hükümleri ile tutarlı olduğu sürece, ayrımcılık yasası ve muamele eşitliği ilkeleri çerçevesinde koruma bölgelerini desteklemekten kaçınmayacağını ifade etmektedir (Czarny, 2015: 223). Keşif yıllarından itibaren Takımada ile ilgilenen Hollanda da Antlaşma'da yer alan hükümlerin uygulanması halinde Balıkçılık Koruma Bölgesi'ni tanıyacağını belirtmekte ve Norveç'in kendine özgü bu egemenliğinin uluslararası hukuka aykırı bir yanının olmadığını savunmaktadır (Pedersen, 2008b: 242).

3.2. Kıta Sahaneliği

Svalbard Antlaşması'ndan farklı olarak Cenevre Sözleşmesi ve BMDHS'de yer alan bir başka kavram kıta sahanlığıdır. Kıta sahanlığı kavramı 1940'lı yıllarda uluslararası alanda tartışma konusu olmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, deniz yatağı altındaki kaynakların araştırılması ve kullanılması 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha önemli hale gelmiş ve böylece karasuları ötesindeki alanların da önemi artmaya başlamıştır. "*Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1951 yılındaki Üçüncü Oturumunda, kıta sahanlığı işletilebilme esası olarak, Beşinci Oturumda jeolojik unsurlarla 200 metre (veya 100 kulaç) derinliğe kadar olan deniz dibi ve bunun toprak altı olarak kabul edilmiş ve Komisyon'un 1956'da hazırladığı tasarıda ise bu iki kıstas birleştirilmiştir*" (Meray, 1958: 84-85). Buna göre, kıta sahanlığı önce 200 metre derinliğe kadar, o derinlikten sonra ise suların işletmeye imkân verdiği yere kadar kabul edilmiştir (ILC, 1956: 296).

1964 yılından itibaren geçerli olan 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde sahildevletleri ile diğer devletlerin kıta sahanlığına yönelik hakları açık bir şekilde belirtilmiştir (*United Nations-Treaty Series, 1964: 312-320*). Buna göre devletler, anakaradan deniz tabakasına uzanan alandaki kaynakları keşfetme ve araştırma hakkı elde etmişlerdir. Münhasır ekonomik bölge gibi kıta sahanlığına yönelik yetki ve sınırlılıklar da BMDHS ile kesin olarak tanımlanmıştır. Sözleşme bu kavramın sınırlarını şu şekilde açıklamaktadır: “*Sahildar bir devletin kıta sahanlığı, karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir.*” [BMDHS, Madde 76(1)].

Kıta sahanlığı üzerinde sahildevletleri hakları ise şu şekilde açıklanmaktadır: “*Sahildar devlet kıta sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ve buranın doğal kaynaklarını işletmek amacı ile egemen haklar kullanır. Sahildar devlet, kıta sahanlığında araştırmada bulunmadığı veya buranın doğal kaynaklarını işletmediği takdirde hiç kimse, sahildevletinin açık rızası olmadan bu çeşit faaliyetlere girişemez.*” [BMDHS, Madde 77(1-2)]. Sahildar devletin, kıta sahanlığı üzerinde hak elde edebilmesi için Sözleşmeyi imzaladığı tarihten itibaren 10 yıl içerisinde Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na talepte bulunması gerekmektedir (BMDHS, Madde 312). Sözleşme uyarınca, Komisyon sahildevletlere kıta sahanlığına ait dış sınırlarının tespitine ilişkin konularda tavsiyelerde bulunmakta ve bu tavsiyeler esas alınarak tespit edilen sınırlar kesin ve bağlayıcı olmaktadır [BMDHS, Madde 76(8)]. Deniz altındaki çıkıntılarının, kıta sahanlığının uzantısı olduğu jeomorfolojik kanıtlarla ispat edildiği takdirde, kıta sahanlığının dış sınırı karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren maksimum 350 deniz miline kadar çıkarılabilmektedir [BMDHS, Madde 76(5-6)].

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge, birbirine benzeyen ancak birbirinden farklı iki kavramdır. Sahildar devlet, kıta sahanlığı ile kendi karasularının ötesinde münhasır ekonomik bölge olarak bilinen özel denizcilik alanları oluşturabilmektedir (Brunet-Jailly, 2015: 815). Münhasır ekonomik bölgenin aksine, bir ülkenin kıta sahanlığını ilan etmesine gerek yoktur. BMDHS, bu hakkın *ab initio* ve *ipso facto* olduğunu yani başlangıçtan beri kendiliğinden oluşan doğal bir durum olduğunu kabul etmektedir. [Madde 77(3)].

Norveç'in Svalbard'a yönelik kıta sahanlığı doktrini 1950-1960'lı yıllarda, kıta sahanlığı kavramının ortaya çıktığı uluslararası çabaların bir sonucu olarak şekillenmiş ve kıta sahanlığının Norveç anakarasından Takımadanın kuzeyine doğru uzandığı (yaklaşık 84.30° Kuzey paraleli) belirtilmiştir (Dyndal, 2014: 84). 1974 yılında ise Svalbard'ın Norveç anakarasına bağlı olduğu Norveç tarafından resmi olarak ifade edilmiştir (Pedersen, 2008b:

238).¹⁰ Norveç, başlangıçta Svalbard Takımadası'nın kendine ait bir kıta sahanlığının olmadığını, aksine Norveç kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu ileri sürmüştür. Daha sonra bu iddiasından vazgeçerek Svalbard'ın kendi kıta sahanlığının olduğunu kabul etmiş, ancak Takımada'nın Norveç'e ait olduğunu ve dolayısıyla kıta sahanlığının da onun bir parçası olduğunu belirtmiştir (Köni, 2015: 315).

Norveç'in, kıta sahanlığı üzerindeki bu iddiasını yasal olarak uygun bulan Fleischer (2007: 6), Svalbard Antlaşması'nda kıta sahanlığı ile ilgili bir kavramdan bahsedilmemesi nedeniyle, Antlaşma'nın karasuları ötesinde geçerli olmadığını iddia etmektedir. Ulfstein (1995: 423) ise Antlaşma'nın kıta sahanlığı ile ilgili herhangi bir sınırlandırma içermediğini, bu nedenle söz konusu deniz alanı için geçerli olmadığını savunmaktadır. Ancak Ulfstein, Svalbard Takımadası'nın Norveç anakarasının bir uzantısı olmadığını, aksine Takımada'nın kendine ait bir kıta sahanlığının olduğunu ve bu sahanlık üzerinde Norveç egemenliğinin uygulanabileceğini belirtmektedir.

Svalbard Antlaşması'nın Norveç tarafından bu şekilde yorumlanması, Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi dışında hem bölgesel hem de uluslararası alanda yeni bir tartışma konusu ortaya çıkarmıştır. Konu ile ilgili temel olarak iki farklı hukuki argüman vardır. Birincisi, bunun uluslararası hukuk normlarına tamamen aykırı bir karar olarak değerlendirilmesi; ikincisi ise bu kararın Antlaşma'nın hükümlerine aykırı olmadığı ancak Antlaşma'daki ayrımcılık yasağı ve muamele eşitlik ilkeleri esas alınarak uygulanabileceğinin belirtilmesidir. Balıkçılık Koruma Bölgesi'ne yönelik anlaşmazlıklardaki gibi burada da benzer bir durum olduğu söylenebilir.

Rusya, SSCB döneminden itibaren Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi'nde olduğu gibi, kıta sahanlığı konusunda da Norveç uygulamalarının uluslararası hukuka tamamen aykırı olduğunu savunan ülkelerin başında yer almaktadır. Konu ile ilgili resmi açıklama ilk kez Ağustos 1970'de yapılmış ve Norveç'in bu alan üzerinde herhangi bir yetkisinin olmadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte Takımada üzerindeki Norveç egemenliğinin teamül hukuku yerine kendine özgü uluslararası bir antlaşma üzerine kurulduğuna vurgu yapılmıştır (*Østreng, 1984: 879*). Burada ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkeleri üzerinde önemle durulmaktadır. Bu ilkeler çerçevesinde, Norveç'in aldığı kararlar mevcut rejime aykırı bir girişim olarak görülmekte ve Antlaşma'nın ihlali olarak yorumlanmaktadır (Pedersen ve Henriksen, 2009: 144; Wolf, 2013: 21).

¹⁰ Kıta sahanlığı sahildar devletlerin egemenlik alanlarını genişletebilmeleri açısından oldukça önemli bir kavramdır. Örneğin; denizaltındaki egemenlik alanı 235.000 km² olan Norveç, uluslararası deniz hukuku uyarınca görülebilir kanıtlarla Komisyon'a başvurduğu takdirde bu egemenlik Norveç anakarasının 6 katı büyüklüğünde, yaklaşık 2 milyon km²'lik bir alanı kapsayabilecektir (Jensen ve Rottem, 2010: 77).

ABD ve birçok Avrupa ülkesi, Antlaşma'nın 1. maddesinde belirtilen coğrafi alan içinde Norveç egemenliğini kabul etmekle birlikte, Norveç'in kıta sahanlığı iddiasını tartışmaktadır (Brunet-Jailly, 2015: 812). Bu noktada Britanya, Norveç'in kıta sahanlığı üzerinde hak iddia etmesini hukuka aykırı bir durum olarak değerlendirmemektedir. Ancak, Svalbard Antlaşması ile belirlenen rejime uygun olarak bu alan içinde akit tarafların da muamele eşitliği ve ayrımcılık yasağı ilkeleri temelinde hakları olduğunu belirtmektedir (Wolf, 2013: 17). İngiliz hükümetinin resmi görüşüne göre Svalbard Antlaşması'nın amacı, Takımda üzerinde ve çevresindeki deniz alanlarında akit tarafların ulusal çıkarlarını eşitlik ilkesi temelinde gözetilen özel bir rejim sağlamaktır. Kendine özgü bir yapısı olan bu antlaşma, Norveç'in 'tam ve mutlak egemenliği' ile akit tarafların Takımda ve çevresindeki deniz alanlarına ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkeleri temelinde erişim sağlamaları arasında bir denge gözetmeye çalışmaktadır (Fløistad, 2007: 37). Dolayısıyla Norveç kıta sahanlığı üzerinde egemenlik haklarını kullanacaksa, Antlaşma'ya taraf ülkelerin haklarının da ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkelerine uygun olarak kıta sahanlığına kadar genişletilmesi gerekecektir (Dyndal, 2014: 85).

4. Svalbard Takımdası Çevresindeki Deniz Alanlarında Norveç ve Diğer Aktörlerin Faaliyetleri

Norveç tarafından 1977 yılında ilan edilen Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi hukuki sorunların yanı sıra politik tartışmaların da doğmasına neden olmuştur. Konuyla ilgili en önemli tartışmalardan biri, Balıkçılık Koruma Bölgesi'nde Antlaşma'ya taraf diğer ülkelerin gemilerine getirilen kota sınırlandırması ve Norveç Sahil Güvenliği'ne bu alanda yapılan yasadışı balıkçılığı engellemek adına güç kullanma yetkisi vermesidir. 1977 Kararnamesi ile Balıkçılık Koruma Bölgesi'ne avlanma amacıyla gelen gemiler izin almak ve kayıt yaptırmak zorunda bırakılırken, 1986 yılında bazı türler için konulan kotalarla akit tarafların balıkçılık faaliyetleri sınırlandırılmıştır (Köni, 2015: 316). Bu kota uygulamaları, Takımda çevresindeki deniz alanlarında yapılan balıkçılık aktivitelerinin tarihsel geçmişi esas alınarak oluşturulmuştur. Geçmişten günümüze bu alanda balıkçılık faaliyetleriyle ilgilenen bazı ülkeler avlanma miktarı konusunda ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Norveçli ve Rus balıkçılar Balıkçılık Koruma Bölgesi'ndeki balık kaynaklarında tarihsel olarak ana pay sahibi olurken, üçüncü ülkelere (AB üye ülkeleri ve Faroe Adaları) morina balığı ve deniz tabanındaki diğer canlı türleri için sınırlı sayıda kota tahsis edilmiştir (Misund vd., 2016: 1).

Ekonomisi büyük ölçüde balıkçılığa dayanan İzlanda'dan çok sayıda balıkçı, 1990'lı yıllarda morina balığının yoğun olduğu Svalbard çevresindeki deniz alanlarında avlanmaya başlamıştır (Perry ve Andersen, 2012: 47). Bunun üzerine dönemin Norveç Dışişleri Bakanı Bjoern Tore Godal ve

Savunma Bakanı Jorgen Kosmo, İzlandalı balıkçı gemilerinin bu girişimlerini önlemek için gerekli her türlü önlemi alacaklarını duyurmuştur (Dunlap, 1997: 81). Balıkçılık Koruma Bölgesi'nde kota verilmemesine rağmen İzlanda'nın bu sulara avlanması Norveç tarafından Norveç balıkçılık mevzuatının ihlali olarak yorumlanmıştır (Fløistad, 2007: 39). İzlanda ise, Svalbard Antlaşması kapsamında İzlandalı balıkçı gemilerinin Takımada çevresindeki deniz alanlarında balıkçılık haklarına sahip olduklarını iddia etmeye devam etmiştir (Magnússon, 2010: 23). Kota engeline karşı geri adım atılmaması sonucunda, 1999 yılında imzalanan bir antlaşma ile İzlanda'ya balık kotası tahsis edilmiştir (Howard, 2009: 101). Bu antlaşma iki ülke arasındaki gerginliği azaltmış olsa da anlaşmazlıkların giderilmesi konusunda yetersiz kalmıştır. 2003 yılında İzlanda Başbakanı David Oddsson Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi'nde ringa kotaları üzerindeki bir anlaşmazlığa istinaden Norveç Sahil Güvenliği'nin Takımada çevresinde ringa avlayan İzlandalı balıkçıları tutukladığı takdirde Uluslararası Adalet Divanı'na konu ile ilgili dava açacaklarını belirtmiştir (Howard, 2009: 209).

Daha önce de ifade edildiği gibi Rusya, Norveç'in Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi üzerindeki idaresini resmi olarak tanımamıştır. Norveç'in Balıkçılık Koruma Bölgesi'ndeki balık kaynaklarında kendisi gibi ana pay sahibi olan Rus balıkçılara yasadışı avlanma gerekçesiyle yaptırımlarda bulunması iki ülke arasında gerginlik yaratmıştır. Gerilimi tırmandıran ilk olay, Norveç Sahil Güvenliği'nin Rusya bandıralı Novokuybyshevsk'teki balıkçıları 1998 yılında tutuklaması olmuştur. Hemen ardından 2001 yılında, başka Rus balıkçıları da balıkçılık düzenlemelerinin ihlali gerekçe gösterilerek Norveç Sahil Güvenliği tarafından tutuklanmıştır (Perry ve Andersen, 2012: 57). Bunun üzerine Rusya Balıkçılık Komitesi Başkanı, benzer bir durumun tekrar yaşanması halinde, Rus Kuzey Filosu'nun Norveç Sahil Güvenliğine ait gemilere ateş etmesi gerektiğini belirtmiştir (Korpoo vd., 2015: 98).

Rusya bu olayların ardından, Takımada çevresindeki deniz alanlarında balıkçılık haklarını korumak ve buradaki Norveç tutuklamalarını kontrol edebilmek için 2002 yaz aylarında Severomorsk isimli savaş gemisini Balıkçılık Koruma Bölgesi sınırları içine kısa süreliğine devriye amaçlı konuşlandırmıştır (Åtland ve Pedersen, 2008: 241). 2005 yılında ise yasadışı balıkçılık yapıldığı gerekçe gösterilerek Elektron isimli başka bir Rus balıkçı gemisi Norveç tarafından durdurulmuş ve denetlenmek istenmiştir. Ancak Elektron, Norveç denetiminden kaçarak Rus sularına yönelmiş ve Murmansk'a ulaşmıştır (Whist, 2008: 3).

Elektron olayı, o tarihlerde Rus-Norveç ilişkisindeki gerilimi artıran olaylardan biri olarak görülmüştür. Ancak, iki ülkenin olayın üzerine daha fazla düşmek istememesi nedeniyle, bir yıl gibi kısa bir sürede bu gerilim sona ermiştir. Norveç Dışişleri Bakanı Store, Elektron meselesinin mantıklı bir şekilde çözüldüğünü ve bu olayın Rusya ile Norveç arasındaki

çekişmenin bir konusu haline dönüşmediğini belirtmiştir (Norwegian Government Security and Service Organisation, 2005). Elektronik olayının diplomatik yollarla çözümü iki ülkenin konu ile ilgili tüm problemleri ortadan kaldırdığı anlamına gelmemektedir. Perry ve Andersen (2012: 44) barışçıl yollarla çözüme kavuşan bu durumun, aslında potansiyel olarak devletler arasında ciddi bir diplomatik çatışmanın yaşanmasını kolaylaştırabileceğini ifade etmektedir. Nitekim Elektronik olayından kısa bir süre sonra, 2008 yılında, Rusya bandıralı beş balıkçı gemisindeki ve Eylül 2011’de Sapphire II’deki balıkçılar aynı nedenler gerekçe gösterilerek Norveç Sahil Güvenliği tarafından tutuklanmıştır. Bu olayın ardından Rusya Balıkçılık Komitesi Başkanı “Rusya, Rus balıkçı gemilerini korumak için etkin tedbirler başlatmak istemektedir” diyerek Norveç denetimlerini kontrol edebilmek adına Balıkçılık Koruma Bölgesi’ne yeniden Rus gemileri konuşlandırılacağını ifade etmiştir (Chrášťanský ve Kříz, 2011: 13).

Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi’nde Norveç ile balıkçılık hakları konusunda anlaşmazlık yaşayan ülkelerden biri de İspanya’dır. İki ülke arasındaki anlaşmazlık, 1990’lı yılların ortasından itibaren İspanyol balıkçılarının eksik beyanları gerekçe gösterilerek, Balıkçılık Koruma Bölgesi’nde İspanyollara tahsis edilen kotaların Norveç tarafından geri çekileceğinin belirtilmesi ile başlamıştır (Wolf, 2013: 25). 2004 yılında İspanyollara ait olan Olaberri ve Olazar gemilerine bu nedenle Norveç tarafından el koyulmuştur (Pedersen, 2006: 349; Wolf, 2013: 26; Tiller ve Nyman, 2015: 143).

Bir başka İspanya bandıralı gemi olan Monte Meixueiro’daki balıkçılar da Norveç Sahil Güvenliği tarafından 2005 yılında tutuklanmıştır. İspanya’da tepki ile karşılanan Norveç uygulamaları AB Konseyi’nde gündeme getirilmiştir (Associated Press, 2005). Norveç ve İspanya arasındaki bu anlaşmazlık, AB Komisyonu’nun tartışmaya dahil olması nedeniyle iki ülke sınırlarını aşmıştır. Avrupa Birliği Svalbard Antlaşması’na taraf değildir. Ancak, Komisyon da İspanya gibi Norveç’in bu alandaki uygulamalarına endişeyle yaklaşmakta ve Antlaşma’nın akit tarafların Takımadada çevresindeki deniz alanlarına girişlerini kısıtlamadığını ve Norveç’in yabancı gemilere bu nedenle el koyma yetkisine sahip olmadığını savunmaktadır (Wolf, 2013: 26). Takımadada çevresindeki Norveç uygulamaları, Antlaşma’ya taraf diğer ülkelerde olduğu gibi Finlandiya’nın da konu ile ilgili görüşlerinde farklılıklar yaratmıştır. Finlandiya 1977 yılında Norveç’in Balıkçılık Koruma Bölgesi kararını destekleyici açıklamalar yaparken, zaman içerisinde Norveç’in muamele eşitliğini esas alan Svalbard Antlaşması’nı ihlal ettiğini dile getirmeye başlamıştır (Pedersen, 2008b: 251).

Şubat 2019’da Norveç Yüksek Mahkemesi, oybirliği ile aldığı kararla AB üyesi ülkelerin balıkçılarının Norveç’in kuzeyindeki sularda kar yengeci (*snow crab*) avlamak için Norveç’ten izin almaları gerektiğini ilan etmiştir.

Norveç'in bu kararı diğer devletlerin Arktika'da petrol ve doğal gaz arama çalışmalarını sınırlandırmak için emsal olarak kullanabileceği yorumları yapılmıştır (Doyle ve Fouche, 2019). Yüksek Mahkemenin bu kararı, Norveç'in "Svalbard kıta sahanlığına ait deniz yatağında yer alan kaynakların çıkarılması için izin verme yetkisinin kendisine ait olduğu" yönündeki iddialarını destekler niteliktedir (McGwin, 2019). Bu karara neden olan gelişme, Ocak 2017'de Letonya bandıralı balıkçı teknesi Senator'ün mürettebat ve Rus kaptanının Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi içinde yasa dışı kar yengeci avladıkları şüphesiyle Norveç Sahil Güvenlik güçleri tarafından tutuklanmış olmalarıdır (Staalesen, 2017b). Svalbard Takımadaı konusunda uzman olan yazar Per-Arne Totland, kar yengecinin deniz dibinde yaşayan yerleşik bir tür (*sedentary species*) olması nedeniyle kıta sahanlığı düzenlemeleri içerisinde ele alındığını ifade etmektedir. Totland, aynı yasanın petrol ve doğal gaz için de uygulanabileceğini ileri sürmektedir (Staalesen, 2017a).

Daha önce de ifade edildiği gibi Norveç, ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkeleri temeline oturtulan Svalbard Antlaşması'nın kıta sahanlığı için geçerli olmadığını, bu alanla ilgili deniz hukuku sözleşmelerinin esas alınması gerektiğini iddia etmektedir. Takımada çevresindeki deniz alanlarında yer alan zengin petrol ve doğalgaz rezervleri bu iddianın ileri sürülmesindeki en önemli etken olarak görülmektedir. BMDHS sahildar devlete, kıta sahanlığı üzerinde araştırma yapma ve oradaki doğal kaynakları işletme amacı ile egemen haklar vermektedir [Madde 77(1)]. Norveç de buna istinaden, 1960'lı yılların ilk yarısında başladığı petrol arama faaliyetlerine Takımada'nın güney sınırında yer alan Barents Denizi'nde devam etmiştir. 1980'li yılların ortasında ise bu bölgede petrol endüstrisi için yeni bir keşif alanının açıldığını duyurmuştur. Ticari faaliyetler için açılan bu alan 74° 30' Kuzey koordinatlarında, yani Svalbard Antlaşması'nın 1. maddesinde belirtilen sınırların yaklaşık yarım derece içerisinde yer almaktadır (Pedersen, 2006: 347). Öte yandan Rus anonim şirketi MAGE'nin 1980-1988 yılları arasında, Svalbard çevresindeki sularda petrol aramak istemesi, kıta sahanlığı üzerinde yasadışı arama yapıldığı gerekçe gösterilerek Norveç tarafından kabul edilmemiştir (Pedersen, 2006: 348; Pedersen, 2008a: 917). Bu durum, ayrımcılık yasağı ve muamele eşitliği ilkelerinin Ruslar tarafından bir kez daha sorgulanmasına neden olmuştur. Norveç 1989 yılında 74° Kuzey enlemini kendi de dahil olmak üzere Antlaşma'ya taraf tüm ülkeler için araştırmaya veya kullanıma kapatmıştır (Pedersen, 2006: 347). Ancak Barents Denizi'nin kuzeyinde, Svalbard'ın doğu kısmında yer alan enerji kaynakları hakkında daha fazla bilgi edinebilmek amacıyla petrol arama faaliyetleri devam etmiştir (Wolf, 2013: 27).

Petrol başta olmak üzere fosil yakıtlar küresel ekonominin en yaygın kullanılan enerji kaynağıdır. Fosil yakıt kullanımının yol açtığı iklim

değişikliğinin olumsuz etkileri giderek daha çok hissedilmektedir¹¹; ancak dünya üzerinde farklı coğrafyalarda varlığı tespit edilen petrol yataklarına her geçen gün yenilerinin eklenmesi için devletler ve şirketler petrol arama faaliyetlerini sürdürmektedirler. 2015'te Norveç hükümeti, Svalbard'ın tartışmalı kıta sahanlığı da dahil olmak üzere bölgede petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri için 23. izni vermiştir (Østhagen, 2018: 106). Norveç hükümetine bağlı Petrol Müdürlüğü'nün internet sitesinde ülkenin petrol politikası ve kıta sahanlığı içerisinde gerçekleştirilen petrol arama faaliyetleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Burada "Gelecek Kuzeyde" başlığı altında Norveç'in henüz keşfedilmemiş petrol ve doğal gaz kaynaklarının yarısının Barents Denizi'nde, kalanının ise Norveç Denizi ile Kuzey Denizi'nde olduğu ifade edilmektedir (Norwegian Petroleum Directorate, 2019). Norveç söz konusu bölgede petrol arama ve çıkarma çalışmalarına büyük önem vermekte ve lisanslama çalışmalarına devam etmektedir.

Sonuç Yerine Bir Değerlendirme ve Yeni Sorular

Tiller ve Nyman'a göre (2015: 141) iklim değişikliğinin deniz kaynakları üzerindeki etkisi Arktika'da devletlerin siyasi çıkarlarını şekillendiren etmenlerden biridir. İklim değişikliği nedeniyle bölgedeki balık stoklarının yer değiştirmesi ve avlanma sahalarının giderek daha kuzeye kayması beklenmektedir. Arktika'da balıkçılık sahalarının devletlerin egemenlik alanlarının dışına doğru genişlemesi, bu bölgelerde potansiyel yeni kaynakların çıkartılması, turizmin gelişmesi, bu faaliyetler nedeniyle artan deniz trafiği giderek daha çok devletin bölgeye yönelmesine neden olmaktadır. Bu değişimler Arktika'nın doğal, kültürel, ekonomik kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi konusunda bölge ülkeleri için yeni zorluklar da yaratmaktadır. Bu nedenle Tiller ve Nyman (2015: 141), iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle bölgede yeni ve eski kaynakların kullanımı konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların yönetilmesi için var olan idari rejimlerin ve anlaşmaların yenilenebileceğini, gerekirse yeni koşulların şekillendirdiği yeni yönetim modellerinin oluşturulabileceğini ifade etmektedirler. Bu bağlamda yazarlar, 1977'den beri Svalbard bölgesinde çevre koruma hedefli bir rejim uygulayan Norveç hükümetinin, son yıllarda

¹¹ Arktika, iklim değişikliğinin etkilerinin en çarpıcı şekilde gözlemlendiği bölgelerden biridir. Buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi gibi gelişmeler bölgedeki yerli halklar kadar kara ve deniz ekosistemlerini de olumsuz etkilemektedir. Öte yandan buzulların erimesiyle yeni deniz yollarının ortaya çıkışı, yeni çıkar çalışmalarına da neden olabilir. Bölgede özellikle balıkçılık ve petrol arama faaliyetlerinin artırılması yönünde girişimler bir süredir hükümetlerin ve şirketlerin gündemini meşgul etmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Uysal Oğuz, C. ve Ersoy, G. (2016). "Kutuplardaki İklim Değişikliğinin Bölgesel ve Küresel Etkileri". H. Gümrükçü, A. İnan Şimşek, G. Ersoy (Eds.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*. Efil Yayınevi, Ankara, 157-170; Uysal Oğuz, C. (2017). "Inuit Halkı ve İklim Değişikliği" H. Gümrükçü, G. Ersoy, A. İnan Şimşek, F. C. Yaşar Dinçer (Eds.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm*. Efil Yayınevi, Ankara, 111-131.

bunu mülkiyet rejimine (*property regime*) dönüştürerek Svalbard Balıkçılık Koruma Bölgesi ilan etme girişimini irdelemektedirler.

Özellikle Arktika açık sularında petrol ve doğal gaz arama çalışmalarının artışı, Svalbard çevresine de dikkatleri çekmiştir. Norveç'in Balıkçılık Koruma Bölgesi çerçevesinde Svalbard çevresindeki sulara hâkim olması, Takımada'nın kıta sahanlığı ve dolayısıyla deniz yatağındaki mineraller üzerinde de hak iddia edebilmesi anlamına gelecektir. Svalbard açık deniz kaynaklarının çıkartılması ekonomik açıdan kârlı olursa, başta Rusya ve ABD olmak üzere birçok devlet, Norveç'in bu kaynaklar üzerinde yönetim ve düzenleme yetkisine sahip olmasına karşı çıkabilecektir. İklim değişikliği ve artan sıcaklıkların bölgedeki balık türleri ve miktarı üzerindeki etkisi de Svalbard çevresindeki statükoyu etkileyecek gelişmelerden biridir. Svalbard Anlaşması'na taraf ülkeler balıkçılık hakları ve kotalar hakkında yeni talepler gündeme getirebilirler (Tiller ve Nyman, 2015: 147).

Daha önce de ifade edildiği gibi Svalbard Antlaşması Madde 1'de belirtilen coğrafi alanda Norveç'e 'tam ve mutlak egemenlik' yetkisi vermektedir. Öte yandan Takımada'daki Norveç egemenliği Antlaşma'nın geri kalan maddelerinde belirtildiği gibi mutlak eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkeleri ile sınırlandırılmaktadır. Antlaşma bu bakımdan diğer uluslararası antlaşmalardan farklı olarak Norveç egemenliğinin 'kısmi egemenlik' ya da 'yarı-egemenlik' olarak adlandırılmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, Antlaşma'nın kapsamı dışında kalan deniz alanlarında sonraki tarihlerde imzalanan uluslararası deniz hukuku sözleşmeleri çerçevesinde Norveç'in yargı yetkilerini kullanma çabaları sorunun asıl kaynağını oluşturmaktadır.

Üzerinde tartışılan sorular şu şekilde özetlenebilir: Norveç, BMDHS uyarınca Svalbard karasuları ötesinde yeni deniz alanları kurabilir mi ve/veya kendine ait kıta sahanlığı olduğunu iddia edebilir mi? Bu durum kabul edildiği takdirde, Antlaşma'nın en temel yapı taşı olan ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleri söz konusu alanlarda da uygulanabilir mi? Antlaşma'ya taraf ülkelerin Takımada çevresindeki deniz alanlarında sahip olduğu haklardan vazgeçmesi olası görünmemektedir. Norveç anakarasına bağlı bir sahanlık kurulduğu takdirde ve/veya Balıkçılık Koruma Bölgesi'nin ve seçilmiş bazı ülkelere dönük kota sınırlandırmalarının kabul edilmesi halinde, Antlaşma ile Norveç'e tanınan kendine özgü egemenliğin coğrafi kapsamı genişleyecek ve içeriği değiştirilmiş olacaktır. Norveç'in 1977 yılından itibaren aldığı kararlar, akit tarafların Antlaşma'ya olan bağlılıklarını kuvvetlendirmektedir.

Öte yandan Svalbard Takımadası ve çevresindeki deniz alanları da dahil olmak üzere, Arktika'da iklim değişikliğinin yol açtığı olumsuzlukların yanında deniz buzunun azalması ve buzulların erimesiyle yeni deniz yollarının ortaya çıkması, devletlerin ve şirketlerin bölgede petrol arama faaliyetleri, bölgeye yönelik siyasi ve ekonomik çıkarları öncelikli hale getirmektedir. Ancak kabul edilmelidir ki, Arktika dünyanın en hassas ekosistemlerinden birine sahiptir;

bölgedeki ekonomik faaliyetlerin sürdürülemez niteliği küresel ölçekte geri dönüşü olmayan gelişmelere yol açmaktadır. Bu nedenle Svalbard Takımadası özelinde bu makalede ele alınan ekonomik çıkar çatışmaları ve deniz yetki alanlarına yönelik tartışmalar yerine, Anderson'un (2009b: 54) da vurguladığı gibi Arktika'da sorulması gereken asıl sorular, bu bölgenin iklim değişikliğinden ve yol açacağı tahribattan korunup korunamayacağı, ortaya çıkacak çatışmaların çözülüp çözülemeyeceği, hızlı şekilde kâr elde etmeyi hedefleyen şirketlerin ve hükümetlerin yol açabileceği yağmanın engellenip engellenemeyeceği, yaşam koşulları değişmekte olan yerli halklar için sürdürülebilir kalkınmanın sağlanıp sağlanamayacağıdır. Bu sorulara verilecek yanıtlar hem Arktika'nın hem de dünyanın geleceği açısından son derece önemli sonuçlar doğuracaktır.

Kaynakça

- Akten, N. (2004). “Türk Boğazları ve Gemilerin Geçiş Rejimi”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 24(1-2): 33-40.
- Anderson, A. (2009a). *After the Ice: Life, Death, and Geopolitics in the New Arctic*, Smithsonian Books, New York.
- Anderson, A. (2009b). “The Great Melt: The Coming Transformation of the Arctic”. *World Policy Journal*, Winter 2009/2010: 53-64.
- Arctic Council (2018). “The Arctic Council: A backgrounder”. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us> (erişim tarihi: 11.07.2019).
- Arı, T. (2014). “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”. T. Arı (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri 2*. Dora Basımevi, Bursa, 1-47.
- Arlov, T. B. (2005). “The Discovery and Early Exploitation of Svalbard. Some Historiographical Notes”. *Acta Borealia*, 22(1): 3-19.
- Associated Press (2005). “Norway Demands Nearly U.S. \$2 Million from Spanish Trawler for Illegal Fishing”. [https://www.enn.com/articles/3138-norway-demands-nearly-u.s.-\\$2-million-from-spanish-trawler-for-illegal-fishing](https://www.enn.com/articles/3138-norway-demands-nearly-u.s.-$2-million-from-spanish-trawler-for-illegal-fishing) (erişim tarihi: 10.06.2019).
- Åtland, K. (2010). “Russia and its Neighbors: Military Power, Security Politics, and Interstate Relations in the Post-Cold War Arctic”. *Arctic Review on Law and Politics*, 1(2): 279-298.
- Åtland, K. ve Pedersen, T. (2008). “The Svalbard Archipelago in Russian Security Policy: Overcoming the Legacy of Fear – or Reproducing It?”. *European Security*, 17(2-3): 227-251.
- Avango, D. ve Martin, P. (2006). “Introduction and Background”. *Industrial Heritage in the Arctic: Research and Training in Svalbard*, http://www.svalbardarchaeology.org/reports/Sval_Report_2004_web.pdf (erişim tarihi: 11.04.2019).
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf (erişim tarihi: 25.05.2019).
- Brunet-Jailly, E. (2015). *Border Disputes: A Global Encyclopedia [3 volumes]*, <http://publisher.abc-clio.com/9781610690249>.
- Chrástanský, F. ve Kříz, Z. (2011). “Perception of the Situation in the Arctic by Key Actors and the Possibility of Conflict Escalation”.

Defence and Strategy, 1: 5-21, doi:10.3849/1802-7199.11.2011.01.005-021.

- Churchill, R. ve Ulfstein, G. (1992). *Marine Management in Disputed Areas The Case of Barents Sea*, Routledge, New York.
- Churchill, R. ve Ulfstein, G. (2010). “The Disputed Maritime Zones Around Svalbard”, M. H., Nordquist, T. H., Heidar ve J. N., Moore (Eds.), *Changes in the Arctic Environment and the Law of the Sea*. Martinus Nijhoff Publishers, Boston, 551-593.
- CIA World Factbook (2019). “Svalbard”. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sv.html> (erişim tarihi: 10.06.2019).
- Cin, T. (2006). “Devletlerarası Hukukta Balıkçılık”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1): 21-45.
- Coates, K. ve Holroyd, C. (2017). “Non-Arctic States and Their Stake in Arctic Sustainability”. K. Keil ve S. Knecht (Eds.), *Governing Arctic Change: Global Perspectives*. Palgrave MacMillan, 207-228.
- Czarny, R. M. (2015). *The High North Between Geography and Politics*, Springer, İsviçre.
- Doyle, A. ve Fouche, G. (2019). “Abide by the claw: Norway's Arctic snow crab ruling boosts claim to oil”. *Reuters*, 14.02.2019, <https://www.reuters.com/article/us-norway-eu-snowcrab-idUSKCN1Q3115> (erişim tarihi: 25.05.2019).
- Dunlap, W. V. (1997). “Straddling Stocks in the Barents Sea Loophole”. *Boundary & Security Bulletin*, 4(4): 79-91.
- Dyndal, G. L. (2014). “The Political Challenge to Petroleum Activity around Svalbard”. *The RUSI Journal*, 159(2): 82-88, doi: 10.1080/03071847.2014.912810.
- Fleischer, C. A. (2007). “The New International Law of the Sea and Svalbard”. *The Norwegian Academy of Science and Letters 150th Anniversary Symposium* <http://www.dnva.no/binfil/download.php?tid=27095> (erişim tarihi: 11.10.2015).
- Fløistad, B. (2007). *Controversy over the Legal Regime outside Svalbard's Territorial Waters*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of Oslo, <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/21363/67953.pdf?sequence=1> (erişim tarihi: 12.04.2019).
- Government of Norway (2001). *Svalbard Environmental Protection Act*. <https://www.regjeringen.no/en/find-document/dep/KLD/acts->

and-regulations/acts/svalbard-environmental-protection-act/id173945/ (erişim tarihi: 25.05.2019).

- Grydehøj, A. (2014). “Informal Diplomacy in Norway’s Svalbard Policy: The Intersection of Local Community Development and Arctic International Relations”. *Global Change, Peace and Security*, 26(1): 41-54.
- Grydehøj, A., Grydehøj, A. ve Ackrén, M. (2012). “The Globalization of the Arctic: Negotiating Sovereignty and Building Communities in Svalbard, Norway”. *Island Studies Journal*, 7(1): 99-118.
- Holst, J. J. (1981). “Norway’s Search for Nordpolitik”. *Foreign Affairs*, 60(1): 63-86.
- Howard, R. (2009). *The Arctic Gold Rush the New Race for Tomorrow’s Natural Resources*, Continuum, UK.
- IILC (1956). *Report of the International Law Commission to the General Assembly (Document A/3159)*. United Nations Publication. New York.
- Ingimundarson, V. (2018). “The Geopolitics of the ‘Future Return’: Britain’s Century-Long Challenges to Norway’s Control over the Spitsbergen Archipelago”. *The International History Review*, 40(4): 893-915, doi: 10.1080/07075332.2017.1345773.
- Jensen, Ø. ve Rottem, S. V. (2010). “The politics of security and international law in Norway’s Arctic waters”. *Polar Record*, 46(236): 75–83, doi:10.1017/S0032247409990076.
- Koivurova, T. (2010). “Environmental Protection in the Arctic and Antarctica”. N. Loukacheva (Ed.), *Polar Law Textbook*. TemaNord, Kopenhagen, 23-43.
- Korppoo, A., Tynkkynen, N. ve Hønneland, G. (2015). *Russia and the Politics of International Environmental Regimes: Environmental Encounters or Foreign Policy?*, Edward Elgar, UK
- Köni, H. (2015). “Svalbard Antlaşması ve Arktik Bölgeler”. E. Denk (Ed.), *Prof. Dr. Hüseyin Paşaracı’ya Armağan*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 307-318.
- Magnússon, B. M. (2010). *The Loophole Dispute From an Icelandic Perspective*. Working Paper 1-2010. Centre For Small State Studies Publication Series University of Iceland. Iceland.
- McGwin, K. (2019). “Svalbard Treaty doesn’t apply beyond coastal waters, signals Norwegian high-court ruling in snow crab case”. *The Arctic Today*, 14.02.2019, <https://www.arctictoday.com/svalbard-treaty->

doesnt-apply-beyond-coastal-waters-signals-norwegian-high-court-ruling-in-snow-crab-case/ (erişim tarihi: 25.05.2019).

- Meray, S. L. (1958). “Kıta Sahaneliği Hakkında Cenevre Sözleşmesi”. *SBF Dergisi*, 13(4): 80-94.
- Misund, O. A., Hegglund, K., Skogseth, R., Falck, E., Gjøsæter, H., Sundet, J., Watne, J., ve Lønne, O. J. (2016). “Norwegian fisheries in the Svalbard zone since 1980. Regulations, profitability and warming waters affect landings”. *Polar Science*, 30: 1-11, <http://dx.doi.org/10.1016/j.polar.2016.02.001>.
- Molenaar, E. J. (2012). “Fisheries Regulation in the Maritime Zones of Svalbard”. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 27(1): 3–58 doi: 10.1163/157180812X610541.
- Norwegian Government Security and Service Organisation (2005). “Climate, Oceans and Policies Challenges for the 21st Century”. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/climate-oceans-and-policies-challenges-f/id273152/> (erişim tarihi: 10.04.2019).
- Norwegian Ministry of Justice and Public Security (2016). *Meld. St. 32 (2015–2016) Report to the Storting (white paper) Svalbard*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/379f96b0ed574503b47765f0a15622ce/en-gb/pdfs/stm201520160032000engpdfs.pdf> (erişim tarihi: 25.05.2019).
- Norwegian Petroleum Directorate (2019). “The Future is in the North”. <https://www.npd.no/en/facts/news/general-news/2019/the-future-is-in/> (Erişim tarihi: 25.05.2019).
- Norwegian Polar Institute (2019). “Fauna on Svalbard”. <https://www.npolar.no/en/themes/fauna-on-svalbard/> (erişim tarihi: 25.05.2019).
- NSIDC (2019). “What is the Arctic?”. <https://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/arctic.html> (erişim tarihi: 11.07.2019).
- Østhagen, A. (2018). “Managing Conflict at Sea: The Case of Norway and Russia in the Svalbard Zone”. *Arctic Review on Law and Politics*, 9: 100–123. <http://dx.doi.org/10.23865/arctic.v9.1084>.
- Østreng, W. (1984). “Soviet-Norwegian relations in the Arctic”. *International Journal*, 39: 865-887.
- Pedersen, T. (2006). “The Svalbard Continental Shelf Controversy: Legal Disputes and Political Rivalries”. *Ocean Development & International Law*, 37: 229-258, <https://doi.org/10.1080/00908320600800960>.

- Pedersen, T. (2008a). "The constrained politics of the Svalbard offshore area". *Marine Policy*, 32: 913-919, doi: 10.1016/j.marpol.2008.01.006.
- Pedersen, T. (2008b). "The Dynamics of Svalbard Diplomacy". *Diplomacy and Statecraft*, 19: 236–262, doi: 10.1080/09592290802096299.
- Pedersen, T. (2009). "Denmark's Policies Toward the Svalbard Area", *Ocean Development & International Law*, 40:319–332, doi: 10.1080/00908320903076904.
- Pedersen, T. ve Henriksen, T. (2009). "Svalbard's Maritime Zones: The End of Legal Uncertainty?". *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 24: 141-161, 10.1163/157180808X353920.
- Perry, C. M. ve Andersen, B. (2012). *New Strategic Dynamics in the Arctic Region Implication for National Security and International Collaboration*. The Institute for Foreign Policy Analysis. ABD.
- Singh, E. C. ve Saguirian, A. A. (1993). "The Svalbard Archipelago: The Role of Surrogate Negotiators". O. R. Young ve G. Osherenko (Eds.), *Polar Politics Creating International Environmental Regimes*. Cornell University Press, Ithaca and London, 56-95.
- Spohr, A. P., Höring, J., Cerioli, L. G., Lersch, B. ve Soares, J. G. A. (2013). "The Militarization of the Arctic: Political, Economic and Climate Challenges". *UFRGS Model United Nations Journal*, 1: 11-70.
- Staalesen, A. (2017a). "Snow crabs raise conflict potential around Svalbard". *The Barents Observer*, 23.01.2017, <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2017/01/snow-crabs-raises-conflict-potential-svalbard> (erişim tarihi: 25.05.2019).
- Staalesen, A. (2017b). "Norway takes tough line against EU in Svalbard waters". *The Barents Observer*, 25.01.2017, <https://thebarentsobserver.com/en/industry-and-energy/2017/01/norway-takes-tough-line-against-eu-svalbard-waters> (erişim tarihi: 25.05.2019).
- Tiller, R. ve Nyman, E. (2015). "Having the cake and eating it too: To manage or own the Svalbard Fisheries Protection Zone". *Marine Policy*, 60: 141-148, doi: 10.1016/j.marpol.2015.06.011.
- Ulfstein, G. (1995). *The Svalbard Treaty: from terra nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo.
- United Nations-Treaty Series (1964). *Convention on the Continental Shelf. Done at Geneva, on 29 April 1958*. (No.7302). United Nations.

- University of Oslo The Faculty of Law (t.y.). “The Svalbard Treaty”, <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-11/svalbard-treaty.xml> (Erişim tarihi: 22.05.2019).
- Uysal Oğuz C., ve Ersoy, G. (2016). “Kutuplardaki İklim Değişikliğinin Bölgesel ve Küresel Etkileri”. H. Gümrükçü, A. İnan Şimşek, G. Ersoy (Eds.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı Farklı Disiplinler Çok Yönlü Perspektifler*. Efil Yayınevi, Ankara, 157-170.
- Uysal Oğuz, C. (2017). “Inuit Halkı ve İklim Değişikliği”. H. Gümrükçü, G. Ersoy, A. İnan Şimşek, F. C. Yaşar Dinçer (Eds.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm*. Efil Yayınevi, Ankara, 111-131.
- Vienna Convention on the Law of Treaties (1969). http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (erişim tarihi: 05.04.2019).
- Whist, B. S. (2008). “Norway and Russia in the High North: Clash of perceptions”. The Norwegian Atlantic Committee, Security Brief 1: 1-4.
- Wolf, S. (2013). *Svalbard’s Maritime Zones, their Status under International Law and Current and Future Disputes Scenarios*. German Institute for International and Security Affairs. Berlin.

**Bir Çekim Merkezi Olarak Arktika'nın Çin Ekonomisi Açısından
Önemi: Seçilmiş Endüstrilere Yönelik Bazı Çıkarımlar**

The Importance of the Arctic Region as a Centre of Attraction for the
Chinese Economy: Some Implications for Selected Industries

Mehmet ZANBAK¹

A. Beyhan AKAY²

Geliş tarihi: 31.05.2019, Kabul tarihi: 26.06.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Büyüme performansı bakımından küresel ölçekte en önde gelen ülkelerin arasında yer alan Çin, bu performansı sürekli kılabilmek adına son dönemlerde yeni arayışlara girmiştir. Bu süreç içerisinde küresel ısınmanın buzulları eritmesi, dünyanın kuzey ucunda yer alan Arktika bölgesinin ekonomik potansiyelini ortaya çıkarmış, Çin ise bu pastadan pay alabilmek adına bölgeye ilgisini sürekli arttırmıştır.

Buzulların erimesiyle birlikte Kuzey Arktika deniz yolu; taşımacılığı, madenciligi, petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarını öne çıkarmış ve birçok ülke gibi Çin de bu konudaki yatırımlarını bölgede yoğunlaştırmıştır. Bu çalışma, özellikle Avrupa-Asya ticari denizyolu mesafesinin önemli ölçüde kısalmasını sağlayan bu koridorun, enerji kaynaklarının ve değerli madenlerin, Çin ekonomisinin gelişmesindeki önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Arktika, Çin, Kuzey Ticaret Rotası, Arktika enerji kaynakları ve madenciligi.*

JEL Kodları: F18, F21.

Abstract

China, which is among the leading countries on the global scale in terms of growth performance, has recently entered into new searches to sustain this performance. In this process, the melting of the glaciers of global warming has revealed the economic potential of the Arctic region at the northern end of the World, and China has increased its interest in the region in order to get a share of this cake.

With melting glaciers, North Arctic maritime transport, mining, energy resources such as oil and natural gas became important and China, like many other

¹ Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, Dr.Öğr. Üyesi,

mehmetzanbak@akdeniz.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9838-9063>

² Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Dr.Öğr.Gör.

beyhanyilmaz@akdeniz.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0749-6606>

countries, has concentrated its investments in the area. In this study, it is aimed to reveal the importance of the corridor which significantly shortens the maritime trade distance between the Europe and Asia, energy resources, and precious metals in the development of Chinese economy.

Keywords: *Arctic, China, North Trade Route, Arctic energy resources and mining.*

JEL Codes: F18, F21.

Giriş

Kutup dairesinin çevresinde bulunan ve içerisinde Kanada, Rusya, ABD, Norveç ile Danimarka (Grönland yoluyla) beşlisinin yer aldığı bölge *Arktika*³, bu ülkelerle birlikte sonradan katılanların oluşturduğu ve işbirliği amaçlı kurumsal kimliğe kavuşan organizasyon *Arktika Konseyi*⁴ olarak adlandırılmaktadır. Bu Konsey, Arktika ülkelerinin daimi üyeliği ile bölgedeki yerel unsurların oluşturduğu organizasyonların 6'sının daimi üyeliğini bünyesinde barındırırken, bunun yanında Konsey'de 12 devlet ve 20 uluslararası organizasyon, *gözlemci* üye statüsünde bulunmaktadır (Demirkılıç ve Pehlivanlı, 2016: 253-254). İşbirliği temelinde Arktika'nın geleceğini inşa etme hedefi olan bu Konsey'in Mayıs 2013 Bakanlar Toplantısı'nda, içerisinde Çin'in de bulunduğu, İtalya, Japonya, Hindistan, Singapur ve Güney Kore'den oluşan altı ülke, daimi gözlemci olarak kabul edilmiş bulunmaktadır⁵ (Tonami, 2014: 105; Huang vd., 2015: 62).

Eşsiz bir doğal çevreye ve zengin kaynaklara sahip olan Arktika, yakın zamanda hızlı bir değişim sürecinden geçmektedir. Geçtiğimiz otuz yıl boyunca, Kuzey Kutbu'nda sürekli artan sıcaklık yaz aylarında deniz buzunun azalmasına neden olmaktadır. Bilim adamları, bu yüzyılın ortalarında, hatta daha erken bir zamanda, kutup okyanusunda yılın bir bölümünde buz olmayacağını tahmin etmektedir. Bu süreç, bir yandan deniz seviyesinde yükselme, aşırı hava olaylarında artış, biyolojik çeşitlilik hasarı gibi ekosistemde geri dönüşü olmayan değişikliklere yol açarken, diğer yandan bölgenin gelişimi için koşullar değişmekte, deniz yollarının ticari kullanımı ve bölgedeki kaynakların geliştirilmesi için fırsatlar sunmaktadır.

³ EK 1'de yer alan harita, Arktika'nın coğrafi konumu ve sınırlarına ilişkin okuyucuya fikir verecektir.

⁴ ABD, Kanada, Danimarka, İzlanda, Norveç, İsveç, Finlandiya ve Rusya konseyin daimi üyeleridir (Arctic Council, 2013: 4).

⁵ 1996 yılında kurulan Arktika Konseyi'nin diğer gözlemci ülkeleri; 1998'de Almanya, Hollanda, Polonya ve Birleşik Krallık; 2002'de Fransa; 2006'da İspanya'dır (Tonami, 2014: 105; Huang vd., 2015: 62). Ayrıca 2013'ten önce sadece Avrupa ülkelerine daimi gözlemcilik hakkı verilirken, bu tarihten sonra Asya ülkeleri de Konsey'e dahil edilmiş ve böylelikle Arktika Konseyi *küresel* bir statü kazanmıştır (Demirkılıç ve Pehlivanlı, 2016: 253-254).

Bölgedeki ticari faaliyetler, küresel deniz taşımacılığı, uluslararası ticaret ve enerji arzı üzerinde önemli etkilere sahip olurken, sosyal ve ekonomik değişimleri beraberinde getirecek ve yerli halklar da dahil olmak üzere Arktika sakinlerinin çalışma ve yaşam tarzı üzerinde de etkili olacaktır. Bu ticari faaliyetler şüphesiz Kuzey Kutup Bölgesi'nin ekolojik bütünlüğü için potansiyel bir tehdidi de bünyesinde barındırmaktadır (The State Council, 2018: 2). Küresel ısınmanın hızını arttırmasıyla gelişen bu süreç içerisinde, içe dönük zayıf bir ekonomiden, dünyanın en büyük ihracatçısına dönüşen Çin'in⁶ küresel ilgisi, deniz aşırı enerji ve hammadde arzına olan yoğun bağımlılığı nedeniyle hızla artmaktadır (Lanteigne, 2014: 7). Piyasaya yönelik bir sistemi benimsediğinden beri Çin, dış ticarete giderek daha fazla bağımlı hale gelmiş; ithalat ve ihracatın etkisi, Çin toplumunda ve ekonomik uygulamalarında derinlemesine yer etmiştir. Bu durum yurtdışı tüketici pazarlarına ve üreticilerine olan güven, nakliye rotası ve liman altyapısının Pekin için büyük öneme sahip olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca Çin'in küresel liderliği için sürdürülebilir ekonomik büyüme, ulusal güvenlik önceliği kadar önemli görülmektedir. Bu nedenle, Çin artık yeni ticari yollar aramakta ve bu düşünce Kuşak ve Yol Girişimi'nde kilit bir rol oynamaktadır. Bu noktada küresel iklim değişikliği, Çinli planlamacılara yeni ticaret rotaları geliştirmek için ilginç seçenekler sunmaktadır. Bir başka ifadeyle iklim değişikliğinin küresel ekosistem için çok ciddi ve yıkıcı sonuçları olmasına rağmen, deniz ticaretinde yeni fırsatlar yaratması da beklenmektedir (Descamps, 2019: 1).

Özellikle son yirmi yılda, Çin ile zengin kaynaklara sahip kıtalar arasındaki ilişkiler, Çin'in bu bölgelere artan ilgisi ve ucuz Çin ürünleri ile hammadde arasında ekonomik tamamlayıcılık ilişkisi, Çin'in benzeri görülmemiş bir ekonomik ve politik önem düzeyine ulaşmasını sağlamıştır. Diğer yandan dünyanın çeşitli yerlerinden gelen emtia arzını genişletme ve çeşitlendirme çabalarına rağmen, uzun vadede Çin'in sürdürülebilir kalkınması; enerji ve doğal kaynak kıtlığı, astronomik ekonomik ölçeği, dünya ortalaması altında olan kişi başına kaynak rezervi ve mevcut hammaddeleri etkin kullanamaması gibi nedenlerden ötürü büyük bir darboğaz tehdidi ile karşı karşıyadır (Chen, 2012: 361). Bununla birlikte 2008 küresel finansal krizi ve ardından yaşanan durgunluklar ile Batı'daki yavaş toparlanmalar, Çin ihracatını olumsuz etkilemesine karşın, gayri safi yurtiçi hasıla büyüme hızının Batı standartlarına göre daha yüksek gerçekleşmesinin önüne geçememiştir. Bununla birlikte, hem Çin için hem de küresel olarak "sert iniş" senaryosuyla ilgili süregelen bir endişe de mevcuttur. Zira Çin ekonomisi, ABD ve Avrupa gibi kilit pazarlardaki Çin mallarına olan talebin azalması nedeniyle yavaşlıyor olsa da, Pekin, yavaşlama sürecini yönetmeyi,

⁶ Bu noktada Çin'in, Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmasına rağmen, halen gelişmekte olan ülkeler sınıfına dahil olduğu da belirtilmelidir.

yerel düzeyde ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi ve en azından sınırlı ekonomik bozulma ile büyümeyi yavaşlatan “yumuşak iniş” sürecini öngörmektedir (Lanteigne, 2014: 7). Bu nedenle Çin ekonomisi yalnızca Batı’yla, özellikle de ABD ve Avrupa’yla yapılan ticaretin sürdürülmesine değil, aynı zamanda enerji ve hammaddenin sürekli akışına bağlı olarak da büyümeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda da, dünyanın en büyük petrol ithalatçısı ülkelerinden biri olarak Çin, tercihen erişilebilir ve politik olarak istikrarlı bölgelerde, yeni petrol ve doğalgaz kaynakları bulma konusunda çalışmalarını sürdürmektedir. Batı ve Çin arasındaki siyasi ve ekonomik rekabet, iklim değişikliği sonucu ortaya çıkması beklenen kaynaklar nedeniyle Kuzey Kutbu da dahil olmak üzere, dünyanın pek çok bölgesinde artmaktadır. Geline nokta Arktika ve Uzak Kuzey bölgeleri, fosil yakıtların yanı sıra, adi ve değerli metaller, mineraller ve değerli taşlar da dahil olmak üzere hammaddelere erişimin kolaylaşması nedeniyle, dünyanın egemen küresel güçleri gibi Çin ve Asya’nın diğer bölgeleri için de ekonomik olarak değerli olarak görülmektedir⁷.

Arktika’nın Çin özelindeki önemini ve potansiyelinin irdelendiği bu çalışmanın ilk bölümünde, Arktika’nın ekonomik yapısı ele alınmaktadır. Hızlı iklim değişikliği ile birlikte ulaşılabilirliği artan ve adeta “değerli maden cenneti” olarak nitelendirilen bölgeye ait Çin politikaları çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm içerisinde Çin’in deniz yolu taşımacılığı, enerji ve bölgedeki yatırımları irdelenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Arktika’nın geleceğine yönelik bazı tahminler ve Çin’in

⁷ Uluslararası firmaların Arktika’da faaliyet göstermesine ilişkin literatürde çeşitli SWOT analizlerine rastlanmaktadır. Yapılan bu analizlerin küresel firmalara, piyasaya, taşımacılık sektörüne ve çevreye yönelik ortak noktaları şu şekilde özetlenebilir; **güçlü yönler**, çeşitlendirilmiş işletmeler, büyük limanlara erişim, daha az yakıt kullanımı, daha az kirlilik, daha az deniz trafiği, yeni kaynaklara erişim, hızlı teslimat, güçlü araştırma geliştirme yeteneği, çeşitlendirilmiş coğrafi yapı, garanti/yüksek gelir ve kar, kuzey güney iletişim artışı, işbirliklerinde artış; **zayıf yönler**, sert iklim koşulları, geçiş planlarının pahalılığı, yerel halkın göçü, sadece belirli sınıf gemilere verilen geçiş izni, buz kırmaya yönelik ihtiyaçlar, kaynakların tükenme olasılığı, hedef nakliye rotalarının henüz belirlenmemesi, hava koşullarının uygun olduğu geçiş mevsiminin kısalığı, tecrübe eksikliği, sigorta sisteminin tam/düzenli işlememesi, düşük yönlendirme/yol gösterme hızı, Arktika rotalarının hukuki statüsü, yetersiz izleme simülasyonu ve altyapı, yol göstermeye ilişkin veri eksikliği/düzensizliği, stok ve kar marjlarını etkileyen düşük devir hızı, hava koşullarının yol açtığı zayıf performans, rakiplere hızlı tepki gösterememe, sinerji eksikliği; **fırsatlar**, sürekli küresel genişleme, Asya-Avrupa geçiş hızı, turistik talep artışı, Arktika deniz buzunun azalması, petrol ve doğalgaz arama, yeni çıkarma/işleme teknolojileri, yeni balıkçılık alanları, yeni araştırma alanları, uluslararası organizasyonlar, önceki kutup taşımacılığı çalışmalarından/tecrübelerinden faydalanma, sağlık harcamaları artışı, deniz güvenlik sektörüne yönelik fırsatlar; **tehditler**, yüksek emtia ve enerji fiyatları, döviz kurlarındaki dalgalanmalar, kuralsızlaşma durumunda çevresel kirlilik, çevresel düzenlemelere uyum sağlayamama, üretim düşüklüğü, kutup deniz trafiğinde artış, manyetik pusulada sapma, yerelde sosyal dönüşüm, bölgesel bilgi eksikliğinin yarattığı belirsizlik, buzullar dolayısıyla sigorta bedellerinde artış, buzullarda erimeden kaynaklı küresel yer değiştirme, yerelde kutup hayatının sektöre ugraması (Şahin vd., 2014: 673-674; AMSA, 2009: 72-125; Kwok ve Armitage, 2017: 5-6).

yaklaşımına yer verilirken, son kısım ise bölge politikalarına yönelik genel bir değerlendirmeden oluşmaktadır.

1. Arktika'nın Ekonomik Önemi

Arktika bölgesi, küreselleşme ve bölgesel entegrasyonların gelişip derinleşmesiyle birlikte; jeopolitik, jeostratejik, ekonomik, bilimsel araştırma, çevre koruma, deniz geçişleri ve doğal kaynaklar konularında önemini giderek arttırmaktadır. Öyle ki, son yıllarda küresel ısınmanın etkisiyle buzulların erimesi ve kar örtüsünün incilmesi Arktika bölgesinin kutup ülkeleri ve bölge dışındaki devletlerin çıkarları yanında, bir bütün olarak uluslararası toplumun çıkarlarına ve ortak geleceğine hitap eden öneme sahip hale gelmesini sağlamıştır (The State Council, 2018: 1). Zira Kuzey'de gözlemlenen ve öngörülen yıllık ortalama ısınma, kış aylarında hızlanarak küresel ortalamanın iki katından fazla artışıyla süregelmektedir. Örneğin 1971–2017 yılları arasında Arktika yıllık yüzey havası sıcaklıkları, Kuzey Yarımküre ortalamasından 2,4 kat daha hızlı artmıştır. Karaya bağlı buzun azalması, daha sıcak hava ve artan fırtına, dalga ve gelgitlerin neden olduğu sudan dolayı, kıyı erozyonu oluşmaktadır. Diğer yandan deniz buzu, taşımacılık ve doğal kaynakların çıkarılması gibi ticari faaliyetlere engel teşkil ettiği için, deniz buzu kaybıyla yeni ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkması beklenmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki iklim değişikliği, çevre ve sağlık sorunları (örneğin, kirlilik, okyanus asitlenmesi, erozyon) ile bir dizi sosyal, ekonomik ve politik faktörle (göç, kaynak çıkarma, yerel kalkınma, rekreasyon, turizm) etkileşim halindedir ve bu unsurlar Kuzey'in doğasını değiştirmektedir (AMAP, 2019: 4-9). Yani bölgede değişen koşullar, ekonomik fırsatlar ve zorlukları beraberinde getirirken, canlı kaynaklara dayanan geçimlik faaliyetlerin zarar görmesi daha olası görülmektedir. Örneğin hayvanlar ve bitkiler doğrudan yükselen sıcaklıklardan, toprakların çözülmesinden, değişen kar ve buz koşullarından etkilenmekte ve ayrıca kriyoferek değişiklikler hasat faaliyetlerini zorlamaktadır.

Son dönemde hızla eriyen buzullar, Kuzey Avrupa ve Doğu Asya'yı birbirine bağlayan 7.000 km civarında bir deniz yolu açmakta, bu yeni kuzey koridoru, yeterince erişilebilir olması halinde, Asya ve Avrupa arasında ticaret akışını sağlayan alternatif bir nakliye rotasını oluşturmaktadır. Yeni kuzey rotası "*Arktika İpek Yolu*" olarak da adlandırılmakta ve araştırmacılar tarafından kıtalararası taşımacılıkta zaman ve maliyet açısından bir potansiyel olarak görülmektedir (Descamps, 2019: 1-2). Bunun yanı sıra, açık bir Kuzey Kutbu geçişi, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'yı birbirine bağlarken, özellikle Asya ticareti için birkaç önemli stratejik kilit noktasının atlanmasını sağlayacak alternatif bir arter sunmaktadır. Öyle ki Arktika Enstitüsü (The Arctic Institute-Washington merkezli bir düşünce kuruluşu) tarafından yayınlanan 2014 raporuna göre, 2013 yılında 71 gemi Kuzey Denizi güzergâhı boyunca 1.35 milyon ton mal taşımıştır. Bu rakam 2012 yılında 46

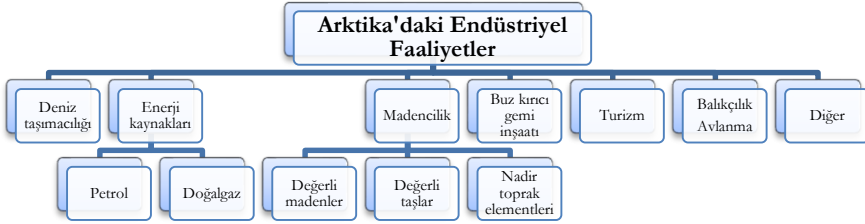
gemi ile 1.26 milyon ton olarak gerçekleşirken, bu gelişme bölgenin ticari gemiler tarafından her geçen gün daha fazla tercih edildiğini kanıtlamaktadır. Raporda, 2013 yılında toplam 41 geminin (ki bunların 30'u kargo taşımaktadır) Kuzey Kutbu nakliye şeridini Asya'dan Avrupa yönünde kullandığını, trafiğin geri kalanının ise Kuzey Avrupa'dan Asya'ya tek yönlü fosil yakıt nakliyesi veya Rus limanları arasında gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Deere-Jones, 2016: 5). Yakın zamandaki gelişmeler göstermektedir ki deniz buzunun erimesi Arktika'yı her yaz daha uzun sürelerle nakliye için açarak, kutup ötesi ticari nakliye fırsatlarını arttırmaktadır. Deniz taşımacılığında kullanılan yeni ve nispeten kısa yollar, enerji kullanımını ve sera gazı emisyonunu azaltırken, aynı zamanda ticareti de teşvik etmektedir. Uzmanlar, Kuzey Deniz Yolu'nu kullanan ticari gemilerin, Avrupa ve Pasifik arasındaki mevcut deniz taşımacılığı güzergâhına göre %40 daha kısa bir rotayı takip ettiğini vurgulamaktadır. Bu sayede de, söz konusu güzergâh boyunca taşıma hacminin 2020 yılına kadar 12,8 milyon tona kadar artacağı tahmin edilmektedir. Deniz yolu taşımacılığı artışı ile bölgedeki doğal kaynakların çıkarılması ve denizcilik turizmi gibi faaliyetlerden kutup bölgesi dışındaki şirketlerin de faydalanması beklenmektedir. Bir diğer ifadeyle bilim ve turizm amaçlı geziler başta olmak üzere Arktika, yaz dönemi gezileri için de fırsatlar sunmaktadır. Bu noktada turizmin yerel topluluklara önemli düzeyde fayda sağlaması beklenirken, mevcut durumda bile artan turizmle Alaska'da her yıl 39.000 kişi için iş imkânı sağlanmakta ve 1.15 milyar ABD Doları seviyesinde ücret ödenmektedir (AMAP, 2011: 77).

Deniz taşımacılığında kullanılacak yeni rotaların sağlayacağı maliyet tasarrufu yanı sıra, Arktika'daki iklim değişikliğinin diğer bir potansiyel avantajı, enerjiye erişilebilirliktir. Bölgede henüz keşfedilmemiş petrol ve gaz yatakları, küresel açıdan gelecekteki enerji arzı ile ilgili en büyük belirsizliklerden biri ve aynı zamanda çevre ile ilgili büyük bir kaygı unsurudur. ABD Jeolojik Araştırma Enstitüsü, dünyada keşfedilmemiş gazın %30'unun ve keşfedilmemiş petrolün ise %13'ünün Kuzey Kutup Dairesi'nde yer aldığını ve bunun da suyun 500 metre altında olduğunu tespit etmiştir. Araştırmalara göre bölgede keşfedilmemiş olan doğalgaz, petrolden üç kat daha fazladır ve bu Rusya'ya yakın bölgelerde yoğunlaşmaktadır (Gautier vd., 2009: 1175). Bir başka açıdan değerlendirildiğinde, Arktika bölgesinde yer almayan devletler, bölgesel bir egemenliğe sahip olmamakla birlikte, bilimsel araştırma, denizcilik, taşımacılık, bölgenin hava sahasını kullanma, balıkçılık, denizaltı kabloları ve boru hatlarının döşenmesi gibi konularda UNCLOS⁸ ve uluslararası hukuka tabi çok taraflı anlaşmalar uyarınca kaynak arama ve kullanma hakkına sahiptir. Buna ek olarak Spitsbergen Antlaşması'na taraf ülkeler de Kuzey'in

⁸ United Nations Convention on the Law of the Sea (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi).

belirli alanlarında bilimsel araştırma, avcılık, balıkçılık, madencilik gibi ticari faaliyetler ve üretim yapabilirler (The State Council, 2018: 2). Bu çerçevede Şekil 1, yerel unsurlar ile uluslararası şirketlerin Arktika'da faaliyet gösterdiği endüstrileri özetlemektedir.

Şekil 1. Arktika'nın Ekonomik Potansiyeli

Bütün bunlar göz önüne alındığında, bu çalışmanın da odağını oluşturan Çin'in Arktika'ya yoğun bir şekilde yatırım yapması ve ilgisini arttırması şaşırtıcı değildir. Zira Pekin, Arktika ile ilgili birçok organizasyonda (Kutup Navigasyon ve Ekipman Komitesi gibi) üyelik kazanmaya çalışmakta, serbest ticaret anlaşmaları, madencilik, altyapı projeleri yatırım planlarına dâhil olmaya yönelik adımlar atmakta ve diğer egemen küresel güçler gibi Arktika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda izleyen bölümde Çin'in Arktika politikaları irdelenecektir.

2. Çin'in Arktika Politikası

Çin hükümeti 2018 yılı Ocak ayında, Kuzey Kutbu ile ilgili temel pozisyonlarını ortaya koymak, Kuzey Kutbu ile ilişkilerine yönelik temel ilkelerini ve politika hedeflerini açıklamak, Arktika ile ilgili faaliyetlerde ve işbirliğinde Çin hükümetinin ilgili bölümlerine ve kurumlarına rehberlik etmek, ilgili tarafları Arktika yönetimine daha iyi katılmaları için teşvik etmek, bölgedeki barış, istikrar ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve desteklemek için uluslararası toplumla birlikte çalışma hedeflerini açıkladığı "Çin'in Arktika Politikası" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Raporda Kuzey Kutup Dairesi'ne en yakın kıta devletlerinden biri olarak kendisini "Yakın Arktik Devlet" olarak niteleyen Çin, bölgenin önemli bir paydaşı olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Arktika'nın doğal koşullarının Çin'in iklim sistemi ve ekolojik çevresi ve buna bağlı olarak tarım, ormancılık, balıkçılık, denizcilik endüstrisi ve diğer sektörlerdeki ekonomik çıkarları üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğuna da raporun ilgili bölümlerinde değinilmektedir (The State Council, 2018: 2).

Çin'in Arktika yönetim hedefi deniz seferi uygulamaları, çevrenin korunması, bilimsel araştırma ve kaynak araştırmaları için keşifler gibi birçok konuyu kapsamaktadır. "Arktika Stratejisinin" başlatılmasıyla vurgulanan

stratejik hedefler somut eyleme dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Çin, büyük ölçüde Fransız yatırımı olan Total ve Çin yatırımı olan Çin Ulusal Petrol Şirketi'ne bağlı olan Yamal LNG projesi gibi girişimler yoluyla Rusya ve diğer devletlerle bilimsel araştırma ve kaynaklara dayalı ortaklık temelinde işbirliği geliştirmektedir. Bu tür projeler Çin'e, daha ileri teknolojiye sahip Rusya'dan teknolojik kazanımlar elde etmesini sağlamaktadır. Pekin'in 2018'de Kutup işlerine ve işletmelerine katılma çabaları, ilk yerli olarak inşa edilen buz kırıcı geminin piyasaya sürülmesiyle sonuçlanmıştır (Descamps, 2019: 3). Buradan hareketle Çin'in Arktika'da bölgelerarası ve küresel meselelerle, özellikle iklim değişikliği, çevre, bilimsel araştırma, denizcilik rotalarının kullanımı, kaynak arama ve kullanma, güvenlik ve küresel yönetim gibi alanlarla yakından ilgilendiği kolaylıkla söylenebilir (The State Council, 2018: 3). Özellikle deniz yollarının kullanılması ve Arktika'daki kaynakların araştırılması ve geliştirilmesi, dünyanın en büyük ticaret ülkesi ve enerji tüketicisi olan Çin'in enerji stratejisi ve ekonomik gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir.

Bu noktada Çin'in Arktika'ya duyduğu ilgi üç başlık altında incelenebilir: Birincisi, Pekin, buzulların azalması ile daha kolay yararlanılabilecek olan fosil yakıtlar, mineraller ve metaller dahil hammaddelere erişmeye çalışmaktadır. Çin, eşik büyüme oranlarını sürdürmek için bu hammaddeleri geliştirmek istemesine rağmen, bu konudaki eylemlerinin ABD, Avrupa Birliği ve son yıllarda Arktika ekonomi politikalarını geliştiren Avustralya, Hindistan, Japonya ve Güney Kore'nin yer aldığı Asya Pasifik ülkeleri tarafından izlendiğinin farkındadır. Ayrıca Kuzey Kutup denizi rotalarının, özellikle Kuzey Sibirya kıyılarındaki Kuzeydoğu Geçidi'nin açılması, Avrupa'ya ve ötesine mal ihraç etmek isteyen Çin'e daha hızlı ve daha ucuz yollar kullanma imkânı sunmaktadır. Bu da Çin'in bölgeye ilgi duymasının ikinci nedenini oluşturmaktadır. Zira Çin diğer Asya ülkeleri gibi Kuzey Kutup deniz taşımacılığının avantajını elde etmek ve potansiyel ticaret yollarının geliştirilmesi ile bölgenin regülasyonunda kullanılacak yasal rejimler konusunda söz sahibi olmak istemektedir. Üçüncü ilgi odağı, Çin'in Arktika Konseyi'nde 2013 yılında resmi gözlemci statüsü elde etmesi ardından Konsey'de genişletilmiş rol alma isteğidir (Lanteigne, 2014: 9-10).

Her ne kadar Pekin'in zaman zaman ihracat vurgusundan uzaklaşarak, daha fazla yurt içi büyüme ve hanehalkı tüketimine yönelerek ekonomiyi dengeleme hedefi olsa da, Çin ekonomisi kısa vadede mal ihracatına bağlı kalacak ve bundan dolayı Çin ürünlerini Batılı pazarlara daha hızlı ve daha etkin ulaştıracak yollar politika yapımcıların dikkatini çekecektir. Ayrıca Çin ticaretinin büyük kısmı için Hint Okyanusu ve dar Malakka Boğazı'nı kullandığından, politik olarak daha az hassas bölgelerin kullanımı arayışındadır ki Arktika bu konuda önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Geçtiğimiz otuz yıl boyunca Çin her ne kadar bölgesel güç olma hedefi ile Doğu Asya'ya daha fazla ilgi göstermiş olsa da, stratejik kaygıları nedeniyle

ilgisini Doğu Asya'nın ötesinde Afrika, Latin Amerika ve kutup bölgelerine yöneltmektedir⁹. Denizaşırı kaynaklara duyduğu ihtiyaç, özellikle enerji kaynakları ile dış ticareti için güvenilir, düşük maliyetli ve uygun deniz yolları sağlama arzusuyla Çin, kutup çevresindeki ülkelerle enerji ile sınırlı kalmayacak şekilde kapsamlı ekonomik ilişkilere yönelmiş, yatırım teklifleri ve artan ikili ticareti ile bölge ile olan ilişkileri güçlendirmek istemektedir (Chen, 2012: 367).

Ayrıca Çin, küçük kutup topluluklarının yer aldığı kuzey bölgelerine yakın coğrafi konuma sahip bir ülkedir. Bunun yanı sıra bu bölge üzerinde, askeri olarak güçlü, bilimsel ve ekonomik olarak ileri olan küresel devletlerin de hâkimiyet kurmak istediği bilinmektedir. ABD ve Rusya'nın da içerisinde bulunduğu bu güçlerle rekabet etme zorunluluğu ise Çin'in zengin kaynakları elde etme isteğini arttırmaktadır. Çin yakın geçmişte dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olma statüsünü elde ederken, bazı tahminlere göre, gelecekte Amerika Birleşik Devletleri'nin yerini alarak birinci sıraya yükselmesi beklenmektedir (Kopra, 2013: 4). Bir başka ifadeyle Çin'in uluslararası statüsü hem ekonomik hem de politik açıdan çarpıcı biçimde ilerleme gösterirken, özellikle son on yılda, Çin'in bu yükselişinin dünya için bir tehdit mi yoksa bir fırsat mı olacağı konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır.

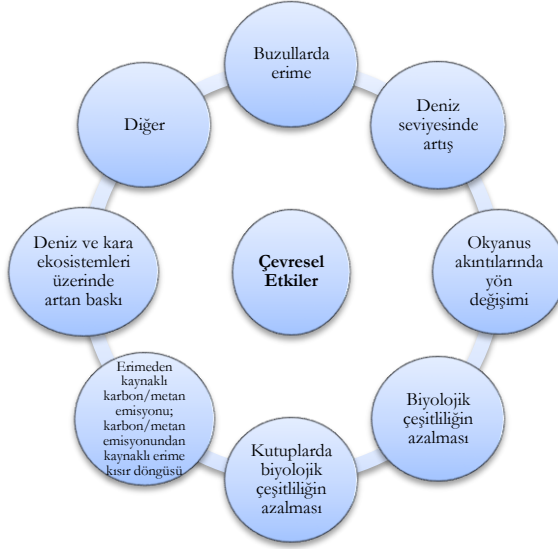
Çin "bölgesel güç olma" hedefine, Asya Pasifik'e yönelerek ve Afrika, Avrupa, Latin Amerika ülkeleri ile dünyanın kuzey ucunda yer alan Arktik bölgesinde ilişkilerini güçlendirerek ulaşmaya çalışmaktadır. Uluslararası alanda özellikle ABD ile "büyük güç" stratejilerinin çarpışması ise dış ticaret politikalarının gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Önceki dönemlerde büyük güç olmanın temel anahtarı olarak hızlı büyümenin gösterildiği Çin'de, değişen ve ele alınan yeni politikalar sayesinde artık kurallı ve düzenli büyüme anlayışına geçildiği görülmektedir. Her koşulda hızlı büyüyen büyük

⁹ Bu noktada "Kuşak ve Yol Girişimi"nden de bahsedilebilir ki bu Girişim, bölgesel işbirliği ile açık dünya ekonomisi ve küresel serbest ticaret rejimini tesis etmek ve korumak için tasarlanmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu Girişim, ekonomik faktörlerin düzenli ve serbest dolaşımını, kaynakların etkin tahsisini ve piyasaların entegrasyonunu teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Piyasaların entegrasyonu için Kuşak ve Yol Girişimi boyunca yer alan ülkelerin ekonomik politika koordinasyonunu sağlamak ve daha yüksek standartlarda daha derin bölgesel işbirliğini ortaklaşa oluşturmak, dünya topluluklarının lehine gelişecektir. Bu noktada Çin'in dünya ekonomisi ile yakından ilgilendiği de vurgulanabilir. Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in açılma politikalarını genişletmesini ve derinleştirmesini, Asya, Avrupa, Afrika ve dünyanın geri kalanı ile karşılıklı yarar sağlayan işbirliklerini güçlendirmesini mümkün kılacaktır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından geçen bu girişim, Doğu Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlarken, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı Çin'i Merkez Asya ve Batı Asya yoluyla Basra Körfezi ve Akdeniz'e, Güneydoğu Asya'ya, Güney Asya'ya ve Hint Okyanusu'na bağlayarak Çin, Merkez Asya, Rusya ve Avrupa'yı bir araya getirecektir. 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ise, Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi ve Güney Pasifik üzerinden Çin sahilinden Avrupa'yı bağlamak üzere tasarlanmıştır (NDRC, 2015).

ülke olma hedefi ile stratejisinin yerini, yıkıcı güç anlayışının terk edildiği, uluslararası piyasalarla dost bir ekonomi olma hedefi almıştır. Barışçıl kalkınma süreci olarak da adlandırılan bu atılım doğrultusunda Çin'in yeni pazarlara ulaşabileceği düşünülmektedir. İkili ticari anlaşmalar, uluslararası kuruluşlara katılım, ekonomik işbirlikleri, iş ortaklıkları gibi ticaretin artışına katkı sunan hamleler, kalkınmada bölgesel lider olma stratejisinin bir parçası olarak görülmektedir (Lanteigne, 2014: 6). Bunun yanında özellikle bölgesel kaynakların keşfi için Çin'in Arktika'ya yönelik ilgisi, kaynakların çıkarılması konusunda avantajlar sağlamaktadır, ancak diğer ülkeler, Çin'in bu hızlı büyüme isteğinin çevresel dengenin aleyhine sonuçlar doğuracağına da inanmaktadırlar (Brady, 2017: 4-5). Çünkü çıkar çatışmalarının kendini gösterdiği Kuzey Kutbu ekonomisi; metalik mineraller, değerli metaller, hidrokarbonlar, kıymetli ve yarı kıymetli taşlar ve balık gibi nispeten dar bir kaynak tabanı ile karakterize edilmektedir. Bunların zenginlik yaratma potansiyelleri yadsınamazken, sermaye yoğunluğu yüksek bir üretim yapısına ihtiyaç duymaları, dış sermaye bağımlılığını da beraberinde getirmekte, çevreyi öteleyen sermaye yoğun bir üretim süreci ise ekosistemin bozulmasına neden olmaktadır (Larsen, 2010: 121). Bu durum kaynaklara erişim ve bunların kullanımında çevrenin sürdürülebilirliğinin de dikkate alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çinli yetkililer, ekonomik faaliyet bakımından çeşitlilik eksikliği ve doğal kaynağa bağlı büyüme hedefinden kaynaklanan Arktik bölgesinde yaşanan istikrarsızlıkların, çevreyi gözetken ve dış pazara ulaşabilme kabiliyetinin arttırılmasına yönelik politikalarla ortadan kaldırılabileceğine inanmaktadırlar (AHDR, 2004: 2-3).

Çin ile birlikte bölgeye ilgi duyan diğer devletlerin Arktika'daki faaliyetlerini her geçen gün arttırması bazı yeni endüstrilerin doğmasına ve ilerlemesine yol açsa da, bu durumun çevresel açıdan yansımaları da mevcuttur. Şekil 2'de de gösterilen bu çevresel etkilere yönelik politikaların, kurulan işbirlikleri aracılığıyla bölgede uygulanması, sürdürülebilirlik için kaçınılmaz görünmektedir. Aksi takdirde birbirini besleyen bir döngünün oluşması kaçınılmaz görünmektedir.

Şekil 2. Arktika'daki Ekonomik Faaliyetlerin Çevresel Etkileri

Bu noktada çevresel korumaya yönelik işbirliği tesis etmek başta olmak üzere, Arktika Konseyi'ne üye olan ya da olmayan gözlemci devletlerde, birbirlerinin haklarına saygı duyma temelinde, iletişimi güçlendirme, karşılıklı güveni artırma, birbirine destek olma ve yakınsamaya açık alanlar yaratma konusunda bir anlayış gelişmektedir ki bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği için bu işbirlikleri oldukça önemli görülmektedir (Hong, 2014: 284). Zira bölge ekonomisine bağlı olan yerel halklar başta olmak üzere tüm insanların yaşamlarını sürdürmesi için işbirliklerini gözeten bir kaynak dağılımı sürecine de ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca iklim değişikliği ve küresel üretim süreçlerinin ortaya çıkardığı zorlukların, Arktika ekonomilerinin sürdürülebilirlikleri için önemli sonuçları olan kaynakların tahsisi, kullanımı, mülkiyeti ve kontrolü kararlarında başlıca rol oynaması beklenmektedir. Çünkü artık Kuzey'de, arazi kullanımı ile yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların dağılımına yönelik çok çetin bir rekabet ve bunu gözeten çıkarlar mevcuttur (Larsen, 2010: 204). Bu çıkarların, iklim değişikliği ile birlikte düşünüldüğünde, bölgeye telafisi mümkün olmayan zararlar verebileceği unutulmamalıdır.

Görüldüğü üzere Arktika, Çin açısından çok yönlü önem arz etmektedir. Ancak bu çalışmada özellikle, küresel ısınmanın etkisiyle eriyen buzulların oluşturduğu koridordan hareketle deniz yolu taşımacılığına, enerji kaynaklarına ve Çin'in bölgeye yönelik yatırımlarına odaklanılmaktadır. Elbette bunların dışında bölgeye yönelik çok çeşitli analizlerin yapılması mümkündür ancak söz konusu analizler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

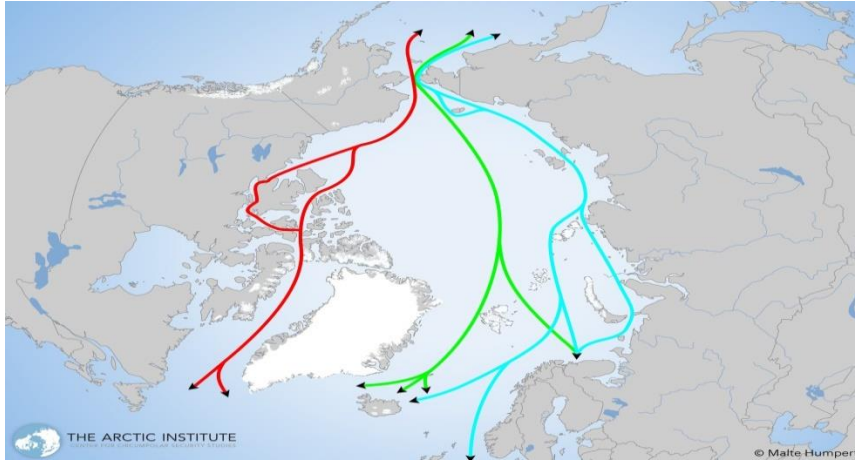
2.1. Deniz Yolu Taşımacılığı

Yerel ve bölgesel ekonomiler, küresel değişim süreçlerinin ve küresel pazarlarda meydana gelen değişimlerin etkilerini giderek daha fazla tecrübe etmektedirler (Larsen, 2010: 81). Dahası, küresel ısınma, gezegenin birçok yerindeki insanlar ve toplumlar üzerinde doğrudan etkisini deniz seviyeleri açısından da gösterecektir. Buzulların ve buz tabakalarının erimesi nedeniyle, ortalama deniz seviyesi yükselmeye devam edecektir ki tahminler 2100 yılında deniz seviyesinin 0,52-0,98 metre yükseleceğini göstermektedir. Ancak bu sonuçlar tabii ki gelecekteki sera gazı emisyon seviyelerine de bağlıdır. Ayrıca Hükümetler Arası İklim Paneli'nin (IPPC), 2013 yılındaki değişim değerlendirmesi, 1979'dan 2012'ye kadar olan dönemde deniz buzu miktarının son on yılda %3,5 ile %4,1 oranında azaldığını ifade etmektedir. Kayıtlar Arktika Okyanusu'ndaki buz kalınlığının 1980 ile 2008 arasında ortalama 1,3-2,3 metre azaldığını göstermektedir (Loukacheva, 2015: 53). İklim değişikliğinin hızlı ilerleyişi ve deniz buzunun erimesiyle birlikte birçok gözlemci, bölgeyi çevreleyen ülkeler için umut verici jeostratejik fırsatların doğduğunu düşünmektedir. Bir başka ifadeyle bu sürecin, Kuzey Kutbu'ndan batıya doğru yeni bir ticaret rotası oluşturulmasının önünü açacağı tahmin edilmektedir. Zira bu yol ile Atlantik ve Pasifik arasındaki mesafe daha kısa olacak ve Süveyş veya Panama Kanalları üzerinden mevcut alternatiflere kıyasla ticaret akışı kolaylaşacaktır (Huang vd., 2015: 59). Buradan hareketle yakın gelecekte, enerji, madencilik, balıkçılık ve turizm sektörlerinde önemli ölçüde iş olanaklarının sağlanabileceği, Arktika denizcilik rotalarının, Süveyş Kanalı veya Panama Kanalı gibi geleneksel geçitlere kıyasla lojistik açıdan daha verimli rotalar olarak kullanılabileceği söylenebilir (Kopra, 2013: 1). Bu noktada hızlı buzul erimesinin nedeni olarak ise küresel karbon emisyonu gösterilmektedir ki Kuzey'in çoğu bölgesindeki sıcaklıklar son birkaç on yılda, (özellikle kış sıcaklığı) Alaska ve Batı Kanada'da 3-4 °C artış göstermiştir. Gelecekteki senaryolar ise daha ürkütücüdür ve iklim modellerinde 2080'de sıcaklığın 3-6 °C daha fazla olacağını vurgulanmaktadır (Loukacheva, 2015: 52).

Arktika buzunu aşınmaya devam ettikçe, ticaret yollarındaki uluslararası tartışma üç potansiyel su yoluna odaklanmıştır; Kuzeydoğu Geçidi, Kuzeybatı Geçidi ve Kutup Ötesi Geçidi (Merkezi Arktika Rotası). Bering Boğazı'ndan Sibirya'nın kuzey kıyılarına paralel uzanan Kuzeydoğu Geçidi Kuzey Avrupa'yı Kuzeydoğu Asya'ya bağlar ve sadece Çin için değil, Japonya, Singapur ve Güney Kore gibi birçok Asya ülkesi için Avrupa pazarlarına ulaşmanın pratik yolu olarak görülmektedir. Kuzeybatı Geçidi, Kanada'daki Arktika Okyanusu adaları ve Kuzey Kanada'daki Nunavut'tan geçmektedir. Kanada Arktika Takımadaları'ndaki çok sayıda ada ve dar boğazlar, bu rotaları gemiler için doğu geçidinden daha karmaşık hale getirmektedir. Uluslararası taşımacılıkta zaman ve maliyet açısından daha fazla tasarruf sağlayacak olan Kuzey Ötesi Geçidi ise diğer iki geçide göre

daha hipotetik olmakla birlikte, buzulların hızla erimesi sonucu 2040 yılı yazında Arktika'nın buzulsuz kalacağı beklentisi, Panama, Süveyş Kanalları ve Malakka Boğazları gibi geleneksel suyollarını transit kullanan gemilerin alternatif olarak kuzey deniz yolunu kullanma olasılıklarını gündeme getirmektedir. Bu noktada 2013 yılında Danimarkalı bir firmanın sahip olduğu kargo gemisinin Kuzeybatı Geçidi'ni başarıyla geçen ilk gemi olduğu da söylenebilir. Geleneksel Panama Kanalı geçidini atlayarak gerçekleştirilen rotalama, yedi seyahat günü ve yaklaşık 80.000 ABD doları tutarında yakıt maliyeti tasarrufu sağlamaktadır (Lanteigne, 2014: 26-28). Geleneksel geçitlerin de içerisinde bulunduğu rotaların kullanımının zamanla azalması ve uluslararası taşımacılık yapan büyük firmaların Arktika'ya yönelmeleri elbette ki bu şirketlerin yakıt ve sigorta maliyetlerine olumlu yansımaktır. Ancak geleneksel rotalarda iktisadi faaliyetlerin azalması, bu rotada yer alan limanlardaki ve hatta şehirlerdeki istihdam ile geliri olumsuz etkileyecektir. Bir başka ifadeyle yeni Kuzey geçitleri, Panama ve Süveyş Kanalları ile Malakka Boğazı'ndaki ticareti kendi lehine değiştirecek ve bu durum söz konusu bölgelerde yaşayan bireylerin uzun vadede belki de göç etmek zorunda kalmalarıyla sonuçlanacaktır.

Şekil 3. Arktika'da Deniz Yolu Taşımacılığı Rotaları¹⁰

Kaynak: The Arctic Institute, 2019, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/>

Tahminler Arktika Okyanusu'nun 2040 yılına kadar yaz mevsiminde sürekli olarak buzuz kalacağını göstermektedir¹¹ (IPCC, 2019). Bu durum,

¹⁰ Kırmızı: Kuzeydoğu Geçidi; Mavi: Kuzeybatı Geçidi; Yeşil: Kutup Ötesi Geçidi (Merkezi Arktika Rotası).

¹¹ Hatta 2100 yılında sıcaklığın 1,5 °C ile 2 °C arasında değişmesinin, deniz suyu seviyesinde 10 cm'lik bir farklılığa neden olması beklenmektedir. (IPCC, 2019). Bir başka ifadeyle sadece 0,5 °C'lik fark bile deniz seviyesini önemli ölçüde etkileyecektir.

Asya ile Avrupa ve Asya ile Kuzey Amerika arasında yeni ticari nakliye rotaları sunacaktır. Herhangi bir Kuzey Çin limanından Avrupa ve Kuzey Amerika'nın doğu kıyısı limanlarına giden yeni deniz taşımacılığı için elverişli bu Kuzey Kutup Denizi rotaları, geleneksel taşıma rotalarına kıyasla %40 daha kısa olacaktır. Kuzey doğu güzergâhı ile Şangay'dan Hamburg'a ulaşımın, Malakka Boğazı ve Süveyş Kanalı rotasına göre 6.400 km daha kısa olacağı tahmin edilmektedir ki bu, yaklaşık 15 gün daha kısa yolculuğa karşılık gelmektedir. Arktik Okyanusu üzerinden kullanılacak kısa yolların maliyet etkinliğinin yanı sıra, Çin'in Malakka Yarımadası ile Endonezya Sumatra Adası arasındaki en yoğun deniz yollarından biri olan Malakka Boğazı'nı yoğun kullanımına ilişkin güvenlik önlemi de dikkate alınmalıdır. Doğu Afrika'da sık görülen korsan tacizlerinin Süveyş Kanalı ve Aden Körfezi'ni kullanan gemilerin sigorta primlerini arttırması, Çin'in muazzam dış ticareti için deniz yollarını çeşitlendirme konusundaki kararlılığını daha da pekiştirmektedir (Chen, 2012: 361).

Çin Polar Araştırma Enstitüsü Genel Müdürü Huigen Yang, Çin'in uluslararası ticaretinin 2020'de %5-15'inin Arktika denizcilik rotası kullanılarak gerçekleşeceğini tahmin ettiklerini vurgulamıştır (Kopra, 2013). Örneğin Hamburg-Yokohama yolculuğu için Süveyş Kanalı güzergâhından daha kısa mesafeden oluşan bu rotanın toplamı 4.800 mil (7.700 km) uzunluğundadır. Ayrıca Avrupa-Asya Kuzeybatı Geçidi (9.000 km), Panama Kanalı güzergâhından 100.000 mil (17.000 km) daha kısadır (Chircop, 2011). Eylül 2010'da Hong Kong bandralı MV Nordic Barents (buz sınıfı 1A) isimli bir demir cevheri yüklü kargo gemisi Norveç'ten Arktika rotasını kullanarak Şanghay'a ulaşmak için yola çıkarken, bu rotanın geleneksel olan rotaya göre %40 daha kısa olduğu görülmüş ve bu süreç, zaman ve yakıt tasarrufunun yanı sıra, karbon emisyonunun da düşürülmesiyle sonuçlanmıştır. Bir başka ifadeyle Arktika rotası, söz konusu şirkete yaklaşık 180.000 ABD doları değerinde yakıt tasarrufu sağlamıştır. Bu noktada şu da belirtilmeli ki transit geçişler için sunulan hizmetler (buzullar için rehberlik, kırım vb.) bir maliyet unsuru olarak şirketlerin karşısına çıkarken, sigorta ücretleri de bir diğer maliyet kalemi olmaktadır. Ancak diğer uzun rota taşımacılığında da söz konusu maliyetlerle karşı karşıya kalındığı düşünüldüğünde, yeni rotada maliyetlerin de nispeten düşük olduğu söylenebilir (Chircop, 2011: 14).

Arktika'nın Çin için öncelikli olma nedenlerinden birisi de, kendisinin güçlenmesi kadar, rekabet içinde olduğu ülkelerin hızını kesmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Değinildiği üzere Batı Asya ve Avrupa için bir koridor olacak bu bölge, piyasalara daha ucuza ve kısa zamanda ulaşmanın anahtarı olarak görülmektedir. Zira İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nı, Deniz İpek Yolu'na dönüştürme planları Arktika geçişini daha da

önemli kılmaktadır. Bir başka ifadeyle Arktika İpek Yolu¹² olarak da adlandırılan bu kuşağın, Çin'in hem güvenliği hem de ekonomisi açısından büyük önem arz ettiği düşünülmektedir (Ping ve Lanteigne, 2015: 11).

Değindiği üzere Pekin'e, yıllarca süren müzakerelerin ardından 2013'te, Hindistan, Japonya, Singapur ve Güney Kore'nin de dâhil olduğu diğer Asya ülkeleri ile birlikte Arktika Konseyi'ne gözlemci üye statüsü verilmiştir. Ancak diğer üye olmayan devletlerle karşılaştırıldığında Pekin, Arktika çıkarlarını göz ardı ettiği için çok daha fazla uluslararası incelemeye ve eleştiriye maruz kalmıştır. Bu durum ise özellikle ABD ile karşılıklı çıkar çatışmasına dönüşürken, zaman zaman ilişkilerin gerilmesine de neden olmuştur. Özellikle deniz yolu taşımacılığında rekabet konusunda karşı karşıya kaldığı düşünüldüğünde, bu gerilimin gerçek nedeninin pazar payını elinde tutma olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında Vietnam'ın tüm itirazlarına rağmen, Çin'in deniz yolunda inşa ettiği petrol kuyuları, güvenlik konusunda endişelere yol açmıştır (Ping ve Lanteigne, 2015: 8). Bu noktada Çin'in lojistik açıdan koridoru kullanma isteği, Arktika'nın yönetişimine katılmasını ve ikili diplomasiyi geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Potansiyel kaynaklarda söz sahibi olabilmenin ve kalıcı bir koridor niteliği kazanacak bölgenin, Batı'ya ulaşmak için bir fırsat olduğu açıktır. Ancak Çin Arktika Konseyi'nde kalıcı gözlemci olmasına karşın, Birleşmiş Milletler'in Deniz Hukuku Sözleşmesinin kısıtlamaları, Çin'in bölgedeki teknolojik altyapısını etkilemektedir. Bunun yanı sıra deniz taşımacılığının ve kaynak geliştirmenin küresel ısınmaya yansıyan olumsuz etkisi çevresel bozulmayı hızlandırırken, bu durum başta Çin olmak üzere bölgeye ilgi duyan ülkelerin eleştirilmesine yol açmaktadır (Hong, 2014). Bu nedenledir ki Arktika Konseyi ve bölgeye yönelik tüm işbirlikleri, çevrenin korunmasına ve bilimsel araştırmaların sayısının artırılmasına son dönemlerde daha çok odaklanmaktadır. Zira yeni Kuzey geçitleri, geleneksel rotalarda ticaretin azalmasıyla o bölgelerdeki sera gazı emisyonunun gerilemesine yol açarken, büyük gemilerin Arktika'yı her geçen gün daha fazla tercih etmeleri, söz konusu emisyonun kuzeye transferiyle sonuçlanmaktadır. Her ne kadar kuzey rotalarının mesafe olarak daha kısa olması küresel kirliliğin azalması yönünde bir beklentiye yol açsa da, Arktika'daki artan sera gazı emisyonu buzulların erime hızını arttırmakta ve çevreyi olumsuz etkilemektedir. Buradan hareketle Arktika geçitleri çevrenin hem lehine hem de aleyhine gelişen bir süreç yaratmaktadır. Bu nedenledir ki Konsey başta olmak üzere bölgeyle ilişkisi olan işbirlikleri, Çin'in de dahil olduğu tüm bölge ekonomilerinin Arktika'ya yönelik politikalarının topyekûn gözden geçirilmesini önermektedir.

¹² Literatürde *Arktika İpek Yolu*, *Buz İpek Yolu*, *Kutup İpek Yolu* kullanımları mevcuttur, ancak bu çalışmada Arktika İpek Yolu kullanımı tercih edilmiştir.

2.2. Enerji Kaynakları ve Değerli Madenler

Çin 1978'den bu yana, hızlı ekonomik büyümeyi mümkün kılan ve uluslararası statüsünü önemli ölçüde arttıran bir dizi ekonomik ve politik reformdan geçmiştir. Geline aşamada dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak gösterilirken, 20 yıl içinde dünyanın en büyük ekonomisi ve en kalabalık ülkesi olacağı da tahmin edilmektedir (World Bank, 2019). Ancak ekonomik reformlar 1970'lerin sonlarında başladıktan sonra, Çin ekonomisi enerji, üretim, inşaat ve altyapı geliştirme için hammadde ithalatına giderek daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Bu nedenle Çin'in Arktika'da maden arama faaliyetlerini hızlandırması ve potansiyel petrol pazarını Orta Doğu'dan Arktika'ya çekme çabaları olağan görülebilir.

Günümüzde Arktika ve çevresinde 90 milyar varil petrol, 1.669 trilyon metreküp doğalgaz, 44 milyar varil sıvı doğalgaz yer aldığı tahmin edilmektedir (Loukacheva, 2015: 32). Ayrıca şu anda dünyanın keşfedilmemiş doğal gaz rezervinin yaklaşık %30 ve petrol rezervinin %13'ünün bölgede olduğu tahmini yapılan araştırmalarla desteklenmektedir (Gautier vd., 2009: 1175). Bu noktada dünyanın en önemli petrol ithalatçıları arasında yer alan Çin'in, aynı zamanda en büyük bakır ithalatçısı ve ikinci hidrokarbon ithalatçısı olarak, dünyanın en büyük demir cevherine sahip Arktika'ya ilgi duyması kaçınılmazdır (Chircop, 2011: 12). ABD Enerji Bilgi İdaresi tarafından yayınlanan raporlarda, dünya enerji tüketiminin 2008'den 2035'e kadar %53 oranında artacağı öngörülmektedir (EIA, 2019). Artan küresel enerji talebinin temel itici güçleri ise Asya'nın hızla büyüyen ekonomileri olacaktır. Çin ve Hindistan başlıca petrol ithalatçısı ülkeler¹³ olarak ortaya çıkarken, 2035 yılına gelindiğinde, bu iki ülkenin enerji kullanımının toplam dünya enerji tüketiminin %31'ini oluşturacağı tahmin edilmektedir. Bu noktada Arktika'daki rezervlere başarılı bir şekilde erişilmesinin, küresel petrol ve gaz piyasaları üzerindeki baskının hafifletilmesine ve potansiyel olarak enerji güvenliğinin artırılmasına yardımcı olması beklenmektedir (Hong, 2014: 271). ABD Jeolojik Araştırma Birimi'ne göre, Arktika kıta sahanlığı, dünyada kalan petrol için coğrafi olarak en büyük keşfedilmemiş potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır (USGS, 2008: 1). Ayrıca Qingdao'daki Çin Okyanus Üniversitesi'nden denizbilimi uzmanı Profesör Li Sanzhong'un belirttiği gibi, Arktika bölgesinin önemli bir alanı yasal olarak henüz hiçbir ülke tarafından talep edilmemiştir. Araştırmacıya göre, Çin bu kaynakları araştırmak ve madencilik yapmak için gerekli bilgi/birikim ile yeteneğe sahiptir. Ancak her ne kadar

¹³ Küresel ölçekte 2018 yılında en fazla petrol ithal eden ülke Çin olmuştur ki ele alınan yılda bu ithalat 239.2 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Çin'in 2018 yılı petrol ithalatı, küresel petrol ithalatının %20'sine karşılık gelmektedir. Dünyada Çin ve ABD'nin ardından en fazla petrol ithal eden 3. Ülke Hindistan'dır. Bu ülkenin 2018 yılı ham petrol ithalatı 114.5 milyar dolar iken, bu tutar toplamın %9.7'ini oluşturmaktadır (WTEx, 2019).

bilgi birikimi yeterli olsa da, petrol veya doğalgaz çıkarmak için gereken teknolojiye sahip olmadığı için, çokuluslu petrol şirketleri ve Arktika ülkeleriyle enerji işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Örneğin Çin'in Rusya ile hâlihazırda geniş bir enerji bağı bulunmaktadır ve iki ülke gelecekte enerji işbirliğini ilerletme kararı almıştır (Xinhua, 2013). Ayrıca Çin'in Kanada'yla birlikte büyük yatırım yaptığı katran kumları petrol üretme konusunda da planları bulunmaktadır (Kopra, 2013: 8).

Arktika'da buz tabakasının erimesi, petrol ve doğalgaz dışında bakır, altın, demir, nikel, platin, titanyum ve çinko gibi değerli metallerin, minerallerin ve elmas ve yakut gibi değerli taşların çıkarılması imkanını da yaratmaktadır. Ayrıca bölgede daha verimli enerji kullanımı için tasarlanan “yeşil teknoloji” dahil olmak üzere ileri teknoloji ürünlerin geliştirilmesinde gerekli olan “nadir toprak elementleri” de mevcuttur. Araştırmalar göstermektedir ki dünya çapında nadir toprak elementlerinin %90'ından fazlası Çin'de çıkarılmaktadır¹⁴ ve Çin'in bu tekel gücü, nadir toprak elementlerinin ileri teknolojiler geliştirme ve üretmedeki artan önemi nedeni ile Batı'da güvenlik endişesi yaratmaktadır.

Ekonomik büyümeyi teşvik etmek için Çin'in ithal etmesi gereken petrol ve doğalgaz her yıl artarken, Pekin, Arktika'daki fosil yakıt geliştirme potansiyeline büyük ilgi göstermeye başlamıştır. Petrol ve doğalgazın yanı sıra diğer fosil yakıtlar ve değerli metallerin çıkarılmasında kullanılacak bölgenin, “Yeni Ortadoğu” olabileceği ve Çin için “yeni bir yaşam çizgisi” yaratabileceği öne sürülmektedir. Geline nokta önemli bir enerji tedarik üssü olarak Pekin'in, bölgede enerji üreten ülkelerle geliştireceği ortaklıklar ise büyük önem arz etmektedir (Lanteigne, 2014: 17-21).

Çin özelinde Arktika'nın doğal kaynak geliştirme potansiyeli çok büyük olsa da, kurulum ve tesis işletme maliyeti, çevresel zararın maliyeti, iklim değişikliğine bağlı olarak artan maliyetler gibi birtakım sorunlarla da karşı karşıya kalınmaktadır. Çünkü bu bölge, ekonomik kalkınma için gerekli olan büyük ölçekli kaynak çıkarma faaliyetleriyle ilgili çeşitli zorlukları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu zorluklara, soğuk ve deniz buzu, uzaklık ve erişilebilirlik, Kuzey'deki yüksek üretim maliyeti, büyük ölçekli endüstriyel projeler için insan kaynağının kullanılabilirliği, hassas ekosistem, çevresel

¹⁴ Çin dünyadaki en büyük nadir toprak elementi tedarikçisidir. 2011'den bu yana, çevresel bozulmayı azaltmak ve iç tüketim için kaynakları korumak için nadir toprak maden ihracatına kota koymuş, bu nedenle de söz konusu madenlerin küresel fiyatları hızla artmıştır. Bununla birlikte Çin'in tekel konumunu pekiştirmek için Çinli şirketler Grönland'ın nadir toprak yataklarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Örneğin, Çinli bir şirket yakın zamanda Grönland'da demir cevheri maden ocağı kurarak Grönland'daki en büyük endüstriyel proje gerçekleştirmiştir. Bölgede yılda 15 milyon ton demir cevheri üretilerek böylece gemilere yeni bir rota açılmıştır. Bu amaçla 1 milyar ton demir cevheri rezervi çıkartan maden inşa etmek için 2,3 milyar ABD doları yatırım yapılmış ve bu para Çin tarafından finanse edilmiştir (UTİKAD, 2019; Kopra, 2013: 8).

etkilerinin sonuçları ve yerli toplulukların kültürel ve geleneksel açıdan olumsuz etkilenmesi dahil edilebilir. Kuzey ekonomisinin büyük bölümünde, üretim maliyetlerinin yüksek olması ve geniş bir kaynak yelpazesinin bulunmaması, ekonomik çeşitliliği halen sınırlı tutmaktadır. Örneğin Kuzey'in bazı bölgelerinde yenilenemeyen ve en değerli kaynaklar arasında yer alan petrolün Arktik Okyanusu'ndaki rezervlerini karada ve kıyı hatında arama/çıkarma maliyetlerinin yüksekliği, üretim faaliyetlerini sınırlamaktadır. Değindiği üzere Çin başta olmak üzere, birçok çevre ülke Kuzey Kutup bölgesinin ham minerallerle donatılmış olduğunun farkındadır ki Rusya rezerv bakımından bu konuda en büyük paya sahiptir. Mineral çeşitleri arasında kömür, demir cevheri, nikel, kobalt, kromit, titanyum, tungsten, boksit, çinko, kurşun, bakır, paladyum, altın, gümüş, platin, elmas, fosfat ve vermikülit bulunmaktadır. Finansal kaynak eksikliğinin yanı sıra endüstrinin sermaye yoğun niteliği nedeni ile endüstrinin mülkiyeti ve kontrolü az sayıda çok uluslu şirket tarafından gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, keşif ve başlangıç aşaması önemli ölçüde nitelikli emek girdisi gerektiren petrol ve türevleri, kaynak geliştirme sürecinde nihai olarak azalan emek talebi ve azalan çıktı ile de karakterize edilmektedir. Arktika'daki endüstriyel kaynak çıkarma faaliyetlerinin, gözlenen ve beklenen fiziksel, çevresel ve beşeri maliyetlere rağmen, artan küresel talep ve dünya pazarlarında istikrarlı ve güvenli kaynak arzına yönelik artan ihtiyaç nedeniyle genişlemeye devam edeceği öngörülebilmektedir. (Larsen, 2010: 84).

Petrol ve türevleri ile değerli madenlerin çıkartılması konusunda gelinen noktada çevresel sorumluluk dili küresel ortak payda olarak kendini göstermektedir. Günümüzde Arktika'yı hayati öneme sahip bir bölge olarak kabul eden Çin, uluslararası toplumun iklim değişikliği konusunda harekete geçirilmesi çağrılarında olumlu cevap vermektedir ki bu bölge ve dünya için umut verici bir gelişmedir.

2.3. Yatırımlar

Çin hükümetinin ekonomik kalkınmayı tüm politikalarda temel öncelik olarak kabul etmesinden dolayı, Çin'in Arktika faaliyetleri hiç şüphesiz ekonomik itici güçler tarafından desteklenmektedir. Çünkü hızlı ekonomik büyüme Çin'de büyük enerji talebine neden olurken, bu durum petrol ihtiyacının karşılanması için yeni fırsatları da beraberinde getirmektedir (Kopra, 2013: 1). Kuzey'de, büyük şirketlerin artan varlığı ise kısmen sermayenin yüksek getiriye ve yüksek güvenliğe sahip ülke ve bölgelere yönelmesi gerçeği ile açıklanabilir. Büyüklükleri ve maliyetleri göz önüne alındığında, özellikle çokuluslu şirketlerin büyük ölçüde kaynak geliştirme projelerini finanse etme, tasarlama, inşa etme ve yürütme kapasitesine sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca bu şirketlerin teknolojik bilgi, beceri ve modern makine/teçhizatını, öncelikle sermaye yoksunu bölgelere transferine katkıda bulunduğu da görülmektedir. Ancak, büyük şirketler yerel girişimciliği

rekabet açısından dışlamasının yanında, küçük ölçekli yerel işletmelerin gelişimini de engelleyebilmektedir. Buradaki temel zorluk ise dış pazarlara olan bağımlılık ve bunun yol açtığı ekonomik istikrarsızlıktır. Daha önce belirtildiği gibi, Kuzey'deki doğal kaynak çıkarımının çoğu dış pazarlara yöneliktir (Larsen, 2010: 91). Bu nedenle yereli dışlamayan bir üretim modeli ve bölge işgücünü de kapsayan istihdam politikalarına ihtiyaç üst seviyededir.

Çin, son dönemlerde bölgeye yönelik yatırımlarını öncelikle nakit sıkıntısı çeken Grönland ve İzlanda'ya yönlendirirken¹⁵, Arktika devletlerinin bölgedeki kontrolünü zayıflatan ve Arktika İpek Yolu ile bölgede büyük oyuncu olma çabalarını destekleyen çok taraflı bir yönetim geliştirmektedir. Deniz yollarının kullanılması ve Kuzey Kutbu'ndaki kaynakların araştırılması ve geliştirilmesinin, Çin'in enerji stratejisi ve ekonomik gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olması beklenmektedir. Çin bu hedeflere ulaşmak için Arktika bölgesi ticareti ve yatırımlarını kullanarak ekonomik kaldıraç gücü elde etmeyi planlamaktadır (Auerswald, 2019: 2).

Yakın dönemde Çin'in Arktika Bölgesi ülkelerindeki yatırımlarına bakıldığında hızla artış ivmesi göze çarpmaktadır ki söz konusu yatırımların neredeyse tamamı enerji, madencilik ve altyapı sektörlerine yapılmıştır (Rosen ve Thuringer, 2017: 57). Bu noktada Tablo 1, 2012-2017 döneminde Çin'in bazı Arktika ülkelerindeki doğrudan yatırımlarını yansıtmaktadır.

Tablo 1. 2012-2017 Döneminde Çin'in Arktika Kıyısı Ülkelerine Doğrudan Yatırımları

Hedef Ülke	Hedef ülkenin gayri safi yurtiçi hasıla yüzdesi olarak Çin yatırımı	Çin yatırımının toplam değeri (milyar ABD doları)	Proje başına ortalama yatırım büyüklüğü (milyon ABD doları)
Grönland	11.6	2	33.4
İzlanda	5.7	1.2	30.8
Rusya	2.8	194.4	691.7
Kanada	2.4	47.3	442.1
ABD	1.2	189.7	340.6
Norveç	0.9	2.5	147.9

Kaynak: Rosen ve Thuringer, 2017: 54.

Çin'in tablodaki ülkeler arasında nüfusu ve ekonomisi itibariyle en küçük ülke olan Grönland'a yatırımı 2 milyar ABD Doları olmasına rağmen, ülkenin gayri safi yurt içi hasılasının %11.6'sını temsil eden bu yatırımın Grönland ekonomisi üzerinde önemli etki yaratması beklenmektedir. Aynı dönemde ABD'ye yatırımı Grönland'e kıyasla oldukça yüksek olmakla birlikte, ABD ekonomisinin büyüklüğü dikkate alındığında Çin yatırımlarının etkisi oldukça minimal olacaktır.

¹⁵ Özellikle demir rezervi çıkarma ve işleme yatırımı.

Çin'in 2012-2017 döneminde en fazla yatırım yaptığı ülke Rusya olurken, proje başına ortalama yatırım büyüklüğü 691.7 milyon ABD Doları olan yatırımların toplam değeri 194.4 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiş ve Rusya'nın yıllık gayri safi yurt içi hasılasının %2.8'ine tekabül etmiştir. Çin'in Kanada'daki yatırımları 47.3 milyar ABD Doları değeri ile Rusya ve ABD yatırımlarından daha düşük gerçekleşmiş olmakla birlikte, Kanada'daki ortalama yatırım büyüklüğü oldukça yüksektir. Bunun yanında İzlanda'ya gerçekleştirilen 1.2 milyar ABD Dolarlık yatırım ise İzlanda gayri safi yurt içi hasılasının %5.7'sini oluşturmaktadır.

Çin, Ulusal Sosyal Bilimler fonuna ek olarak, Antarktika ve Arktika'da yıllık yaklaşık 15 milyon dolar harcamaktadır. Temel savunma ve Çin'deki Polar Araştırma Enstitüsü ile Çin Arktika ve Antarktika İdaresi'nin (CAAA) işletilmesi maliyeti ise, yıllık kutup harcamalarını yaklaşık 60 milyon dolara getirmektedir. Bunun yanında yıllık kutup operasyonlarının yaklaşık %20'si Arktika'ya tahsis edilirken, geri kalanı Çin'in 5 araştırma üssünün bulunduğu Antarktika'ya gitmektedir. Buradan hareketle, Arktika bütçesinin, Çin'in güney kutup bütçesine kıyasla çok az olduğu söylenebilir. Çinli yetkililer bu durumu "öncelikler" ile açıklamakta ve Antarktika'nın kendileri için daha büyük önem taşıdığını ifade etmektedir. Ayrıca Rusya'nın Kuzey Kutbu'na nükleer bir denizaltı yerleştirmeye ve 2007 yılında deniz dibine Rus bayrağı yerleştirmeye karar vermesinin ardından, Çin'in Arktika'ya yönelik jeopolitik ilgisi daha da artmıştır. Rusya'nın atmış olduğu bu adımdan sonra, Çin hükümeti, ilave insan gücü desteği de dahil olmak üzere kutup araştırmalarına ayrılan kaynakları ve yatırımları arttırmıştır (Tonami, 2014). Görüldüğü üzere Çin bölgenin bugünkü ve gelecekteki politikalarında söz sahibi olmak istemekte ve bunun için de bilimsel işbirliğine açık olduğunu çeşitli platformlarda ifade etmektedir. İşbirliğine yönelik atılması önerilen adımlar; ortak çalışma projeleri yürütmek, bölgeye yönelik araştırma ağlarını geliştirmek, düzenli atölye çalışmalarının toplanmasını sağlamak ve Çin ile Batı ülkeleri arası bilgi paylaşımını destekleyen AR-GE bütçesini oluşturulmak olarak sıralanmaktadır (Ping ve Lanteigne, 2015: 1). Bir başka ifadeyle Çin ile diğer ülkeler arasındaki kutup meseleleriyle ilgili iletişimin artırılması önerilmektedir. Bu noktada Çin Kalkınma Bankası, yurtdışındaki projeleri finanse etmek için önemli bir kuruluş olarak kendini göstermektedir. Bu kuruluş öncülüğünde gerçekleştirilen projeler ışığında Çinli yetkililer, ülkenin bilimsel araştırmalar yapabileceği Kuzey Kutbu'ndaki ilişkilerini daha da güçlendirmesi gerektiğine inanmaktadır. Bunun yanında Toprak Kaynakları Bakanlığı, Devlet Okyanus İdaresi, Çin Arktik ve Antarktika Yönetimi, Polar Araştırma Enstitüsü, Polar Araştırmaları Çin Danışma Kurulu ve Dışişleri Bakanlığı Arktika'da ekonomik kalkınmanın hızlandırılması adına çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlar arasında sıralanabilir (Tonami, 2014: 107-108).

Arktika rotalarının geliştirilmesiyle pazarların çeşitlenmesi, yeni yatırımlara olan ihtiyacı da beraberinde getirirken, buzullara karşı güçlendirilmiş gemiler bu yatırımların başını çekmektedir. Ancak buz sınıfı gemilerinin işletilmesi daha yüksek maliyetli olduğundan Arktika deniz taşımacılığının karlılığını gündeme getirmektedir. Örneğin Çin'in Arktika'ya ilgisinin öncüsü olarak gösterilen uluslararası ölçekli CSCL ve COSCO firmaları, ticaret yolu olarak bölgenin tercih edilmesiyle birlikte finansal zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır¹⁶. Bu nedenle Arktika özelinde Çin'de kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine ihtiyaç duyulurken, yaşanan gelişmeler birleşme yönünde tartışmaları beraberinde getirmiştir. Tabii ki Çin'de COSCO ve CSCL dışında da nakliye şirketleri mevcuttur. Örneğin Hanjin Shipping, HMM, NOL, Yang Ming ve CSAV, yakın geçmişte büyük zorluklar yaşamalarına karşın; NOL, oldukça yüksek kârlar elde etmiştir. Bu şirketler açısından buzla güçlendirilmiş gemi alımı için yüksek yatırım maliyeti; ölçek ekonomisini sınırlayan ve zamanında teslim imkân veren motor/gemi büyüklüğü gibi kısıtlamalar; küçük gemiler özelinde buza karşı dayanıklı olmamalarından dolayı Arktika'nın kârlılığı düşürmesi; fiziksel riskler ve sigorta maliyeti; bölgede faaliyet göstermenin dezavantajları arasında sıralanabilir (Huang vd., 2015: 64).

3. Arktika'nın Geleceğine Yönelik Bazı Tahminler ve Çin'in Yaklaşımı

Küresel ısınma, son zamanlarda buzulların erimesi yoluyla yeni avlanma alanları açmış olsa da, erimeyle birlikte ortaya çıkan metan gazı biyolojik çeşitliliği olumsuz etkilemektedir. Öyle ki özellikle yerel halkın başlıca geçim kaynağı olan balıkçılık, yeni alanların ortaya çıkmasıyla bu süreçten olumlu, çevresel kirlilik nedeniyle ise olumsuz etkilenmiştir. Örneğin 1990'lı yılların sonlarında yerel halkın balıkçılığa yönelik hasatının %18 gerilemiş olması konuya ilişkin önlemlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bunun yanında uzmanlar Arktika ekonomisi için önem arz eden Ren Geyiği (Caribou) sayısındaki düşüşe de dikkat çekmekte ve yakın zamanda 450'nin altına gerilemiş olmasının bir risk unsuru olduğunu belirtmektedir. Hem balıkçılık hem de avcılık yönünde yaşanan bu kayıpların önümüzdeki dönemlerde de devam edeceği tahmin edilirken, bu sürecin zorunlu göçle sonuçlanacağı ve kırsal kalkınmayı olumsuz etkileyeceği öne sürülmektedir (Berman, 2004: 408). Bölge ülkelerinde özellikle deniz taşımacılığı ve madencilik alanlarında faaliyet gösteren Çinli firmaların, Norveç kıyılarında balıkçılık yatırımlarının da olduğu düşünüldüğünde (2012-2017 yılları arasında tüm sektörlerde 2.5 milyar ABD doları), kirlenmeye yönelik etkilerin Çin'e de yansıtacağı

¹⁶ Örneğin COSCO'nun 2011 ve 2012 yıllarına ait zararları, Çin'in 500 en büyük firması arasında en yüksek düzeye ulaşmıştır (2011'de 1,7 milyar ABD doları, 2012'de 1,54 milyar ABD doları). CSCL ise 2011 yılı için 93 milyon ABD doları kar, 2012 yılı için 442 milyon ABD doları zarar açıklamıştır. 2013 yılının ilk yarısında ise her iki nakliye firması da zarar açıklarken, CSCL 205 milyon ABD doları, COSCO ise 165 milyon ABD doları tutarında ağır zararlarla karşı karşıya kalmıştır (Huang vd., 2015: 64).

öngörülebilir. Buradan hareketle Çinli firmaların uluslararası kuruluşlar ve antlaşmaların da etkisiyle kirliliği önleme yatırımlarını ön planda tutmaya başladıkları söylenebilir (Kirtman vd., 2013: 986).

Bununla birlikte önümüzdeki dönemlerde Kuzey'e yönelik rekreasyon faaliyetlerinde de hareketlilik beklenirken, genişleyen turizm kapasitesinin kalkınmada etkili olabileceği belirtilmektedir. Yapılan araştırmalarda özellikle çok uluslu şirketlerle rekabet edemeyen balıkçılık ve avcılık gelirleri azalan yerel halkın, turizme yönelerek alternatif yaratabileceğine ve böylelikle son dönemde hızlanan göçün önüne geçilebileceğine değinilmektedir. Bunu desteklemek için yeni karayolları ile altyapının güçlendirilmesi gerektiği ve böylelikle eko-turizmin öne çıkarılabileceği düşünülmektedir. Yakın gelecekte eko-turizm ile birlikte yol yapım ve büyük petrol kuyuları inşaatlarında da artış beklenirken, bu inşaatlara yerel unsurların dahil olması bölgesel gelişmeye olumlu yansıyacaktır. Ancak bölge halkının nitelik bakımından vasıfsız olması, büyük şirketlerin kendi ülkelerinden işçi getirmeleriyle sonuçlanmakta, bu durum ise yerel unsurların geleceği açısından risk faktörü olarak gösterilmektedir.

Bu gelişmelere paralel olarak 1990-2009 yılları arasında geçen süre zarfında kış aylarında küresel ısınmadan kaynaklı yüzey aşınmaları %40 oranında hız kazanmıştır. Öyle ki geleceğe yönelik iklim senaryolarında 2080'de sıcaklığın 3-6 °C daha fazla olacağına dair çıkarımlar yapılmaktadır (Loukacheva, 2015). Söz konusu gelişme önümüzdeki dönemlerde meydana gelecek aşınmalar için de bir uyarı niteliğindedir ki örneğin 2020 yılından sonra karbon, metan ve fosil yakıt kullanımından kaynaklı emisyon artışının küresel buz kopmalarına yol açması beklenmektedir (Sharma vd., 2013: 961). Bununla birlikte 21. yüzyılın ortalarında Kuzey Çin'de aşırı kar yağışı olaylarının artacağı tahmin edilirken, ısınmadan kaynaklı kar örüntüsünün azalacağı yönünde çıkarımlar yapılmaktadır (Shi vd., 2011: 2; Kirtman vd., 2013: 996). Buradan hareketle aşırı hava olaylarının yoğun yağış, düşük kar kalınlığı şeklinde süregeldiği ve önümüzdeki dönemlerde kirliliğe yönelik önlemlerin alınmaması durumunda Çin yatırımlarının bundan olumsuz etkileneyeceği söylenebilir. Zira Arktika'da petrol ve türevlerine yönelik çıkarma/işleme tesislerinin artması ve bunun büyük tankerler vasıtasıyla nakli, petrol sızıntısı riskini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ölçek ekonomisinden faydalanan, başta Çin'e ait olmak üzere büyük ölçekli şirketler, önümüzdeki dönemlerde kıyı temizliğine yönelik faaliyetlerini arttırmayı planlamaktadır. Özellikle kirlilik açısından tüm çevrelerin dikkatini çeken Çinli firmaların, akaryakıt sızıntısını azaltmaya/önlemeye yönelik bölgesel tesislerin (ETVs ya da sığınma limanı olarak da adlandırılmaktadır) kurulmasının, çevresel kirliliği önlemek adına kaçınılmaz olduğu belirtilmektedir (Deere-Jones, 2016: 37-38). Bu da yeni maliyetler anlamına gelmektedir.

Değindiği üzere bölgeye yönelik yapılan araştırmalar dünyada keşfedilmemiş gazın, petrolün ve değerli madenlerin önemli bir kısmının Arktika'da yer aldığını göstermektedir. Özellikle Rusya'nın yakın bölgelerinde yoğunlaşan enerji kaynakları ile Grönland kıyı şeridinde yoğunlaşan değerli madenler, Çin'in küresel ölçekte geleceğe yönelik yatırım politikalarını etkilemektedir (Gautier vd., 2009: 1175). Örneğin 21.000 tonluk buzkıran Xue Long (Snow Dragon) ile bölgede kapsamlı araştırmaların yürütülmesini sağlamış ve yeni hedef alanların tespiti mümkün olmuştur. (Yılmaz ve Çiftçi, 2013: 10). Bunun yanında Hindistan ve Güney Kore gibi Arktika'da kıyası bulunmamasına karşın Çin de, buzulları parçalayacak gemiler inşa etmek gibi bir takım teknolojilere ulaşmak için araştırma istasyonları kurmuştur (Grätz, 2012: 3). Çünkü Çin, gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) yaklaşık yarısını deniz taşımacılığı yoluyla, üretimi için gerekli olan petrol ve gaz ithalatının yaklaşık %70-80'ini ise siyasi açıdan istikrarsız olan Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden sağlamaktadır (Ateş, 2017: 84). Bu nedenle gelecek yatırımlarını bunu ikame edecek şekilde gerçekleştirmeyi planlamaktadır ki Arktika'ya ilgi duymasının temel gerekçesi de aslında budur.

Değerlendirme

Çin'in gayri safi yurtiçi hasıla büyüme hızı uzun yıllar çift haneli rakamlarda gerçekleşikten sonra son dönemlerde %7'nin altına gerilemiştir. Düşen büyüme oranıyla bile dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olma özelliğini koruyan Çin ekonomisi, ABD ve Avrupa ile yapılan ticarete bağlı olarak büyümektedir. Çin'in ihraç ettiği ürünler, ithal hammadde ve enerji kaynağı kullanılarak üretilmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme ihracata, ihraç edilecek ürünlerin üretimi ise büyük ölçüde ithal girdilere bağlı görünüm sergilemektedir. Bu noktada Çin, ekonomik büyümesini sürdürülebilir kılmak için hem ürettiği ürünleri hedef pazarlara daha düşük maliyetle ve daha kısa zamanda ulaştırmak istemekte, hem de ithal ettiği hammadde ve enerji kaynakları için alternatif kaynak arayışı içine girmektedir.

Yakın dönemde yaşanan küresel ısınma ve bunun yol açtığı Arktika buzullarının erimesi, yeni deniz ticaret yollarını kullanılabilir hale getirmekte, dolayısıyla bu yeni ticaret yolu, Çin'in hedef pazarlara ulaşım maliyetine ve süresine olumlu yansıtacak bir unsur olarak kendini göstermektedir. Ayrıca Arktika'da önemli miktarda petrol, doğalgaz ve maden rezervleri bulunduğu tahmin edilirken, buzulların erimesinin bu kaynaklara erişimi mümkün kılması beklenmektedir. Yapılan araştırmalar dünyada henüz keşfedilmemiş gazın üçte birinin, keşfedilmemiş petrolün ise %15'e yakınının bu bölgede yer aldığını belirtmektedir. Yaklaşık 90 milyar varil petrol, 1.669 trilyon metreküp doğalgaz, 44 milyar varil doğalgaz sıvısına karşılık gelen bu enerji kaynağının büyük çoğunluğunun deniz altında olduğu belirtilmektedir.

Bunun yanında demir, nikel, platin, titanyum ve çinko gibi değerli metallere, minerallere ve değerli taşlara ait rezervleri barındırıyor olması da bölgenin ekonomik değerini ve önemini artırmaktadır. Enerjinin sürdürülebilirliği, buradan hareketle yeşil enerji için önemli ve gerekli görülen nadir toprak elementleri de Arktika buzullarını cazip hale getirmekte ve Çin'in bölgeye ait ilgisinin artmasını sağlamaktadır.

Hızla eriyen buzullar, Kuzey Avrupa ve Doğu Asya'yı birbirine bağlayan yaklaşık 7000 km'lik bir deniz yolu açmakta, Asya ve Avrupa arasında ticaret akışını sağlayan alternatif bir nakliye rotasını oluşturan bu koridor "*Arktika İpek Yolu*" olarak adlandırılmakta ve araştırmacılar tarafından kıtalararası taşımacılıkta zaman ve maliyet açısından büyük bir potansiyel olarak görülmektedir. Avrupa ve Pasifik arasındaki mevcut deniz taşımacılığı güzergâhına göre %40 daha kısa mesafeye karşılık gelen bu rota sayesinde taşıma hacminin yakın gelecekte 13 milyon ton civarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu potansiyelin farkında olan Çin, önümüzdeki yıllarda küresel ticaret için demir alacak her 6 yük gemisinden 1 tanesinin bu rotayı kullanmasını planlamaktadır.

Bölgenin potansiyelinin farkında olan Çin ekonomisi, 2012-2017 arasındaki 6 yıllık süre zarfında Arktika bölgesi ülkelerine yaklaşık 450 milyar ABD dolarlık yatırım yapmış ve proje başına ortalama yatırım büyüklüğü 280 milyon ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Çin'in yatırım yaptığı Arktika ülkeleri arasında Rusya başı çekerken, yapılan yatırımın seviyesi Rusya ulusal gelirinin %3'üne yaklaşmıştır. Belirtilen tarihlerde Çin'in yatırım için Rusya'dan sonra tercih ettiği diğer bölge ülkeleri sırasıyla ABD ve Kanada olmuştur. Yatırımın büyüklüğü açısından Grönland'a aktarılan miktar nispi olarak her ne kadar düşük olsa da, ülkenin ulusal geliri içerisindeki payı bakımından ulaşılan seviye oldukça önemlidir. Bir başka ifadeyle özellikle demir cevheri çıkarma ve işleme faaliyetlerinin yoğunlaştığı Grönland'da yapılan Çin yatırımları, bu ülke gayri safi yurtiçi hasılasının yaklaşık %12'sidir ki bu oldukça önemli bir seviyedir.

Sonuç olarak hammadde ve enerji temininde Çin'in dışa bağımlılığı dikkate alındığında, Arktika'daki yatırımlar ve işbirlikleri Çin için büyük önem arz etmektedir. Küresel ısınmanın yol açtığı buzul erimesi, deniz taşımacılığını ön planda tutarken, çevre örgütleri ile uluslararası kuruluşlar, maliyetlerin ve faydaların adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamanın ancak gelecek nesillerin kullanım potansiyelini yok etmeden gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktadır. Geline nokta Çin'in uluslararası toplumun iklim değişikliği konusunda harekete geçirilmesi çağrılarında olumlu cevap vermesinin ise Arktika ve dünya için sevindirici bir gelişme olduğu söylenebilir. Bunun yanında Arktika'daki ekonomik faaliyetlerin çevresel etkilerinin yaratabileceği küresel olumsuzluklara rağmen bir çekim merkezi

Bir ekim Merkezi Olarak Arktika'nın Çin Ekonomisi Açısından ...

yarattığı ortadadır. Bu ekimi sınırlandırabilecek bir mekanizmanın eksikliği ise bölgedeki çevresel bozulmayı hızlandırıcı etki yaratabilecektir.

Kaynakça

- AHDR, (2004). *Arctic Human Development Report*. N., Einarsson, J. N. Larsen, A. Nilsson and O. R. Young (Eds.), Stefansson Arctic Institute, Akureyri,
http://www.svs.is/static/files/images/pdf_files/ahdr/English_version/AHDR_first_12pages.pdf (erişim Tarihi: 10.05.2019).
- AMAP (Arctic Monitoring and Assessment Programme). (2019). “Arctic Climate Change Update 2019: An Update to Key Findings of Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic 2017”.
<https://www.amap.no/documents/download/3295/inline> (erişim tarihi: 19.05.2019).
- AMAP (Arctic Monitoring and Assessment Programme). (2011). “Arctic Climate Issues 2011: Changes in Arctic Snow, Water, Ice and Permafrost”.
<https://www.amap.no/documents/download/2267/inline> (erişim tarihi: 19.05.2019).
- AMSA, (2009). *Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report*, Arctic Council, Norway.
- Arctic Council, (2013). “Arctic Council Observer Manual For Subsidiary Bodies”, *Eighth Arctic Council Ministerial Meeting*, Kiruna, Sweden.
- Ateş, O. (2017). “Rusya Federasyonu’nun Arktika Politikası”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6(1): 57-95, doi: 10.26650/Jes371512.
- Auerswald, D. (2019). “China’s Multifaceted Arctic Strategy”.
<https://warontherocks.com/2019/05/chinas-multifaceted-arctic-strategy/> (erişim tarihi: 30.05.2019).
- Brady, A.M. (2017). “China’s Expanding Antarctic Interests: Implications For New Zealand”, *Small States And The Changing Global Order: New Zealand Faces The Future’ At University Of Canterbury*, , 3-4 June 2017, Christchurch New Zealand.
- Berman, M., Nicolson, C., Kofinas, G, Tetlich, J. ve Martin, S. (2004), “Adaptation And Sustainability In A Small Arctic Community: Results Of An Agent-Based Simulation Model”, *Arctic*, 57(4): 401-414.
- Chen, G. (2012). “China’s Emerging Arctic Strategy”. *The Polar Journal*, 2(2): 358-371.
- Chircop, A., (2011). “The Emergence Of China As A Polar-Capable State”, *Canadian Naval Review*, 7(1): 9-14.

- Demirkılınc, S. ve Pehlivanlı, R. (2016). “Kuzey Kutup Bölgesi'ndeki İşbirliğinde Arktika Konseyi'nin Rolü”, 2. *Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı*, 5-6-7 Mayıs 2016, Hatay, 246-265.
- Deere-Jones, T. (2016). *Ecological, Economic And Social Costs Of Marine/ Coastal Spills Of Fuel Oils (Refinery Residuals)*, European Climate Foundation, The Hague.
- Descamps, M. (2019). “The Ice Silk Road: Is China a Near-Arctic State?”. *Focus Asia, Perspective & Analysis*, February: 1-4.
- EIA, (2019). China and India Account For Half of Global Energy Growth Through 2035, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=3130> (erişim tarihi: 01.06.2019).
- Gautier, D. L., Bird, K. J., Charpentier, R. R., Grantz, A. vd. (2009). “Assessment of Undiscovered Oil and Gaz in the Arctic”. *Science*, 324: 1175-1179, doi: 10.1126/science.1169467.
- Grätz, J. (2012). “The Arctic: Thaw with Conflict Potential”. *CSS Analysis in Security Policy*, ETH Zurich, 118, 1-4.
- Hong, N. (2014). “Emerging Interests Of Non-Arctic Countries In The Arctic: A Chinese Perspective”, *The Polar Journal*, 4(2): 271-286, doi: 10.1080/2154896X.2014.954888
- Huang, L., Lasserre, F. ve Alexeeva, O. (2015). “Is China's Interest For The Arctic Driven By Arctic Shipping Potential?”, *Asian Geographer*, 32(1): 59-71, doi:10.1080/10225706.2014.928785
- IPCC, (2019). Summary For Policymakers Of IPCC Special Report On Global Warming Of 1.5°C Approved By Governments, <https://www.ipcc.ch/2018/10/08/summary-for-policymakers-of-ippcc-special-report-on-global-warming-of-1-5c-approved-by-governments/> (erişim tarihi: 25.06.2019).
- Kirtman, B., S.B. Power, J.A. Adedoyin, G.J. Boer, R. Bojariu, I. Camilloni, F.J. Doblas-Reyes, A.M. Fiore, M. Kimoto, G.A. Meehl, M. Prather, A. Sarr, C. Schär, R. Sutton, G.J. van Oldenborgh, G. Vecchi ve H.J. Wang (2013), “Near-term Climate Change: Projections and Predictability”. Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (Eds.), *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge

- University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA: 953-1028.
- Kopra, S. (2013). "China's Arctic Interests", *Arctic Yearbook 2013*, https://www.researchgate.net/publication/269109588_China's_Arctic_Interests (erişim tarihi: 15.04.2019).
- Kwok, R. Ve Armitage T.W.K., (2017). *SWOT and the Ice Covered Oceans of the Arctic and Antarctic: Sea Surface Height and Sea Ice Freeboard. Project Report*, Jet Propulsion Laboratory California Institute of Technology, California.
- Lanteigne, M. (2014). "*Chine's Emerging Arctic Strategies: Economics and Institutions*". Institute of International Affairs, The Centre for Arctic Policy Studies Iceland, Occasional Papers.
- Larsen, J. N. (2010). "Economies and Business in the Arctic Region", N. Loukacheva (Ed) *Polar Law Textbook*, TemaNord 2010:538, 81-100.
- Loukacheva, N. (2015). "Resource Developments and Polar Law", N. Loukacheva (Eds.), *Polar Law and Resources*, TemaNord 2015:533, Copenhagen, 17-35.
- NDRC, (2015). "Vision And Actions On Jointly Building Silk Road Economic Belt And 21st-Century Maritime Silk Road", http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html (erişim tarihi: 26.06.2019).
- Ping, S. ve Lanteign, M. (2015). "China's Developing Arctic Policies: Myths And Misconceptions", *JCIR*, 3(1): 1-25.
- Rosen, M. E. ve Thuringer, C. B. (2017). "*Unconstrained Foreign Direct Investment: An Emerging Challenge to Arctic Security*". CNA Analysis & Solutions, Occasional Papers.
- Sharma, S., Ishizawa, M., Chan, D., Lavoué, D., Andrews, E., Eleftheriadis, K. ve Maksyutov, S. (2013). "16-Year Simulation Of Arctic Black Carbon: Transport, Source Contribution, And Sensitivity Analysis On Deposition" *Journal Of Geophysical Research: Atmospheres*, 118, 943–964, doi:10.1029/2012JD017774.
- Shi, X., Groisman, P.Y., D'Ery, S.J. ve Lettenmaier, D.P. (2011). "The Role Of Surface Energy Fluxes In Pan-Arctic Snow Cover Changes" *Environmental Research Letters*, 6-035204: 1-8.
- Şahin, B., Şenol, Y. E. Ve Kartal, Ş. E., (2014). "SWOT Analysis Of Transportation In The Arctic Region", *LM-SCM 2014 XII. International Logistics And Supply Chain Congress*, 30-31 October 2014, İstanbul, 669-683.

- The Arctic Institute, (2019). Publications, *Maps*, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/> (erişim tarihi: 01.06.2019).
- The State Council, (2018). *China's Arctic Policy*, The State Council Information Office Of The People's Republic Of China, White Paper First Edition, Beijing.
- Tonami, A. (2014). "The Arctic Policy Of China and Japan: Multi-layered Economic And Strategic Motivations", *The Polar Journal*, 4(1): 105-126, doi: 10.1080/2154896X.2014.913931
- USGS (United States Geological Survey) (2008). Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. Retrieved from <http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>. (erişim tarihi: 21.05.2019)
- UTİKAD (2019), *Arktikte Yeni Ticaret Hatları Açılıyor* <https://utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/11301/arktikte-yeni-ticaret-hatları-acılıyor> (erişim tarihi: 11.04.2019).
- World Bank, (2019). "The World Bank In China", <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview#3> (erişim tarihi: 26.06.2019).
- WTEEx, (2019). "Crude Oil Imports by Country", <http://www.worldstopexports.com/crude-oil-imports-by-country/> (erişim tarihi: 26.06.2019).
- Xinhua. (2013). China, Russia Pledge Closer Energy Cooperation. http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-02/19/c_132179010.htm (erişim tarihi: 03.04.2019).
- Yılmaz, A. ve Çiftçi, A. (2013). "Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(Güz), 1-16.

EK 1. Arktika Bölgesi ve Arktika Devletleri

Kaynak: The Arctic Institute, 2019, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/>

Eleştirel Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Arktik Politikalarının Analizi

Analysis of China's Arctic Policies in the Context of Critical International Law

Burcu GÜÇLÜ AKPINAR¹

Geliş tarihi: 16.06.2019, Kabul tarihi: 25.07.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Bu çalışma eleştirel uluslararası hukuk bağlamında Çin'in Arktik bölgeye yönelik politikalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çin öncelikle Arktik bölge ülkelerinin egemen haklarına saygı duyduğunu iddia etmekte ve bu nedenle de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) altında kendisine saygı duyulmasını talep etmektedir. Çin geleneksel uluslararası hukuk kurallarının bölge için yetersiz kaldığını ve bu durumun Arktik'te yönetimsellik açısından ciddi eksiklikler doğurduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda Arktik'te var olma prensibini küresel politikalarla ilişkilendiren Çin'in aynı zamanda, bölge ülkeleriyle yaptığı ikili anlaşmalar vasıtasıyla mevcut hukuki yapıyı dolaylı olarak etkilediği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, Arktik bölgeyle ilgili olarak Çin'in savunmuş olduğu bu yeni hukuki bağlamın yakın gelecekte mevcut uluslararası hukuk mekanizmalarında reform yapılmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Eleştirel Uluslararası Hukuk, Arktik, Çin, BMDHS, Arktik Konseyi*

JEL Kodları: *K33, F53, F50, F55*

Abstract

This study aims to analyze China's policies towards the Arctic region in the context of critical international law. China primarily claims to respect the sovereign rights of the countries of Arctic region and therefore it demands to be respected own rights under the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). China considers that the traditional rules of international law are inadequate for the region and this situation also causes serious deficiencies in terms of governmentality in the Arctic. In this context, it is understood that China, which associates the principle of it's existence in the Arctic with global policies, also indirectly affects the existing legal structure by making bilateral agreements with the countries of the region. As a result, it is thought that this new legal context that China has advocated for the Arctic region will lead to reform of existing international legal mechanisms in the near future.

Key Words: *Critical International Law, Arctic, China, UNCLOS, Arctic Council*

JEL Codes: *K33, F53, F50, F55*

¹ Uluslararası İlişkiler, Dr.,
i.gucluburcu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5386-7714>

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ardından sistemsiz olarak bir değişim dalgasının ortaya çıkması uluslararası ilişkilerde geleneksel yaklaşımların ciddi eleştirilere tabi tutulmasını da beraberinde getirmiştir. Çünkü uluslararası sistemde tüm dünyayı yakından ilgilendiren yeni sorun alanları ortaya çıkmıştır. Küresel çapta olmayan fakat küresel etki yaratan yerel savaşlar, kitlesel göçler, ekonomik krizler, bilimsel ve teknolojik atılımların insanlık üzerinde yarattığı sosyolojik ve psikolojik sorunlar, küresel ısınma, yönetim, sağlık, çevre, gıda gibi diğer sorun alanları da dünya siyaseti içerisinde önem kazanmaya başlamıştır. Bu yeni sorun alanlarına geleneksel bakış açısıyla çözüm aranması ise sorunları daha karmaşık bir hale getirmiştir. Böylece, uluslararası ilişkilerin geleneksel teori ve yöntemlerinin bahsi geçen yeni sorun alanlarının üstesinden gelmede yeterli olmadıkları anlaşılmıştır. Çağdaş dünyada meydana gelen bu gelişmeler hem uluslararası ilişkiler hem de uluslararası hukuk alanında yeni teoriler çerçevesinde farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gardiner, 2003: 46).

Yeni sorun alanları Arktik bölgesi üzerinde de etkiler yaratmış ve bölge uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk gündeminde daha fazla yer almaya başlamıştır. Sahip olduğu eşsiz doğası ve zengin enerji kaynakları bölgeye kıyası olsun ya da olmasın bütün devletlerin dikkatini çekmiştir. Özellikle küresel ısınma, bölgede hareket etme kabiliyetinde artış sağlamış, bölgedeki aktör ve faaliyet çeşitliliği de burada yeni düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır.

Arktik bölge küresel anlamda insanlığın sahip olduğu ortak varlıklar (global commons) kategorisi içerisinde belirtilmiştir (Schrijver, 2016: 1253). Dünyanın kara, deniz, hava ya da uzay alanlarının ulusal/uluslararası yasal yetki alanlarına göre ayrılması özellikle iklim ve ona bağlı yaşanan değişimler söz konusu olduğunda anlamını yitirmiş ve bu alanların yasal sınırlarını küresel ölçüğe taşımıştır (Schrijver, 2016: 1262-1263). Ayrıca dünyanın ekolojik döngüsünde sahip olduğu değerli konumuyla Arktik, kıyı ülkelerinin egemenlik alanlarına terk edilecek kadar sıradan bir bölge olmadığını göstermiştir. Bu nedenle Arktik'te uluslararası sorumluluk isteyen bir yönetim anlayışının tesis edilmesine olan ihtiyaç artmıştır. Küresel ölçekte Arktik'in yönetişimini sağlayacak uluslararası yasal statüsü olan bir örgüt bulunmamaktadır. Kıyı ülkeleri tarafından oluşturulan Arktik Konseyi ise fonksiyonel anlamda ve küresel ölçekte arzu edilen yönetişimi sağlamaktan uzaktır. Arktik Konseyi hukuki bir bağlayıcılığı olmayan, resmi karar alabilecek bir otoritesi bulunmayan bir yapı olarak kalmıştır (Young, 2012: 173-174). Ayrıca bu yapı bölgenin karşı karşıya kaldığı sorunlarla baş edebilme konusunda yetersiz bulunmuştur. Gözlemci üye ülkelerin karar alma mekanizmalarında etkin rol alamaması ve sadece daimi üyelerin egemenliklerini korumak ve güçlendirmek için bu yapının kullanılıyor oluşu

diğer ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu yapının küreselleşen meseleler karşısında fazla dayanamayacağına vurgu yapılarak Arktik Konsey'in ihtiyaç duyulan reformları yerine getirmesi tavsiye edilmiştir (Rainwater, 2015: 148-151). Arktik Konsey'in daimi üyelerinin dünya siyasetinde önemli görülen aktörleri kapsıyor oluşu onu siyasi bağlamda işlev gören bölgesel bir yapı olmaktan kurtaramamıştır.

Arktik Konsey'in uluslararası bir anlaşmayla kurulmuş, yasal statüsü bulunan bir örgüt olmadığı ifade edilmektedir. (Takei, 2015: 353-355) Bu duruma rağmen Arktik Konsey'in bölgeyle ilgili olarak nihai karar alma yetkisinin sadece kendi asli üyelerine ait olduğunu belirtmesi hususu ise (Rainwater, 2015: 143) Arktik'e kıyası olmayan ülkeler tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Çünkü Arktik Konsey kendisi hukuki bir bağlayıcılık temelinde kurulmayıp sadece BMDHS'ni kendisine referans alan bir yapıdır. Bu yapı sadece bölge ülkelerinin ortak çıkarlarını korumaya hizmet eden bir oluşumdur.

Diğer taraftan Bennett'e (2015: 653) göre ise Arktik ülkeleri, Arktik bölgede toprağı bulunmayan diğer ülkelerin bu bölge üzerinde küresel söylemlerde bulunmalarına iyimser yaklaşmamakta ve bunu egemenliklerine karşı bir güvenlik sorunu olarak görmektedirler. Bu yüzden Konsey'in daimi üyeleri bölgedeki egemenlik alanlarını güçlendirmek için yaptıkları işbirliğinde yine bu konsey çerçevesinde hareket etmektedirler.

Arktik bölge üzerinde sürüp giden uyuşmazlıkların yasal bir zeminde çözüme ulaştırılma çabalarında ise uluslararası hukuk mevzuatına başvurulduğu gözlenmiştir. Nitekim Arktik'te mevcut sorunlara genel olarak BMDHS ile ikili anlaşmalar çerçevesinde çözüm bulma arayışı olmuştur. Fakat geleneksel uluslararası hukukun da bu sorunlara tam anlamıyla çözüm sunamadığı anlaşılmıştır. Schrijver (2016: 1256) çalışmasında okyanuslar anayasası olarak tanımlanan BMDHS'nin açık denizlerdeki faaliyetleri tam olarak yönetemediğini ve bu nedenle de ek anlaşmaların yapılması suretiyle hukukta yer alan bu boşlukların doldurulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu kapsamda Arktik bölgede arama kurtarma, olası petrol kirliliğine hazırlık ve müdahale, bilimsel işbirliğinin geliştirilmesi vb. alanlarda ek anlaşmaların da yapıldığı gözlenmiştir (<https://arctic-council.org>, 2019).

Mevcut hukuk kurallarının yeterli gelemediği durumlarda yenilerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Yeni sorun alanlarıyla beraber değişen bu dünyada, Arktik'te düzen sağlayıcı unsurların da değiştiği gözlenmektedir. Uluslararası hukuk bu bağlamda Arktik'te değişen ve gelişen bir yaşam döngüsü içine girmiştir. Çünkü Arktik sadece bu bölgede toprağı bulunan ülkelerin meselesi olmaktan çıkmıştır. Arktik'te problemlerin küresellik arz ettiği açıktır. Hatta kimi ülkeler buradaki sorunların kendi ülkelerindeki yaşam ve gönenç sorunlarıyla bütünleşik olduğunu iddia etmektedirler (Nanda, 2019). Bu bağlamda bölgede kıyası bulunmayan

ülkelerin Arktik'te özellikle bilimsel, siyasal ve ekonomik faaliyetlerde yer alma çabaları dikkat çekmektedir. Çin de bu ülkelerden biridir. Bu makalede Çin'in Arktik bölgedeki uluslararası hukuk ve yönetim anlayışına yönelik politikası, eleştirel uluslararası hukuk çerçevesinden analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

Schmitt (2012: 146) “devletlerarası ilişkileri düzenleyen uluslararası hukukun, siyasal birliğin ve yeryüzündeki mekânsal düzenin zamana bağlı, tarihsel tezahür biçimleriyle sınırlı olduğunu” dile getirmiştir. Bu bağlamda uluslararası ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının da değişim geçirmesinin tarihsel nedenlerden kaynaklandığını belirtmek yanlış olmaz.

Kennedy (1996: 390-401) ise 19.yy klasik uluslararası hukuk sisteminin 17. yy'a dayanan felsefi prensiplerden ve diplomasi tarihinden etkilenerek kurulduğunu belirtmiştir. 20.yy'da ise karasuların artık 3 deniz mili olarak kabul edilmediğine dair örneği vererek hukuk sisteminde belirli alanlarda zamansal etkiyle revizyon yaşandığına dikkat çekmiştir.

Günümüzdeyse bu çalışmanın giriş kısmında belirtilen sorunlarla ortaya çıkan ilişki ağları uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk gündemini meşgul ederek bu alanların yeniden yorumlanmalarına sebep olmuştur. Geleneksel uluslararası hukuk anlayışına bir eleştiri olarak ortaya çıkan fakat bu geleneksel yapıyı tamamen ortadan kaldırmayan eleştirel hukuk anlayışında kararların hukuk dışı birçok alandan özellikle de siyasetten ayrı tutulamayacağı vurgulanmıştır (Pazarcı, 2010: 8). Bilhassa ulus-devlete ait iç hukuk kurallarının öngördüğü birtakım kısıtlamalar, hiyerarşik düzlemde uluslararası hukukun geride kalmasına ya da iç hukukla eşit düzlemde yer almasına sebep olmuştur (Pazarcı, 2010: 21-23).

Eleştirel hukuk çerçevesinden düşünüldüğünde, iç hukukun uluslararası hukuktan üstün ya da ona eşit olarak kabul edildiği bir ülkede uluslararası hukuku ilgilendiren bir durum karşısında egemen gücün alacağı karar, “ulusal çıkarların” mı yoksa “adaletin” mi etkisi altında kalacaktır? İç hukuk uluslararası hukuktan üstün görülüyor ise egemen olan siyasal bağlamından ne derece uzak kalacaktır? Hukuk ve adalet ilişkisinde hiyerarşik sıralamayı belirleyici unsur ne olacaktır? Bu sorular mevcut uluslararası hukuk düzenine karşı bir eleştiri oluşturmanın dışında yeni anlayış ve bakış açılarıyla birlikte değişimi de gündeme getirmektedir.

Örneğin Antik Yunan döneminin ünlü tragedya yazarlarından biri olan Sophokles, Antigone adlı eserinde (2018: 1-53) egemenliğin ve adaletin nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu eserde başkarakter olan Antigone, hak ve adaletin vücut bulmuş hali Dike'nin (Antik Yunan'da adalet tanrısı) insanlara sunduğu yasayla Thebai Şehrinin Kralı Kreon'un egemen

yasası arasında ikilemede kalmıştır. Kreon'un, Dike'nin yarasını askıya alarak kendi yarasını kurmasına Antigon karşı çıkmıştır.

Agamben (1998: 15) de egemenliğin paradoksundan bahsederken egemen olanın, kendisini hukuksal alanın dışında konumlandırarak mevcut hukuki durumu askıya alma rolüne ve bu rolün hukukun sınırlarını belirlemedeki etkisine dikkat çekmektedir. Mevcut hukukun da istisna/hukuk dışı alan belirlemesi nedeniyle sorun alanı oluşturduğunu söylemek mümkün hale gelmektedir. Bu durumda egemen gücün temel olan yasayı kendi çıkar alanını korumak uğruna yok sayarak/erteleyerek (istisna yaratarak) hukuk içinde hukuksuz bir durum meydana getirdiği, egemene karşı gelen Antigon'un ise temel yasayı (adaleti) kendi yasası haline getirerek yeni bir hukuk ilişkisi yarattığı ortaya çıkmaktadır. Antigon'un bu bağlamda kendi egemenliğini kurduğu da söylenebilir.

Adaletsiz olarak tanımlanan iktidarların koymuş olduğu yasalar en nihayetinde dışarıdakileri kapsamadığı için mutlak olmayacak ve bu durum dışarıdakilerin direnişiyile birlikte yeni iktidar ve hukuk modeli ihtiyacını ortaya çıkaracaktır (Foucault, 2011: 294-295). Böylece belirli bir kesimin kendi bilgi/iktidar söylemi üzerinden tanımladığı tek taraflı hukuk anlayışına karşı diğer aktörlerin adalet taleplerini de kapsayacak yeni bir uluslararası düzen ihtiyacı oluşmaktadır.

Bu durum uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk çerçevesinden düşünüldüğünde, mevcut sistem üzerinde etkili olabilecek bir takım yeni hakların hukukundan bahsetmeyi de olanaklı kılmaktadır. Mevcut egemen yapının tarihsel bağlam çerçevesinde sunmuş olduğu geleneksel hukuk kuralları ile hukuk dışında kalanların (ötekileştirilenlerin) adalet taleplerinin karşılanması sorunu yeni paradigmalara gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır.

2. Geleneksel Uluslararası Hukukun Eleştirisi

Geleneksel uluslararası hukuk tarih boyunca birçok açıdan eleştiriyle karşılaşmıştır. Uluslararası hukukta eleştirel çalışmalar ilk etapta yeni bir hukuk rejimi ya da yasalar oluşturmanın peşinde olmamış ancak var olan hukuk sistemini sorunsal hale getirerek üzerinde çalışmayı esas almıştır (Koskeniemi, 2016: 729-734). Örneğin, neden yasal kurumların ya da düzenlemelerin “sistemli olarak belirli güçlerin çıkarlarını koruduğu” sorgulanmış, bu düzenin ardında yatan mantığın, diğer bir deyişle yapının ortaya çıkarılması üzerinde durulmuştur (Koskeniemi, 2016: 734). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, üçüncü dünya ülkelerinin Batılı devletlerin lehine olan bir takım kuralları tenkit ederek uluslararası hukuk kurallarında reform yapılmasını dile getirdikleri bilinmektedir (Meray, 1977: 39). Batı'nın ortaya çıkartmış olduğu mevcut uluslararası düzenin bir parçası olan ortak değerlerin batılı olmayan devletler tarafından bir dayatma olarak algılanması, bu yapının hukuksallığını sorunlu hale getirmiştir (Koskeniemi, 2005: 474-

484). Dünya siyasetinde hâkim olan yapının, sahip olduğu siyasi vaziyeti uluslararasılaştırarak bu durumu tüm uluslararası alana yayması/dayatması hukukun objektifliğine hâle getirmektedir.

Örneğin; “9/11 olaylarının ardından terörizmle ve nükleer silahların yayılımıyla ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi nezdinde alınan 1373 ve 1540 nolu kararlarla ABD, en üst seviyedeki güvenlik endişeleriyle ilgili önceliklerini tüm üye ülkelerin uymak zorunda kaldığı genel yasal yükümlülüklerle dönüştürmüştür”(Kınacıoğlu, 2012: 77).

Uluslararası sistemde hâkim söylemin veyahut gücün savunmayı tercih ettiği hukuk ilkelerinin evrensel prensipler olarak kabul edilmesini istediği, herhangi bir çatışma durumunda ise hukuk kurallarını sadece kendi siyasal gücünü destekleyecek şekilde getirdiği anlaşılmaktadır (Koskenniemi, 2004: 199-200). Günümüz uluslararası sisteminde başat güç olan ABD'nin BM Güvenlik Konseyinde yapılan yasaların uygulanması konusunda ayrıcalıklı bir konumda bulunuyor olması(Krisch, 2005: 398-399) hukukun eşit şekilde uygulanması prensibine aykırı düşmektedir. Yukarıda verilen bu örnekle sadece sistemde baskın olan söylemin hukuki düzlemde de nasıl etkin olduğu vurgulanmış ve hukukun bir bakıma baskın gücün çıkarına hizmet eden siyasal bir araç haline dönüştüğüne dikkat çekilmiştir.

2.1. Eleştirel Uluslararası Hukukta Hukuk-Siyaset İlişkisi

Geleneksel uluslararası hukukun sahip olduğu bir takım özelliklere karşı yapılan eleştiriler; Akman'ın (2012: 1284) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere: “iktidar savaşı, ekonomik rekabet ve üstünlük mücadelesi, belirli bir grubun veya bireyin başka grup ve bireyler üzerinde egemenlik kurma istençleri gibi” hususlarda yoğunlaşmış ve hukukun siyasetle olan bağıını ortaya çıkartmaya odaklanmıştır.

Örneğin, Koskenniemi (2004: 440-445) siyasal olan ile hukuki olan arasında asimetrik bir ilişkinin varlığından bahsederek siyasetin her daim önde olduğunu ve uluslararası ilişkilerin de uluslararası hukukla değil uluslararası siyasetle anlamlandırılabilceğine değinerek hukukun zayıflığına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda uluslararası hukuk kuralları sistemde baskın olan siyasi egemen(ler)in çıkarlarını öncelikle ve onlara hizmet ederek hukukun sorunsal hale gelmesine neden olmaktadır. Diğer bir örnekte ise BMDHS'nin deniz yatağı ile ilgili olan kısmının tarihsel olarak gelişiminde hukuki olmayan ekonomik, siyasal gibi alanlara dayalı söylemlerin etkin rol oynayarak sözleşmeyi şekillendirdiği gözlenmektedir (Koskenniemi ve Letho, 1996: 552-555). Her iki örnekte olduğu gibi hukuk kurallarının şekillenmesinde siyaset ve ekonomi gibi hukuk dışı faktörlerin önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda hukukun siyaset, ekonomi vb. hukuk dışı alanlardan bağımsız düşünülmemeyeceği değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki örnekleri destekleyecek şekilde Brezilya'da neo-liberal ekonomiden yeni kalkınmacılık (new-developmentalism) modeline geçiş yapılırken hukuki anlamda da bir değişim yaşandığına dikkat çekilmiş, devletin ulusal ekonomik-siyasal tercihinin hukuki değişimleri tetiklediği ifade edilerek (Trubek, 2013: 3-15) siyasal değişimle hukuki değişim arasında bir ilişki bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.

Peki, siyasal olanla hukuksal olanın birbiri içine geçmediği bir uluslararası hukuk düzlemi nasıl tahayyül edilecektir? Uluslararası hukuk kuralları zorunlu olarak belirli bir siyasal tercih çerçevesinde oluşturuluyorsa hukukun objektifliğinden ne derece bahsedilecektir? Adaletin tesis edilebilmesi noktasında mutlak devlet egemenliği mi yoksa uluslararası hukuk mu referans alınacaktır?

2.2. Devlet Egemenliğine Karşı Uluslararası Hukuk

Vestfalyan egemenlik anlayışına göre (buna Batı menşeli de denilebilir) ulus-devletler eşit egemenlerdir ve onların üstünde hiçbir güç bulunmamaktadır. Bu egemenler kanun yapıcı ve kural koyucu olarak etkin bir rol üstlenmiştir (Anghie, 2014: 126).

20. yüzyılın uluslararası hukuk düzeninde egemen devletlerin koşulsuz hâkimiyet üstünlüğüne sahip olmalarının bir takım dezavantajları olmuştur. Uluslararası sistemde yer alan tüm egemenleri bağlayıcı uluslararası hukuk düzeninin oluşturulması ve bununla ilgili teorik tartışmaların geliştirilmesi konusunda zorluklar yaşanmıştır (Kennedy, 1996: 400-401). Anghie (2014) ve Kennedy'nin (1996) yorumlarından Vestfalya'dan günümüze kadar olan tarihsel süreç boyunca "devlet egemenliğinin" "uluslararası hukuka" üstün bir konumda yer aldığı fikri ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası düzenlemelerin devletin ilişkilerini etkilediği durumlarda egemenlik hususunun ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Örneğin, BMDHS devletlerin denizlerdeki egemenlik alanlarını kanunla belirlerken diğer devletlerin de haklarını koruma prensibi çerçevesinde kıyı ülkesine hareket kısıtlaması getirmektedir (Abbott ve Snidal, 2001: 53-54). Bu düzenlemeye uyup uymamak ise devletlerin tekeline bırakılmıştır. Egemen güç (devlet) aynı zamanda yasayı kabul et(me)me gücünü elinde bulundurarak, yasanın kesinlik prensibini ortadan kaldırmaktadır. Yasanın kesinliği egemen gücün iradesine bağlanmıştır. Koskenniemi (2005: 17) daha da ilerisine giderek "hukuk yaratımının sübjektif siyasal bir tercih meselesi" olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca devlet uluslararası hukukun bağlayıcı gücünü elinde bulundurarak, uluslararası hukukun üstünlüğü prensibini daha ilk başlarda problemlili hale getirmiştir (Lauterpacht, 2011: 3-5).

Egemen ve hukuk arasındaki hiyerarşik mücadelenin iki karşıt doktrin çerçevesinde analiz edildiği de olmuştur. Hukuksal kaynaklara dayalı doktrine göre yargının kesin üstünlüğü bulunup, egemenliğin hukuktan

bağımsız bir anlamı olmadığına dikkat çekilmiştir. Egemenlik doktrinine göre ise hukukun kaynaklarının egemenin dikkate aldığı kadarıyla –ve egemenin onaylamasına bağlı olarak- önem kazandığı vurgulanmıştır (Koskenniemi, 1997: 569-570). Her iki doktrinin de kendi söylemlerini bir diğeri üzerinde üstün kılma çabası uluslararası hukukun yorumlanmasında zorluklar oluşturmuştur.

Krasner (1999: 70) ise Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası hukuk düzeninde devletin egemenliğinin tanınmasının bir kurala bağlı olmadığını dile getirerek Çin ve SSCB örneğinde olduğu gibi tanınmama durumunda varlıklarının inkâr edilemeyeceğine dikkat çekmiştir. Buradan hareketle uluslararası sistemde baskın olan anlayışın hukukuna tabi olmadan da siyasi varlığın sürdürülebileceği değerlendirilmektedir. Bir egemenin var olması için hukukun onu tanıma zorunluluğu bulunmamaktadır. Burada devlet egemenliğinin uluslararası hukuka bağlı olmaksızın siyasi varlığını koruduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde ise yeni egemenlik kavramından bahsetmek başka ülkelerin egemenlik hakkının da tanınması anlamına gelmektedir (Humrich, 2013: 90). Diğer bir ifadeyle egemenlik kavramı karşılıklı olarak birbirinin hakkını tanımayı gerektirmektedir. Buna dayanarak Arktik bölgede kıyısı bulunmayan ülkelerin bu bölgeyle ilgili hak taleplerinin dikkate alınması gerektiğini ve egemenliğin mütakabiliyet esasına göre anlam kazandığını söylemek mümkündür. Fakat bu duruma yönelik olarak farklı bakış açılarının yer aldığı gözlenmektedir:

Örneğin Rusya Dış İşleri Bakanı Lavrov, 7 Mayıs 2019’da on birincisi yapılan Arktik Konseyi Bakanlar toplantısında Rusya’nın Arktik’te daha kapsamlı bir işbirliğine açık olduğunu dile getirirken, uluslararası hukukun bölge ülkelerinin ulusal çıkarlarının yanı sıra bölgede bulunmayan diğer konsey üyelerinin çıkarlarının sağlamasına da olanak sunduğunu ifade etmiştir (<https://ruptly.tv>, 2019). Lavrov’un bu konuşması Arktik’te kıyısı bulunmayan ülkelerin deniz sözleşmesinin kendilerine sunmuş olduğu egemenlik haklarından yararlanabileceklerine dair bir onay olarak yorumlanmıştır. Diğer yandan aynı toplantıda ABD Dış İşleri Bakanı Pompeo, Çin’in “Arktik bölgeyi bir rekabet alanına dönüştürerek üzerinde yasal hak talep edilebilecek bir sahaya çevirebileceğine” dikkat çekmiştir (Sengupta, 2019). Yukarıdaki her iki örnekte Rusya ve ABD’nin Arktik konusunda kendi egemenlik alanlarında farklı görüşlere sahip oldukları ve bu bağlamda uluslararası hukuku da farklı yönlerden yorumladıkları anlaşılmaktadır. Ülkeler aynı hususlarda dahi farklı yorumlamalarda bulunarak egemenliğin uluslararası hukukun önünde oynadığı rolü gözler önüne sermektedir.

3. BMDHS'ne Yönelik Eleştiriler

Eleştirel uluslararası hukuk savunucuları yasaların oluşturulması, uygulanması, geçiciliği, objektif olmaması vb. gibi genel konuların dışında BMDHS gibi hukuki metinlerle ilgili de eleştiriler yapmaktadır. Bu metinlerin modernist bağlamda oluşturulduğuna vurgu yapılarak mevcut uluslararası sorunlar karşısında yetersiz kaldığı iddia edilmektedir.

Koskenniemi (2005: 490) BMDHS'nin devletlerin okyanuslar üzerindeki talepleri konusunda coğrafi alanların belirlenmesi ve sınırlandırılması ile ilgili hükümlerini belirlerken bunu kavramsal karşıtlıklar (ikili karşıtlıklar çerçevesinde inşa etme durumu) çerçevesinde yaptığına dikkat çekerek aslında bu mekânsal-kavramsal ayrımların daha derin ayrılıkları ortaya çıkardığını düşünmektedir. Ayrıca sözleşmenin deniz yetki alanlarının sınırlarını belirlerken kullandığı ikili karşıtlık yönteminin egemen olanın hakkını korumaya hizmet ettiği değerlendirilmektedir.

Örneğin, BMDHS deniz alanları ile ilgili hükümlerde bulunurken aslında sahildevlet ile bitişik devlet ya da kendi egemenlik alanında seyrüsefer yapan geminin bağlı bulunduğu devlet arasında kanunla ayrılıklar yaratarak birini diğerinin ötekisi haline getirmektedir. BMDHS'nin coğrafi alan üzerinde sınırlandırmaları mesafeleri dikkate alarak yapması ve bu sınırlar içerisinde “neyin yapılıp yapılamayacağına değil de kimin yetkin olup olamayacağına odaklanması” hukuk içerisinde bir boşluk yaratmaktadır (Koskenniemi, 2005: 490-491). Deniz alanını kullanmak durumunda kalan ya da kullanma amacı güden devletler nezdinde hukuktaki bu boşluk ihtilaf yaratmaktadır. Bu boşlukların sadece devletler üzerinde değil tüm küresel toplum üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Örneğin BP şirketinin Meksika Körfezi'nde neden olduğu deniz kirliliğini ele alan Hickey (2014) derin sularda sondaj yapılması ve ekosisteminin korunmasıyla alakalı olarak deniz hukukunun bir dizi eksikliği bulunduğunu, BM'nin balık stoklarıyla ilgili anlaşmasını örnek vererek konuyla ilgili benzeri bir anlaşmanın gerekli olduğunu ifade etmiştir. Denizlerdeki kirlilik doğrudan ve dolaylı olarak insan yaşamı üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda denizlere sadece hukuki kıstaslar koyarak yapılacak bir düzenlemenin bu alanları güvenli kılmayacağı değerlendirilmektedir.

Okyanuslara ekonomik ya da ekolojik amaçlarla değil, hukuki yeterlik bağlamında yaklaşan BMDHS kurallarının, devletlerin deniz alanlarının korunmasına ilişkin sorumluluklarına detaylıca değinmediği ifade edilmiştir (Koskenniemi, 2005: 488). Schrijver (2016: 1261) ise Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu ile Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'ni uluslararası hukuk kurallarını açıkça ortaya koyan ve düzenleyen mevcut en iyi iki örnek olarak göstermiş fakat bunların da yasal uygulama problemleri olduğundan bahsetmiştir.

Diğer taraftan okyanuslardaki kaynakların sınırlılığı nedeniyle doğacak herhangi bir çatışma halinde sözleşmenin çatışmaları önleyici ve onları hukuki bir zemine bağlayıcı kurallar koymada eksikleri bulunduğu ve sözleşmenin bu bakımdan yetersiz kaldığı vurgulanmıştır (Koskenniemi, 2005: 493). Özellikle Arktik'te kıta sahanlığına bağlı olarak egemenlik alanını genişletme çabalarının ortaya çıkardığı risklerin bu bağlamda düşünülmesi gerekmektedir.

Sözleşmenin karasuları, bitişik bölge, münhasır ekonomik alan ve kıta sahanlıklarıyla alakalı eleştirilerinin yanı sıra, açık denizlerle ve deniz yatağı ile ilgili olan kısımlarına yönelik de belirli bir takım eksiklikleri barındırdığı düşünülmektedir. Örneğin açık denizlerin daha önceki dönemlerde, aynı kara parçaları gibi birer egemenlik alanı olarak idrak edildiği ve okyanuslar üzerindeki hâkimiyet taleplerinin tarih boyunca sürdüğü bilinmektedir (Pahuja, 2012: 411). Modern uluslararası hukukla birlikte bu anlayışın terkedilerek yerini açık denizlerin özgürlüğü prensibine bıraktığı görülmektedir. Nitekim Meray (1977: 118) uluslararası hukuka dayanarak açık denizi özgürlük alanı olarak ifade ederek buradaki faaliyetlerden kaynaklanan hukuki bir durum söz konusu olduğunda ise yargı yetkisinin sadece bayrak devletine ait olduğunu belirtmiştir. Uluslararası hukuk kurallarına göre açık denizlerde uyrukları üzerinde yargılama yetkisi devletlere verilmiştir. Sur (2010: 353) ise açık denizlerdeki özgürlüğün sınırsız olmadığını, belirli şartlara bağlandığını ifade etmiş, özellikle serbestlik içeren konuları “denizde seyahat edebilme, hava sahasını kullanma, balıkçılık faaliyetinde bulunma ve deniz altına kablo ve boru döşeme” olarak dört gruba ayırmış “yapay adaların inşası” ile “bilimsel araştırma” haklarını da bunlara eklemiştir.

Diğer taraftan açık denizlerde müdahale etme yetkisinin meşru müdafaa kapsamına giren bir olayda nasıl gerçekleşeceği BMDHS'nin üzerinde açıklama yapmadığı bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Sur, 2010: 355). Aynı şekilde BMDHS'nin açık denizlerde takip hakkıyla ilgili olan kısmında hangi mesafelerin esas alınması gerektiği belirtilmesine rağmen bu izlemenin hangi kurallar çerçevesinde yapılacağı açıkça ifade edilememektedir (Sur, 2010: 356).

Tüm bunlara ek olarak BMDHS'nin uluslararası deniz yatağını ilgilendiren 11. Bölümünün 2. Kısmı deniz yatağı ve onun kaynaklarının tüm insanlığa ait olduğunu ifade ederek buranın yönetilmesiyle ilgili bilgiler vermektedir (<https://www.un.org>, 2019). Fakat Koskenniemi'nin (2005: 39) de belirttiği gibi deniz yatağıyla ilgili olarak “insanlığın ortak mirası” deyiminin egemenlik (sovereignty) bağlamında mı yoksa dokunulmazlık (immunity) bağlamında mı yorumlanması gerektiği ile ilgili bir belirsizlik bulunmaktadır. Söz konusu bölgeye yönelik yorumlamalardaki farklılığın ilgili hukuk metni üzerinde de değişimler yaratacağı tahmin edilmektedir.

BMDHS'nin bunun gibi birçok hususta eksik kalan yönlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede metinsel olarak hükümler sunan uluslararası hukuk prensiplerinin gerçek olaylarla ilgili problemleri tam kapasite yönetecek yeterliklere sahip olamadığı anlaşılmaktadır. Anlaşmada tespit edilen eksikliklerin giderilmesine ve ek anlaşmalar yapılmasına ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

4. Çin'in Arktik Stratejisinin Uluslararası Hukuk Bağlamında Analizi

4.1. Çin'in Arktik'te Var Olma Dayanağı

Rainwater'a (2013: 69) göre iklim değişikliğinin Arktik bölgede yarattığı etki Çin'in enerji için hammadde temin arayışı ile alternatif ticari rotalar belirleme ihtiyacını gün yüzüne çıkartmıştır. Bu söyleme göre, Çin'in Arktik'te var olma amacının -enerji temini ve ticari kaygılar çerçevesinden- salt eknomiye indirgenmesi olasıdır. Fakat Çin'in Arktik'te sadece ekonomi odaklı politikalar yaptığını düşünmek gereksiz bir sınırlandırma sunacağı gibi yanıltıcı da olabilir. Çin, Rusya gibi 21. yüzyılın uluslararası sistemini çok kutuplu olarak görmektedir. Çin bir bakıma bu politikayı güderek uluslararası sistemdeki dengeleyici rolüyle buna bağlı olarak artan etkin pozisyonuna gönderme yapmaktadır (Mastanduno, 2001: 28-29).

Uluslararası sistemi çok kutuplu bir yapı olarak görmenin ne hegemonya karşıtlığı ne de anarşi taraftarlığı anlamına gelmediği belirtilmiştir (Müllerson, 2003: 232). Çok kutupluluk bu bakımdan dünya siyasetinde etkin güçlerin bir arada varlık sergileyebilecekleri bir düzene gönderme yapmaktadır. Çin de bu çok kutuplu sistemi benimseyerek tüm dünyayı ilgilendiren politikalarda alternatif bir düzen tahayyül etmektedir (Savin, 2018). Arktik bölge de Çin'in bu tahayyülü içerisinde konumlanmaktadır.

2008'de Arktik Okyanusu'na sınırı bulunan beş ülkenin bir araya gelerek yayımladıkları Ilulissat Deklerasyonu ile bir tür Arktik bölgeselciliği yaratmaya çalıştıkları anlaşılmıştır. Bu duruma Arktik bölgede toprağı bulunmayan ülkelerden özellikle Çin'in tepki verdiği ve bölgede farklı alternatif yapılanmalar üzerinde çabaladığı gözlenmiştir (<http://www.europarl.europa.eu>, 2019).

Çin'in askeri ve güvenlik gelişmelerinin ele alındığı 2019 yılı Amerikan Kongresi Raporuna göre, Arktik konseyine gözlemci üye olarak katıldığı 2013 yılı itibarıyla Çin bu bölgeyle olan ilişkisini arttırmıştır. Çin'in Arktik bölgeye yönelik ilgisinin sadece maddi unsurlardan kaynaklanmadığı, "başlıca sorumlu ülke" (responsible major country) sıfatıyla da bölge politikalarının içerisinde yer alacağı belirtilmiştir (<https://media.defense.gov/2019>). Çin'in kendisini bu şekilde kimliklendirmesinin Arktik bölgede etkin olan ABD, Rusya, AB gibi diğer aktörlere yönelik bir mesaj niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

Çin'in kendisini Arktikle ilişkili olarak kimliklendirdiği diğer bir söylemi ise “Yakın-Arktik Devleti” (near-Arctic state) olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu kimliğin, Arktik bölgede hukuki olarak varlık göstermeye olanak tanıyan uluslararası bir anlaşmanın olmaması dolayısıyla Çin'e yasal anlamda bir fayda getirmeyeceği düşünülmektedir. Yine de bu kimlik Çin'in Arktik bölgeyi uluslararası bir konuma getirme çabalarının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir (<https://worldview.stratfor.com>, 2019).

Diğer yandan, Çin rüyasının bir aşaması olarak görülen Bir Kuşak Bir Yol projesinin Arktik bölgeyi de içine alan Kutup İpek Yolu (Polar Silk Road) kısmı diğer Arktik ülkeleriyle işbirliği çerçevesinde geliştirilmiştir (Lim, 2018: 9-12). Fakat bu duruma yönelik bir takım karşıt değerlendirmelerin yapıldığı gözlenmiştir. Örneğin, Çin'in deniz ipek yolu olarak adlandırdığı bu güzergâhın, Rusya'nın Arktik kıyıları boyunca uzanan Kuzey Denizi Rotasıyla (Northern Sea Route) çakışması halinde bölgede yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkabileceği değerlendirilmiştir (Tucker, 2019). Bir diğer geçiş güzergâhıyla ilgili olarak Byer'ın ifadesinde yer aldığı şekliyle Çin, Kanada'nın Arktik bölgesinde yer alan Kuzey Batı geçidini Kanada'nın egemenlik alanı içerisinde kabul etmekte ve buradan yaptığı geçişlerde Kanada hükümetinin onayını almaktadır (Byer'den aktaran Sevuntus, 2018: 17). Çin, hem Rusya hem de Kanada'nın kendi iç suları olarak kabul ettiği bu iki geçit üzerinde her iki devletin egemenlik haklarını tanımaktadır. Çin Arktik bölge üzerinden geçen ticaret yollarının güvenliğine önem vererek bu konuda olumsuz politikalar sergilemekten kaçınmaktadır.

Zaten China Today dergisinde (2018: 6) de Çin'in bu bölgeyle ilgili meselelerde kendine dayanak noktası olarak “saygı, işbirliği ve sürdürülebilirlik” kriterlerini esas aldığı ifade edilmektedir. Çin bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerinde de aynı prensipler çerçevesinde hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Çin'in kolonyal dönemde edinmiş olduğu olumsuz tecrübeler onun devlet egemenliğine olan bağlılığını güçlendirmektedir. Çin'de Batı tarafından empoze edilen ve adil olmadığı düşünülen hukuki yapılanmalara karşı bir ön yargı bulunmaktadır (Kahler, 2001: 177). 21.yüzyıldaki Çin ise; gelişmiş yapısıyla, gönenç düzeyini giderek arttırmayı hedefleyen konumuyla dünya liderliğine aday seviyededir. Çin uluslararası arenada daha fazla yer elde edebilme yarışı içinde olduğunu her fırsatta göstermektedir. Xi Jinping'in Çin'i “uluslararası düzenin koruyucusu” olarak adlandırması (Sphor, 2018: 26) bir bakıma Çin'in mevcut uluslararası sistemde, ihlal edilen haklara karşı adalet savunucusu olarak kendisini konumlandığına işaret etmektedir.

Çin'in Arktik'te artan tüm bu faaliyetleri Arktik ülkelerinin dikkatini çekmekte ve bir kısmı bu faaliyetleri egemenliklerine karşı tehdit olarak değerlendirdikleri kaydedilmektedir. Bunların içinden özellikle Baltık

ülkelerindeki akademik camiada Sino-fobi söylemlerinin yükseldiği görülmektedir (Barannikova ve Bo, 2015: 17).

4.2. Çin'in Arktik Bölgeye Hukuki Yaklaşımı

Çin, Arktik bölgeye olan ilgisinin yeni olmadığını, 1925 yılında Spitsbergen Anlaşmasını onayladığını, 2004 yılında ise Nu Alesund bölgesinde Arctic Yellow River adında multidisipliner olarak faaliyet gösteren bir üs kurduğunu, 2013 yılında Arktik Konsey gözlemci statüsünü elde ettiğini, günümüze dek sayısız bilimsel deney ve araştırmaya imza attığını dile getirmiştir (<http://english.gov.cn>, 2019).

Arktik Bölge için oluşturulmuş, özel bir anlaşmanın olmaması Çin'in üzerinde durduğu bir husustur. Fakat mevcut durumda BMDHS, Spitsbergen Anlaşması ve diğer ikili anlaşmalara saygı duyduğunu belirtmektedir. Çin Arktikle ilgili yayınladığı strateji belgesinde hukuki kurullarla sınırları belirlenmiş olan açık denizler ve uluslararası deniz yatağı alanlarında Arktik ülkesi olmayan ülkelerin egemenlik haklarına, seyrüsefer özgürlüğüne ve uluslararası hukukun sunduğu diğer özgürlüklere dikkat çekmektedir (<http://english.gov.cn>, 2019). Çünkü Arktik bölge egemen devletlerin uluslararası hukukun kendilerine tanıdığı sınırlar ve şartlar çerçevesinde hak talep ettikleri alan ile hiçbir devletin egemenlik iddiasında bulunamayacağı alanın birleşiminden oluşmaktadır (Xinzhen, 2019: 48).

Fakat Çin klasik uluslararası hukuk anlayışında yer alan belirli boşluklar dolayısıyla hala üzerinde kesin hükümler bulunmayan alanlarla ilgili yine hukuk sınırları çerçevesinde hak talep etmektedir. Örneğin, Çin Arktik bölgeye ait açık deniz alanlarında yapılan balıkçılığın hukuki bağlayıcılık sağlayacak uluslararası bir anlaşmayla desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir (<http://english.gov.cn>, 2019).

Çin Arktik Bölge ile ilişkili olarak hem Arktik bölge ülkeleri hem de Arktik bölgede toprağı olmayan diğer ülkelerle ikili/çoklu işbirliği görüşmeleri ve anlaşmaları yapmaktadır. Örneğin, İzlanda ile yapılan işbirliği anlaşması Çin'in Arktik bölgede ekonomik yatırımlarının önünü açarak siyasi önemini arttırmıştır (Auerswald, 2019; Guschin, 2015). Diğer taraftan Asya merkezli meselelerde bir araya gelen Çin, Japonya ve G. Kore ilk kez 2016 yılında Arktik meselelerini görüşmek üzere üçlü görüşme tertip etmişlerdir (<http://www.xinhuanet.com>, 2018).

Wu, (2016: 121) Çin'in mevcut yönetim sistemine alternatif olarak oluşturduğu Asya Altyapı Yatırım Bankası örneğini vererek uluslararası düzende yeni yapılar oluşturabilme kapasitesine dikkat çekmektedir. Benzer durumun Arktik bölgedeki mevcut hukuki-siyasi yapılanmaya alternatif bir Çin modelinin oluşmasında da geçerli olacağı tahmin edilmektedir.

Zhao, (2018) BMDHS'nin Arktik bölgeye uygulanabildiğini belirtmiştir. Fakat Arktik bölgede bilimsel araştırma yapılması, kaynakların çıkarılması ve kullanılması, güvenliğin tesis edilmesi gibi konularda yasal bağlayıcılığı olan kuralların bulunmadığını belirterek BMDHS dâhil diğer Arktik yönetim mekanizmalarında bir yenilenmenin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Wodiske (2014: 314) BMDHS'nin açık denizler ile ilgili kısmında yasal boşlukların bulunduğunu belirtmiştir. Çin'in açık denizler için öne sürdüğü hak taleplerini de bu hukuki boşluğa bağlamıştır. Böylece açık denizler hususu üzerinden Çin gibi daha başka ülkelerin de bu yasal boşluktan yararlanıp Arktik'te hak talep edebilecekleri iddiasında bulunmuştur.

Rainwater ise (2013: 73-76) Çin'in Arktik bölgede uluslararası hukuku yanlış yorumlayarak hak iddialarında bulunduğunu ve Arktik politikasını bu yönde geliştirdiğini ileri sürerek bölgede revizyonist bir güç olma çabası içinde bulunduğunu iddia etmektedir.

Arktik bölge faaliyetlerini arttırmasıyla birlikte Çin'in bu bölgeyle ilgili başta seyrüsefer kuralları olmak üzere tüm hukuki meseleleri içeren yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Bunun da işbirliği çerçevesinde gerçekleşebileceği üzerinde durulmuştur (Barannikova&Bo, 2015: 16).

4.3. Çin'in Küresel Arktik Yönetimi Yaklaşımı

2008'de gerçekleştirilen Ilulissat Deklarasyonuyla Arktik'te kıyası bulunan ülkeler bu bölgeyle ilgili bir Arktik Anlaşması'nın oluşmaması yönünde karar alarak bu bölgede her açıdan ayrıcalıklı konumda bulduklarını teyit etmişlerdir (Molenaars, 2019). Arktik Beşlisi'nin özellikle genişletilmiş kıta sahanlığı ile egemenlik hususu üzerinde işbirliği yaptıkları bilinmektedir (Brosnan ve diğerleri. 2011: 180, 191). Arktik okyanusuna kıyası bulunan bu beş ülkenin bir nevi kolektif egemenlik ilanı olarak ortaya koydukları Ilulissat deklarasyonu, Arktik Konseyinin daimi üyesi olan İzlanda, Finlandiya ve İsveç tarafından da olumlu karşılanmamıştır (Young, 2009: 428-429). Arktik Konseyinin kendi içerisinde dahi ayrılık oluşturan bu durum bölge üzerinde egemenliğin eşitlik ve adalet prensibinin önüne geçtiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Ek olarak Rainwater (2015: 146), Kanada'nın AB'nin Arktik Konseyine gözlemci üye olarak başvurusunu veto etmesinin iki tarafın kendi iç meselelerinden doğan anlaşmazlıktan kaynaklandığına, bu durumun konseye taşınarak üyelik meselesinin siyasallaştırıldığına değinmiştir. Bölgede egemenlik haklarını sınırsız genişletme ve tüm dünya devletlerinin hak taleplerini kendi siyasal tercihlerine bağlama anlayışında olan Arktik Beşlisi'nin Arktik Konseyi'nin saygınlığı üzerinde de şüphe doğurduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca daimi üye ülkelerin ortak görüşü olmadan konseyin

yaptığı görevleri özetleyen bir deklarasyonun yayınlanamacağı ifade edilmiştir (Sengupta, 2019).

Bu durum bir nevi Arktik Beşlisi dışında kalan İzlanda, Finlandiya ve İşveç'in 2008'de Ilulissat'ta yapılan toplantıya karşı siyasal duruşlarını dikkate almak olarak yorumlansa da diğer taraftan Arktik'te gözlemci üye statüsünün etkisiz bırakılacağı anlamına da gelmektedir. Nitekim Arktik'e ilginin gün geçtikçe artmasıyla birlikte oluşan bu yeni durumun çok taraflı yeni düzenlemeleri de beraberinde getireceği ve artık bu bölgenin sadece Arktik devletlerinin ayrıcalıklı alanı olarak kabul edilemeyeceği anlaşılmaktadır (Xie, 2015: 63).

Çin'in bölgedeki bu dışlayıcı durum karşısında sessiz kalmadığı, daha çok ikili anlaşmalar çerçevesinde kendine hukuki bir alan yarattığı gözlenmektedir. Çin Arktik'te yer alan devletlerle olan hukuki ilişkisini arttırarak dolaylı biçimde Arktik politikalarında söz sahibi olmaktadır. Çin'in Arktik'e bu yöntem üzerinden yaklaşması kısa vadede siyasal ve ekonomik faydalar elde etmesine geçici çözümler sunsa da, uzun vadede Arktik bölgede var olma ihtiyacı için küresel çapta atılımlara ihtiyaç duyacağı değerlendirilmektedir.

Wu (2016:118) Çin'in son zamanlarda Arktik bölgesindeki yükselişini küresel yönetimdeki artan etkisine bağlamıştır. Zaman içerisinde Çin'in Arktik ile ilgili sorun alanlarına duyarlılığı artmış ve Arktik başlığını küresel ölçekte tartışmaya açmıştır.

Dodds (2016) ise çalışmasında eski kolonyal döneme ait olduğunu öne sürdüğü coğrafi adlandırmalardan Kanada, Amerika ve Rus Arktik'i yerine "Küresel Arktik" söyleminin yerleşmesini aldatıcı bularak bu bağlamda bölgede yaşayan yerli halkların yasal hak taleplerinin görmezden gelinebileceğine dikkat çekmiştir.

Çin değişen iklimle birlikte Arktik'teki durumun da değiştiğine dikkat çekerek bölgenin Arktik'te toprağı bulunmayan ülkeler için de hayati öneme haiz olduğunu ve tüm insanlığı ilgilendiren bir konunun bulunduğunu ifade etmeye devam ettiği gözlenmiştir. (<http://english.gov.cn>, 2019). Çin'in çevre ve iklim bağlamındaki Arktik yaklaşımı bilimsel kanıtlara dayanmakta, eriyen buzulların tüm dünyadaki sistemi derinden etkileyeceği bu bağlamda Arktik bölgeyi küresel kapsamda ele almanın yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Çin Arktik'e yönelik siyasal yaklaşımını ise "tüm devletlerin ve uluslararası toplumun menfaatlerinin gözetilmesi" olarak beyan etmektedir (<http://english.gov.cn>, 2019).

Çin'in Arktik söyleminin hem küresel hem de bölgesel özellikleri bir arada taşıdığı ifade edilerek Arktik söyleminin temelde çelişkili olduğuna vurgu yapılmaktadır (Benett, 2015: 654-658). Çin'in bir taraftan bölgede kıyası bulunan ülkelerin egemenliklerine saygı duyarak bölgeselliğe, diğer

yandan ise bölgede yer almayan ülkelerin de burada hakları olduğunu dile getirerek küreselliğe vurgu yapmasının çelişkili bir durum doğurduğu ifade edilmektedir. Oysaki Çin bölge üzerindeki söylemini, sınırlı egemenlik ve özgür alanların varlığı üzerine inşa etmektedir.

Çin'in Arktik'e küresel olarak yaklaştığına dair bir örnek olarak "2010 yılında Tuğamiral Yin Zhuo'nun Arktik'in tüm insanlığa ait olduğu ve hiçbir milletin egemenliği altında bulunamayacağı" ile ilgili beyanati referans gösterilmiştir (Kim & Blank'ten aktaran Bennett, 2015: 658). Çin'in Arktik bölge üzerindeki faaliyetlerine bakıldığında burayı neden çok katmanlı ve çok taraflı bir alan olarak görmek istediği açıktır. Bu bakımdan bölgeyi küresel çerçevede düşünmenin söylemlerden çok eylemlere dayandığını belirtmek gerekecektir. Örneğin: China Telekom şirketinin Arktik bölgeden geçecek fiber-optik kabloların döşenmesi ile ilgili atılımları bulunmaktadır. Bu şirket faaliyetlerini bölge ülkeleri ile işbirliği çerçevesinde gerçekleştirmeyi amaç edinmektedir (Wire Journal International, 2018: 15). Kıtalar arasındaki iletişim ağının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi konusu küresel işbirliği gerektiren bir meseledir. Bu meselenin başarılı bir şekilde yürütülmesi çok yönlü çalışmanın yanı sıra ciddi anlamda ekonomik birikim gerektirmektedir. Diğer yandan, Çin'in Arktik ülkelerinde başta enerji olmak üzere maden ve değerli metallerin çıkartılması projelerinde yer aldığı ve bu alanlara yüklü miktarda yatırım yaptığı bilinmektedir (Moore, 2015: 12). Örneğin Arktik'e kıyası olmamasına rağmen Çin ve G.Kore gibi ülkelerin Arktik'teki çevrenin korunmasıyla ilgili sorumluluk paylaşımında bulunmaları örnek bir davranış olarak kabul edilmekte, bunun yanı sıra her iki ülke de bölgede küresel yönetim anlayışını benimsediklerinin sinyalini vermektedir (Bai, 2015: 687). Bu örnekler Arktik bölgede Çin'in küresel söylem düzeyinden çok küresel eylem düzeyinde etkin olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında Çin'in Arktik bölgesinin yönetimi için amaç edindiği politikalar mevcut karar-verme mekanizmalarında aktif rol elde edebilmek ve ikili anlaşmalar üzerinden politikalar uygulamak şeklinde özetlenebilir (Fengshi, 2016: 122). Çin Arktik Konseyine gözlemci üye olma hakkıyla sınırlı temsil yetkisine sahip bulunsu da Çin'in elde ettiği bu üyelik statüsü bir başarı olarak kabul görmektedir (Xie, 2015: 60). Çin'in bu konumuyla Arktik'te ikili anlaşmalar yaparak var olan hâkim uluslararası düzeni değiştirdiği ve etki düzeyi yüksek alternatif bir alan oluşturduğu değerlendirilmektedir. Çin'in yapmış olduğu ikili anlaşmalarla bölgede dengeleyici bir unsur olarak yer aldığı ve dolaylı olarak Arktik'teki geleneksel uluslararası hukuk yapılarını ve siyasal yönetim anlayışını yeniden şekillendirdiği görülmektedir.

Sonuç

Devleti, uluslararası sistemi ve özünde insanı ilgilendiren toplumsal ihtiyaçların değişmesiyle birlikte hukuk da evrilmiştir. Geleneksel uluslararası

hukuk kurallarının çözüm sunmadığı sorunlar karşısında uluslararası hukuka yönelik eleştirilerin de arttığı gözlenmiştir. Bu eleştirilerle beraber hukuk farklı bakış açılarıyla yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. Geleneksel hukuk çerçevesinde belirlenen deniz yetki alanlarının da eleştiriye tabi tutulduğu gözlenmiştir. Diğer taraftan egemenlik ve uluslararası hukuk anlayışı arasındaki yorumlamalardan doğan farklılıklar sorunların eleştirel boyutta ele alınmasına sebep olmuştur. Özellikle egemen devletin uluslararası hukuk karşısındaki konumu, siyasetin hukuk içerisindeki etkinliği, hukukun adalet temelli mi siyasal temelli mi olduğu vb. konular eleştirel hafıza sayesinde bilim insanlarını üzerinde yeniden düşünmeye sevk eden sorun alanları olarak ortaya çıkmıştır.

Örneğin, günümüzde Arktik'te açık deniz olarak bilinen alanlar ile Arktik'e kıyısı olan devletler tarafından üzerinde egemenlik iddia edilen deniz yetki alanlarının (Mendeleyev ve Lomonosov hatları örneğinde olduğu gibi) sorunsal özellikler taşıdığı bilinmektedir. Bu alanların statüleri, küresel fayda esas alınmadan belirlendiği takdirde, bölgeye kıyısı bulunan ülkelerin kendi aralarında ya da kıyısı bulunmayanlarla yeni sorun alanları meydana getireceği düşünülmektedir. Mevcut hukuki boşlukların farklı yorumlanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların, egemenleri karşı karşıya getirmesiyle birlikte bölgesel ve küresel ölçekli çatışmalara dönüşme riski de bulunmaktadır. Bu bağlamda çatışma riskini ortadan kaldıracak ya da en aza indireyecek yeni düzenlemelere, geleneksel hukuk kurallarında yenilenmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Çin'in Arktik stratejisinin temelde uluslararası hukuk çerçevesinden ele alındığı bilinmektedir. Fakat bunun yanında Çin, BMDHS'nin Arktik bölgesiyle ilgili birçok alanda yetersiz kaldığı durumlar bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan özellik arz eden alanlarla ilgili yeni anlaşmalar yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle Çin, mevcut uluslararası hukukun talepleri karşılayamadığı durumlara yönelik olarak reformlara gereksinim duyulduğunu açıkça ifade etmektedir.

Çin Arktik bölgeyi küresel seviyeden ele alarak burasını sadece kıyı devletlerinin hüküm sürdüğü ve özgürce hareket ettiği bir alan olarak görmemektedir. Çin Arktik bölge ülkelerinin mevcut sınırlar içerisinde egemenliklerini tanıırken uluslararası hukukun kendisine sunduğu haklara dayanarak aynı şekilde kendi haklarına da saygı gösterilmesini beklemektedir. Çin, bölgede sınırı bulunmayan diğer devletlerin de burada hakları olduğu ilkesini esas alarak Arktik'te özellikle açık denizler, deniz yatağı ve diğer bölgeler üzerinde küresel bir yönetimin yerleşmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Diğer taraftan, Çin'in bölgede ikili anlaşmalar yoluyla kendine ayrı bir alan açarak yeni bir hukuki zemin yarattığı dikkat çekmektedir. Çin'in Arktik bölgeye yapmış olduğu yüklü miktardaki yatırımlar bölge ülkelerinin

ekonomilerinde artı değer oluşturmaktadır. Bu durum Çin'e yönelik ekonomik bağımlılığı arttırmakta ve Çin'in bölgede varlığını kuvvetlendirmektedir.

Çin'in küresel siyaset ve ekonomide etki alanını arttırmasının Arktik üzerinde de yansımaları olmaktadır. Özellikle Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin kutup ayağıyla ilgili olan kısmı bunun bir göstergesidir. Çin'in bu proje kapsamında bölgedeki yasal mevzuatın belirlenmesi hususunda çalışmalarının bulunduğu da bilinmektedir. İklimsel değişimle birlikte bölgede artan faaliyetlerin hukuki bir zemine bağlanması için Çin tarafından özel bir çabanın sarf edildiği gözlenmektedir. Çin bölgedeki tüm hak talepleri ve işbirliği alanlarının herkesçe kabul görecektir bir hukuki zemin içerisinde yasalaştırılmasını ve bunun hayata geçirilmesini hedeflemektedir.

Sonuç olarak, Çin Arktik'in küresel bir değer olduğunu savunmaktadır. Çin eleştirel hukuk bağlamında geleneksel uluslararası hukuk düzeninin Arktik bölgesinde bu haliyle ihtiyaçlara cevap veremediğini düşünmektedir. Bu yüzden hukukta yer alan boşlukların gerekli anlaşmalarla doldurularak giderilmesini ve adaletin sağlanmasını talep etmektedir. Bu bağlamda Arktik Konseyi gibi geleneksel bir yapıyla yönetimin sürdürülemeyeceğinin, Arktik bölgesi için küresel boyutta bir düzenlemenin gerekliliğinin sinyallerini vermektedir.

Kaynakça

- Abbott K. W. and Snidal D. (2001) Hard and Soft Law in International Governance. Ed. Goldstein J. Kahler M. Keohane R. O. Slaughter A. M. *Legalization and World Politics*. Cambridge. MIT Press. ss. (37-72)
- Agamben G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Translated by Daniel Heller Roazen. Stanford. Stanford University Press.
- Agreements.(Jul 07, 2015)(<https://arctic-council.org/index.php/en/our-work/agreements>) (08.06.2019).
- Akman Ş.T. (2012). Hukuk politika ilişkisi bakımından eleştirel Hukuk Çalışmaları hareketi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 61(4). ss. (1271-1306)
- Anghie A. (2014) Towards a Postcolonial International Law. Ed. Singh P. & Mayer B. *Critical International Law: Postrealism, Postcolonialism, and Transnationalism*. Oxford. Oxford University Press. ss. (123-142)
- Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019, *Office of the Secretary of Defence*, 2019. https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf, (20.05.2019)
- Auerswald D. (2019) China's Multifaceted Arctic Strategy. <https://warontherocks.com/2019/05/chinas-multifaceted-arctic-strategy/>, (26.05.2019)
- Bai J.(2015). The IMO Polar Code: The Emerging Rules of Arctic Shipping Governance. *The International Journal of Marine And Coastal Law*. (30). ss. (674-699).
- Barannikova A.O, Bo D. (2015) The Development of Chinese-Russian Relations and Strengthening China's Position in the Arctic. *Asia-Pacific Journal of Marine Science & Education*. 5 (2). ss. (10-20)
- Bennett M.M. (2015). How China Sees the Arctic: Reading Between Extraregional and Intraregional Narratives. *Geopolitics*, 20. ss. (645-668)
- Bilimsel Dergilerde Makaleler*
- Brosnan I.G, Leschine T. M, Miles E. L.(2011). Cooperation or Conflict in a Changing Arctic? *Ocean Development & International Law*. 42. ss. (173-210)

China Interested in Fiber Optic Cable System that Crosses Arctic Circle (2018). *Wire Journal International* (January).s. (15)

China Today. (March 1, 2018)

China, Japan, ROK Agree to Strengthen Research Cooperation on Arctic. Xinhua.2018.06.09.http://www.xinhuanet.com/english/2018-06/09/c_137240638.htm, (26.05.2019)

China's Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. http://english.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm, (29.05.2019)

China's Arctic Policy: How China Aligns Rights and Interests. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/620231/EPRS_BRI\(2018\)620231_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/620231/EPRS_BRI(2018)620231_EN.pdf), (28.05.2019)

Dodds K. (Feb 18, 2016). What We Mean When We Talk About the Global Arctic.

“Finland: Lavrov says Russia is 'open for broadest cooperation in the Arctic” May 07, 2019, <https://ruply.tv/en/videos/20190507-010>, (18.05.2019)

Foucault M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Çev. Ergüden I., Akinhay O., Keskin F. 3. Baskı. İstanbul. Ayrıntı Yayınları. ss. (294-299)

Gardiner R. K. (2003). *International Law*. Harlow. Pearson Longman.

Guschin A. (2015) China, Iceland and the Arctic. <https://thediplomat.com/2015/05/china-iceland-and-the-arctic/>, (26.05.2019)

Hickey J. (2014). Law-making and the Law of the Sea: The BP Deepwater Horizon oil spill in the Gulf of Mexico. Ed. Liivoja R. and Petman J. *International Law-making: Essays in Honour of Jan Klabbers*. Oxon. Routledge. ss. (271-282)

<https://www.newsdeeply.com/arctic/community/2016/02/18/what-we-mean-when-we-talk-about-the-global-arctic>, (02.06.2019).

https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclous_e.pdf, (11.06.2019)

Humrich C.(2013). Fragmented International Governance of Arctic Offshore Oil: Governance Challenges and Institutional Improvement. *Global Environmental Politics*. 13 (3), ss. (79-99)

International Law, Economic Ideology and Seabed Resources. *Nordic Journal of International Law*. (65). ss. (533-555).

- Kahler. M.(2001). *Legalization as Strategy: The Asia-Pacific Case*. Ed. Goldstein J.L., Kahler M., Keohane R.O., Slaughter A.M. *Legalization and World Politics*. Cambridge. MIT Press.
- Kennedy D. (1996) *International Law and Nineteenth Century: History of An Illusion*. *Nordic Journal of International Law*. (65). ss. (385-420)
- Kınacıoğlu M. (2012). 'War on Terror' and Hegemony: International Law-Making Regarding Terrorism After 9/11. *Uluslararası İlişkiler*, 8(32) ss. (67-83)
- Koskenniemi M. & Lehto M. (1996). *The Privilege of Universality*:
- Koskenniemi M. (1997) *Hierarchy in International Law: A Sketch*. *European Journal of International Law*. (8). ss. (566-582)
- Koskenniemi M. (2004a) *The Gentle Civilization of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870-1960*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Koskenniemi M. (2004b). *International Law and Hegemony: A Reconfiguration*. *Cambridge Review of International Affairs*,17(2). ss. (197-218)
- Koskenniemi M. (2005) *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument Reissue with a New Epilogue*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Koskenniemi M. (2016). *What is Critical Research in International Law? Celebrating Structuralism*. *Leiden Journal of International Law*. (29) ss. (727-735).
- Krasner S. D. (1999) *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton. Princeton University Press.
- Krisch N. (2005). *International Law in Times of Hegemony: Unequal Power and the Shaping of the International Legal Order*. *The European Journal of International Law*. 16(3). ss. (369-408)
- Lauterpacht H. (2011). *The Function of Law in the International Community*. Oxford. Oxford University Press.
- Lim K.S. (2018). *China's Arctic Policy & the Polar Silk Road Vision*. *Arctic Yearbook* 2018. https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2018/Scholarly_Papers/24_AY2018_Kong.pdf, (07.06.2019).
- Mastanduno M. (2001). *A Realist View: Three Images of the Coming International Order*. Ed. Paul T.V.& Hall J. A. *International Order and the Future of World Politics*. Cambridge. Cambridge University Press. ss. (19-40)

- Meray S. L. (1977) *Uluslararası Hukuk ve Örgütler El Kitabı*. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Molenaars D. (Jun 05, 2019). Chinese Activity in the Arctic. <https://qrius.com/chinese-activity-in-the-arctic/>, (06.06.2019)
- Moore M.A. (2015) Panda in the Arctic. *Canadian Sailing* (Mar.2)
- Müllerson R. (2003). International Law Between Anarchy and Hegemony. ss. (221-250) Ed. Petman J.& Klabbers J. *Nordic Cosmopolitanism: Essay in International law for Martti Koskenniemi*. Leiden. Brill Academic Publishers.
- Nanda D. (2019). India's Arctic Potential. Occasional Papers 186. <https://www.orfonline.org/research/indias-arctic-potential-48263/>, (11.06.2019)
- Pahuja S. (2012). Conserving the World's Resources? Ed. Crawford J. and Koskenniemi M. *The Cambridge Companion to International Law*. Cambridge. Cambridge University Press. ss. (398-420)
- Pazarıcı H. (2010) *Uluslararası Hukuk*. 9. Baskı. Ankara. Turhan Kitabevi.
- Rainwater S. (2013). Race to the North: China's Arctic Strategy and Its Implications. *Naval War College Review*. 66. (2). ss. (62-82)
- Rainwater S. (2015). International Law and the "Globalization" of the Arctic: Assessing the Rights of Non-Arctic States in the High North. *Emory International Law Review*. Vol.30(1). ss. (115-153)
- Savin L. (2018). China and Multipolarity. <https://www.geopolitica.ru/en/article/china-and-multipolarity>, (08.06.2019)
- Schmitt C. (2012) *Siyasal Kavram*. 2. Baskı. Çev. Ece Göztepe. İstanbul. Metis Yayınları.
- Schrijver N. (2016). Managing the global commons: common good or common sink? *Third World Quarterly*. 37(7). ss. (1252–1267)
- Sengupta S. (May 6, 2019). "United States Rattles Arctic Talks With a Sharp Warning to China and Russia", <https://www.nytimes.com/2019/05/06/climate/pompeo-arctic-china-russia.html> (21.05.2019)
- Sevuntus L. (2018). Chinese Arctic Road and Belt. *Chinese American Forum*. Volume XXXIII No.3, Jan-March. ss. (13-17)
- Sophokles. (2018) *Antigone*. Çev. Ari Çokona. İstanbul. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Sur M. (2010). *Uluslararası Hukukun Esasları*. Güncellenmiş 4. Baskı. İstanbul. Beta Yayınları.
- Takei Y. (2015). The Role of the Arctic Council from an International Law Perspective: Past, Present and Future. *The Yearbook Of Polar Law*, 6, (349-374)
- Trubek D.M. (2013) Law, State and the New Developmentalism: An Introduction. Ed. Trubek D. M., Garcia H. A., Coutinho D. R., Santos A. *Law and New Developmental State: The Brazilian Experience in Latin American Context*. Cambridge. Cambridge University Press. ss. (3-27)
- Tucker P. (May 3, 2019). Pentagon Warns Of China's Rise in the Arctic, Missile Subs, Influence Operations. <https://www.govexec.com/defense/2019/05/pentagon-warns-chinas-rise-arctic-missile-subs-influence-operations/156734/>, (28.05.2019)
- Why China Wants to Expand Its Arctic Footprint. Dec 24, 2018. <https://worldview.stratfor.com/article/why-china-wants-expand-its-arctic-footprint>, (28.05.2019)
- Wodiske B. (2014). Preventing the Melting of the Arctic Council: China as a Permanent Observer and What It Means for the Council and the Environment. *Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev.* Vol.36. ss. (305-330)
- Wu F. (2016) China's Ascent in Global Governance and the Arctic. *Вестник СПбГУ*. Сер. 6. Вып. 2. ss. (118-126).
- Xie K. (2015). Some BRICS in the Arctic: Developing Powers Look North. *Harvard International Review*. (spring). ss. (60-63)
- Xinzhen L. (May 30, 2019). Defending China's Rights in the Arctic. *Beijing Review*.
- Young O. (2012). Arctic Politics in an Era of Global Change. *The Brown Journal of World Affairs*.(Fall/Winter).vol. xix, (1).ss. (165-178)
- Young O.R. (2009). The Arctic in Play: Governance in a Time of Rapid Change. *The International Journal of Marine and Coastal Law*. (24) ss. (423-442)
- Zhao L. (2016). Arctic Governance Paradigm and the Role of China. *Вестник СПбГУ*. Сер. 6. Вып. 2 ss. (127-138).
- Zhao L. (2018). Arctic Governance Challenges and Opportunities. <https://www.cfr.org/report/arctic-governance>, (31.05.2019)

Grand Strateji Olarak Kuşak ve Yol İnişyatifinde Arktik: Kutup İpek Yolu'nun Çin-Rusya Enerji İş Birliğindeki Rolü

As a Grand Strategy Arctic on The Belt and Road Initiative: The Role of Polar Silk Road in Sino-Russian Energy Cooperation

Anıl Çağlar ERKAN¹

Ayça EMİNOĞLU²

Geliş tarihi: 20.06.2019, Kabul tarihi: 30.07.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Arktik son zamanlarda devletlerin dış politika stratejilerinde kendisine daha fazla yer edinmeye başlamıştır. Kendisini “Yakın Arktik Ülkesi” olarak tanımlayan Çin, dış politika stratejilerinde söz konusu coğrafyaya daha fazla önem vermeye başlayan aktörlerdendir. Çin tarafından yayımlanan Beyaz Kitap, Arktik stratejilerinin resmi dayanaklarından iken Pekin’in bölgeye atfettiği önemin en önemli göstergesi ise Arktik politikalarının grand strateji olarak ifade edilen Kuşak-Yol İnişyatifi'nin tamamlayıcısı olarak ilan etmesidir. Bölge dinamikleri ışığında Çin'in Arktik stratejilerinde işbirliği kilit rol oynamaktadır. İşbirliği noktasında gerek sahip olduğu nitelikler gerekse son dönemde yaşanan gelişmeler dolayısıyla Rusya, Çin için en mantıklı seçenektir. İki taraf için kazan-kazan niteliğindeki enerji de en önemli işbirliği alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Grand Strateji, Çin, Rusya, Enerji, Kutup İpek Yolu, Kuşak ve Yol İnişyatifi, Arktik.*

Jel Kodları: *P28, P16, P13, P45, Q31, Q34, Q41.*

Abstract

Arctic has begun to gain more place in the foreign policy strategies of the states. China which defines itself as a “Near Arctic State” is one of the actors who started to give more importance to this geography in their foreign policy strategies. While the White Paper which is published by China, is an official resource of the Arctic strategies, the most important evidence of the importance that Beijing attaches to the region is the declaration of Arctic policies as a complement to The Belt and Road Initiative so-called “grand strategy”. In the light of regional dynamics, cooperation plays a key role in China's Arctic strategies. Russia is the most logical option for China because of both the qualifications it has and the recent developments at the point of cooperation. For both sides, win-win energy is the most important area of cooperation.

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Öğretim Görevlisi,
acerkan@mehmetakif.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9693-6556>

² Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Dr. Öğr.Üyesi,
aeminoglu@ktu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-6925-7339>

Keywords: *Grand Strategy, China, Russia, Energy, Polar Silk Road, The Belt and Road Initiative, Arctic.*

Jel Codes: *P28, P16, P13, P45, Q31, Q34, Q41*

Giriş

Genel anlamda devletlerin etkileşimleri temelinde şekillenen uluslararası ilişkiler olgusu, tarihin her döneminde farklı alanlar ve bakış açıları özelinde kendisini güncelleyerek lineer bir biçimde ilerlemektedir. Söz konusu ilerleme tamamen devletler arasındaki etkileşimlerin dinamizmiyle ifade edilebilecekken, bu durum tamamen uluslararası ilişkiler disiplininin dinamik bir karaktere sahip olduğunun anlaşılması bakımından da büyük önem taşımaktadır. Çalışma konusu açısından bakıldığında, önceki dönemlerde yıkıcı savaşların önlenmesi, teorik tartışmalar ve Soğuk Savaş dönemi politikalar gibi konular geniş çapta disiplinin kabul gören başlıkları arasında yer almaktayken; günümüz analizlerinde enerji konusu disiplin literatürüne yerleşmeye başlamıştır. Ayrıca enerji konusu, disiplin kapsamında birtakım gelişmeleri de tetikler hale gelmiştir. Daha somut ifade etmek gerekirse, öncelikle enerji konusunun disiplin literatüründe popülerite kazanmaya başlaması, doğrudan birtakım analizlerin gözden geçirilmesine ve bir nebze de olsa belirli çalışma konularıyla birlikte değerlendirilebilecek bölgesel çalışmaların da ağırlıklı olarak ele alınmasına neden olmaktadır.

Mevcut çalışma alanlarına ek olarak özellikle enerji olgusu ile ilişkilendirilebilecek coğrafyalara, gerek devletlerin stratejileriyle gerekse de bilim insanlarının çalışmalarıyla ilgilerinin artmasına birçok dönemde tanıklık edilmektedir. Petrolün kullanımıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), kaynak bakımından zengin fakat istikrar bağlamında güçsüz olan Orta Doğu, Afrika coğrafyasının ve Büyük Satranç Tahtası'nın uygulama alanı olarak görülen Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasının üzerine ilgi duyulan çalışma konusu ve devlet stratejilerinin uygulama alanı haline dönüşümü bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ayrıca ilişkilerde temel faktör olarak nitelendirilecek olan etkileşimin dinamizmi, gerek devletler arası ilişkilerde gerekse bu etkileşimin inceleme alanı olarak nitelendirilebilecek uluslararası ilişkiler disiplininde olsun, dönemin şartlarıyla birlikte değerlendirildiğinde birtakım aktörlerin ön plana çıkmasında önemli bir itici güç olduğuna da tanık olunmaktadır. Örneğin Avrupa Kıtası aktörleri arasındaki etkileşimlerin önem kazandığı dönemde Birleşik Krallık'ın, Fransa'nın, Almanya'nın; Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu uluslararası sistemin süper güçleri olarak ifade edilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) lokomotif Moskova'nın ve Batı bloğunun lideri olan ABD'nin; tek-çok kutuplu dünya düzeni tartışmaları çerçevesinde Rusya Federasyonu (Rusya), Çin Halk Cumhuriyeti'nin (Çin); ekonomi politığın

önem kazanmasıyla birlikte yine Çin, Rusya, Brezilya, Hindistan'ın; enerji faktörü ile birlikte de Rusya, Avrupa Birliği (AB), ABD, İran'ın literatür çalışmalarında ağırlıklı olarak ele alındığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda günümüz uluslararası ilişkiler disiplininde Çin'in ön plana çıkmaya başlayan aktörlerin başında yer aldığını ifade etmek mümkündür. Çin'in ön plana çıkmaya başlamasını farklı çalışma konuları özelinde değerlendirebilmemiz mümkünken enerji olgusu ve son dönemlerde yaşanan gelişmelerle birlikte ele alınması, çalışmanın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Öncelikle Çin'in enerji olgusuyla ele alınması literatürde ağırlıklı olarak ele alınan kaynakların çatışma, karmaşa, dış politika dinamiği gibi konularının dışına çıkılarak işbirliği olgusunun bu bağlamda incelenmesi bakımından çalışmanın disipline önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın konusu Çin-Rusya arasındaki enerji işbirliğidir. Çalışma için asıl önemli olan nokta ise ilişkilerin genel olarak değerlendirilmesi değil, ilişkilerin son dönemde sahip olduğu nitelikler bağlamında önem kazanan Arktik coğrafyası ışığında ele alınmasıdır. Bu kapsamda, çalışmanın gelişim aşamasında Rusya ve Çin'in enerji alanında işbirliğine yönelen etkenlerle birlikte Çin'in "Grand Strateji" olarak nitelendirilen Kuşak ve Yol İnisiyatifidir ele alınacaktır. Söz konusu stratejinin Arktik coğrafyası ile ilişkilendirilmesi ise Çin tarafından deklare edilen "*Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road*" belgesinde Arktik bölgesinin tam olarak ifade edilmemiş olmasına rağmen, yakın dönemde Kutup İpek Yolu (Polar Silk Road) projesinin hayati önem taşıyan bir strateji olarak deklare edilmesidir. Çalışmanın konusu olan bu değişim, tarafları enerji bağlamında işbirliğine yönelen önemli bir etken olarak Arktik ve dolayısıyla Çin'in önemli bir stratejisine Arktik bölgesinin dahil edilmesi, hayati bir dinamik olarak ele alınmaktadır. Belirtilen konu doğrultusunda çalışmada öncelikle Arktik coğrafyasının hem devletler arası etkileşimler hem de uluslararası ilişkiler disiplini açısından ön plana çıkmaya başlamasına değinilmiş ve bölgenin nitelik kazanmasında enerji konusunun etkisi incelenmiştir. Sonrasında bölge dinamiklerinde Rusya'nın rolüyle birlikte Çin'in üzerinde önemle durduğu stratejilerinden birisi kapsamında değerlendirilen bölgenin taraflar arasındaki enerji bağlamında geliştirilen ilişkilerine ve işbirliğindeki rolüne değinilerek, projenin uluslararası ilişkiler disiplinine olası katkıları ele alınmıştır.

1. Grand Strateji Kavramı

Toprağın ve temel değerlerin dış tehditlere karşı korunması şeklindeki ana akım, ulusal güvenlik anlayışına dayanmaya devam edilse bile bu, ulusal güvenliği sağlama yolunda en iyi stratejinin ne olduğu sorusuna cevap bulamamaktadır. Bu bağlamda bir devletin dış politikasının hayati unsurunu grand strateji oluşturmaktadır (Schmidt, 2016: 197). Karasal devletlerin (territorial state) izledikleri uzun vadeli güvenlik ve dış politikaları olarak tanımlanabilen "grand strateji" (Danner, 2018: 2), Liddel Hart tarafından

“genel olarak savaşla ilişkilendirilen siyasi amaçlara ulaşabilmek için sahip olunan güçleri ve kaynakları koordineli bir şekilde harekete geçirebilmenin en iyi yolu” olarak ifade edilmektedir (Ploberger, 2017: 290). Ancak grand stratejinin yüzeysel bir ifade ile sadece devletin farklı alanlardaki çıkarları doğrultusundaki hedeflerine ulaşma çabası olmadığını bu aşamada belirtmek gerekmektedir. Şüphesiz bu yöndeki yaklaşım, kavramın özellikle devletin çıkarlarının askeri boyutuna odaklanarak sınırlandırılmasına ve spesifik hedefler bağlamında geliştirilen stratejiler ile ciddi bir şekilde karıştırılmasına neden olacaktır. Öyle ki grand strateji, askeri boyut gibi devletin spesifik çıkar alanların ötesinde bir anlayışı ifade etmektedir. Grand strateji ile ilgili olarak Morgenthau'nun görüşleri de söz konusu ifadeyi destekler niteliktedir. Örneğin Morgenthau çalışmasında, grand stratejinin odağını ulusal çıkarları en doğrudan ilgilendiren uluslararası konum üzerinde etki yaratmak için ulusal gücün farklı unsurlarının koordinasyonuna kaydırmaktadır. Görüldüğü üzere Morgenthau, grand stratejinin merkezindeki askeri yönüne odaklanan bir anlayıştan söz etmemektedir ancak uluslararası konumda etkili olabilmenin askeri yönleri de kapsayabileceğini öne sürmektedir (Ploberger, 2017: 290). Bu bağlamda grand stratejinin politika ve askeri stratejilerden birisi değil ancak bir dereceye kadar hepsinden oluştuğu ifade edilebilir (Murray, 2011: 2-3).

Sonuç olarak bir devletin dış politikasının hayati unsuru olarak ifade edilen grand strateji³, devletin ulusal güvenlik hedefleri ve bu hedeflere ulaşmada kullanacağı en uygun araçların seçilmesi bağlamında sahip olduğu genel vizyon olarak tanımlanmakla birlikte üç aşamalı bir süreç olarak görülebilir. İlk olarak, dış politika alanındaki yetkililer devletin hayati nitelikteki güvenlik hedeflerini belirlemelidir. İkinci olarak, bu yetkililer hedeflere yönelik temel tehdit kaynaklarını tespit etmelidirler. Son olarak ise, yetkililer ulusal güvenlik hedeflerini geliştirmede kullanılabilecek dış politika seçenekleri bağlamında temel olarak siyasi, ekonomik ve askeri kaynakları belirlemelidir (Schmidt, 2016: 197).

³ Uluslararası ilişkiler literatüründe grand strateji ile ilişkili bir takım karşıt düşüncelerle karşılaşmaktadır. Söz konusu ayrışma birçok açıdan gözlemlenmekle birlikte genel olarak devletlerin genel strateji bağlamındaki nitelikleri çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Devletin kapasitesini grand strateji bağlamında zorunlu gereklilik olarak ifade eden Williamson Murray söz konusu düşünürlerden birisidir. Murray'a göre “grand strateji sadece ama sadece büyük devletleri ilgilendiren bir konudur. Hiçbir küçük veya orta ölçekli devlet grand strateji oluşturma imkanına sahip değildir” (Murray, 2011: 1). Bu görüşe karşılık olarak görüşler ifade edilmekte ve örneğin Hanna Samir Kassab “Grand Strategies of Weak States and Great Powers” başlıklı kitabında “bütün devletlerin grand stratejileri olabileceği konusunu iddia etmektedir” (Kassab, 2018: 26).

2. Çin'in Grand Stratejisi Yeni İpekyolu Projesi: Tek Kuşak Tek Yol Girişimi

Günümüz uluslararası sisteminde “yeni büyük güç” ve “yükselen güç” gibi ifadelerle nitelendirilen Çin, grand strateji çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir. Xi Jinping’in ifadeleri de çalışmaları destekler niteliktedir. Öyle ki Xi, Çin’in uluslararası sistemdeki nihai hedefleri ve önümüzdeki on yıllarda bunların nasıl başarılı olması gerektiği ile ilgili düşüncelerini her fırsatta dile getirmekle birlikte, bunlara ek olarak “*bütünleşik ve tutarlı fikirler dizisinin ülke yönetimince benimsendiğini*” de ifade etmektedir (Scrafton, 2018). Çin tarafından belirlenen bütünleşik ve tutarlı fikirler dizisinin en önemlilerinin başında ise “*Kuşak ve Yol İnisyatifi*” yer almaktadır.

2.1. Kuşak ve Yol İnisyatifi

Büyük öneme sahip girişimlerden birisi olan “*Yeni İpek Yolu Girişimi*”, “*Tek Kuşak ve Tek Yol*” ya da “*Kuşak ve Yol İnisyatifi*”, Tekir ve Demir’e göre; “*tartışmasız Çin halkının 1949 yılından bu yana en iddialı politika programıdır*” şeklinde nitelendirilmektedir (Tekir ve Demir, 2019: 266). 21. Yüzyılın en önemli kalkınma projelerinden biri olarak da nitelendirilen girişimin, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından 2013 yılı Eylül ayında Kazakistan’ın Nazarbayev Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada “*Tek Kuşak*” olarak ifade edilen “*İpek Yolu İktisadi Kuşağı*” hakkında bilgiler vermesi ve 2013 yılı Kasım ayında ise Endonezya Parlamentosunda yaptığı konuşma sırasında, “*Tek Yol*” olarak bilinen “*21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu Projesi*” hakkında da açıklamalar yapmasıyla somutlaşmaya başlamıştır ⁴ (Hu, 2017: 108). Bundan kısa bir süre sonra Çin Komünist Partisi (ÇKP) Merkez Komitesi, Üçüncü Genel Oturumu sonucunda İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu’nun inşasının teşvikine ve bundan sonra her iki projenin kısaca “*Kuşak-Yol*” Projesi olarak adlandırılmasına karar verildiğini bir bildirme ile ilan etmiştir. Böylece bu bildirme ile “*Kuşak-Yol*” Projesi resmi olarak devlet stratejilerinden biri olarak kabul edilmiştir (Durdular, 2016: 79). Projeyi hayata geçirme planı ise 14 Mart 2014 tarihinde Li Kequiang’ın açıkladığı Hükümet Çalışmaları Raporu’nda yer almıştır (Özdaşlı, 2015: 586).

Somutlaşan plan dahilinde, Çin ile Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa’yı yeniden birbirine bağlamayı hedefleyen ve dünya kamuoyunun ciddi ölçekte ilgisini çeken Kuşak-Yol projesi, iki ana bağlantıdan oluşmaktadır (Sevilla, 2017: 87). Bu bağlantılar, Jinping tarafından Kazakistan’a açıklanan kara bağlantısı ile Endonezya’da açıklanan deniz yolu bağlantısıdır (Güner, 2018: 113). Projenin iki parçasından birisi olan “*İpek Yolu İktisadi Kuşağı*” kapsamında, Çin’in doğu kıyılarından Rotterdam’a kadar uzanan Avrasya Kara Köprüsü” kurulması ön görülmektedir. Bununla birlikte “*Tek Kuşak*” ile

⁴ Kuşak-Yol Girişimi terminolojisinde “*Kuşak*” karasal bir bağlantıyı “*Yol*” ise deniz rotaları aracılığı ile bağlantıyı nitelemek için kullanılmaktadır (Kohil, 2018: 4).

Çin ile Moğolistan, Rusya, Orta Asya ve Güneydoğu Asya'nın bağlanması sağlanacaktır (Yiğenoğlu, 2018: 15). Örneğin “bir” olarak ifade edilen Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru (BCIM-EC) söz konusu bağlantılardan birisidir (Hu, 2017: 108).

Projenin diğer parçası olan “21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu” kapsamında ise Çin'in doğu kıyısı ve batıya doğru olan kısım, Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusu aracılığı ile Avrupa'ya bağlanacaktır (Yiğenoğlu, 2018: 15). Bununla birlikte Çin'in Güneydoğu Asya kıyıları ile Hint Okyanusu, Arap Denizi ve Afrika, Avrupa'ya kadar uzanacak şekilde bir bağlantı haline gelecektir (Hu, 2017: 108). Deniz İpek Yolu güzergahı ise Güney Çin Denizi'nden başlayıp, Kalküta üzerinden Hint Okyanusu ile Kenya'ya ulaşan ve buradan da Kızıl Deniz ve Akdeniz üzerinden Venedik'e uzanacak bir rotadan oluşmaktadır (Özdaşlı, 2015: 586).

Harita 1: Kuşak-Yol Projesi Güzergahları (Güneş, 2018)

Sonuç olarak Kuşak-Yol bağlamında değerlendirilen iki parça birleştirildiğinde kara ve deniz olmak üzere 7 ana koridordan bahsedilmesi mümkündür. Bunlar, Çin'in batısından Avrupa'ya uzanan Yeni Avrasya Kara Köprüsü; Çin'in kuzeyinden Rusya'nın doğusuna uzanan Çin-Moğolistan-Rusya Koridoru; Çin'in batısından Türkiye'ye uzanan Çin-Orta Asya-Batı Asya Koridoru; Çin'in güneyinden Singapur'a uzanan Çin-Hindicini Yarımadası Koridoru; Çin'in güneyinden Hindistan'a uzanan Çin-Myanmar-Bangladeş-Hindistan Koridoru; Çin'in güneybatısından Pakistan'a uzanan Çin Pakistan Koridoru ve son olarak da Deniz İpek Yolu olarak nitelendirilen güzergahtır (Kohil, 2018: 5).

Harita 2: Çin'in Kuşak-Yol İnisiyatifi Ana Koridorları (ICRC, 2018).

2.2. Grand Strateji Perspektifinden Kuşak ve Yol İnisiyatifi

Daha önceki satırlarda da ifade edildiği gibi grand stratejinin üç aşamalı bir süreç olarak irdelenmesi gerekmektedir. İlk aşamada devletin hayati güvenlik hedefleri yer almaktadır. Güvenlik hedeflerinden bazıları devletlere göre değişken bir yapıya sahip iken bazı hedefler ise her devlet için genel kabul gören bir niteliğe sahiptir. Dış politikanın temel hedeflerinden bir tanesi olarak devletler için değişmeyen ulusal güvenlik hedefleri şüphesiz varlıklarını sürdürebilme, güç elde etme ve bunlarla bağlantılı olarak uluslararası sistemde öncelikli konumda yer alabilmektir. Dolayısıyla güvenlik hedeflerinin bir devletin sınırlarına, ekonomik refahına, vatandaşlarının fiziksel varlığına ve sahip olduğu değerlere yönelik tehditleri tespit etmek, onları bertaraf etmek ve bu uğurda diplomatik, siyasi, ekonomik ve askeri imkanları kullanmakla ilgili olduğu söylenebilir (Kardaş, 2014: 328). Şüphesiz Çin için de bu güvenlik hedefleri geçerlidir.

Grand stratejinin ikinci aşaması, söz konusu güvenlik hedeflerine yönelik temel tehdit kaynaklarının belirlenmesidir. Dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin, ihracatta yüzde 12,76'lık bir payla birinci sırada, yüzde 10,61'lik ithalatta ikinci sırada yer almaktadır (Dunford ve Liu, 2019: 147). Bu gibi birçok nedenden dolayı Çin'in güvenlik hedefleri bağlamında temel tehdit kaynaklarının, genel olarak ekonomi odağında gün yüzüne çıktığı gözlemlenmektedir. Çin'in 2010 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesindeki beyanlar da söz konusu odağın ekonomi ağırlıklı olduğunu destekler niteliktedir. Bu belgeye göre “Çin için mevcut şartlarda en önemli güvenlik stratejisi, yakalamış olduğu ekonomik büyüme trendini korumak ve ekonomik büyüme için engel teşkil edecek sorunları ortadan kaldırmak ya da minimize etmektir” (Şöhret, 2011)

Ekonomik unsurların Pekin'in yükselişinin ana lokomotif olmasıyla birlikte, devlet ideolojisindeki önemi de yine grand stratejinin bu temelde şekillenmesinin en önemli nedenidir. Bu noktada, öncelikle ekonomik

unsurların Çin grand stratejisinin temelinde yer almasının devlet ideolojisi açısından önemine değinmek gerekmektedir. Çin devlet ideolojisine göre, Çin ekonomisi dünya ekonomisi ile yakından bağlantılıdır ve uluslararası arenadaki yükselişinin temelinde yatan en önemli unsurdur. Dolayısıyla ekonomideki herhangi bir gerileme, Çin devlet ideolojisine göre ülke için önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Çünkü milliyetçi bakış açısıyla Çin'e göre ekonomik gerileme, ülkeyi önde gelen uluslar grubunda yer almaktan mahrum bırakmaktadır (Ploberger, 2017: 292).

Harita 3: Çin ve ABD'nin Ticaret Partnerlerinin Karşılaştırılması (Desjardins, 2016)

Kuşak-Yol Projesi ile ilgili olarak hükümet organları ve yetkililerin beyanları, grand stratejinin odağının ekonomi üzerinde yoğunlaşması açısından Çin devlet ideolojisini destekler niteliktedir. Örneğin, Çin Devlet Konseyi tarafından proje için yetkilendirilen Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu da ekonomik odağı vurgulamakta ve Kuşak-Yol projesinin 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin etkisiyle gün yüzüne çıkan ekonomik performans zayıflığının aşılmasına yardımcı olacağı ifade edilmektedir (Ploberger, 2017: 294). Ayrıca proje kapsamında aksiyon planında kullanılan ifadeler ve resmi olarak beyan edilen amaçlar da ana odağın ekonomi üzerine yoğunlaştığını argümanını destekler niteliktedir. Örneğin, söz konusu aksiyon planına göre ana amaçlar “çok kutuplu bir dünyaya, ekonomik küreselleşmeye, kültürel çeşitliliğe ve bilişim teknolojilerine yönelik eğilimi kucaklayan “Kemer ve Yolu” ortaklaşa inşa etme girişimi, küresel serbest ticaret rejimini ve açık dünya ekonomisini bölgesel işbirliği ruhu içerisinde korumak için tasarlanmıştır” şeklinde ifade edilmektedir (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2015). Bunun yanı sıra aksiyon planı dahilinde “Ekonomik faktörlerin düzenli bir şekilde serbest akışını, kaynakların yüksek oranda tahsis edilmesini ve piyasaların derin entegrasyonunu teşvik etmek; Kemer ve Yol boyunca ülkelerin ekonomi politika

koordinasyonlarını sağlamak ve daha yüksek standartlarda derinlemesine bölgesel işbirliğini yürütmek için teşvik etmek; ortaklaşa, herkese yarar sağlayan açık, kapsayıcı ve dengeli bir bölgesel ekonomik işbirliği mimarisi oluşturmak” şeklindeki ifadeler söz konusu destekleyici argümanlardandır (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2015).

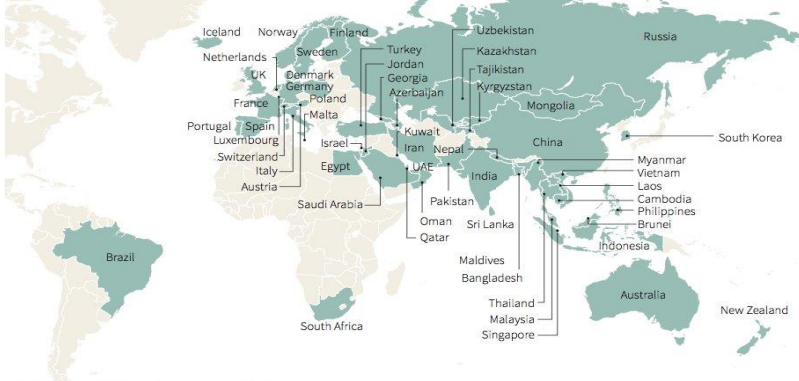
Grand stratejinin üçüncü aşaması, ulusal güvenlik hedeflerini geliştirmede kullanılacak dış politika seçenekleri olarak temel siyasi, ekonomik ve askeri kaynakların dolayısıyla araçların saptanmasıdır. Politika bağlamında işbirliği mekanizmalarıyla birlikte ekonomik kaynaklar bu aşamada grand strateji olarak nitelendirilen Kuşak-Yol kapsamında büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle işbirliği mekanizmaları açısından bakıldığında Çin, projenin inşasında ve bölgesel işbirliğinin gelişmesini teşvik etmek için çift yönlü ve çok taraflı işbirliği mekanizmalarından yararlanmaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), ASEAN + Çin (10+1), Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Asya-Avrupa Toplantısı, Asya İş Birliği Diyalogu (ACD), Asya’da Karşılıklı İlişki ve Güven Oluşturma Tedbirleri Konferansı (CICA), Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu (CASCF), Çin-Körfez İşbirliği Kurulu Stratejik Diyalogu, Büyük Mekong Alt Bölgesi Ekonomik İşbirliği (GMS) ve Orta Asya Ekonomik İşbirliği (CAREC)söz konusu çok taraflı mekanizmalardandır (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2015). Çin hükümetine göre, 2018 yılı sonuna kadar yaklaşık olarak 890 milyar Amerikan Doları (dolar) hali hazırda yatırım yapıldığı, 4 trilyon dolar üzerinde daha yatırım yapılacağı (Harinder, 2018: 3) ve 21 trilyon doları bulacağı öngörülen maddi büyüklüğüyle birlikte Kuşak-Yol Projesinin nitelikleri göz önüne alındığında, Pekin’in ekonomik olarak ciddi ölçüde kaynağa ihtiyaç duyduğu açıkça görülmektedir (Uluslararası Politika Akademisi, 2017). Dolayısıyla bu kaynakların temini için ciddi çalışmalar gerekmektedir. Öncelikle Çin tarafından üç yeni kurum oluşturulmuştur. Bu bağlamda Dünya Bankası’na alternatif olarak 100 milyar dolar sermaye ile kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), 50 milyar dolar sermaye ile kurulan Yeni Kalkınma Bankası (önceki adı BRICS Bankası) ve 30 milyar dolar sermaye ile kurulan İpek Yolu Fonu projenin finansmanı noktasında ekonomik kaynak açısından Pekin’in en önemli yardımcılarından (Sheng, 2017: 239). Diğer yardımcıları bağlamında, ekonomik kaynak olarak ayrıca projeyi finanse etmek için Çin hükümeti önemli ölçüde proje tahsis etmeyi vaat etmiş ve buna ek olarak kalan kısmın da Çin Yatırım Şirketi, Çin Kalkınma Bankası Sermaye Şirketi ve Çin İhracat-İthalat Bankası tarafından karşılanacağı beyan edilmiştir. Söz konusu oluşumlara ek olarak Pekin ülke dışında birçok çalışma gerçekleştirmekte ve özellikle projeye finansman ve kaynak desteği verebilecek başta kuşak üzerindeki ülkeler olmak üzere diğer ülkelerde de lobi faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Örneğin Özdaşlı’nın ifadesiyle “5 Haziran 2014’te Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu Altıncı Bakanlar Konferansı’nın açılış konuşmasında

Jinping, “Tek Kuşak, Tek Yol” hedefine ulaşmak için Arap ülkeleri ile işbirliği yapmak istediklerini belirterek “İpek Yolu Ruhu’nu yeniden canlandırılması için “omuz omuza” çalışmak isteklerini ifade etmiştir” (Özdaşlı, 2015: 589).

Harita 4: Asya Altyapı Yatırım Bankası Kurucu Üyeleri (Desjardins, 2016).

AIIB founding members

China has approved 57 countries to become founding members of the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB).

Source: The Asian Infrastructure Investment Bank
J. Pong, 19/05/2015

REUTERS

Sonuç olarak Çin tarafından yürütülmekte olan Kuşak-Yol Projesi’ni grand strateji olarak nitelendirmek mümkündür. Bilindiği üzere Kuşak-Yol Projesi ile Çin, ülkenin siyasi, diplomatik, düşünsel, ekonomik ve finansal kaynaklarını ekonomik olarak karşılaşılabilecek hem iç hem dış kaynaklı zorluklar için harekete geçmiştir (Scrafton, 2018). Dolayısıyla bu girişim, grand strateji bağlamında atılan önemli bir adımlardan birisidir. Yapılan analizler de söz konusu kabulü destekler niteliktedir. Örneğin Proje, Amerikan “Foreign Policy” dergisinde çıkan bir eleştiride Çin’in “Trans Pasifik Ortaklığı’na (TPP)” cevabı şeklinde yorumlanmıştır. Farklı bir analizde ise, projenin küresel ekonomi açısından “game changer” (oyun değiştirici) unsur olduğu vurgulanmıştır (Uluslararası Politika Akademisi, 2017).

3. Arktik ve Yeni Fırsatlar

Çin tarafından ilan edilen Kuşak-Yol Projesi, deniz ticaret haritasının güncellenmesi ve 60’tan fazla ülkeyi içeren bir işbirliği çerçevesine sahiptir.⁵

⁵ Eylül 2018 itibarıyla Kuşak-Yol bağlamında etkileşimde olduğu uluslararası örgüt ve devletlerin sayısı 130’dan fazladır (Dunford ve Liu, 2019: 145). Bununla birlikte Mayıs 2017’de Pekin’de düzenlenen ilk Kuşak ve Yol Forumu’na (Belt and Road Forum (BARF)) 130 ülke ve 70 uluslararası örgütlerin devlet başkanı ve delegasyonlarından 29 katılım olmuştur (Kohil, 2018: 4).

Projenin temelinde, günümüz yüzyılının dinamikleri çerçevesinde bağların barış ve işbirliği içerisinde güçlendirilmesi yatmaktadır. Bu temel, uluslararası arenada meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan olanaklar kapsamında projenin güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Çin hükümet yetkilileri de söz konusu zorunluluğun bilincinde hareket etmekte ve projenin güncelliğinin korunması yönünde çalışmalar yürütmektedirler. Örneğin 2013 vizyonuna güncel gelişmeler ışığında yeni bölgeler eklenmesi, söz konusu çalışmalardan bir tanesidir. Yeni çalışmalar dahilinde güncellenen vizyonda projenin kaderini temelden değiştirebilecek ve küresel ölçekte etki yaratabilecek bölgelerin başında Arktik yer almaktadır.

Harita 5: Arktik Bölgesi (Anonim)

Uzun bir süre “*terra nullius*” olarak nitelenen ve 20. yüzyılın başlarına kadar hakkında tam olarak bilgi sahibi olunmayan Arktik, önemli ölçüde yakın geleceğin jeopolitik mücadele alanı olarak görülmektedir. Önceki dönemlerde coğrafi faktörlerden kaynaklanan şartların elverişsiz olması, bölgeyi yakın dönemlere kadar uluslararası sistemin büyük güçlerinin hegemonik paylaşımından izole tutmuşken (Ingenfald, 2010: 257), 27 milyon kilometrekarelik yüzölçümüne sahip olan Arktik bölgesinde yaşanan değişimler ve olası etkileri, coğrafyanın artık jeopolitik oyunun içine dahil edilmesine ortam hazırlamıştır. Arktik coğrafyasının öneminin artması nedenlerini teknolojik gelişmeler ile küresel ısınma başlıkları altında, ulaşım yolları ve hepsini kapsar nitelikte olan enerji olmak üzere sınıflandırmamız mümkündür. Daha açık bir ifadeyle, Arktik coğrafyasının uluslararası ilişkilerde önem kazanmasının temelinde teknolojik ilerlemelerle birlikte küresel çapta etkileri hissedilen iklim değişikliği gibi dinamikler yer almakta, bunlarla ilişkili olarak işbirliği, enerji ve ulaşım yolları gibi sonuçlar söz konusu önemi sağlamlaştırmaktadır (Sancak, 2019: 17).

Kuzey Kutup Bölgesi’ni kaplayan buzulların küresel çapta etkileri olan iklim değişikliğinin sonuçlarından birisi olarak erimeye başlaması, tüm

uzmanlarca dünyanın dengesini baştan aşağı değiştirebilecek ekolojik felaket olarak nitelendirilmektedir⁶ (Westly, 2007). Ancak buna karşın ekolojik felaket olarak ifade edilen değişim, özellikle bölgeye yakın konumdaki birçok ülke için ekonomik ve siyasal açıdan önemli fırsatlara olanak sağlamaktadır. Bölgeye erişimin daha kolay hale gelmesiyle başlayan süreç, bilimsel çalışmalarla hız kazanmıştır. Elde edilen bulgular, önemli ölçüde Arktik'in ekonomik olarak yeni fırsatları bünyesinde barındırdığını göstermektedir (Ingenfald, 2010: 257). Bulgular sonucunda ifade edilen söz konusu fırsatlar ise birçok alanda olmakla birlikte, özellikle küresel ticaret rotalarına alternatifler, işbirliği, enerji kaynakları ve değerli minerallere erişim, olarak gün yüzüne çıkmaktadır (Young, 2012: 167). Arktik bölgesinin önemini özellikle enerji faktörü bakımından artıran gelişmeler, 1930'lu yılların ortasında (Safanov, 2010: 112) dile getirilmeye başlanmış olsa da önemli ölçüde 2008 yılına dayanmaktadır. 2008 yılında ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu (U.S. Geological Survey), yaptığı araştırmalar sonucunda Arktik bölgesinde 90 milyar varil petrol,⁷ 1.669 trilyon kübik feet doğal gaz ve 44 milyar varil doğal gaz sıvısı enerji kaynağı rezervi olduğunu açıklamıştır (Heinien ve diğerleri, 2014: 9). Söz konusu rakamlar dünya keşfedilmemiş doğal gaz rezervlerinin yaklaşık olarak yüzde 30'una ve keşfedilmemiş petrol rezervlerinin ise yaklaşık yüzde 14'üne karşılık gelmektedir (Blunden, 2009: 122). Ayrıca küresel enerji rezervlerinin yüzde 24'ü bu bölgede yer almakta (Gümrükçü, 2015: 12) ve bunun yaklaşık yüzde 84'ü ise açık deniz (offshore) alanlarında yer almaktadır (Hasanoğlu, 2015: 175).

Küresel çapta etkileri hissedilen ve buzulların erimesini tetikleyen iklim değişikliği, gün yüzüne çıkarılmamış enerji kaynakları ve değerli minerallere ulaşım olanaklarıyla birlikte, bunlarla ilişkili olarak taşımacılıkta farklı bir aşamaya geçişe olanak sağlayacak potansiyelindedir. Çünkü bölgede yaşanan değişimlerle birlikte yeni deniz ticaret ve enerji nakil hattı güzergahlarının ortaya çıkması beklenmektedir. Örneğin, Avrupa ve Doğu Asya limanları arasındaki mesafeyi önemli ölçüde azaltan Kuzey Deniz Yolu'nun (North Sea Route) (Sergunin ve Konyshov, 2014: 72) kullanılmaya başlanması bu bağlamda önemli gelişmeler arasındadır. Ayrıca yaklaşık olarak kırk yıl sonra

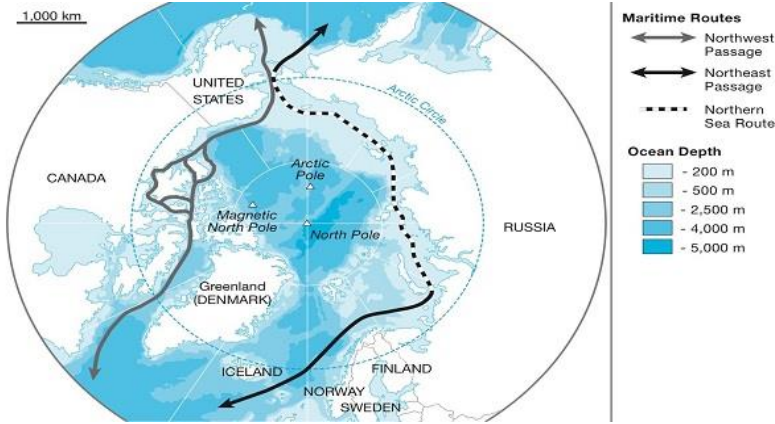
⁶ İçinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda (2100 yılında), en iyimser tahminlere göre deniz seviyesinde bir metre yükselme beklenmektedir (Akın, 2013: 15).

⁷ Söz konusu rakamlar kayda değer ölçüde oranlara karşılık gelmekte ve karşılaştırmalı olarak bakılırsa; petrol açısından Rusya'nın bugünkü kanıtlanmış petrol rezervlerinin (106,2 milyar varil petrol rezervi (BP, 2018: 12) yaklaşık %90'ına, Norveç'in sahip olduğu rezervlerin (7,9 milyar varil (BP, 2018: 12) yaklaşık olarak 5 katından fazlasına, Birleşik Arap Emirliklerinin sahip olduğu kanıtlanmış petrol rezervlerinin (97,8 milyar varil BP, 2018: 12) yaklaşık olarak 7 milyar varil eksiği Arktik bölgesinde yer almaktadır.

kullanılabileceği öngörülen “Kuzeydoğu Geçidi (Northwest Passage)” bir başka deniz yolu olarak önem taşımaktadır⁸ (Blunden, 2009: 122).

İklim değişikliğiyle birlikte Arktik Bölgesi’nde açılması beklenen yeni ulaşım yollarıyla birlikte var olan yolların da kullanımının artırılması mümkün olmaktadır. Bu durum doğrudan enerji taşımacılığını da etkilemesi bakımından Çin ve Rusya Federasyonu için ayrıca bir öneme sahip olmaktadır. Örneğin günümüzde Kuzey Deniz Yolu’nun⁹ taşıma kapasitesi 5-6 milyon ton iken; bu rakamın 2015-2020 döneminde 35-40 milyon tona çıkması beklenmektedir (Hasanoğlu, 2015: 179). Dolayısıyla söz konusu taşıma kapasitesi doğrudan petrol taşımacılığını da etkileyebilmekte ve herhangi bir korsanlık vakası vb. akışı kesen faktörlerin güzergahta var olmaması, yolun var olan önemini daha da arttırmaktadır (Deniz Haber, 2013).

Harita 6: Arktik Deniz Rotaları (Anonim)

Önemli ölçüde yakın geleceğin jeopolitik mücadele alanı olarak görülen Arktik’te söz konusu mücadelenin sert güç bağlamında çatışmaya neden olabileceği uzmanlarca tartışılmaktadır. Bu olasılık şüphesiz önümüzdeki zaman dilimi için kabul edilebilir olmasına karşın bugün için çeşitli faktörlerin bölgenin fiziki bir çatışmaya konu olmasını engeller nitelikte olduğunu ve dolayısıyla, Arktik’in daha çok işbirliği mekanizmalarının harekete geçirilmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada

⁸ Söz konusu geçidin, Yokohama ile Rotterdam arasındaki deniz yolculuğunu, Süveyş Kanalı güzergahına göre %40 oranında (yaklaşık 5000 km) azaltacağı öngörülmektedir (Blunden, 2009: 122).

⁹ Kuzey Deniz Yolu’yla ilgili en önemli gelişmelerden birisi Rus gemicilik şirketi Sovkomflot’a ait SFK Baltica adlı yük tankerinin 2010 yılında 113 bin tonluk sıvılaştırılmış doğal gazı Rusya’nın Murmansk kentinden Çin’in Ningbo kentine 22 günde ulaştırmasıdır (Hasanoğlu, 2015: 180). Bu hadisede iki ulaşım noktasındaki mesafenin kısalması büyük önem taşımakta ve ileriki zamanlarda taşıma kapasitesinin gelişen teknolojiyle birlikte yeni şartlarla artırılacağı beklenmektedir.

en önemli faktörlerin başında şüphesiz coğrafi konum dolayısıyla Arktik ile ilişkisi olan aktörler ve bunların uluslararası sistemdeki konumları gelmektedir. Örneğin, Rusya, ABD, Norveç, Kanada, Danimarka, İsveç, Finlandiya ve İzlanda bölge ile coğrafi konum olarak ilişkili aktörlerden iken, Çin, Japonya, Güney Kore, Hindistan, Singapur ve Türkiye ise coğrafi olarak bölge dışında olmasına karşın, Arktikle ilgilenen uluslararası sistemin diğer büyük ve yükselen güçlerinden bazılarıdır¹⁰ (Roseth, 2014: 843).

Arktik ile ilgisi olan gerek bölge gerekse bölge dışı ülkelerin uluslararası sistemdeki konumları ve sahip oldukları kapasiteleriyle birlikte, bölgenin daha çok işbirliğine yönelik mekanizmalarının harekete geçirilmesinde etkili olan diğer bir unsur günümüz devletler arası ilişkilerini düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının varlığıdır. Aslında bu unsuru genel olarak bölgeyle ilgisi olan ülkelerin uluslararası sistemdeki konumları ve sahip oldukları niteliklerin bir sonucu olarak da değerlendirmek mümkündür. Çünkü fiziki çatışmadan kaçınan ülkelerin, ağırlıklı olarak uluslararası hukuk kurallarına saygılı bir şekilde barışçıl bir çözüme eğilim göstermekte oldukları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, bölge ile ilgili uluslararası hukuk bağlamında çözülmeyi bekleyen sorunlar¹¹ genel olarak sistemin önemli aktörlerini işbirliği temelinde bir çözüm arayışına ve bu yönde barışçıl stratejiler belirlemeye yöneltmektedir.

Sonuç olarak, yakın geçmişe kadar tam anlamıyla önem atfedilmeyen Arktik Bölgesi, günümüzde hayati öneme sahip coğrafyalardan birisi olarak görülmekte ve birçok aktör söz konusu coğrafyada etkin olabilmek için çaba göstermektedir. Coğrafyanın önemi şüphesiz sahip olduğu niteliklerden kaynaklanmaktadır. Bölgeyi önemli kılan nitelikler ise; sahip olduğu enerji kaynakları potansiyeli, yer altı zenginlikleri, yeni ulaşım yollarıdır. Fakat özellikle belirtmek gerekir ki; tüm nitelikler birbiriyle bağlantılı olarak önem kazanmakta, enerji potansiyeli ise bir adım öne çıkmaktadır. Aktörlerin bölgede etkin olabilmek yönündeki çabalarının en önemli göstergesi ise, politik uygulamalarında karşımıza çıkmaktadır. Çin söz konusu aktörlerden birisi olarak ön plana çıkmaktayken, Pekin'in Arktik bölgesiyle ilgili amaçlarını gerçekleştirmek için yapmış olduğu hamleler, ülkeyi ön plana

¹⁰ Söz konusu ülkelere ABD, Kanada, Danimarka (hem NATO hem de Avrupa Birliği üyesi), Norveç, İzlanda'nın NATO üyesi olmasıyla birlikte İsveç ve Finlandiya'nın Avrupa Birliği üyesi olması olduğunu belirtmek gerekmektedir.

¹¹ Arktik'in ülkelere ekonomik olarak sunduğu fırsatlar önemli ölçüde uluslararası hukuk çerçevesinde bir çözüme kavuşturulmalıdır. Çünkü bu fırsatlardan yararlanabilmek gibi birçok konu genel olarak uluslararası hukuk kapsamında düzenlenmektedir. Ayrıca bölge ile ilgili çözüm bekleyen sorunların ülkeleri fiziki çatışmaya yöneltecek potansiyel olduğunu da kabul etmek mümkündür. Örneğin, sınır problemleri ile bağlantılı olarak egemenlik alanları gibi Uluslararası Deniz Hukuku'nu ilgilendiren sorunları bu yönde değerlendirmek mümkündür.

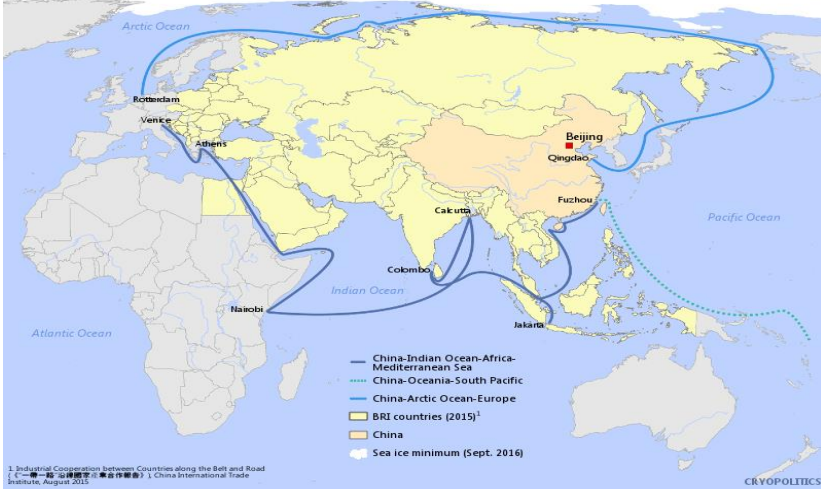
çıkarıcı en önemli etkenlerdendir. Özellikle Çin'in Arktik politikasını grand stratejisiyle ilişkilendirmesi bu aşamada büyük önem taşımaktadır.

4. Kuşak-Yol Projesi'nde Arktik: Kutup İpek Yolu Vizyonu

Çin, yakın döneme kadar gündeminde tam olarak yer almamasına rağmen son yıllarda Arktik coğrafyasıyla yakından ilgilenir duruma gelmiştir. Arktik'te ekolojik felaket olarak nitelendirilen küresel iklim değişikliği sonucunda ortaya çıkan fırsatlar, diğer aktörler gibi Çin'in bölgeye yönelmesinin en önemli nedenleri arasındayken, yeni ticaret güzergahlarının ortaya çıkması ve enerji faktörü, Pekin için daha spesifik olarak ifade edilebilecek fırsatlardır. Ekonomisinin yaklaşık yüzde 60'ından fazlası dış ticarete dayanan Çin'in bu ticaretinin yaklaşık yüzde 90'ını deniz yoluyla¹² gerçekleştirmesi (Liang ve Zhang, 2019: 63) ve yeterli miktarda enerji kaynağına sahip olmamasına karşın dünya birincil enerji tüketimindeki yüzde 23,2'lik payıyla (BP, 2018: 8), Arktik'in sunmuş olduğu fırsatlar birlikte değerlendirildiğinde Pekin'in bölgeye ilgisi kaçınılmazdır. Ayrıca grand strateji bağlamında değerlendirildiğinde Arktik, Çin için gelecekte Kuşak ve Yolun önemli bir tamamlayıcısı niteliğinde stratejik öneme sahip olacak potansiyeldedir. Pekin yönetimi de şüphesiz söz konusu farkındalık dahilinde siyasi adımlar atmaktadır. Söz konusu adımlardan bir tanesi, 20 Haziran 2017'de Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu ve Çin Okyanus İdaresi tarafından yayımlanan "Kuşak ve Yol Girişimi Kapsamında Deniz İşbirliği Vizyonu (Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative)" belgesiyle Arktik Okyanusu'nun Kuşak-Yol'a dahil edilmesidir. Vizyon belgesiyle "Mavi Ekonomik Geçit (Blue Economic Passage) olarak ifade edilen bu yolla Çin'in ekonomik koridoru genişletilmiş ve Avrupa'ya kuzeyden bağlantı kurulmasının planlandığı resmi olarak dile getirilmiştir (Büyüksağnak, 2017: 1694).

¹² Dünya ihracatının %22 si Çin'den deniz yolu ile sağlanırken, Çin'e taşınan kargo ise dünya toplamının %19'unu oluşturmaktadır (Liang ve Zhang, 2019: 63).

Harita 7: Mavi Ekonomik Geçit (Bennett, 2017)

Çin, gerek sunmuş olduğu fırsatlar gerek grand stratejinin gelecekte tamamlayıcısı olarak nitelendirilen Arktik bölgesiyle ilgili Kuşak ve Yol Girişimi Kapsamında Deniz İşbirliği Vizyonu sonrasında da önemli siyasi adımlar gerçekleştirmeye devam etmektedir. Söz konusu siyasi hamlelerden belki de en önemlisi ve Pekin’in Arktik stratejilerinin dayanağı olarak nitelendirilebilecek, Devlet Konseyi tarafından 26 Ocak 2018 tarihinde ilan edilen “Çin Arktik Politikası” başlıklı “Beyaz Kitap (White Paper)” tır (Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, 2018). Yakın geçmişte ilan edilen “Beyaz Kitap” ise, Çin’in bölgedeki konumunu ve politikalarını belirlemekle birlikte daha spesifik olarak Arktik boyunca geliştirmeye yönelik Kutup İpek Yolu Vizyonu gibi iddialı bir planın ana hatlarını belirtmektedir (Lim, 2019). Yaklaşık yedi bin kilometre uzakta yer almasına karşın kendisini “*Yakın Arktik Ülkesi* (Near Arctic State)” olarak nitelendiren Çin tarafından bölgenin gelişimi ve sunduğu fırsatlardan yararlanması bağlamında atılmış olduğu somut siyasi hamlelerin başında Kuşak-Yol Projesi ile birlikte ifade edilen “Kutup İpek Yolu Vizyonu” gelmektedir (Axworthy, 2019: 15). Kuşak-Yol Projesi gibi küresel ticaretin artırılması için ekonomik entegrasyonun sağlam bir şekilde temin edilmesi noktasında küreselleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkan Kutup İpek Yolu Vizyonu, Çin için deniz nakil güzergahlarının çeşitlendirilmesiyle birlikte zaman¹³ ve yakıt tasarrufu noktasında etki yaratabilecek potansiyelindedir. Dolayısıyla, Beyaz Kitapta ilk defa resmi olarak ilan edilen vizyonun temelinde Arktik deniz nakil güzergahlarının geliştirilmesi düşüncesi yatmakta, Kutup İpek Yolu ile ilgili

¹³ Kuzey Rotası Rotterdam’dan Süveyş Kanalı üzerinden Çin’e 48 günde giden bir geminin yolculuk süresini 20 gün kadar kısaltmaktadır (Axworthy, 2019: 15). Şüphesiz yolculuk süresindeki bu azalma doğrudan yakıt tasarrufu anlamına da gelmektedir.

ekonomik açıdan fayda sağlayacak güzergahlara yer verilmektedir. Söz konusu güzergahlar, Rusya kıyısındaki “Kuzeydoğu Geçidi”, Kanada kıyısındaki “Kuzeybatı Geçidi” ve Kuzey Kutup güzergahında yer alan “Merkez Geçidi”dir (Axworthy, 2019: 15).

Harita 8: Malakka/Süveyş ve Kutup İpek Yolu Deniz Rotaları (Oxford Analytica, 2018)

Sonuç olarak Kutup İpek Yolu Vizyonu'nun (The Polar Silk Road Vision), temelde buzulların erimesiyle açığa çıkan Kuzey Hattı'nın Çin tarafından kendi öncelikleri uyarınca yeniden ele alınmasına dayanmakta olduğunu söylemek mümkündür. Pekin'in bu adımının açık ve en temel nedeni, ihracat devinin şüphesiz kıtalararası özellikle Avrupa'ya mal taşırken sürenin uzunluğu ve maliyetini azaltma çabasıdır (Sağlam, 2018). Birçok uzmanca dile getirilen öngörüler de bu yönde bir amacın varlığını destekler niteliktedir. Örneğin Kuzey Hattı devreye girdiğinde Hamburg ile Şanghay arası Süveyş Kanalı alternatifine göre altı bin dört yüz kilometre, başka bir anlatımla 15 gün kısılacığı öngörülmektedir (Hsiung ve Roseth, 2019: 172).

5. Arktik'te Enerji ve Rusya - Çin İşbirliği

Gerek Kuşak-Yol gerekse Kutup İpek Yolu bağlamında olsun Çin'in Arktik'te hedeflediği kazançları elde etmesinin temeli bölgede izleyeceği siyasi anlayışın karakterine dayanmaktadır. Bölge dinamikleri göz önüne alındığında söz konusu siyasi anlayışın karakterinin, barışçıl prensiplere dayalı işbirliği çerçevesinde gelişeceği kuşkusuzdur. İlan edilen Beyaz Kitapla birlikte Kutup İpek Yolu Vizyonu ve öncesindeki açıklamalar söz konusu iddianın en önemli dayanaklarındandır. Örneğin Beyaz Kitap'ın ilan edilmesi öncesinde Pekin, Kutup İpek Yolu Vizyonu'nun Arktik ülkeleri ile çeşitli işbirliği alanlarının kazandırılmasında etkili olacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Lim, 2019). Bu bağlamda, Çin de söz konusu resmi beyan ve

belgeler ışığında devletler arası ilişkilerdeki dinamiklerin de farkındalığıyla Kuzey Kutbu'na dönük gelecek vizyonuna kıyıdaşlar ve bölgenin dengelerini gözeterek temkinli yaklaşmaktadır (Sağlam, 2018).

Beyaz Kitap'ta da önceliğinin bölge ülkeleri ile işbirliği vizyonuna dayalı politika anlayışını benimsediğini beyan eden Çin öncelikle Rusya ile ilişkilere biraz daha fazla hassasiyetle yaklaşıldığı gözlemlenmektedir (Lim, 2019). Söz konusu hassasiyette önceki dönemlerde yaşanan gelişmeler, dönemin şartları ve devletlerin tavırlarındaki değişimler, Rusya'nın bölge dengelerindeki konumu ve sahip olduğu nitelikler şüphesiz etkili olmaktadır. Örneğin değişen dinamikler ve tavırlardaki değişim bağlamında incelendiğinde, önceki dönemlerde genel olarak bilindiği üzere Rusya, özellikle üretim alanında Çin menşei yatırımcıları Arktik enerji projelerine dahil etme yanısı değilken (Hsiung ve Roseth, 2019:175) son zamanlarda çeşitli nedenlerle bu tavrında değişim yaşandığı ve bu doğrultuda tarafların işbirliğine yöneldiği gözlemlenmektedir. Söz konusu tavır değişikliği ve işbirliğine yönelimin temelinde şüphesiz, Çin'in finansal gücü¹⁴, Arktik'teki enerji kaynaklarının yaklaşık yüzde 80'inin¹⁵ Rusya egemenlik sahası içerisinde olmasıyla birlikte ülkenin Kutup İpek Yolu güzergahına konumu (Alexeeva ve Lasserre, 2018: 280) ve Ukrayna Krizi sonrası uygulamaya konulan Batı menşei yatırımlar bulunmaktadır.

Arktik bölgesi özelinde Rus-Çin enerji ilişkilerindeki işbirliği için 2013 yılında varılan anlaşma, önemli bir dönüm noktasıdır. 270 milyar dolar hacmindeki söz konusu anlaşma öncelikle iki taraf arasındaki işbirliğine olumlu yöndeki katkı sağlarken, daha önemlisi bölgede enerji alanında gerçekleştirilen aktivitelere Çin tarafının ortak olarak davet edilmesine, kısacası ilişkilerde daha ileri bir aşamaya geçmesine ortam hazırlamıştır (Pinchuk, 2013). Bu bağlamda, taraflar arasında akdedilen anlaşmayla birlikte Rosneft, Çin Ulusal Petrol Şirketi'ni (CNPC) Barents ve Pechora denizlerindeki üç offshore alan ve Nenetsk bölgesindeki onshore alanlarda keşif çalışmaları yapmaya davet etmiştir. Ancak daha somut nitelikli adımlar Eylül 2016 yılında atılmış ve Çin'e Arktik sahanlığında yer alan Barents ve Chukchi denizlerinde iki blok için lisans verilmiştir (Hsiung ve Roseth, 2019: 175).

Kuzeybatı Sibirya'da Yamal yarımadasındaki LNG¹⁶ terminali konusundaki çalışmalar, Arktik bölgesinde Rusya ile Çin arasındaki enerji

¹⁴ Rusya Arktik offshore projelerinde uzun süreden beridir Batı menşei şirketlerle çalışmaktaydı ve bu projeler ciddi teknolojik altyapıyı ve finansal yatırımları gerekli kılmaktadır. Bu nedenle Çin'in finansal gücü Rusya için hayati önem taşımaktadır.

¹⁵ Haziran 2017'de yayımlanan "Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic" başlıklı SIPRI Policy Paper 46'ya göre offshore olarak kutup dairesinde var olduğu tahmin edilen doğal gazın yaklaşık yüzde 90'ı, petrolün ise yaklaşık yüzde 45'inin Rusya'nın Arktik sahanlığında bulunduğu belirtilmektedir (Sorensen ve Klimentko, 2017: 14).

¹⁶ "Liquefied Natural Gas" (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz).

alanındaki işbirliği kapsamında somut sonuçların elde edildiğini gösteren ve başarılı sayılabilecek projelerin başında yer almaktadır.¹⁷ 2013 yılı sonlarında başlatılmakla birlikte dünyanın en büyük ve karmaşık LNG projelerinden biri olan Yamal LNG projesinin katılımcıları, yüzde 50,1 ile Rus Novatek Şirketi, yüzde 20 ile Fransız TOTAL şirketi, yüzde 20 ile CNPC ve yüzde 9,9 ile Kuşak-Yol kapsamında oluşturulan Çin İpek Yolu Fonu'dur (TOTAL, 2019). 1,3 trilyon metre küp rezerv olduğu ifade edilen ve 27 milyar metre küp yıllık üretim potansiyeli bulunan Yuzhno-Tambeyskoe doğal gaz sahasından sağlanan tedarikle devreye sokulan tesis günümüzde üç sıvılaştırma ünitesiyle faaliyet göstermektedir (Neftegas, 2010). Söz konusu üniteler dahilinde tesis yılda 16,5 milyon ton LNG üretme kapasitesine sahip konumda olmakla birlikte ilk LNG sevkiyatını Aralık 2017'de gerçekleştirmiştir (Sputniknews, 2018). Gerekli olan ekipmanların yaklaşık yüzde 80'ini Çin tersanelerinde üretilen Yamal LNG'nin finansmanı konusunda, Nisan 2016'da Çin Exim Bank ve Çin Kalkınma Bankası projeye 19,1 milyar Avro civarında bir kredi sağlarken, Çin genel olarak projenin yaklaşık yüzde 60'ını finanse etmiş durumdadır. Öyle ki projenin toplam maliyeti 2016 yılı için yaklaşık 27 milyar dolar olarak ifade edilmektedir (Yulong, Linghao ve Jia, 2016: 13-14).

Yamal LNG, Çin grand stratejisi ve Kuşak-Yol projesi bağlamında değerlendirildiğinde Rusya ile yürütülen projelerden bir adım daha öneme sahip konumda yer aldığı gözlemlenmektedir. İpek Yolu Fonu'nun Novatek'in hisselerini satın olarak ortak olmasıyla birlikte önemli ölçüde Kuşak-Yol Projesinin finans kaynaklarından projeye kaynak aktarıyor olması bir nevi Yamal LNG'nin¹⁸ grand stratejiyle birleştirildiğinin göstergelerindedir. Çin medyasının "*Yamal LNG'yi Kuşak-Yol Girişiminin ilk enerji projesi*" olarak kutlaması da söz konusu birleşimi doğrular niteliktedir (Filimonova ve Krivokhizh, 2018).

6. Kutup İpek Yolu Vizyonunda Enerji Nakil Güzergahı Olarak Kuzey Deniz Rotası: Rusya-Çin İşbirliği

Kutup İpek Yolu çerçevesinde Rusya ve Çin arasında yürütülen işbirliği alanlarından bir diğeri enerjiyle bağlantılı olarak da değerlendirilebileceğimiz Kuzey Deniz Rotası'dır. Kuşkusuz söz konusu rota ülkenin dış ticaretine büyük katkı yapacak nitelikteyken aynı zamanda enerji bağlamında değerlendirildiğinde ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan temin eden Pekin

¹⁷ Novatek Yönetim Kurulu Başkanı Leonid Michelson'un Aralık 2017 tarihinde ifade ettiğine göre; "*Yamal LNG, küresel LNG pazarındaki yaklaşık yüzde 5'lik payıyla şu anda Rusya'nın en büyük LNG Projesi durumundadır*" (LNG World News, 2018).

¹⁸ Yamal yarımadasının coğrafi konumu göz önüne alındığında söz konusu birleşimin nedeni doğrudan anlaşılabilir. Projenin başlangıcında sahaya karadan ve denizden hiçbir şekilde ulaşım imkânı bulunmamaktaydı. Ekipmanların ve personelin transferini kolaylaştırmak için 2011 yılında Sabetta limanı ve uluslararası havaalanı niteliğindeki bir bölgesel ulaşım merkezi inşaatına başlanmıştır (TOTAL, 2019).

için Kuzey Deniz Yolu'nu daha da önemli kılmaktadır. Petrol ithalatının yaklaşık yüzde 80'nin Malakka Boğazı'ndan geçmesi, 2040'lı yıllarda enerji ithalatı bağımlılık oranının ciddi oranda artacağı ve bunun için yaklaşık olarak yılda yarım trilyon dolar harcama yapacağı öngörülmesi, Kuzey Deniz Rotası'nın Çin için taşıdığı önemin anlaşılması noktasında örnek olarak verilebilir (International Energy Agency, 2017). Kısacası, enerji bağlamında incelendiğinde Kuzey Deniz Rotası gerek enerji ithalatında tedarikçilerin çeşitlendirilmesi gerekse de nakil güzergahlarının çeşitlendirilmesi bakımından Çin'in enerji güvenliğine katkı yapması bağlamında önem taşımaktadır. Söz konusu katkı kuşkusuz Çin'in bölge ülkeleri ilişkileri bağlamında da geçerliliğini korumaktadır.

Kuzey Deniz Rotası ile ilgili Rusya-Çin arasındaki enerji alanındaki işbirliğine katkı sağlaması açısından bakıldığında, LNG konusu ön plana çıkmaktadır. Taraflar arasında tam anlamıyla aktif olarak faaliyet gösteren doğal gaz nakil hattı(ları) olmaması, LNG'nin enerji alanındaki işbirliği konusunda ön plana çıkmasında etkiliyken, şüphesiz maliyetlerin de bu konuyu desteklediği gerçektir. Örneğin Çin tarafınca Orta Asya'dan doğal gazın boru hatlarıyla temin edilmesiyle LNG olarak temin kıyaslandığında ekonomik olarak maliyetlerin arttığı ve LNG'nin daha ucuza temin edildiği bilinmektedir (Research and Markets, 2019). Bu bağlamda Kuzey Deniz Rotası ile ilgili elde edilen sonuçların önemlilerinden ilkinin LNG taşımacılığında meydana gelmesi Rusya-Çin enerji ilişkilerinde LNG'nin pozisyonunu destekler niteliktedir.

Kuzey Deniz Rotası yoluyla ilk LNG transit denemesi Ağustos 2010 tarihinde Rusya'nın Murmansk limanından Çin'in Ningbo limanına gerçekleştirilmiştir (Hsiung ve Roseth, 2019: 173). Söz konusu başarılı deneme ilk olmasıyla birlikte taraflar arasındaki ilişkilerdeki birçok gelişmeyi tetikleme açısından öneme sahipken, Rusya ve Çin arasında yapılan anlaşmalar bu durumun en önemli göstergelerindedir. Denemeden kısa bir süre sonra ticari alanda yapılan anlaşma, bu noktada örnek olarak gösterilebilir. Öyle ki Rusya'nın en büyük denizcilik şirketi Sovcomflot Group ve CNPC Kuzey Deniz Rotası boyunca petrol taşımacılığının da dahil edildiği Arktik deniz seferi için personel yetiştirilmesine yönelik uzun dönemli çerçeve anlaşmasına varmışlardır (Hsiung ve Roseth, 2019: 173).

Kuşak-Yol'un önemli bir tamamlayıcısı olarak ifade edilen Kutup İpek Yolu Vizyonu bağlamında incelendiğinde taraflar arasında Kuzey Deniz Rotası temelinde yürütülen enerji işbirliği için 2017 yılı önemli bir milattır. Mayıs 2017 tarihinde Putin, Pekin'de düzenlenen Kuşak ve Yol Forumu'nda Arktik gemi rotaları ile ilgili çalışmaların Kuşak ve Yol ile entegre edileceğini açıklanması bu noktada büyük önem taşımaktadır. Söz konusu açıklamanın yaklaşık olarak iki ay sonrasında gerçekleşmiş ve dönemin Rusya Başbakanı Medvedev ile Xi Jinping, Arktik ile ilgili çalışmaların Kutup İpek Yolu

vizyonu kapsamında yapılacağını açıklamış ve Kasım 2017'de Pekin ziyareti sırasında bu ifadesini tekrar etmesiyle daha somut adımlar atılmıştır. Ayrıca Medvedev'in ziyareti sonrasında Kutup İpek Yolu terminolojik olarak iki tarafça da kullanılmaya başlanmıştır (Sun, 2018: 3).

Kuşak-Yol'un önemli bir tamamlayıcısı olarak nitelendirilen Kutup İpek Yolu Vizyonu kapsamında ele alabileceğimiz ve Rusya-Çin arasındaki enerji işbirliği ile ilişkili olan Kuzey Deniz Rotası ile ilgili tarafların atmış olduğu adımlar sınırlı olarak kalmıştır. Güzergâh ile ilgili yatırımlara konu ile ilgili kaynaklarda rastlanabilmekteyken, spesifik olarak Kutup İpek Yolu bağlamında enerji ilişkili yapılan yatırımlara ve yürütülen projelere tam olarak rastlanamamaktadır. Resmi beyanlar da bu yödedir. Öyle ki Pekin'in resmi açıklamalarında enerji, nükleer, havacılık, sınır, alt yapı gibi projeler ortaklık yürütülen kilit stratejik projeler olarak ifade edilirken bu alanların hiçbirinde doğrudan Kuzey Deniz Rotasına salt olarak yer verilmemektedir (Sun, 2018: 9). Ancak bu ifade çalışmaların da olmadığı anlamına gelmemektedir. Kuzey Deniz Rotası birçok alanda geliştirilen ve stratejik olarak nitelendirilen projelerin bir parçası ya da tamamlayıcısı olarak güzergah ile ilgili çalışmaların yürütüldüğü bilinmektedir. Arktik LNG 2 projesi, söz konusu çalışmalardan olup, gelecek dönemlerde de bunların devam edeceğinin göstergelerindedir.

Sonuç

Günümüz uluslararası sisteminin başat aktörlerinin gerek temel çıkarları gerekse devletlerarası ilişkilerdeki pozisyonları nedeniyle özü ile doğru orantılı olacak şekilde zorunlu olarak stratejiler belirlemekte ve bu yönde siyasi hamleler gerçekleştirmelidirler. Söz konusu stratejiler, spesifik alanlarda olabileceği gibi belirli kriterler çerçevesinde grand strateji olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Ancak grand stratejinin herhangi bir devletin çıkar hedefleri doğrultusunda ifade edilen stratejilerle karıştırılmaması gerektiğini tekrardan belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla grand strateji konsepti, tamamen belirli kriterler çerçevesinde devletin ulusal güvenlik hedefleri bağlamında ve bu hedeflere ulaşmada kullanacağı en uygun araçların seçilmesi bağlamında sahip olduğu genel vizyon olarak tanımlanmaktadır.

Bir devletin dış politikasının hayati unsuru olarak ifade edilen grand strateji bağlamında siyasi hamleler gerçekleştiren uluslararası sistemin önemli aktörlerinden birisi Çin'dir. Devletin hayati çıkarlarını ve nihai hedeflerine ulaşabilmesinin temelinde ekonomik unsurları yerleştiren Çin için Kuşak-Yol Girişimi bu doğrultuda grand strateji niteliğindedir. Girişimin ayrıntıları ve atılan adımlar göz önüne alındığında, stratejinin niteliği kolayca anlaşılmaktadır. Eski İpek Yolu'nun canlandırılması temelinde gelişen Çin'in grand stratejisi, Kuşak ve Yol olarak birbirini bütünleyen iki parça şeklinde ifade edilirken, planın temelindeki anlayışın tetiklediği unsurlar küresel çaptaki etki bağlamında büyük öneme sahiptir. Kazan-kazan prensibiyle

birlikte barışçıl bir etkileşim çerçevesinde şekillenen söz konusu anlayış ve küresel etkileri bu noktada ön plana çıkmakta, dolayısıyla devletlerarası etkileşimlere önemli ölçüde işbirliği zemini, Kuşak-Yol Girişimi çerçevesinde kazandırılması hedeflenmektedir. Söz konusu işbirliği zemini ise yeryüzünü oluşturan kara parçalarının yaklaşık yüzde 40'ını, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 65'i ve küresel ekonominin ise yüzde 30'undan fazlasını bir araya getiren yetmiş yakın devlet arasındaki etkileşimle ifade edilmektedir. Grand stratejisinin temelinde ekonomik unsurları konumlandıran Çin için bu işbirliği, yaklaşık olarak 21 trilyon dolar hacminde devletler topluluğu ile etkileşim ve ayrıca spesifik olarak söz konusu devletlerin nitelikleri göz önüne alındığında, birçok alanda güvenlik tehditlerinin önüne geçilmesi anlamına gelmektedir. Hem ekonominin ana lokomotifi hem de devletlerin varlıklarını sürdürebilmelerinin temelinde yer alan enerji konusu ve dolayısıyla enerji güvenliği bağlamındaki fırsatlar bu noktada büyük önem taşımaktadır.

Grand strateji çerçevesinde değerlendirilmesi gereken Kuşak-Yol Girişimi ışığında etkileşim içerisinde bulunan devletlerin nitelikleri doğrudan proje bağlamında atılacak adımları ve Çin'in işbirliği ortakları arasındaki konumlarını tetiklemektedir. Günümüz uluslararası sistemindeki meydana gelen gelişmelerle birlikte Çin için ekonomi, enerji ve güvenlik gibi önemli unsurlar göz önüne alındığında ilk aşamada devletlerarası etkileşimde öncelik verilmesi gereken aktör şüphesiz Rusya'dır. Dolayısıyla Pekin bunun bilincinde hareket etmekte ve Moskova ile ilişkilerini sağlamlaştırmaktadır.

Rusya açısından bakıldığında ise, Çin'in grand stratejisi temelindeki kazan-kazan anlayışı ve Moskova'nın içinde bulunduğu şartlar da devleti Çin'e yakınlaştırır niteliktedir. Bununla birlikte günümüz şartları semsiyesi altında ifade edilebilecek dinamikler taraflar arasındaki işbirliği alanını da ortaya koymaktadır. Söz konusu işbirliği açıkça görüldüğü üzere öncelikle enerji alanında yürütülmektedir. Fakat bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki Kuşak-Yol Girişimi Rusya-Çin enerji alanındaki genel olarak yürütülen işbirliğinden daha spesifik, yeni ve plan kapsamında değerlendirilebilecek bir ortaklığa ivme kazandırmaktadır. Spesifik ortaklık ise, önemli ölçüde yakın geleceğin jeopolitik mücadele alanı olarak görülen Arktik coğrafyasıyla ilişkili olarak enerji alanında gün yüzüne çıkmaktadır.

Taraflar arasındaki spesifik olarak ifade edilen işbirliğinin temel dayanaklarından birisi Çin tarafından yayımlanan "Beyaz Kitap" ile birlikte Kuşak-Yol Girişimine entegre olarak ilan edilen küresel ölçekte etki yaratabilecek potansiyele sahip "Kutup İpek Yolu" projesidir. Sonuç olarak son dönemdeki gelişmeler ışığında "Beyaz Kitap" öncelikle Kuşak-Yol Girişimine güncellik kazandırmakla birlikte, Çin grand stratejisi çerçevesinde gerekli görülen nitelikleri güçlendirmek, kazan-kazan prensibi temelinde barışçıl bir anlayışla Rusya ve Çin gibi iki küresel sistemin yakın geleceğin

jeopolitik mücadele sahasında, hayati önemdeki bir alanda işbirliği zemini oluşturması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Akın, G. (2013) “Yüzyılımızın Temel Sorunlarından Biri; Buzulların Erimesi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, (25): 9-27.
- Alexeeva, O. ve Lasserre, F. (2018) “An Analysis on Sino-Russian Cooperation in the Arctic in the BRI Era”, *Advances in Polar Sciences*, 29(4): 269-282. DOI: 10.13679/j.advps.2018.4.000xx.
- Axworthy, T. S. (2019) “The Polar Silk Road”, *China Today*, <https://www.interactioncouncil.org/media-centre/polar-silk-road>, : 14-16, (erişim tarihi: 02.06.2019).
- Bennett, M. (2017) “China Plans Arctic Belt and Road Initiaves”, *The Maritime Executives*, <https://www.maritime-executive.com/editorials/china-plans-arctic-belt-and-road-initiatives>, (erişim tarihi: 10.07.2019).
- Blunden, M. (2009) “The New Problem Of Arctic Stability”, *Survival*, 51(55): 121-142. DOI: <https://doi.org/10.1080/00396330903309899>.
- British Petroleum. (2018) *BP Statistical Review of World Energy Report*, British Petroleum.
- Büyüksağnak, Y. B. (2017) “Kuzey Buz Denizi’ndeki Gelişmelerin Çin Deniz Taşımacılığına Etkisi”, II. International Academic Research Congress (INES) Tam Metin Kitabı, 18-21 Ekim 2017 Alanya-Antalya, 1690-1697.
- Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, (2015) “Full Text: Action Plan on the Belt and Road Initiative”, http://english.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm (erişim tarihi: 30.05.2019).
- Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi, (2018) “White Paper: Full Text China’s Arctic Policy”, http://english.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (erişim tarihi: 31.05.2019).
- Danner, L. K. (2018) *China’s Grand Strategy: Conditory Foreign Policy?*, Pelgrave Macmillan: Cham.
- Deniz Haber. (2013) “Kuzey Deniz Yolu: Buzsuz ve Korsansız”, <https://www.denizhaber.net/kuzey-deniz-yolu-buzsuz-ve-korsansiz-haber-50662.htm> (erişim tarihi: 31.05.2019).
- Desjardins, J. (2016) “Four Maps Showing China’s Rising Dominance in Trade”, Visual Capitalist, <https://www.visualcapitalist.com/four-maps->

showing-chinas-rising-dominance-trade/ (erişim tarihi: 10.07.2019).

Durdular, A. (2016) “Çin’in Kuşak-Yol Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi”, *Avrasya Etüdüleri*, (49/2016-1): 77-97.

Filimonova, N. ve Krivokhizh, S. (2018) “China’s Stakes in the Russian Arctic”, <https://thediplomat.com/2018/01/chinas-stakes-in-the-russian-arctic/> (erişim tarihi: 09.06.2019).

Gümrükçü, H. (2015) “Kutup Çağının Genel Hatları”, H. Gümrükçü, N. Shulgina Şanlı, S. Demirkılınc, A. İnan, T. İlbuğa (Ed), *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar, İşbirlikleri ve Ulusal Çıkarlar*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 4-26.

Güner, B. (2018) “OBOR Girişimi’nin Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37): 112-123. DOI: 10.14781/mcd.386165.

Güneş, (2018) “Tonga da Çin’in Kuşak-Yol Projesine Katıldı”, <https://www.gunes.com/dunya/tonga-da-cinin-kusak-yol-projesine-katildi-929644> (erişim tarihi: 10.07.2019).

Kohli, H. (2017) “Looking at China’s Belt and Road Initiative From The Central Asian Perspective”, *Global Journal of Emerging Market Economies*, 9(1-3): 3-11. DOI: <https://doi.org/10.1177/0974910117747760>.

Hasanoğlu, İ. (2015) “Kutup Çağının Genel Hatları”, H. Gümrükçü, N. Shulgina Şanlı, S. Demirkılınc, A. İnan, T. İlbuğa (Ed), *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar, İşbirlikleri ve Ulusal Çıkarlar*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 165-186

Heininen, L., Alexander, S. ve Yarovoy, G. (2014) *Russian Strategies In The Arctic: Avoiding A New Cold War*, (Valdai Discussion Club Report).

Hsiung, C. W. ve Roseth, T. (2019) “The Arctic Dimension in Sino-Russian Relations”, J. I. Bakkevold ve B. Lo (Ed.), *Sino-Russian Relations in the 21st Century*, Palgrave Macmillan, Cham, 167-187.

Hu, W. R. (2017) “China’s One Belt One Road Strategy: Opportunity or Challenge for India”, *China Report*, 53(2): 107-124. DOI: <https://doi.org/10.1177/0009445517696619>.

Ingenfald, E. (2010) “Just in Case Policy in the Arctic”, *Arctic*, 63, (2): 257-259. DOI: 10.14430/arctic989.

International Energy Agency. (2017) “World Energy Outlook 2017: China”, <https://www.iea.org/weo/china/i> (erişim tarihi: 15.06.2019).

- International Sustainable Resilience Center (ISRC), (2018) “*Public Private Partnership and The Belt and Road Initiative*”, <https://ippprc.org/belt-and-road-initiative> (erişim tarihi: 10.07.2019).
- Kardaş, T. (2014) “Güvenlik”, Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul, 325-337.
- Kassab, H. S. (2018), *Grand Strategies of Weak States and Great Powers*, Palgrave Macmillian, Cham.
- Kohil, H. (2018) “Looking at China’s Belt and Road Initiative From the Central Asian Perspective”, *Global Journal of Emerging Market Economies*, 9(1-3): 3-11. DOI: <https://doi.org/10.1177/0974910117747760>.
- Liang, H. ve Zhang, Y. (2019) *The Theoretical System of Belt and Road Initiative*, People’s Publishing House ve Springer Nature Singapore, Pekin.
- Lim, K. S. (2019) *China’s Arctic Policy and the Polar Silk Road Vision*, (Arctic Yearbook 2018), https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2018/Scholarly_Papers/24_AY2018_Kong.pdf(erişim tarihi: 31.05.2019).
- LNG World News, (2018) “Yamal LNG Ramps Up to Full Capacity”, <https://www.lngworldnews.com/yamal-lng-ramps-up-to-full-capacity/>(erişim tarihi: 09.06.2019).
- Dunford, M. ve Liu, W. (2019) “Chinese Perspectives on the Belt and Road Initiative”, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 12(1): 145-167. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsy032>.
- Murray, W. (2011) “Thoughts on Grand Strategy”, W. Murray, R. H. Simmreich ve J. Lacey (Ed.), *The Shaping of Grand Strategy: Policy, Diplomacy and War*, Cambridge University Press: New York, 1-34.
- Neftegas. (2010) “Russian Novatek Will Finish the Construction of Its Yamal LNG Plant by 2018”, <https://neftegaz.ru/en/news/oil/413871-russian-novatek-will-finish-the-construction-of-its-yamal-lng-plant-by-2018/> (erişim tarihi: 14.06.2019).
- Oxford Analytica. (2018) “Polar Silk Road Map”, https://dailybrief.oxan.com/g/oxweb/GI238580/2018-09-18-polar-silk-road-map_1000.png (erişim tarihi: 10.07.2019)
- Özdaşlı, E. (2015) “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri”, *Turkish Studies*, 10/14: 579-596. DOI: [10.7827/TurkishStudies.8879](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8879).

- Pinchuk, D. (2013) “Rosneft to Double Oil Flows to China in \$270 Billion Deal”, <https://www.reuters.com/article/us-rosneft-china/rosneft-to-double-oil-flows-to-china-in-270-billion-deal-idUSBRE95K08820130621>(erişim tarihi: 09.06 2019).
- Ploberger, C. (2017) “One Belt, One Road: China’s New Grand Strategy”, *Journal of Chinese Economic and Business Study*, 15(3): 289-305. DOI: <https://doi.org/10.1080/14765284.2017.1346922>.
- Research and Markets. (2019) “Research Reports on Natural Gas Import in China 2019-2023”, https://www.researchandmarkets.com/reports/4769665/research-report-on-natural-gas-import-in-china?utm_source=GNDIY&utm_medium=PressRelease&utm_code=3txkt9&utm_campaign=1243136+-+The+Natural+Gas+Import+Market+in+China+to+2023%3a+Demand+is+Expected+to+Keep+Rising&utm_exec=joca220prd (erişim tarihi: 15.06.2019).
- Roseth, T. (2014) “Russia’s China’s Policy in the Arctic”, *Strategic Analysis*, 38(6): 841-859. DOI: <https://doi.org/10.1080/09700161.2014.952942>.
- Sağlam, M. (2018) “Çin Kutup İpek Yolu’nu Mu Bekliyor?”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/01/31/cin-kutup-ipek-yolunu-mu-bekliyor/> (erişim tarihi: 03.06.2019).
- Sancak, K. (2019) “Deniz Hukukuna İlişkin Temel Egemenlik Alanları Bağlamında Arktik’teki İhtilafı Alanlar ve Hukuki Durum”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 23(17): 17-34. DOI: <https://doi.org/10.18092/ulikidince.455557>.
- Schmidt, B. C. (2016) “Ulusal Güvenliğin Önceliği”, S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (Ed.), (Çev. N. Uslu), *Dış Politika Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 188-203.
- Scrafton, M. (2018) “Grand Strategy: All Along the Polar Silk Road”, <https://www.aspistrategist.org.au/grand-strategy-along-polar-silk-road/> (erişim tarihi: 20.05.2019).
- Sergunin, A. ve Konyshv, V. (2014) “Russia in Search of Its Arctic Strategy: Between Hard and Soft Power”, *The Polar Journal*, 4, (1): 69-87. DOI: <https://doi.org/10.1080/2154896X.2014.913930>.
- Sevilla, H. A. J. (2017) “China’s New Silk Route Strategy and Association of the Southeast Asian Nations”, *Indian Journal of Assian Affairs*, 30(1-2): 85-91.

- Sheng, A. (2017) “OBOR and EuroAsia’s New Great Game”, *China Report*, 53(2): 232-252. DOI: <https://doi.org/10.1177/0009445517696642>.
- Sorensen, C. T. N., ve Klimenko, E. (2017) “Emerging Chinese-Russian Cooperation in the Arctic”, *SIPRI Policy Paper 46*.
- Sputniknews. (2018) “Novatek: Arktik’teki Yamal LNG Projesindeki Üçüncü Ünite Devreye Girdi”, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201812121036598367-novatek-arktik-yamal-lng-projesi-uc-unite-hizmete-girdi/> (erişim tarihi: 09.06.2019).
- Sun, Y. (2018) “The Nothern Sea Route: The Myth of Sino-Russian Cooperation”, <https://www.stimson.org/sites/default/files/file-attachments/Stimson%20-%20The%20Northern%20Sea%20Route%20-%20The%20Myth%20of%20Sino-Russian%20Cooperation.pdf> (erişim tarihi: 15.06.2019).
- Şöhret, M. (2011) “Çin’in Ulusal Güvenlik Stratejisi”, <http://www.bilgesam.org/incele/848/-cin'in-ulusal-guvenlik-stratejisi/#.XPwtDC3BKF0> (erişim tarihi: 09.06.2019).
- Tekir, O. ve Demir, N. (2019) “Çin’in Yeni İpek Yolu Girişimi ve Küresel Ekonomik ve Siyasal Sistemi Dengeleyebilme Olasılığı”, *Yönetim ve Ekonomi*, 26(1): 263-276.
- TOTAL. (2019) “Yamal LNG: The Gas That Came in From The Cold”, <https://www.total.com/en/energy-expertise/projects/oil-gas/lng/yamal-lng-cold-environment-gas> (erişim tarihi: 09.06.2019).
- Uluslararası Politika Akademisi. (2017) “Yeni İpek Yolu Projesi Nedir?”, <http://politikaakademisi.org/2017/12/23/yeni-ipek-yolu-projesi-nedir/> (erişim tarihi: 30.05.2019).
- Westly, E. (2007) “Arctic Land Grabs Could Cause Eco-Disaster”, <http://discovermagazine.com/2007/aug/arctic-land-grabs-could-cause-eco-disaster> (erişim tarihi: 31.05.2019).
- Yiğenoğlu, K. (2018) “Çin’in Tek Kuşak Tek Yol Projesi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası”, *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 3(1): 10-28. DOI: <https://doi.org/10.24013/jomelips.387168>.
- Young, O. (2012) “Arctic Politics in an Era of Global Change”, *The Brown Journal of World Affairs*, 9(1): 165-178.

Yulong, L., Linghao, K. ve Jia, L. (2016) “Yamal LNG Project and Made in China Equipment Going Globally”, *China Oil and Gas*, (3): 13-17.

Avustralya'nın Antarktika Politikası

Australia's Antarctica Policy

Sanem ÖZER¹

Geliş tarihi: 31.05.2019, Kabul tarihi: 29.07.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Antarktika politikası Avustralya dış politikasının önemli öğelerinden biridir. Avustralya, Antarktika'da yumuşak güç kaynaklarından özellikle kültür, diplomasi, teknoloji ve bilimsel faaliyetlerin desteklediği bir politika yürütmektedir. Bu politikanın devamlılığı açısından Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin uluslararası kabulü ve uygulanması çok önemlidir. Avustralya Antarktika Antlaşması sayesinde bölgede silahsızlanmayı, bilimsel işbirliklerini, ve çevre korumayı kapsayan bir uluslararası rejimin tasarlayıcısı ve lideri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Avustralya, Antarktika Politikası, Antarktika Antlaşmalar Sistemi, Uluslararası Rejim*

JEL Kodları: *F520, F530, Q280, O380*

Abstract

Antarctic policy is an important element of Australian foreign policy. Australia maintains a policy in Antarctica supported by soft power policy, particularly resting on culture, diplomacy, technology and scientific activities. For the continuity of this policy, international support and implementation of the Antarctic Treaties System is necessary. Australia today leads an international regime that has governed disarmament, scientific cooperation, and environmental protection in the region for almost 60 years, thanks to the Antarctic Treaty.

Keywords: *Australia, Antarctic Policy, Antarctica Agreements System, International Regime*

JEL Codes: *F520, F530, Q280, O380*

Giriş

Günümüzde özellikle küresel ısınmanın etkisiyle incelen buz tabakası Kuzey Kutbuna yönelik ilgiyi arttırarak, bölgenin karşı karşıya bulunduğu siyasal, ekonomik ve çevresel gelişmelere ilişkin çok sayıda tartışmaya yol açmıştır. Kuzey Kutbunun gelişmiş ülkelere, ticaret bölgelerine ve insan yerleşimine görece yakınlığı ile yakın çevresinde kanıtlanmış doğal kaynakların varlığı bölgenin yurtdışında olduğu kadar ülkemizde de çok çeşitli boyutlarıyla ve sıkça bilimsel yayın seviyesinde ele alınmasına yol açmaktadır. Güney yarım kürede yer alan Antarktika kıtası ise ülkemizde

¹ Akdeniz Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Dr.Öğr. Üyesi,
sanemozer@akdeniz.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4182-5335>

Kuzey Kutbuna kıyasla bilimsel araştırmaya daha geç konu olmuştur. 2016 yılında ilk Türk bilim heyeti Antarktika'ya bilimsel sefer gerçekleştirmiştir. Ülkemizde halen Antarktika'nın dış politika ve uluslararası siyaset açısından değerlendirildiği bilimsel yayınlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma bu ihtiyacı karşılamak açısından uluslararası ilişkiler alanına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Çalışma Avustralya'nın Antarktika bölgesine yönelik politikasını incelemektedir.

Avustralya'nın son yarım yüzyıl içinde dış politikasını ülkenin karşısına çıkan belirsizlikleri azaltarak ulusal çıkarlarını gözeterek fikirlerle tanımladığı görülmektedir. Avustralya dış politikası, orta güçte bir ülkeye uygun olacak şekilde büyük ve güçlü ortaklarla müşterek çıkarlar ve işbirliğini gözetmiştir. Antarktika politikası Avustralya dış politikasının önemli öğelerinden biridir. Avustralya, Antarktika Kıtası jeopolitik gerçeklikler ve ülkeye olan coğrafik yakınlığı nedeniyle büyük güç rekabeti, silahlanma ve çeşitli müdahalelerin dışında tutmaya özen göstermiştir. Avustralya'nın bu çabası bölgede ülkenin yumuşak gücü ve diplomasi aracılığıyla silahsızlanmayı, bilimsel işbirliğini ve çevre korumayı kapsayan bir uluslararası rejime öncülük etmesini sağlamıştır.

Çalışma Avustralya'nın Antarktika politikasını beş başlık altında ele almaktadır. Birinci bölümde Avustralya'nın dış politikasına yön veren düşünce ve imkanlar ile bunların Antarktika politikasına etkileri aktarılmaktadır. Antarktika'nın küresel güç dengesine, işbirliklerine verdiği önem ile yumuşak gücün Avustralya dış politikasının Antarktika'ya kadar uzanan işleyişine değinilmektedir. İkinci bölümde ise Antarktika'nın Avustralya için jeopolitik önemi tartışılmaktadır. Ayrıca, bölgede varlık gösteren ülkeler arasında devam eden ciddi güven eksikliği, derin değerler ve çıkar çatışmasının etkileri değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde Avustralya'nın Antarktika'daki ulusal çıkarları ve Antarktika Antlaşması'nın bu çıkarları gözetten bir dış politika için nasıl işlevsel kılındığı irdelenmektedir. Dördüncü bölümde Avustralya'nın Antarktika programı, bölgesel strateji ve eylem planı aktarılmaktadır. Beşinci bölümde ise Antarktika Kıtası'nda yükselen devletler arası rekabet ve kıtanın karşı karşıya kaldığı sorunlar değerlendirilmektedir. Bu bölümde ayrıca bölgedeki değişen dinamikler ve aktörlerin tercihleri karşısında Avustralya'nın liderlik yaptığı Antarktika'nın yönetiminin ve bölgedeki uluslararası rejimin temel taşı olan Antarktika Antlaşmalar rejiminin devamlılığı açısından Avustralya'nın önünde olan seçenekler ve öneriler paylaşılmaktadır. Sonuç bölümünde Avustralya'nın Antarktika politikasının geleceğine ilişkin bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

1. Avustralya Dış Politikasının Esasları ve Antarktika Politikasına Etkileri

Greenwood (1957) Avustralya dış politikasının İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Komünist

olmayan Asya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine ihtiyaç duyduğunu aktarmaktadır. Bu kanı günümüzde de süreklilik göstermektedir. Avustralya, başta Birleşik Krallık olmak üzere Topluluk Ülkeleri ile eski ve denenmiş ilişkilerinin geliştirilerek sürdürülmesi gerektiğini düşünmektedir. Avustralya'nın yaklaşımı dünya siyasetinde yer alan ekonomik çıkarının ve politik etkinin gerçekçi bir değerlendirmesini yapıyor olduğundan kaynaklanmaktadır. Avustralya, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşik Krallığın sıkıntı içerisine düşen ekonomik varlığı ve Pasifik'te etkisi azalan askeri gücüne rağmen geleneksel bağları korumayı tercih etmiş kendi uluslararası etki kabiliyetini adeta Birleşik Krallığın kabiliyeti ile ilişkilendirmiştir. Avustralya'nın gelecekte bölgesel çıkar sahası içerisinde daha ağır politika ve savunma taahhütleri üstlenmesi gerekecektir. Bu durumda Avustralya'nın, Birleşik Krallığın Asya-Pasifik'te yitirdiği etki sahasını dolduran ABD ile ilişkilerini geliştirmesi önem kazanmıştır. Avustralya bölgesel politika yapımı girişimlerinde daha fazla sorumluluk üstlenmiş ve bu tür girişimlere sağlanacak ABD yardımının önemini kavramış görünmektedir. Greenwood'un ifadesiyle (1957) Avustralya, Güney Pasifik Komisyonu² ve Colombo Planı³ kapsamında ekonomik ve eğitim yardım programları için geniş çaplı işbirliğine katılmış, Kore Savaşı'na aktif destek sağlamış, füze denemeleri için tesislerini kullanıma açmış, ANZUS ve SEATO Antlaşmaları kapsamında karşılıklı güvenlik işbirliği için ağır yükümlülükler altına girmiştir. Avustralya tüm bu işbirliklerin sonucu olarak sorumlulukları ile birlikte imkan ve kabiliyetlerini de arttırmış ve müttefiki için değerli bir varlık sergilemek istediğini göstermiştir. Reilly (2015: 254) coğrafi izolasyon nedeniyle Avustralyalıların gücün uluslararası ilişkilerdeki rolünü yeterince takdir edemediğine değinmektedir. Avustralya, İngiltere ve ABD gibi iki büyük deniz gücüne yakınlığından ötürü küresel güç dengesi açısından kazanan taraf olmuştur. Dolayısıyla Avustralyalılar, benzer şekilde, bölgesel düzeyde de kendi güçleri hakkında çok az düşünmek zorunda hissetmişlerdir (Reilly, 2015:254).

Yine de bu Avustralya'nın bölgede yumuşak bir güç olarak yükselmediği anlamına gelmemektedir. Joseph Nye (1990: 154) yumuşak gücü, klasik

² Avustralya, Fransa, Hollanda, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri 1947 yılında Canberra Antlaşmasını imzalayarak Güney Pasifik Komisyonunu kurmuşlardır. Komisyonun kurucu üyeleri olan kalkınmış ülkeler ekonomik ve sosyal kalkınmayı geliştirmek için uluslararası işbirliğini ve Güney Pasifikte kendi kendini yönetemeyen bölge halklarının refahını arttırmayı amaçlamışlardır. 1962 yılında Hollanda, 2005 yılında İngiltere Komisyondan çekilmişlerdir.

³ Colombo Planı, Asya-Pasifik bölgesinde yer alan üye ülkelerin iktisadi ve toplumsal kalkınmasını desteklemek için 1950 yılında kurulan ve merkezi Sri Lanka'nın başkenti Colombo'da bulunan bir bölgesel örgüttür. Colombo Planı bölgenin insan kaynaklarını geliştirmeyi amaçlar. Üye ülkeler, Afganistan, Avustralya, Bangladeş, Butan, Brunei Darussalam, Fiji, Hindistan, Endonezya, İran, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Laos, Malezya, Maldivler, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Yeni Zelanda, Pakistan, Papua Yeni Gine, Filipinler, Suudi Arabistan, Singapur, Sri Lanka, Tayland, ABD ve Vietnam'dan oluşmaktadır.

“zor” askeri güç kaynağının aksine, “zorlamadan ziyade cazibe yoluyla istediğinizi elde etme yeteneğinin” ve bir ülkenin “kültürünün, politik ideallerinin ve politikalarının çekiciliğinin” seferber edilmesi olarak tanımlamaktadır. Nye’in kullandığı kavram bir ülkenin yumuşak gücünü sadece kültür ve diplomasi ile sınırlı şekilde ele almamaktadır. Yumuşak güç, aynı zamanda teknoloji, eğitim, yardım ve ticaret unsurlarını da içerir. Uluslararası güç için bunların tamamının ya da birleşiminin önemi her geçen gün artmaktadır. Avustralya, Pasifik bölgesinde bu alanlardaki gelişmişliğinden kaynaklı gücünü hissettirmektedir. Antarktika’da ise Avustralya yumuşak güç kaynaklarından özellikle kültür, diplomasi, teknoloji ve eğitimin desteklediği bir politika yürütmektedir.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Avustralya, Birleşmiş Milletlere destek olarak güç politikası eksenli politika yerine uluslararası hukukun ve düzenin esas alındığı bir dış politika izlemektedir. Avustralya dış politikasının bir diğer bileşeni çoğunluğun üzerinde uzlaştığı belirli ulusal çıkarların savunulmasıdır. Avustralya dış politikasının devamlılık gösteren diğer bileşenlerine örnek olarak göç hareketlerinin kontrolü, Avustralya’nın deniz aşırı ülkeler ile ticaretinin korunması, Güneybatı Pasifik’te refah politikalarının geliştirilmesi ve Avustralya’nın Antarktika bölgesindeki menfaatleri örnek verilmektedir. Sayılan bu dış politika esaslarının hayata geçirilmesi için karşılıklı işbirliklerine dayanan bir dış politikanın gözetilmesi gerekmektedir.

Avustralya bir yandan Antarktika politikasını ulusal menfaatleri çerçevesinde belirlerken, diğer yandan bu politikanın söylem ve uygulama itibarıyla uluslararası hukuk ve düzen ile bağdaşır olmasına özen göstermektedir. Avustralya’nın yerel siyasi gündemini, ajanslardan ve hükümet dışı kuruluşlardan oluşan bir politika topluluğu belirlemektedir. Bu topluluk Antarktika özelinde belirlenen gündeme destek vermektedir. İki partili siyasi sistemde değişen hükümetlere rağmen Antarktika politikasına verilen destek değişmemiştir (Haward, Hall ve Kellow, 2007: 22; Haward ve Cooper, 2014).

Avustralya, Avustralya Antarktika Bölümüne⁴ (Australian Antarctic Division) verdiği destek ve bu kurum aracılığı ile sürdürdüğü bilimsel program sayesinde Antarktika bölgesi üzerindeki egemenlik iddiasını desteklemektedir. Bölgeye ilişkin egemenlik iddiaları bilimsel olduğu kadar siyasi öneme de sahiptir. Bölgeye ilişkin keşif çabasına bayrak dikme yarışı eşlik etmiştir. Avustralya, 1933 tarihli Britanya hükümet kararnamesi ile Birleşik Krallık bayrağının dalgalandığı “Avustralya Antarktika Bölgesi”nin (Australian Antarctica Territory) idaresini Avustralya Milletler Topluluğu adına devralmıştır. O günden bu yana Avustralya hem Antarktika kıtasının

⁴ Avustralya Antarktika Bölümü, Avustralya’nın Antarktika Programını yönetmekle görevli ve Çevre ve Enerji Bakanlığına bağlı bir kamu kurumudur.

yüzde 42'sini kapsayan bölge üzerindeki egemenliğin uluslararası hukuk açısından kabulü için çaba sarfetmekte, hem de bölgenin idaresi için uluslararası topluluk ile işbirliği yapmaktadır. İngiltere her ne kadar kıtanın tamamında egemen olmayı arzulasa da 1959 yılında kıtanın Birleşik Krallık, Fransa, Norveç, Yeni Zelanda ve Avustralya arasında paylaşılmasına rıza göstermiştir. Söz konusu ülkeler Avustralya'nın bölgedeki hakimiyetini kabul ederken, Şili ve Arjantin'in egemenlik talepleri kabul görmemiştir (Wilson, 1964:17; Joyner, 1984).⁵ Avustralya'nın Birleşik Krallık, Fransa, Norveç ve Yeni Zelanda ile toprak paylaşımı hususunda uzlaşma ihtimali daha yüksek olmakla birlikte, Şili ve Arjantin ile bir anlaşmaya varması güç görünmektedir. Güney Amerika ülkeleri şimdiye kadar Antarktika'da bir çatışma içerisine girmekten kaçınmışlardır. Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığı ortak bir endişe kaynağı olurken, bütün taraflar Antarktika'da modus vivendi'yi sürdürmekte uzlaşmıştır.

Bray (2016), Avustralya dış politikasının iki esasa, bir yandan Antarktika'da toprak talebine diğer yandan Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile tesis edilen işbirlikli bilimsel faaliyetler ve çevre koruma değerlerine odaklandığını belirtmektedir. Bray'e göre (2016) Avustralya, Antarktika Antlaşmalar Sisteminden yabancı devletlerin Antarktika toprakları üzerinde egemenlik kazanmasını önlemeyi amaçlayan bir "stratejik inkar" politikası aracı olarak istifade etmektedir. Avustralya'nın Antarktika'da savunduğu ve bir uluslararası antlaşma aracılığıyla uluslararası topluluğun onayına sunduğu rejim, Avustralya'nın ulusal çıkarlarına uygun düştüğü kadar imzacı taraflara da "çekici" gelmiştir.

2. Antarktika'nın Avustralya İçin Jeopolitik Önemi

Antarktika kıtasının belirli kısımları için yedi ülke ulusal egemenlik iddiasında bulunmuşlardır. Birleşik Krallık 1908 ve 1917 yıllarında egemenlik iddiasında bulunurken, 1923 ve 1924'te sırasıyla Yeni Zelanda ve Fransa, ardından 1933'te Avustralya ulusal egemenlik iddialarını açıklamışlardır. Bu ülkeleri 1933 yılında Norveç, 1940'ta Şili, 1946'da ise Arjantin takip etmiştir. Şimdiye kadar bölgede ulusal egemenlik iddiasında bulunmayan hiçbir ülke yönetimi sözkonusu bu yedi ülkenin ulusal egemenlik iddialarının hukukiliğini ya da geçerliğini kabul etmiş değildir. Avustralya'nın toprak egemenliği iddiasını kabul eden ülkeler Norveç, Yeni Zelanda, Fransa ve Birleşik Krallık ile sınırlıdır.

⁵ Şili ve Arjantin bölgedeki egemenlik iddialarını Papa VI. Alexander'ın 1493'te aldığı karara dayandırmaktadır. Söz konusu hükme ve 1494'te imzalanan Tordesillas Antlaşmasına göre Cape Verde Adalarının 370 deniz mili açığından geçerek Dünyayı Kuzey ve Güney Kutbu arasında ikiye bölen meridyenin batısında kalan tüm topraklar sonsuza kadar İspanya'ya verilmiştir. Şili ve Arjantin de İspanya'nın Güney Amerika'daki "mirasçıları" olarak söz konusu hudut çizgisinin Antarktika'daki devamını esas alarak bölgede egemenlik iddiasında bulunmaktadır (Joyner, 1984: 476; Hoffman, 1973).

Uluslararası hukukta, ıssız topraklar üzerinde egemenlik talep eden bir ülkenin bu bölgeyi etkin bir şekilde işgal etmesi gerektiği kabul edilmektedir (Jenning, 1917; Shaw 2008). Avustralya ve diğer ülkelerin bilim üsleri ile bu işgali hayata geçirdikleri ve hatta bu şekilde egemenliğe ilişkin siyasi tartışmaların üzerinin örtüldüğü görülmektedir. Antarktika'nın insan yerleşimine elverişsiz iklim ve tabiatı bölgede toprak talebinde bulunmayan ülkelerin başka devletlerin egemenlik iddialarını red etmeleri için de bir gerekçe olmaktadır. Ancak, Antarktika'nın kullanımını düzenleyen 1959 tarihli Antarktika Antlaşması, bölgedeki toprak talep eden yedi ülke arasında bir çatışma doğmaması için 4. Maddede:

“Bu Antlaşma yürürlükte iken gerçekleşen hiçbir eylem veya faaliyet, Antarktika'daki toprak egemenliğine ilişkin bir iddiayı öne sürmek, desteklemek veya reddetmek veya Antarktika'da egemenlik haklarını oluşturmak için bir temel teşkil etmeyecektir. Bu Antlaşma yürürlükte iken, Antarktika'daki bölgesel egemenliğe ilişkin yeni bir talep veya mevcut bir talebin genişletilmesi iddia edilmeyecektir”

diyerek uzlaşmazlığı dondurmayı tercih edecektir. Cassese (2005: 83), keşif veya sembolik ilhak veya bitişiklik kuralına dayalı bölgesel egemenlik iddialarının anlaşma ile askıya alındığını ifade etmektedir.

Avustralya ise toprak iddiasının uluslararası topluluk tarafından kabul görmüyor oluşundan kaynaklı bir huzursuzluk duymaktadır. Diğer iddia sahibi ülkeler gibi Avustralya da uluslararası hukukun bitişiklik kuralı (doctrine of contiguity) çerçevesinde sahipsiz bir ülkenin kazanılabileceği kabulü yerine Antarktika'da sahipsiz ülkenin kazanılması için yerine getirilmesi gereken iki kuralı işletmeyi tercih etmiştir: birincisi egemenliği altına almak niyet ve iradesinin varlığı (animus occupandi); ikincisi bu egemenliğin ülke üzerinde fiilen kullanılması (corpus occupandi) (Pazarıcı, 2008: 145). Bölge ülkeleri bu fiili kullanımı en başta bilim üsleri aracılığıyla sergilemektedir. Bölgedeki diğer ülkelerin aynı yolu tercih ediyor olması bölgenin yönetimi adına işbirliğine ve uzlaşmazlıkların barışçıl çözümüne imkan tanımakla birlikte, gelecekte sınırlı kaynaklar için olası bir rekabeti ortadan kaldırmamaktadır.

McDougal ve diğerleri (1963: 546) güç kullanımının hakim düşünce olduğu zamanlarda tarafların Antarktika'nın kaynaklarını paylaşamaz olarak algıladığını, ancak Uluslararası Jeofizik Senesi⁶ sayesinde bilimsel aydınlanmanın hakim düşünce olmasıyla tarafların münhasır yetkiye sahip oldukları sektörleri yabancı bilim insanlarına açtığını ifade etmektedir. Antarktika'da paylaşılacak en somut şey Uluslararası Jeofizik Senesinden bu

⁶ Uluslararası Jeofizik Senesi, 1882-1883 ve 1932-1933 Uluslararası Kutup Yıllarını örnek alan ve 1957-1958 yılları arasında tüm dünyadan bilim insanlarının katılarak çeşitli jeofizik fenomenleri gözlemleyecekleri bir seri bilimsel faaliyete verilen addır.

yana bilimsel bilgi olmuştur. Hatta o yıla kadar Antarktika kıyılarına ancak balina avı için uğrayan Sovyetler Birliği bilimsel faaliyetler için üsler kurmuştur. Bir yandan kıtanın doğal kaynaklar itibariyle henüz çok şey vaat etmiyor oluşu işbirliğini kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan, Antarktika'nın doğal kaynakları tamamiyle keşfedilmiş değildir. Bölgeye ilişkin veriler arttıkça, Antarktika'dan beklentiler de değişecektir.

Avustralya'nın Antarktika Bölgesi ile ilişkisi oldukça geriye gitmektedir. Coğrafya bilimcisi Sir Alexander Mawson'un 1911-1914 tarihleri arasında gerçekleşen Avustralasya Antarktika Seferi, manyetik güney kutbu yakınında bulunan Antarktika kıtasını keşfetmeyi amaçlamıştır (Australian Government, 2019a). Sonrasında Sir Alexander Mawson İngiltere Avustralya ve Yeni Zelanda Antarktika Araştırma Seferi'ne öncülük edecek ve Cape Dension mevkinde Britanya Kralı 5. George adına resmi mülkiyet talebinde bulunacaktır. İngiltere Avustralya ve Yeni Zelanda Antarktika Araştırma Seferi 1929 ve 1931 tarihlerinde bölgeye iki ziyareti içermektedir. Ancak Avustralya'nın Antarktika seferleri 1947 yılından itibaren sıklaşacaktır.

Avustralya Ulusal Antarktika Araştırma Seferi 1954 yılından itibaren MacRobertson Land'in kıyısındaki Mawson üssünü inşa etmiş ve o günden bu yana bölgedeki bilimsel varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde Mawson üssü ile birlikte toplam dört üs çalıştırılmaktadır. Avustralya Çevre ve Enerji Bakanlığına bağlı Avustralya Antarktika Bölümü, Tazmanya eyaletinin Hobart şehrinde bulunan merkezinden Antarktika kıtasında yer alan Casey ve Davis'teki iki daimi üssün ve Antarktika dairesinin hemen kuzeyinde yer alan Macquarie Adası üssünün faaliyetlerini idare etmektedir (Australian Government, 2019b). Ofis Antarktika'nın en yüksek noktasında konuşlanan bir meteoroloji istasyonunu, Heard ve McDonald Adaları ile Commonwealth Körfezi'nde bulunan başka önemli sahaları denetimi altında bulundurmaktadır. (Australian Government, 2019c). Bütün bir yıl boyunca çalışan istasyonların Hobart'a uzaklığı 1542 km ile 5398 km arasında değişmektedir. Avustralya Antarktika Bölgesi, kıtanın yüzde 42'sini kapsamaktadır.

Avustralya, müttefik veya stratejik ortak olarak gördüğü ülkelerin dışında kalan devletlerin Antarktika'ya yerleşmesine başlangıçta sıcak bakmamıştır. Devasa boyutlarıyla Antarktika kıtası Atlantik ve Hint Okyanuslarını birbirine bağlayan doğal bir kara parçasıdır. Walter Sullivan'ın 1957'de Foreign Affairs'ta çıkan makalesine atıf yapan Joyner (1989: 86) Avustralya'nın Güney yarım kürede yer alan bu kıta için asıl stratejik çıkarımın Antarktika'da düşman bir gücün hakimiyetine izin verilmemesi olduğunu ifade etmektedir. Soğuk Savaş, ABD ve Sovyetler Birliği'nin Güney Kutbu'nda girişebilecekleri bir silahlanma yarışı neticesinde Antarktika'da nükleer silahların test edilmesi, konuşlandırılması kaygısını doğurmuştur. Balistik füzelerin yeterli menzile ulaşması halinde

Antarktika'nın termonükleer silahlar için elverişli bir üs olacağı yönündeki değerlendirme de bu tehdit algısını yansıtmaktadır (Sullivan 1957:163). Geniş Antarktika coğrafyasında yerleştirilmeleri halinde mobil kıtalararası balistik füze fırlatma sistemlerinin yer tespitinin zor olacağından endişe duyulmuştur. Avustralya, Sovyetler Birliği'nin başlangıçta Antarktika'da yerleşik bir hal almasına sıcak bakmamıştır. Avustralya istihbaratı Sovyetler Birliği'nin bir Güney Okyanus Filosu oluşturmak için bir denizaltı üssü arayışı içerisinde olduğu bilgisine ulaşmış ve Avustralya Antarktika Bölgesinin Rusya tarafından işgalinden çekinmiştir. Soğuk Savaş'ın gerilimi Antarktika Antlaşmalar Sistemi müzakerelerinde de kendini hissettirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin bölgede artan faaliyetlerinin sonucu olarak Batılı ülkeler Soğuk Savaş'ın tedirgin edici varlığının Antarktika'da da hissedilmemesi için uluslararası uzlaşmayı gerekli görmüşlerdir. Paris'te 1955 yılında düzenlenen uluslararası bir konferansta Antarktika'da her milletten personelin yerleştirileceği bölgelere karar verilmiştir. Dikkat çekici olan ise uluslararası antlaşma ile çeşitli milletlerin kullanımına açılmasına karar verilen ve bu ülkelerden personel barındıran istasyonların farklı milletlerin ulusal egemenlik hakkı iddiasında buldukları bölge sınırları içerisinde kalıyor olmasıdır. Örneğin Sovyet istasyonları Avustralya'nın hak iddia ettiği saha içinde kalırken, ABD istasyonları Arjantin, Avustralya, Birleşik Krallık ve Yeni Zelanda'nın ulusal egemenlik iddiaları çerçevesinde çizilmiş sınırlar içerisinde kalmaktadır. Nihayetinde bu istasyonların sadece barışçıl ve bilimsel amaçlarla kullanımına karar verilmiş ve Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin ilk adımı olan Antarktika Antlaşması (1959) Soğuk Savaş döneminin ilk silahsızlanma antlaşması olma özelliğini kazanmıştır. ABD ve SSCB, Antarktika' da kuracakları üsler aracılığıyla silahlanmayı ve süper güç rekabetini bölgeye taşımayacaklardır.

Antarktika'da varlık gösteren devletler arasında güven eksikliği halen derin olup, ülkelerin bölgede sürdürülecek faaliyetlerin niteliğine ilişkin çatışan değerlerini ve çıkarlarını uzlaştırmalarını güçleştirmektedir. Brady (2013), bölgedeki uzlaşmazlık atmosferine örnek olarak Kasım 2012' de, Antarktika Deniz Yaşamı Kaynaklarının Korunması Komisyonu'nun (The Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources-CCAMLR) yıllık toplantısında, Rusya, Çin, Belarus ve Ukrayna'nın Güney Okyanusu'nda deniz koruma alanlarının kurulması için getirilen çeşitli tekliflere itirazda bulunmalarını vermektedir. Kimi ülkeler önerilen deniz koruma alanları için müspet veya menfi herhangi bir görüş dahi bildirmemiştir. Brady (2013) öneriyi getiren ülkelerin (Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Fransa ve İngiltere) – gündemlerinin belirsiz olduğunu ve ülkeler arasında konuya ilişkin fikir birliğine erişilemediğini ifade etmektedir. Aslında ülkelerin deniz koruma alanlarının oluşturulmasına bir itirazı yoktur. Güney Okyanusu'nda zaten deniz koruma alanları bulunmaktadır. Öneriyi muhalif ülkelerin, yeni deniz koruma alanları

önerisini bir Çinli Antarktika diplomatının ifadesiyle “yumuşak varlık” yani diğer aktörlerin faaliyetlerini kısıtlamak için çevresel tedbirlerin kullanımı olarak gördüğü anlaşılmıştır.

3. Antarktika Antlaşması

Uluslararası Jeofizik Senesi 1 Temmuz 1957 tarihinde başlayıp 31 Aralık 1958'e kadar 18 ay boyunca devam eden ve 67 ülkenin katıldığı uluslararası bir projedir. Bu projenin önemi Uluslararası Kutup Yıllarının (1932-1933) İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yok olan bilimsel mirasının ve Soğuk Savaş ile kesintiye uğrayan bilimsel işbirliği ve ilerlemenin yumuşama döneminin de katkısıyla çok daha geniş katılımlı bir uluslararası bilimsel proje ile canlandırılmasıdır. Uluslararası Jeofizik Yılı, 1959 yılında imzalanacak olan Antarktika Antlaşmasının da diplomatik temellerini atmıştır (British Antarctic Survey, 2019a). Antarktika Antlaşması Komitesi'nin Antarktika'nın barışçıl amaçlarla ve ortak bilimsel araştırma için kullanılması çağrısı Antarktika Antlaşması'na giden yolu açmış ve antlaşma metninin 2. Maddesinde aynen yer almıştır. Antlaşmayı imzalayan 12 ülke (Arjantin, Avustralya, Belçika, Şili, Fransa, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Afrika, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletler) Uluslararası Jeofizik Yılı'nın da katılımcılarıdır. Antlaşma 1961 yılında devreye girmiş ve günümüze kadar 54 ülke tarafından kabul edilmiştir (Secretariat of the Antarctic Treaty, 2019). Antarktika Antlaşmalar Sistemi olarak da anılan Antarktika Antlaşması'nı imzalayan taraf ülkelerden 29' u değişiklikler için oy hakkına sahip iken (Consultative Parties), diğer 24 ülke ise gözlemci statüsündedir (Non-Consultative Parties). Gözlemci statüsündeki ülkeler İstişare Toplantılarına katılabilmekle birlikte karar alımına katılamazlar. Antlaşmaya taraf bütün ülkeler Antarktika'ya olan ilgilerini bölgede “önemli bir araştırma faaliyeti yürüterek” gösterdikleri zamanlarda Danışma Toplantılarına katılma hakkına sahiplerdir (Gray, 2016). Günümüzde 17 ülkenin Antarktika'daki faaliyetleri bu hükme uygun olarak kabul edilmektedir. Antlaşmanın başlangıç paragrafı “Antarktika, yalnızca ve sonsuza dek barışçıl amaçlarla kullanılmaya devam edecek ve uluslararası anlaşmazlıkların sahnesi ya da nesnesi olmayacaktır” demektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere güvenlik odaklı bu genel amaç antlaşmaya taraf ülkelerin ulusal çıkarları için büyük öneme sahip bir konu haline almıştır. Taraf ülkeler bu genel amaç çerçevesinde uzlaştıkları için sonrasında egemenlik iddialarından kaynaklanan yasal sorunlar ve doğal kaynaklara erişim gibi ileride potansiyel olarak uzlaşmazlıklar doğuracak konularda işbirliği yapmakta daha istekli olmuşlardır.

Antarktika Antlaşması ilerleyen yıllarda Antarktika'ya ilişkin üç ilave antlaşmayı içerecek şekilde genişleyerek Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ni (AAS) oluşturmuştur. Bunlar, 1972 tarihli “Antarktika Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi” (CCAS), 1980 tarihli “Deniz Canlı Kaynaklarının

Korunması Hususunda Sözleşme” (CCAMLR) ve 1991 tarihli “Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü” (Madrid Protokolü) olarak sıralanmaktadır. Antlaşmaya taraf ülkeler belirli konularla ilgili kurallar koymuşlardır. Bu anlaşmalar sayesinde, Antarktika'daki faaliyetlerin düzenlenmesi için yasal olarak bağlayıcı hükümlerin daha kesin bir şekilde uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Antarktika Antlaşması, Antarktika'yı bilimsel bir bölge olarak tanımlar ve kıtada askeri aktiviteyi yasaklar. Bölgede askeri varlık ancak bilimsel amaçlı faaliyet göstermek kaydıyla kabul edilebilir. Böylece Antlaşma eski Soğuk Savaş Antarktika silahlanma kontrolü antlaşmasını da kapsayacak şekilde geniş tutulduğu için bir antlaşma sistemine doğru evrilmiştir. Aslında Antarktika Antlaşmalar Sistemi bir rejim inşası örneğidir.

AAS aynı zamanda en kapsamlı ve en sıkı çevre koruma rejimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bazı devletlerin BM Deniz Hukuku Sözleşmesine (UNCLOS) dayanarak, Antarktika kıtasını çevreleyen sulardaki kıta sahanlıklarının uzatılmasını amaçlayan başvurular sunması bu barışçı rejimin yakın gelecekte karşı karşıya kalabileceği sorunlara işaret etmektedir. AAS'nin giderek artan şekilde balina avlama, biyolojik gözlem ve iklim değişikliği gibi çevre koruma ile ilgili diğer yasal rejimlerle birlikte çalışması gerekmektedir. Nasıl ki sıcaklıkların yükselmesi ile birlikte eriyen buzullar Kuzey Kutbu'nda ortaya çıkması muhtemel yeni ulaşım güzergahları ve ekonomik faaliyet alanları ile anılıyorsa, Güney Kutbu'nda da artan sıcaklıkların ve eriyen buzulların 2048 yılından sonra yeni keşif fırsatları doğuracağı öngörüsünde bulunmaktadır. Ayrıca bölgede yükselen turizmin çevresel etkisi ile ticari olarak faydalı kaynaklara yönelik artan araştırmalar kaygı doğurmakta olup bölgedeki faaliyetlerin nasıl kontrol edilerek koruyucu önlemlerin uygulanacağına yönelik sorular yanıtız kalmaktadır. Gelecekte daha ciddi kurumsal ve yönetim meseleleri ile karşılaşılabilir. Yine de Antarktika hiçbir yerlisi olmadığı halde bu insansız kıtanın ihtiyaçları doğrultusunda işbirliği inisiyatifi sergileyen ülkelerin, ulusal çıkarları ile kıtanın güvenliğini uzlaştıracak kadar pragmatik olabildiklerini göstermiştir.

1980 tarihli Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme, giriş kısmında “Antarktika kıtasını çevreleyen suları sadece barışçıl amaçlarla korumak ve uluslararası anlaşmazlıkların sahnesine veya nesnesine dönüşmelerini önlemek tüm insanlığın yararınadır” denmektedir. Antarktika'yı “barış ve bilime adanmış doğal bir rezerv” olarak nitelendiren ve Antarktika maden kaynakları faaliyetlerine 50 yıllık bir moratoryum getiren Antarktika Antlaşmalar Sistemine 1991 yılında Çevresel Koruma Protokolü de eklenmiştir. Görüldüğü üzere kıtanın her türlü silahlanma, nükleer deneme ve askeri faaliyetten arı tutulmasına ek olarak, bu uzlaşının farklı alanlardaki işbirliği ile desteklendiğini söylemek mümkündür. Antarktika Antlaşması'nın 11. Maddesi tarafların “anlaşmazlıkların müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, tahkim, adli çözüm veya

kendi seçtikleri diğer barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması amacıyla kendi aralarında istişarelerde bulunmaları” çağrısında bulunur. Bütün bu yollar tüketildiği takdirde ise 11. Madde bütün tarafların rıza göstermesi halinde anlaşmazlığın uzlaşma için Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesini tavsiye eder. Antlaşmanın bu genel tavrı çok taraflı güven tesis ettiği kadar Avustralya'nın siyaseti ile de uyumludur. Avustralya, Antarktika kıtasında ulusal güvenliğini ve jeostratejik avantajını gözeten politikalara ulaşmak için tek taraflı stratejiler geliştirmek yerine, bunları Joyner'in deyişiyle “kollektif bir işlevsel stratejiye dönüştürmüştür”. Böylece askeri faaliyette bulunmadan karşılıklı güvenlik teşvik edilmiş olmaktadır. Antarktika Antlaşma Sistemi zaman içerisinde olgunlaşan bir rejimdir. Öyleki AAS, dünyanın geri kalanı için barışçıl bir işbirliği örneği teşkil eden en başarılı uluslararası anlaşmalardan biri olarak kabul edilmiştir. AAS, Avustralya'nın ve diğer egemenlik iddiası olan ülkelerin Antarktika politikaları güvenleştirme sonucunda kısıtlanmadığı takdirde eşsiz bir çevresel rejim olma niteliğini sürdürebilir. AAS tarafların taahhüdü ve işbirliğinden ötürü, şimdiye kadar rahatsız edilmeyen bu kıtanın tamamını korumaya devam edecektir.

1991 tarihli “Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü”nün (Madrid Protokolü) beşi yürürlükte olan altı eki bulunmaktadır. Bunlar:

- tüm faaliyetler için geliştirilecek Çevresel Etki Değerlendirmelerini gerektirmektedir;
- Antarktika bitki ve hayvan türlerini korumaktadır;
- atık bertarafı ve yönetimi için kurallar koymaktadır;
- deniz kirliliğine karşı koruma ve
- özel alan ve miras koruması sağlamaktadır.

Altıncı Çevresel Acil Durum Sorumlulukları Eki, tüm taraflar yerel mevzuat gerekliliklerini yerine getirdikten sonra yürürlüğe girecektir (British Antarctic Survey, 2019b). Protokol, Antarktika'da çevrenin ve ekosistemin kapsamlı bir şekilde korunmasına yönelik bir çerçeve belirleyerek, Antarktika'daki tüm faaliyetlerin çevresel etkilerini sınırlayacak şekilde önceden planlanmasını ve yürütülmesini öngörür. Böylece, Antarktika'nın, huzur, barış ve bilime tahsis edilmiş doğal bir rezerv olarak belirlendiği kabul edilir.

Madrid Protokolü, Antarktika'daki ticari madencilik yasağı ile bilinir. Protokolün 7. maddesi, bilimsel amaçlar hariç olmak üzere, Antarktika'da maden çıkarılmasını yasaklamaktadır. Bu yasağın arka planında ise Avustralya'nın somut tutumu yer almaktadır. Avustralya Başbakanı Bob Hawke, 23 Mayıs 1989'da Antarktika Maden Kaynakları Faaliyetlerinin Düzenlenmesine İlişkin Sözleşmeyi (Convention on the Regulation of

Antarctic Mineral Resources Activities-CRAMRA) resmi olarak imzalamayı reddettiğini ilan ederek Sözleşmenin yürürlüğe girişini etkili bir şekilde veto etmiştir. CRAMRA'nın yürürlüğe girmesi için, Antarktika'da yedi hak talebi sahibinin tamamının sözleşmeyi onaylaması gerekmektedir. Avustralya'nın katılımı olmadan bu önkoşul yerine getirilememektedir. Fransa, daha sonra mineral antlaşmasını imzalamayı reddederek, Yeni Zelanda da sözleşmenin onaylanmasını erteleyerek Avustralya'ya destek vermiştir. Hawke hükümeti, aynı zamanda, petrol sondajı da dahil olmak üzere tüm madencilik faaliyetlerine ilişkin yasakları da içeren, ve Antarktika Yaban Hayatı Parkı oluşturulmasını öngören Çevre Koruma Sözleşmesini destekleme taahhüdünü ilan etmiştir (Joyner, 1989; Rothwell, 1990).

Madrid Protokolü 1998'de yürürlüğe girmiş olup; 25. maddesi uyarınca, 20 yıllık sürenin sonunda (2048) protokolün gözden geçirilmesi imkânı sağlanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019). Mayıs 2016'daki Antarktika Antlaşması İstişare Toplantısı'nda biraraya gelen taraflar madencilik yasağına bağlılıklarının altını çizmişlerdir. Böylece, Madrid Protokolü'nün 2048'de sona ermeyeceğine dikkat çekilmiştir.⁷ Madencilik yasağı konusunda ise bir zaman sınırı yoktur ve yasağı değiştirmek için katı kurallar bulunmaktadır. Avustralya Antarktika Bölümü, madencilikte “50 yıllık yasak” kavramının yaygın bir yanığı olduğunu ve Protokol'ün genel gözden geçirme hükümlerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Madencilik yasağının 2048 yılına kadar kaldırılması için oybirliği gerekmektedir. O tarihten sonra ise Protokolün işleyişini gözden geçirmek için taraflardan herhangi biri bir konferans yapılmasını talep edebilir.

Bölgedeki işbirliği rejimi sadece sözleşmelerden ibaret değildir. Bir dizi uzman kuruluş, Antlaşmanın taraflarına çalışmalarını yürütmede yardımcı olmaktadır. Antarktika Araştırmaları Bilim Komitesi (The Scientific Committee on Antarctic Research-SCAR) Antarktika araştırma programlarının koordinasyonunda görev almakta ve bilimsel işbirliğini teşvik etmektedir. SCAR'ın desteklediği uluslararası bilimsel projeler içerisinde 2007-2008 yıllarında düzenlenen Uluslararası Kutup Yılı özellikle devrimsel nitelikte olarak anılmaktadır. Farklı disiplinlerden ve çeşitli ülkelerden gelen çok sayıda bilim insanı ortak hedefler doğrultusunda çalışmıştır. Uluslararası Kutup Yılı (2007-2008) çerçevesinde desteklenen projelerden biri de Antarktika'nın Gamburtsev Bölgesine yönelik olup, Antarktika buz tabakasının altındaki Gamburtsev Dağları'ndaki nehir vadilerinin konumları tespit edilmiştir (Robinson, 2016). Amerika Birleşik Devletleri, Çin,

⁷ İstişare toplantılarında bilimsel işbirliği; Antarktika ortamının korunması; bitki ve hayvanların korunması; tarihi alanların korunması; korunan alanların belirlenmesi ve yönetimi; turizmin yönetimi; bilgi değişimi; meteorolojik verilerin toplanması; hidrografik çizelgeleme; lojistik işbirliği; ve iletişim ve güvenlik gibi konulara ilişkin öneriler, önlemler, ve kararlar belirlenmektedir.

Avustralya, Almanya, Rusya ve Birleşik Krallık'ın işbirliği ile gerçekleşen bu önemli proje sayesinde buz kütesinin altında yer alan çok eski kaynaklı suyun izine rastlanmıştır. Arjantin, Belçika, Güney Kore, Amerika Birleşik Devletleri ve Ukrayna arasında işbirliğini içeren Larsen Buz Sahaneliği Sistemi projesi (LARISSA) ile 2008'e kadar son yirmi yılda gerçekleşen süratli iklim değişikliğinin bulgularına ulaşılırken, iklim değişikliğinin Antarktika'ya etkilerinin yolaçacağı küresel sonuçlar da daha iyi anlaşılmıştır. İtalya, Almanya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda'nın katkıda bulunduğu Antarktika Jeolojik Sondaj Programı (ANDRILL) Antarktika'nın küresel iklim sistemindeki rolününün öğrenilmesine büyük katkı sağlamıştır.

Ulusal Antarktika Programları Yöneticileri Konseyi (The Council of Managers of National Antarctic Programs-COMNAP) Antarktika'daki faaliyet gösteren ulusal ajansların başkanlarından oluşmaktadır. COMNAP, lojistik bilgi alışverişinde bulunmak, işbirliğini teşvik etmek ve Antlaşma taraflarına çeşitli pratik konularda tavsiyelerde bulunmak üzere her yıl toplanır. Antarktika Antlaşmasına taraf ülkeler, daha geniş uluslararası topluluk çıkarlarını temsil eden hükümetlerarası ve hükümet dışı kuruluşlarla yakın bir ilişki geliştirmiştir. Uluslararası Doğanın Korunması Birliği, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Antarktika ve Güney Okyanus Koalisyonu gibi kuruluşlar da Antlaşma toplantılarına uzman olarak davet edilmektedir. CCAMLR gibi COMNAP da Avustralya'nın Tazmanya Adasının Hobart şehrinde konuşlanmıştır. Avustralya'nın, Avustralya Antarktik Bölümü, bir krill araştırma merkezi ve alana ilişkin zengin bir kütüphane ile birlikte bu iki uluslararası bilimsel kuruluşa da evsahipliği yapıyor oluşu, Antarktika Kıtasına olan derin ilgisini ve bölgedeki bilimsel faaliyetlere katılım arzusunun yansıtmaktadır. Böylece Avustralya, Antarktika biliminde de önde gelen bir konuma ve birikime erişmiştir.⁸

Bu uluslararası bilimsel işbirlikleri sonucunda erişilen bilgi, Güney Kutbuna yakınlığından ötürü iklim değişikliğinin denizler ve türler üzerindeki etkilerini en derinden hissedecek olan Avustralya için özellikle önemlidir. Dahası, bölgesel faaliyetlerin bilimsel ortaklıklarla sınırlı tutulması bir yandan egemenlik tartışmalarının dondurulmasına, diğer yandan bölgeye uluslararası müdahalenin sınırlarının çizilmesine katkıda bulunmaktadır.

⁸ Ayrıca Uluslararası Hidrografik Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü ve Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu gibi teknik uzmanlığa sahip kuruluşlar da Antlaşma toplantılarına katılmaktadır. Uluslararası Antarktika Tur Operatörleri Birliği (The International Association of Antarctic Tour Operators IAATO), Antarktika'daki büyüyen turizm ticaretinin çıkarlarını temsil eden bir ticari kuruluştur. Birçok tur operatörü, yıllık Antlaşma toplantılarına da uzman olarak katılan IAATO'ya üyedir.

AAS'nin oluşturduğu rejimin önünde zamanla zorluklar belirlemektedir. Gelişmekte olan ülkeler henüz keşfedilmemiş bu kıtadan beklentiler içerisine girmektedir. Antarktika'nın, Arktik bölgesindeki eşdeğer jeopolitik gerilimler, silahlanma ve egemenlik mücadelesine konu olmasının önündeki tek engel Antarktika Antlaşmalar Sistemidir. Bu rejimin ise bölgenin barındırdığı hidrokarbon, maden ve balıkçılık kaynaklarına daha fazla erişim talepleri doğrultusunda zayıflayarak kırılabilir hale geldiği tespitinde bulunmaktadır. AAS, egemenlik iddialarını da içeren, kıtanın Dünya Mirası listesine alınması girişimleri ile parçalanabilir. Malezya Başbakanı Dr. Mahathir Bin Mohamad 29 Eylül 1982'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na "Antarktika'nın sorunu"nu sunarak egemenlik tartışmalarını yeniden ve farklı bir veçhe ile başlatacak kapıyı da aralamıştır (Rothwell, 1990: 289). Malezya Başbakanı, Deniz Hukuku ile ilgili Üçüncü Konferansı başarıyla tamamlayan Birleşmiş Milletler'in dikkatini, kendisinin üzerinde yerli nüfusu veya yerleşimciler olmayan, dünya üzerinde el değmeden kalan en büyük toprak alanı diye tanımladığı Antarktika'ya yoğunlaştırması gerektiğini söylemiştir. Dr. Mahathir bu bölgenin uluslararası topluluğa ait olduğunu belirtmiş ve Birleşmiş Milletlerin bölgeyi yönetmesini veya "mevcut işgalcilerin" dünya milletleri için bölgede mütevellî gibi davranmasını önermiştir. Hayashi (1986: 277), bu tarihten itibaren Malezya ve diğer birçok üçüncü dünya ülkesinin Antarktika Antlaşması sistemini eleştirdiğini, kıtanın uluslararası toplum tarafından yönetimini savunduğunu ve "ortak insanlık mirası" kavramının bölgeye uygulanmasını istediklerini aktarmaktadır. Bölgede egemenlik iddiası olan ülkeler bu isteğe karşı çıkmışlardır (Beck, 1984). Şimdiye kadar yedi ülke Antarktika'nın bazı bölgelerinde idari güçlerini kullandığı, bilimsel araştırma faaliyetleri yürüttüğü ve Antarktika'da yerleşimci grupları barındırdığı için Antarktika devletlerin ulusal otoritesi dışında kalan *res nullius* olarak tanımlanamayacaktır. Avustralya ise "insanlığın ortak mirası" kavramının kalkınmaya yönelik bir amacı olduğunun altını çizerek, bu amacın çevrenin insan faaliyetlerine karşı son derece savunmasız olduğu Antarktika'da asla baskın olmadığına işaret etmiş, dolayısıyla insanlığın ortak mirası kavramının Antarktika'ya uygulanmasının doğru olmayacağını savunmuştur.

AAS her ne kadar bir dizi antlaşma ve işbirliği tecrübesi ile Antarktika'nın bir uluslararası işbirliği ve barış kıtası olarak benimsenmesini sağlasa da, Çin, Hindistan, Rusya ve Japonya gibi ülkelerin bölgedeki faaliyetlerinin artışı ve Antarktika'nın deniz, genetik ve mineral kaynaklar açısından önemli bir ekonomik potansiyele sahip olduğu düşüncesi bölgenin yönetimini yenilenen bir jeopolitik tartışmanın odağına çekmektedir. Antlaşmanın hükümlerine rağmen, bazı devletlerin yakın zamandaki faaliyetleri, egemenlik ve kaynak istismarı sorunlarının çözülmekten uzak olduğunu göstermektedir.

Şimdiye kadar egemenlik talep eden ülkeler Antarktika Antlaşmalar Sistemi aracılığıyla ulusal egemenlikten beklenebilecek yerel yasal ve idari

kontrollerden ziyade bölgesel yönetime öncelik vermişlerdir (Triggs, 1985). Kıtanın ulusal miras ilan edilerek tüm ulusların bölgenin yeraltı ve üstü varlıklarından eşit istifade edebilmesi ve bölgenin yönetimine daha geniş katılım sağlanması yönünde artan talepler ise egemenlik tartışmalarını tekrar gündeme taşıyarak Avustralya'nın gözettiği hassas Antarktika politikasının sorgulanmasına, hatta sonlanmasına yol açabilir. Bu koşullar altında Avustralya'nın Antarktika politikası için maharetle seferber ettiği bir araç işlevi gören AAS dağılabilir.

4. Avustralya'nın Antarktika Stratejisi ve Eylem Planı

Antarktika Antlaşması, yeni toprak talebini yasakladığı sürece Avustralya'nın Antarktika politikasının temel ayağı olmayı sürdürecektir. Antarktika Antlaşmasının varlığı Avustralya'ya Avustralya Antarktika Bölgesi sınırları içerisinde kalan toprakların, bu topraklara ait geniş münhasır ekonomik bölgenin ve genişletilmiş kıta sahanlığının nasıl yönetileceği ile kaynaklarının nasıl kullanılacağına ilişkin tek taraflı hak tanımaktadır. 2013 yılında, Avustralya Antarktika Bölümü eski Direktörü ve Antarktika İklim ve Ekosistemler Kooperatif Araştırma Merkezi eski CEO'su Dr. Tony Press, Avustralya'nın Antarktika ve Güney Okyanusu'ndaki ulusal çıkarlarını değerlendirmek üzere Avustralya Hükümeti tarafından görevlendirilmiştir (Australian Government, 2019d). Dr. Press uzmanlara, paydaşlara ve kamuyoyuna danışarak hazırladığı raporda Avustralya'nın Antarktika Stratejisi ve Eylem Planını belirlemiştir.

Avustralya, Antarktika Stratejisi ve Eylem Planında ulusal çıkarlarını (Australian Government, 2019e):

- Antarktika'nın stratejik ve / veya siyasi çatışmalardan uzak tutulması;
- Avustralya'nın komşu deniz alanlarındaki egemen hakları dahil olmak üzere Antarktika Bölgesindeki egemenliğinin korunması;
- güçlü ve etkili bir Antarktika Antlaşması sistemininin desteklenmesi;
- ulusal önceliklere uygun birinci sınıf bilimsel araştırma yapılması;
- Antarktika'da çevrenin Avustralya bölgesi üzerindeki etkilerinin de gözetilerek korunması;
- Avustralya'ya coğrafı olarak yakın olan bu bölgedeki gelişmeler hakkında bilgi sahibi olunması ve bu gelişmeleri etkileyebilmesi;
- ve Antarktika ile Güney Okyanusu'nda madencilik ve petrol sondajı yasağı dahil olmak üzere Avustralya'nın Antarktika Antlaşmalar Sisteminin yükümlülükleriyle tutarlı ekonomik fırsatların teşvik edilmesi şeklinde sıralamaktadır.

Dolayısıyla Avustralya'nın Antarktika program, ülkenin siyasi çıkarları ile operasyonel kabiliyetlerini Antarktika'ya yönelik bilimsel programında birleştirerek adeta birbirine entegre etmiştir. Avustralya Hükümetinin bilimsel programı iklim değişikliği, Antarktika'da insan ayak izi, Antarktika ve Güney Okyanusu vahşi yaşamının korunması, Güney Okyanus balıkçılığının insan nüfusunun artmasından kaynaklanan gıda güvenliği talepleri karşısında sürdürülebilir yönetimi gibi kritik öneme sahip olduğu düşünülen konuları ele almaktadır.

Antarktika Stratejisi Belgesi incelendiğinde, Avustralya'nın ülkenin özellikle bilim, araştırma, eğitim ve teknoloji alanındaki gelişmişliğinin, ülkenin yumuşak gücünün kaynağını oluşturduğunun farkında olduğu anlaşılmaktadır. Avustralya ulusal çıkarlarının bölgede hayata geçirilmesi için izlenecek yolu dört başlık altında toplamıştır. Avustralya'nın göreceli rekabet üstünlüğünün de olduğunu söyleyebileceğimiz bu başlıklara göre (Australian Government, 2019g: 19):

- Avustralya, Antarktika'daki uluslararası lider konumunu güçlendirecektir;
- Avustralya, Avustralya'nın Antarktika'daki ulusal çıkarlarını destekleyen dünyanın önde gelen bilimini gerçekleştirme konusunda esnek, etkili ve güvenilir bir bilim destek yeteneğine sahip olacaktır;
- Avustralya, Antarktika'daki çevre yönetiminde Antarktika programının tüm yönleriyle liderlik yapacak ve en iyi uygulamaları teşvik edecektir;
- Avustralya, Avustralya Antarktika programına ekonomik ve eğitimsel fırsatlar sunacak ve yerel ve uluslararası destek sağlayacaktır.

Bu doğrultuda Avustralya Hükümeti, 2013 yılından itibaren yirmi yılda takip edeceği bir Eylem Planı yapmıştır. Avustralya'nın Antarktika Stratejisini esas alan Eylem Planı aşağıdaki taahhütleri yerine getirmeyi hedeflemektedir (Australian Government, 2019g: 22):

- Araştırma ve iklim amaçlı kullanılacak dünya standartlarında yeni bir buz kırma gemisi alınması,
- Yeni buz kırma gemisinin faaliyetlerini desteklemek için Hobart ve Antarktika'daki temel altyapı ve ekipmanların modernizasyonu;
- Antarktika Geçidi Ortaklığı'nı finanse etmek için 2013 yılından itibaren gelecek üç yıl için 24 milyon dolar, Antarktika İklim ve Ekosistemler Kooperatif Araştırma Merkezi için ise beş yıl boyunca 25 milyon dolar tutarında araştırma fonu sağlanması;
- Hobart Uluslararası Havaalanı pistinin uluslararası kullanımını arttırmak için uzatılması ve Avustralya'nın Antarktika programının desteklenmesi için 38 milyon dolar fon sağlanması;

- Tazmanya'nın Antarktika Geçidi olarak statüsünü daha da geliştirmek için öneriler sunmak üzere ortak bir Ulusal, Eyalet ve sanayi görev gücü oluşturulması;
- Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Kasım 2014 ziyareti sırasında Çin ile Antarktika İşbirliği Anlaşması konusunda iki taraflı bir Mutabakat Zaptı imzalanması;
- ABD ile ortak bir düzenleme çerçevesinde Avustralya Antarktika Programını desteklemek üzere Birleşik Devletler Ulusal Muhafızlarına ait kızaklı Hercules uçaklarının Davis istasyonuna uçuş denemesi gerçekleştirilmesi;
- Güney Okyanusu'nda yasadışı, bildirilmemiş ve düzenlenmemiş balık avını ortadan kaldırmak için aktif ve başarılı bir balıkçılık uyum programının hayata geçirilmesi;
- Ağır yük taşıma kapasitesi nedeniyle ihtiyaç duyulan Avustralya Savunma Kuvvetleri C-17A uçağının Antarktika'ya deneme uçuşlarının tamamlanarak değerlendirilmesi.

Yukardaki eylem planından da anlaşılacağı üzere Avustralya Antarktika Bölgesindeki bilimsel faaliyetler ve taahhütler çerçevesinde sürdürdüğü programını geliştirmeye, bilimsel kapasite ve olanaklarını arttırmaya ve bu çerçevede daha fazla uluslararası katılım ile işbirliği sağlamaya ağırlık vermektedir. Avustralya imkan ve kabiliyet itibarıyla sınırlarının farkındadır ve gerçekçi bir tutum benimsemektedir.

5. Antarktika'da Yükselen Rekabet Ve Güncel Sorunlar

Antarktika Antlaşması Sisteminin (AAS) üyeleri, AAS üyesi olmayanlar ve uluslararası sivil toplum örgütleri Antarktika'nın geleceği hakkında söz sahibi olmak istemektedirler. Hükümetler için bölgedeki varlıklarının ve güçlerinin göstergesi Antarktika bilim üslerinin miktarı, yeri ve türü (tüm yıl veya yalnızca yazın çalışıyor olmaları), sergiledikleri bilimsel faaliyetin kalitesi, Antarktika'daki harcamalarının büyüklüğü, Antarktika'daki vatandaşlarının sayısı, Antlaşma hükümlerince uygun görülen faaliyetlerinin düzeyi ve yayılımı ile bilimsel yayınların sayısı ve önerdikleri yeni yönetim girişimleridir. Ülkelerin bölgedeki faaliyetleri için sarfettikleri gereken bütçe ise işletme maliyetlerini, araştırma fonlarını, kapasiteye yatırımı (üsler, uçaklar, bilimsel kullanım amaçlı buzdolapları vb.) kapsamaktadır. Avustralya, egemenlik iddiası güttüğü bölge içerisindeki yabancı üslerin denetimi aracılığı ile egemenlik iddialarını desteklemek ve güçlendirmek istiyorsa, bu bütçe kalemine her biri yarım milyar dolar kadar tutacak denetim seferlerini de eklemek gerekmektedir.

1984-2004 yılları arasında Antarktika hakkında üretilen bilimsel yayınlar itibariyle ABD, Birleşik Krallık, Avustralya, Almanya ve İtalya başı çekmiştir. Dastidar'ın (2007: 177-178) verdiği bilgiye göre en yüksek üretime sahip beş ülke ABD (toplam verimin % 26,7'si ile), İngiltere (% 13,8), Avustralya (% 9,7), Almanya (% 8,8) ve İtalya (% 6,0) olarak belirlenmiştir. Dergi yayınları açısından ilk beş kurum İngiliz Antarktika Araştırması (972 yayın), Alfred Wegener Polar ve Deniz Araştırmaları Enstitüsü, Almanya (475), Avustralya Antarktika Bölümü (312), Tazmanya Üniversitesi, Avustralya (305) ve Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi, ABD (293) olmuştur. Rusya ise Fransa, Japonya ve Yeni Zelanda'nın ardından dokuzuncu sırada gelmektedir. Rusya bölgede sahip olduğu üsler ve bu üslerdeki insan gücü itibariyle ABD ile birlikte ilk sırada yer almaktadır. Bilimsel projelerde işbirliği ağına katılım itibariyle ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Avustralya başı çekmektedir. Antarktika'da bilimsel faaliyetlere katılan her üç kurumdan biri ABD kaynaklı olup bunların da yüzde 75'i Amerika Üniversitelerine mensuptur (Dastidar ve Ramachandran, 2008: 402). Dolayısıyla, bölgede ülkelerin sergilediği yumuşak gücün temel göstergesi olan bilimsel faaliyetler itibariyle Avustralya bölgede yalnız değildir, karşısında güçlü rakipler bulunmaktadır.

Başta ABD ve Rusya olmak üzere Antarktika'daki faaliyetlerini Pasifik bölgesi politikalarının bir parçası olarak gören ülkeler ise Antarktika'daki egemenlik iddialarını kabul etmemektedir. Bu ülkeler ayrıca Antarktika'daki faaliyetleri ile AAS antlaşmasının hükümlerini zorlayıcı ve bu hükümlerin geçerliğini sınanan girişimlerde de bulunmaktadırlar. 2001 yılında bir Rus maden arama gemisi Madrid Protokolü'nün sınırlandırmalarının aksine bölgede gaz ve petrol rezervleri hakkında veri toplamıştır. Avustralya, Madrid Protokolü'ne bağlılığıyla tutarlı bir şekilde 2009 Ulusal Enerji Güvenliği Değerlendirmesi ve 2009 Savunma Belgesi'nde Avustralya Antarktika Bölgesine herhangi bir atıfta bulunmazken, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2002 yılında Antarktika'yı ABD Pasifik Komutanlığı'nın operasyon alanı içerisine dahil ettiği görülmektedir (Department of Resources, Energy and Tourism, 2009; Department of Defence, 2009; U.S. Indo-Pacific Command, 2019). ABD'nin Antarktika Programına askeri lojistik destek sağlıyor olması da bu ülkenin Antarktika'da yumuşak gücün ötesinde egemenliğini tesis etme düşüncesine ve girişimlerine açık olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Fogarty, 2011: 7).

Rusya Federasyonu Başkanı V.V. Putin, 27 Temmuz 2001 tarihinde, Rusya'nın deniz doktrinini onaylamıştır. Bu doktrin "Hint Okyanusu bölgesel yönetimi" bölümü, Rusya'nın Antarktika'da pozisyonunu koruyup güçlendirmeyi amaçlayan devlet politikasının bilimsel çalışmalar yürüterek uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Yine de Rusya Antarktika'daki Rus etkinliklerinin ana hedeflerini yerine getirmedeki taktiksel görevlerin ilki olarak "Antarktika Antlaşması Sisteminin korunması ve ilerici gelişimine kapsamlı katkı sağlanması"nı vermektedir (Lukin, 2014: 209). Bu da

Rusya'nın AAS'nin gelecekte gözden geçirilerek madenciligi de içerebilecek yeni talep ve ihtiyaçlar çerçevesinde güncellenmesini desteklediğini göstermektedir. Rusya Antarktika'ya yönelik strateji belgesinde 2020 yılına kadar ve daha uzun vadede hedef olarak özellikle “Güney Okyanusu'ndaki mevcut su biyolojik kaynaklarını kullanarak ve ayrıca Antrktika'daki maden, hidrokarbon ve diğer doğal kaynakların karmaşık formlarını kullanarak Rusya'nın ekonomik potansiyelini güçlendirme”ye atıfta bulunmaktadır (Russian Federation, 2010: 3).

Avustralya'nın gelecekte ülkenin ulusal çıkarları ile çelişme potansiyeline sahip talep ve girişimleri açısından takip ettiği bir diğer ülke de Çin'dir. Çin 1993 yılında Ukrayna'dan bir buzkıran gemisi alarak Antarktika'ya yirmidört, Kuzey Kutbuna ise üç sefer gerçekleştirmiştir. Çin bu gemi ile 1985-89 yılları arasında bölgede kurduğu araştırma istasyonlarına lojistik destek sağlamıştır. Çin 2005'ten bu yana Antarktika'daki varlığını üsler ve bilimsel faaliyetler aracılığıyla geliştirme çabası içerisindedir. 2011 yılında, Devlet Okyanus İdaresi Başkan Yardımcısı Chen Lianzeng, Çin'in “kutupsal haklarını ve çıkarlarını daha iyi korumak için Çin'in 5 yıllık kutup planının genel hedefinin”, bölgede statüsünü ve etkisini artırmak olduğunu belirtmiştir (Brady, 2017). Çin bu çerçevede 2014 yılına kadar Basler uçağının inebileceği bir havaalanı, 2016 yılına kadar ise yeni bir buzkıran gemisi ile Taishan ve Ross Denizi'nde iki yeni üs inşa etmeyi hedeflemiştir. Yetkililer iki buz kıran gemisinin olması halinde Antarktika ve Arktik'te aynı anda faaliyette bulunabileceğini söylemektedir.

Çin, Ocak 2014'te kapana kısılmış Rus araştırma gemisi Akademik Shokalskiy'i kurtararak bütün dünyanın dikkatini çekmiştir. Kurtarma işlemi Çin'in Antarktika'da artan operasyonel imkan ve kabiliyetini göstermesi açısından önemlidir. Çin 1985'ten bu yana büyük yol katedip dört araştırma üssü inşa etmiştir. Çin üslerinin ikisi, Kunlun ve Taishan araştırma üsleri, Avustralya'nın Antartika Bölgesinde körfezden uzak ve kıtanın iç kesimlerinde konuşlanmıştır. Çin'in en yeni üssü, ABD, Yeni Zelanda, Güney Kore, İtalya, Almanya ve Fransa'nın da araştırma istasyonlarına sahip olduğu stratejik öneme sahip Ross Denizi bölgesindeki Terra Nova Körfezi'nde bulunmaktadır. Çin, beşinci üssünün inşaatına devam etmektedir (Liu, 2018). Çin, sadece mevcut altyapısını geliştirecek yatırım kapasitesine sahip olmakla kalmamakta, Avustralya'nın mevcut bazı projelerine de mali destek vermektedir. Bu da Avustralya'nın Çin'in altyapı projelerine karşı tahammülünü açıklayabilir. Çin'in Güney Çin Denizi'nde egemenlik iddiasını desteklemek amacıyla kayalık, mercan resifi ve adalar üstünde giriştiği üs, liman ve havalanı inşası projeleri ise benzer bir siyasetin Antarktika'da takip edildiği endişesini doğurmaktadır. Çin de bölgede faal diğer ülkeler gibi Antarktika Antlaşması'nın oluşturduğu yönetim rejimine katılsa da, Antlaşmanın ömrünün sonlanması ihtimaline karşı yedek planlarını eksik etmemektedir (McGee ve Haward, 2019). Çin'in Güney Çin

Denizi'nde uluslararası hukuka meydan okuyan ve kıyıdaş ülkelerle uzlaşmaz tutumu dikkat çekmekte ve Antarktika ile benzerlikler kurularak çıkarımlarda bulunulmasına yol açmaktadır (Scott, 2017). Avustralya'nın, Çin'in Antarktika politikası netleştikçe bölgede artan varlığından endişe duyabileceği değerlendirilmektedir. (Liu, 2019). Çin'in kıtanın içlerinde inşa ettiği üsler denetim geçirmiş değildir (Gothe-Snape, 2019). Bu üslerdeki faaliyetlerin ne kadarının antlaşma hükümlerine uygun veya aykırı olduğunu tespit etmek ise maliyetli ve güç olmaktadır. Avustralya ise bütçesini yeni bir pist, buz kırıcı gemi ve daha fazla altyapı işleri için kullanmak zorundadır.

Çin, Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ni kaynakların dağıtılması çerçevesinde eleştirmektedir. Kutup kaynaklarını kimin kontrol edebileceğine karar vermek küresel ölçekte politik ve ekonomik öneme sahip bir meseledir. Çin, enerji kaynaklarına büyük ihtiyaç duyduğu için Antarktika'nın kaynaklarına ve bu kaynakların değerlendirilmesine de en az Kuzey Kutup bölgesi kadar ilgi göstermektedir. Çin'in bilimsel çalışmalarına çoğunlukla Antarktika'nın maden kaynaklarına erişim ve Çin'in bu kaynaklardan payını nasıl alabileceğine ilişkin tartışmalar hakimdir (Brady, 2012). Başbakan yardımcısı Li Keqiang, Çin'in petrol, doğal gaz ve biyolojik kaynaklar dahil olmak üzere olası kutupsal kaynaklar konusunda araştırma yapma ve bunlardan yararlanma niyetini "Kutup araştırması sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için büyük önem taşıyor. Çin son 20 yılda kutup araştırmalarında büyük başarılar elde etti ve bu çabaya katılmaya devam etmeli ve diğer ülkelerle işbirliği yaparak kutup kaynaklarını barışçıl şekilde kullanmalı" sözleriyle açıklamıştır (Zhu, 2011). Çin'in Antarktika'da gerçekleştireceği altyapı projelerinde son teknoloji ürünü tesisler inşa etmesi beklenmektedir. Son ve beşinci bilim üssü kıyıya uzak olduğu için devam eden projenin niteliği ve amaçları hakkında kesin bilgiye ulaşılamasa da Avustralya'nın uydu teknolojisi ile Çin'in üslerindeki yapılaşma faaliyetlerini gözlemlediği bilinmektedir. Güvenlik uzmanı Brady, Çin'in sahip olduğu küresel navigasyon uydusu sistemi BeiDou'nun ABD idaresindeki GPS sistemine rakip olduğunu ve bu durumun savaş halinde ulusal güvenliği tehdit edeceğini ifade etmektedir (Gothe-Snape, 2019). Antarktika'nın Soğuk Savaş yıllarını hatırlatırçasına ABD'nin başını çektiği güvenlik ittifakına yönelik tehditlerle anılmaya devam ettiği görülmektedir.

Avustralya'nın Antarktika'da gözetmesinin gerektiği tek unsur devletler arası rekabet ve Antarktika Anlaşmalar Sistemi ile sağlanan siyasi denge değildir. Avustralya'nın tüm bölge politikasını dayandırdığı çevre koruma sorumluluğunun gereklerinin yerine getirilmesi Antarktika Anlaşmalar Sistemi'nin ömrü için olduğu kadar bu el değmemiş coğrafyanın sağlığı açısından da hayatidir. Antarktika Kıtası'nda 80 civarında üssün zaman içinde genişleyen fiziksel ayakizi ile karada ve denizde artan insan hareketliliğinin etkileri hissedilmektedir. Bölgede artan turizm, deniz ve kara ekosistemi üzerinde baskı oluşturmaktadır. Her sene 50.000'in üzerinde

ziyaretçi Antarktika Antlaşmasının kapsadığı sulara giriş yapmaktadır. Nature Sustainability dergisinde ayrıntılı olarak paylaşılan yeni hesaplamalara göre, insan faaliyetlerinin Antarktika üzerindeki görünür etkileri 35.000 kilometrekareyi kapsamaktadır (Brooks et al., 2019). İnsan faaliyetinin etkileri, araştırma binalarının fiziksel ayak izlerinin çok ötesine uzanmaktadır. Bilim insanları tarafından kullanılan sahaların büyük kısmı en önemli türlerin çoğunluğuna evsahipliği yapan “buzsuz topraklar”dadır. Buzsuz topraklar, deniz kuşları ve penguenler için yuvalama alanları, memeliler için üreme alanları ve yosunlar, likenler ve kıtanın omurgasız türleri için habitat sağlayarak Antarktika'nın biyolojik çeşitliliğinin büyük bir kısmını oluşturur (Jabour ve Brooks, 2019). İnsan faaliyetleri tüm büyük kıyı buzlu alanlarının yarısını etkilemektedir. Kıtaya erişim için artan baskı ile Antarktika çevresini koruma konusundaki uluslararası taahhütler arasında artan bir gerilim bulunmaktadır.

Uluslararası Antarktika Tur Operatörleri Birliği (IAATO) yasal bağlayıcılığı olmayan ancak üyelerince kabul gören kurallar çerçevesinde 500'den fazla kişiyi taşıyan gemilerin bölgeye girişine yasak getirmiştir. Düzenleyici bir kurumun olmaması nedeniyle, IAATO üyesi olmayan gemilerin bölgeye 500'den fazla yolcu ile giriş yapması ise önlenememiştir. Seyrüsefer sırasında yaşanacak kazalar ve çevresel tehdit oluşturacak faaliyetler karşısında hangi ülkenin yasal müdahale yetkisine sahip olduğu ise başka bir tartışma doğurmaktadır. Bölgede gerçekleşen kazalara karışan tekneler sivil, ticari veya araştırma amaçlı kullanılabilir. Antarktika'da gerçekleşen ilk kazada M/V Bahia Paraiso 1989 yılında kayalıklara çarparak petrol sızdırmıştır. Palmer İstasyonunda karaya outran gemiden 237 mürettebat ve 81 turist kurtarılmıştır. İlerleyen yıllarda benzer daha pek çok kaza yaşanacaktır. Üstelik kazalar turistik gemilerle de sınırlı değildir. 2003 yılında düşen uçaktan sızan 7.000 galon jet yakıtı Antarktika buzuluna karışmıştır (Antarctic and Southern Ocean Coalition, 2019b).

Ticari amaçla balina avcılığı yapan Japon tekneleri ile balina avcılığına karşı çıkan çevreci örgütlerin tekneleri arasında yaşanan deniz çatışmaları ise bölgede kaza olasılığını arttırmaktadır. Japonya azalan balina eti tüketimine rağmen çok uzak sulara yer alan Antarktika'ya balina avı gemilerini ve bir balina eti işleme gemisini göndermeye devam etmektedir. Açık denizlerde balina avcılığı ne Japon kültürünün bir parçasıdır, ne de ekonomik bir önemi vardır. Yine de Japonya bilimsel araştırma gerekçesi adı altında balina avcılığını sürdürmekte ısrarlıdır. Wingfield-Hayes (2018) bu ısrarın “Japonya'da balina avcılığının hükümet tarafından yapılması, bunun etrafında araştırma bütçeleri, yıllık planlar, terfiler ve emeklilik planlarına sahip büyük bir bürokrasi bulunması” ile açıklandığını aktarmaktadır. Avustralya'da ise balina avı meselesi son derece tartışmalı olup, Hükümet uygulamayı sona erdirmek için diplomatik ve olası yasal yollara başvurmayı denemektedir. Japon denizciler Avustralya Hükümeti'nin ülkenin münhasır ekonomik

bölgesinin bir parçası olduğunu iddia ettiği Antarktika sularında balina avlamaktadırlar. Çevrenin Korunması ve Biyoçeşitliliğin Korunması Yasası (1999) Avustralya sularındaki bir cetaceanın öldürülmesini veya yaralanmasını yasakladığı için Avustralya 2008 yılında Japon balıkçılara karşı bu ulusal yasayı Antarktika sularındaki balina avcılığı faaliyetlerini de kapsayacak şekilde işletmeyi denemiştir (Brown, 2012: 152). Sonunda, diplomatik baskılardan yeterince verim almadığını düşünen Avustralya 2011’de konuyu Uluslararası Adalet Divanı’na götürmüştür. Uluslararası Adalet Divanı, 2014’te Japonya’nın “bilimsel araştırma” adı altında yürüttüğü balina avcılığı faaliyetinin bilimsel bir temeli olmadığına hükmederek avcılığı sonlandırmasını talep etmiştir. Japonya ertesi yıl Uluslararası Adalet Divanı’nın talepleriyle örtüşen bir av programı tasarlayarak avcılığa geri dönmüştür. 2014’ten sonra Japon gemileri ile çevreciler arasında kayda geçen bir çatışma yaşanmamıştır.

Balina avcılığı, bir yandan türlerin korunması konusunda hassas olan Avustralya gibi ülkelerin kendi yasalarının uygulanması ve özellikle de çevreci sivil toplum örgütü üyesi yurttaşlarının taleplerinin karşılanması gibi konularda yurtiçinde siyasal ve hukuki tartışmalara yol açmaktadır. Diğer yandan yabancı ülke bayraklı filoların Antarktika kıta sahanlığı ve Güney Okyanusu’nda sürdürdüğü balina avcılığı AAS üyesi ülkeler ile avcılığı teşvik eden ülkeler arasında yetki alanı tartışmalarına yol açmıştır. Bu tartışmalar derin deniz yataklarında hidrokarbon kaynaklarının aranarak çıkarılması ve kıta sahanlığı ile münhasır ekonomik bölge olarak tanımlanan karasularında balıkçılık faaliyetlerinin artması halinde daha da şiddetlenecektir. Gördüğü gibi Japonya’nın Avustralya’nın münhasır ekonomik bölgelerindeki yetkisini tanımayan oluşu bu iki ülkenin konusu balina avcılığını da aşarak egemenlik iddialarına da temas eden bir ihtilaf sonucu karşı karşıya gelmesine yol açmıştır. Bölgede egemenlik iddiasına karşı çıkan ülkelerin artan ve çeşitlenen faaliyetleri ileriki zamanlarda olası çatışmaların da sayı ve nitelik açısından çeşitlilik göstermesine yol açacaktır.

Brady (2017: 9), Avustralya’nın sınırlı kaynaklarına rağmen Antarktika politikasını güçlendirerek sürdürmek istiyorsa tasarlanarak imzalanmasında anahtar rol oynadığı Antarktika Anlaşmalar Sistemi’nin varolan mekanizmalarını işletmek için uluslararası katılımı ve işbirliğini teşvik etmesini tavsiye etmektedir. Hatta Brady (2017:10), Avustralya’nın günün birinde bölgenin hidrokarbon kaynaklarının çıkarılarak işlenmesi yönündeki uluslararası taleplerin bölgenin el değmemiş doğasıyla korunması yönündeki tercihe baskın gelmesi ihtimaline karşı daha gerçekçi davranarak madenciliğin “en azından mümkün olan en çevreye duyarlı şekilde” yapılması için bir diplomatik strateji geliştirmesini önermektedir. Antarktika kıtasının geleceği bölgedeki ülkelerin ulusal çıkarlarını, ihtiyaçlarını, güvenliklerini ve dış politika stratejilerini nasıl tarif ettiklerine bağlıdır.

Antarktika Antlaşmalar Sistemi şimdilik asgari bir uzlaşmayı mümkün kılmaktadır.

Avustralya, bölge ülkeleri ile benzer ihtiyaç ve çıkar tanımlarını paylaşırsa da hidrokarbon kaynaklarının araştırılarak çıkarılması gibi çevre tahribatına yol açma ihtimali yüksek girişimlerden uzak durmuştur. Diplomasi yoluyla bu tür girişimleri de engellemeyi başarmıştır. Avustralya'nın bu etkisini sürdürmesi ise kıtanın yüzde 42'sini kapsayan Avustralya Antarktik Bölgesini sadece kıyılarda konuşlanan bilim üsleriyle değil kıtanın daha içlerinde de bayrak gösterecek bilimsel programlar ve altyapı çalışmaları ile kontrol edebildiğini göstermesi halinde mümkündür. Antarktika Kıtası, Avustralya'ya her fırsatta jeopolitik gerçekleri hatırlatmakta ve karşısına çıkan dış politika zorluklarının doğası gereği gittikçe artan bir şekilde küresel ve karmaşık olacağını işaretini vermektedir. Bir yandan küresel ve bölgesel güç dinamikleri, yükselen Çin örneğinde olduğu gibi değişim gösterirken, diğer yandan ulusal sınırları tanımayan iklim değişikliği gibi yeni güvenlik tehditlerinin (non-traditional security issue) varlığı Avustralya'nın özellikle kendi bölgesinde araştırma, inovasyon, teknoloji ve ticaret alanlarında yaratıcı işbirliklerine uluslararası katılımı sağlayacak belirli bir yumuşak güce sahip olmasını gerektirmiştir. Byrne ve Hall (2011: 8) bu koşullar altında yaşanan gelişmeyi kamu diplomasisinin artan önemi olarak tanımlamakta ve “uluslararası ilişkiler akademisyenleri ve uygulayıcıları, dış politika hedeflerini takip etmek ve entelektüel, politik, ticari ve sosyal kapasitelere sahip yabancı halklar da dahil olmak üzere daha geniş yabancı kitlelere hitap eden işbirlikçi yaklaşımlar aracılığıyla küresel zorlukları ele almak için ortak güçlerin değerinin olduğunu kabul ediyorlar ve sonuçları etkilemeye odaklanıyorlar” diye özetlemektedir. Avustralya, Antarktika bölgesinde Lowry Enstitüsü'nün “Avustralya'yı tüm kültürel ve politik farklılıklarıyla, bölgede çekici hale getirmek - başka bir deyişle, yumuşak gücünü yansıtmak” olarak tanımladığı diplomatik taktiği sınırlı da olsa uygulayabilmektedir (Byrne ve Hall, 2011: 8; O'Keefee ve Oliver, 2010:44).

Avustralya'nın bu geniş coğrafyayı kapsayacak maddi imkanlarının sınırlı olduğu düşünülürse, daha fazla işbirliği içeren altyapı ve bilim projelerini kıyı bölgelerinde olduğu kadar iç kesimlerde de teşvik etmesi gerekebilir. Bunun için de Avustralya'nın deniz, kara ve hava ulaşım araçlarını sayıca ve nitelik olarak arttırması yarar sağlayacaktır. Fogarty ve Brady gibi uzmanlar her ne kadar bölgeye yönelik politikanın idare merkezinin Tazmanya'dan Canberra'ya taşınarak hükümet politikasının gündemine yakın kılınmasını tavsiye etseler de Avustralya Antarktika Bölümünün gündelik siyasetten uzak ancak Antarktika'ya yakın konumu, güttüğü strateji ile örtüşmektedir. Avustralya, Antarktika politikası ile kıtaya ilişkin hem kural yapıcı hem de ortak bilinç ve kültür inşa edici bir rol oynamaya devam edebilir.

Sonuç Yerine: Antarktika Politikasının Geleceği

Başlangıçta demilitarizasyon ile sınırlı bir dış politika stratejisine konu olan Antarktika, Kuzey Kutbunda olduğu gibi gıda, ekonomi ve enerji güvenliğiyle ilişkili potansiyeli itibariyle giderek büyüyen beklenti ve hesaplara konu olmaktadır. Enerji güvenliğine duyulan ihtiyaç ve sınırlı kaynaklar için artan rekabet devletleri güvenilir enerji kaynakları için daha uzaklara bakmak zorunda bırakmaktadır. Antarktika, kömür yatakları, manganez cevherleri, demir, uranyum, bakır, kurşun ve diğer metalleri içeren mineral kaynakları ile dikkat çeken bir zenginliğe sahiptir (Wright and Williams: 1974). Ancak Behrendt (1983: 3,42) Antartika'nın bir bütün olarak petrol için umut verici olmasının muhtemel olmadığını ve bölgedeki kömüre ulaşmanın zor olduğu için ekonomik getirisinin olmayacağını, yerel ihtiyaç için kullanımının da uzak bir ihtimal olduğunu aktarmıştır.

Antarktika'nın petrol zenginliğine ilişkin abartılı tahminler ise herhangi bir bulguya dayanmamaktadır. Antarktika'nın 203 milyar varil petrol barındıran dünyanın en büyük üçüncü petrol rezervine sahip olduğu yönündeki değerlendirme St John'un 1986 tarihli çalışmasında geçen tahminleri referans almıştır. Oysa bu iddialı tahmin henüz teyit edilmiş olmayıp, söylenceden öteye geçememiştir (Antarctic and Southern Ocean Coalition, 2019a; St John:1986). MacDonald (2007: 268) petrol sisteminin çeşitli unsurlarına ilişkin jeolojik kanıtları değerlendirdikten sonra bölgede ekonomik miktarda petrol ve doğal gaz bulunmadığı sonucuna varmıştır. Larsen Havzasında bir miktar petrol bulunduğu tahmin edilse de, bölgenin iklim koşulları düşünüldüğünde sismik araştırmalar güç ve pahalı olacaktır. Ross ve Weddell Körfezleri petrol ve doğal gaz aramaya daha uygun olsa da MacDonald burada bulunacak hidrokarbon kaynaklarının çok az miktarda olacağını öngörmektedir (Macdonald, 2007: 269). Yine de çeşitli ülkelerin beklentilerinin, sismik araştırmalar ve potansiyele sahip olduğu düşünülen bölgelerde sondajlar gerçekleştirilmeden sönümlenmeyeceği açıktır.

Antarktika önemli karbon yutaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. British Antarctic Survey, 2016-2018 yılları arasında yürüttüğü Antarktika Deniz Yatağı Karbon Yakalama Değişimi projesi (Antarctic Seabed Carbon Capture Change – ASCCC) ile Batı Antarktika kıta sahanlıklarında karbon stoklarının ve yıllık artışlarının ilk tahmini hesaplarından bu yana geçen 25 yılda bir yandan deniz buz örtüsü yitirilirken, diğer yandan karbon tutulumunun neredeyse iki katına çıktığını tespit etmiştir (Barnes, 2015). Atmosferdeki yükselen CO₂, Kuzey Kutbu ve batı Antarktika deniz buzunu azaltan küresel ısınmaya yol açsa da, deniz tabanındaki hayvanlarda daha fazla karbon birikmesine neden olmaktadır. Deniz tabanındaki canlılar aracılığıyla atmosferden emilip deniz tabanındaki sedimantasyonda biriktirilen CO₂ iklim değişikliğine karşı çalışan bir etki göstermektedir. Daha yakın tarihli araştırmalar ise Antarktika'ya yakın okyanus bölümlerinin

aslında atmosferdeki karbondioksiti emmek yerine, kışın karanlık ve soğuk havalarda gazı atmosfere geri attığına dair bulgulara erişmiştir (Witze, 2019). Bilim insanlarının bu durumda Güney Okyanusunun gerçekte ne kadar ve ne hızla karbon emdiğini ve atmosferde geriye kalan karbondioksitin nereye aktığını tespit etmeleri gerekecektir. Dolayısıyla, kıta hem iklim değişikliğinin etkilerini azaltıcı rolü hem de bu etkilerin sonuçlarının gözlenmesi açısından daha pekçok araştırmanın konusu olmaya devam edecektir (Atvur, 2017; Uysal Oğuz ve Ersoy, 2016).

Larsen C Buz sahanlığının 2017'de iklim değişikliğinin ve küresel ısınmanın etkisiyle çöküşü, Antarktika Kıtası ve Güney Okyanusunda kara, su ve deniz yaşamının ne kadar hassas ve kırılgan olduğunun bir kez daha ve çok canlı bir şekilde gözlemlenmesine yol açmıştır (Rehm, 2019). Antarktika kıtası yaşadığı değişim ile araştırmacılar için bir laboratuvar ortamı ve sürekli veri akışı sağlamaktadır. Doğu Antarktika'nın dört buzulundan en büyüğü olan Tooten buzulunun küresel deniz seviyesine etki etme potansiyelinin çok büyük olduğu tespit edilmiş olup, buzulun erimesi endişe doğurmaktadır.

Tazmania Üniversitesi bünyesinde kurulu Denizcilik ve Antarktika Çalışmaları Enstitüsü (Institute of Maritime and Antarctic Studies-IMAS) araştırmacısı Dr. David Gwyther'ın Tooten buzulu üzerinde yürüttüğü araştırma neticesinde 2003 ve 2008 yılları arasında, buz sahanlığının tabanının yılda yaklaşık 40 santimetre incelendiği görülmüştür (IMAS, 2019). Araştırma, küresel iklim değişikliğinin buzula etkileri kadar doğal değişkenliğin sonuçlarını da tespit ederek açıklıyor olması açısından fevkalade önemlidir. Zira, Tooten buzulunda görülen erimede her iki unsurun da etkili olduğu görülmektedir.⁹ Araştırma Avustralya Araştırma Konseyi tarafından finanse edilen Antarktika Geçidi Ortaklığı (Antarktika Gateway Partnership) tarafından desteklenmiştir. Ayrıca CSIRO, Avustralya Antarktika Bölümü, ACE CRC ve Teksas Üniversitesi Jeofizik Enstitüsü'nden bilim insanları araştırmaya katılmıştır. Antarktika Geçidi

⁹ Deniz buzunun küresel ısınmanın da etkisiyle kaybolduğu yerlerde fırtınalardan kaynaklı okyanus dalgaları buz sahanlığına daha kolay ulaşarak dış kenar boşluğunun ilk bir kaç kilometresinin bükülmesine ve varolan kırıkların artmasına yol açmaktadır. Böylece buz sahanlığının ardında yer alan buzullar Güney Okyanusu'na daha hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Bilimsel açıklamaya göre ise su seviyesini arttıran hali hazırda yüzer vaziyetteki buz sahanlığı değil, Antarktika'dan koparak açığa doğru ilerleyen buz örtüsüdür. Bkz. Australia's Science Channel. (2018). "Waves Hasten Antarctic Ice Shelves Collapse", <https://australiascience.tv/waves-hasten-antarctic-ice-shelves-collapse/> (erişim tarihi: 08.06.2019). Ayrıca bkz. Massom, R. A., Scambos, T.A., Bennetts, L. G., Reid, P., Squire, V. A. and Stammerjohn S. E. (2018). "Antarctic Ice Shelf Disintegration Triggered by Sea Ice Loss and Ocean Swell", *Nature*, 558: 383–389. Buz sahanlıkları hakkında görsel bilgi için bkz. Davies, B. (2018). "Ice Shelves, Ice Bergs and Sea Ice", <http://www.antarcticglaciers.org/glacier-processes/types-of-glacier-2/ice-shelves-sea-ice-icebergs/> (erişim tarihi: 08.06.2019).

Ortaklığı, Tazmania'da daha fazla kutupsal araştırma yeteneği geliştirmek için Avustralya Hükümeti tarafından finanse edilen bir girişimdir. CSIRO Avustralya'nın ulusal bilim araştırma kurumudur. ACE CRC, Antarktika İklim ve Ekosistemler Kooperatif Araştırma Merkezi olup, "Antarktika bölgesinin küresel iklim sistemindeki rolünü ve deniz ekosistemleri için etkilerini anlamada Avustralya'nın birincil aracı" olarak çalışmaktadır. ACE CRC, Avustralya Hükümeti'nin Kooperatif Araştırma Merkezleri programı altında kurulmakta ve desteklenmektedir.

Tooten buzulu araştırması için sergilenen işbirliğinin önemi sadece bilimsel keşif ile sınırlı değildir. Araştırma katılımcıları açısından Avustralya'nın bilimsel kuruluşlarının imkan ve kabiliyetleri ile yüksek ekonomik getirisini de gözler önüne sermektedir. Dahası, ulusal ve uluslararası bilimsel işbirliği Avustralya'nın Antarktika Politikası'nın kurumsallaşma seviyesini ve ülkenin bilimsel gelişmişliğini dış politika hedefleri için seferber etme kararlılığını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Avustralya, Antarktika Bölgesindeki varlığını birinci sınıf bilimsel faaliyetler ile desteklemektedir ve bu da bölgedeki faaliyetlerini bilimsel araştırma ile gerekçelendiren ülkelerin prestij sağlama taktiği ile örtüşmektedir.

Antarktika, Avustralya'nın yumuşak gücü ile varlık gösterdiği Güney Yarımküredeki dört kıtadan (Avustralya, Afrika'nın büyük kısmı, Güney Amerika ve Antarktika) biridir. Antarktika'yı kuşatan Güney Okyanusu ise Avustralya'nın kıyıdaş olduğu diğer iki okyanusa (Pasifik ve Hint Okyanusu) açılmaktadır. Coğrafi gerçeklik, diğer bazı talep sahiplerinin aksine, Avustralya'nın Güney Okyanusu ve Antarktika çıkarlarının uzun ömürlü olmasını sağlamaktadır. Avustralya'nın kendi yarım küresindeki müdahalelerinin ve güç projeksiyonunun bilinçli bir tercih neticesinde askeri nitelikten yoksun bırakıldığı görülmektedir. Avustralya, Antarktika'daki rolü aracılığıyla yumuşak gücünün farkına varmıştır. Avustralya'nın Antarktika rolünün geleceği, büyük ölçüde, buradaki bilimsel yatırımlarını derinleştirmeye, bilimsel araştırma ağını genişletmeye, kıtanın iç kesimlerinde erişim alanını yaymaya ne kadar hazırlıklı olduğuna bağlıdır. Avustralya, küresel iklim değişikliğinin turnusol kağıdı olan Antarktika kıtasında iklim değişikliğine karşı aydınlanmanın bilimsel, kültürel ve diplomatik liderliğini üstlenebilir. Avustralya, Antarktika'nın ve kıtayı kuşatan Güney Okyanusu'nun Okyanusa, Latin Amerika ve Güney Afrika ile fiziki coğrafya, iklim, doğa olayları, canlı türleri ve uluslar açısından birbirine eklemlenmiş, ortak ve değişmeyen bir mekansal bağlamı, dolayısıyla birçok ortak ve değişmeyen çıkarı paylaştığını anlattığı ve somut verilerle bu görüşü işlediği takdirde yapıcı bir uluslararası aktör olarak yükselebilir.

Kaynakça

- Australia's Science Channel. (2018). "Waves Hasten Antarctic Ice Shelves Collapse". <https://australiascience.tv/waves-hasten-antarctic-ice-shelves-collapse/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Antarctic and Southern Ocean Coalition. (2019a). "The Antarctic Oil Myth". <https://www.asoc.org/component/content/article/9-blog/1184-the-antarctic-oil-myth> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Antarctic and Southern Ocean Coalition. (2019b). "Aviation and Vessel Incidents in Antarctica and Southern Oceans". <https://www.asoc.org/explore/google-earth-layer/682> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Atvur, S. (2017). "Ekolojik Perspektifte Antarktika'da Güvenlik", *Küresel Bakışla Kutup Çağı-3*. Harun Gümrükçü, Güneş Ersoy, Aybüke İnan Şimşek ve Fatma Cande Yaşar Dinçer (drl.). Efil Yayınevi, Ankara, 90-106.
- Australian Government. (2019a). "Australian Antarctic Territory". <http://www.ga.gov.au/scientific-topics/national-location-information/dimensions/remote-offshore-territories/australian-antarctic-territory> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Australian Government. (2019b). "Australian Antarctic Division: Leading Australia's Antarctic Program, About Us". <http://www.antarctica.gov.au/about-us> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Australian Government. (2019c). "Australian Antarctic Division: Leading Australia's Antarctic Program, Research Stations". <http://www.antarctica.gov.au/living-and-working/stations> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Australian Government. (2019d). "Australian Antarctic Division: Leading Australia's Antarctic Program, The Press Report: 20 Year Australian Antarctic Strategic Plan, 2014". <http://www.antarctica.gov.au/about-us/publications/20-year-australian-antarctic-strategic-plan> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Australian Government. (2019e). "Australian Antarctic Division: Leading Australia's Antarctic Program, Antarctic Strategy and Action Plan". <http://www.antarctica.gov.au/about-us/antarctic-strategy-and-action-plan> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Australian Government. (2019f). "Australian Antarctic Division: Leading Australia's Antarctic Program, Australian Antarctic Strategy and 20 Year Action Plan".

- http://www.antarctica.gov.au/__data/assets/pdf_file/0008/1808/27/20YearStrategy_final.pdf (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Barnes, D. K. A. (2015). “Antarctic Sea Ice Losses Drive Gains In Benthic Carbon Drawdown”. *Current Biology*, 25. <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S0960-9822%2815%2900876-3> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Beck, P. J. (1984). “Antarctica: A Case for the UN?”. *The World Today*. 40(4): 165-172. <https://www.jstor.org/stable/40395602> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Behrendt, J. (1983). “Petroleum and Mineral Resources of Antarctica”. *Geological Survey Circular*, 909. <https://pubs.usgs.gov/circ/1983/0909/report.pdf> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Brady, A. (2012). “Polar Stakes: China’s Polar Activities as a Benchmark for Intentions”. *China Brief*, 12 (14), <https://jamestown.org/program/polar-stakes-chinas-polar-activities-as-a-benchmark-for-intentions/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Brady, A. (2013). “Diplomatic Chill: Politics Trumps Science in Antarctic Treaty System”. *World Politics Review*. <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/12802/diplomatic-chill-politics-trumps-science-in-antarctic-treaty-system> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Brady, A. (2014). “Evaluating China as an Antarctic State”. <https://www.wilsoncenter.org/event/china-and-antarctica> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Brady, A. (2017). “China’s Expanding Antarctic Interests: Implications For New Zealand”. <https://www.canterbury.ac.nz/media/documents/research/China%27s-expanding-Antarctic-interests.pdf> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Bray, D. (2016). “The Geopolitics of Antarctic Governance: Sovereignty and Strategic Denial in Australia’s Antarctic Policy”. *Australian Journal of International Affairs*, 70(3): 256-274.
- Brown, J. L. (2012). “Eco-Warriors: An Invisible Line?”. *Australian and New Zealand Maritime Law Journal*, 26: 152-162. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=2ahUKEwi9tebc6NXiAhV9wcQBHVuuBiEQFjAJegQIBxAC&url=https%3A%2F%2Fssl.law.uq.edu.au%2Fjournals%2Findex.php%2Fmaritimejournal%2Farticle%2Fdownload%2>

- F184%2F231&usg=AOvVaw2Juo98uGLbcyNYJkrSp0wF (erişim tarihi: 08.06.2019).
- British Antarctic Survey. (2019a). "The Antarctic Treaty Explained". <https://www.bas.ac.uk/about/antarctica/the-antarctic-treaty/the-antarctic-treaty-explained/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- British Antarctic Survey. (2019b). "Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty 1991". <https://www.bas.ac.uk/about/antarctica/the-antarctic-treaty/environmental-protocol/protocol-on-environmental-protection-to-the-antarctic-treaty-1991/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Brooks, S.T., Jabour, J., van den Hoff, J. ve Bergstrom, D. M. (2019). "Our Footprint on Antarctica Competes with Nature for Rare Ice-Free Land". *Nature Sustainability*, 2: 185–190.
- Bryrne, C. ve Hall. R. (2011). "Australia's International Education as Public Diplomacy: Soft Power Potential". Clingendael Discussion Paper, Clingendael, The Hague. https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20110700_cdsp_discussion_paper_cbryne_rhall.pdf (erişim tarihi:08.06.2019).
- Cassese, A. (2005). *International Law*, Second Edition, Oxford University Press.
- Dastidar, P. B. (2007). "National and Institutional Productivity and Collaboration in Antarctic Science: An Analysis of 25 Years of Journal Publications (1980–2004)". *Polar Research*, 26: 175–180.
- Dastidar, P. B. ve Ramachandran, S. (2008). "Intellectual Structure of Antarctic Science: A 25-years Analysis". *Scientometrics*, 77(3): 389–414.
- Davies, B. (2018). "Ice Shelves, Ice Bergs and Sea Ice". *AntarcticGlaciers.org*. <http://www.antarcticglaciers.org/glacier-processes/types-of-glacier-2/ice-shelves-sea-ice-icebergs/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Department of Defence. (2009). "Defending Australia in the Asia Pacific century: Force 2030 – Defence White Paper 2009". *Australian Government*. http://www.defence.gov.au/whitepaper/2009/docs/defence_white_paper_2009.pdf (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Department of Resources, Energy and Tourism. (2009). "National Energy Security Assessment 2009". *Australian Government*. <https://www.energy.gov.au/sites/default/files/national-energy-security-assessment-2009.pdf> (erişim tarihi: 08.06.2019).

- Dodds, K. ve Hemmings, A. (2013). "Britain and the British Antarctic Territory in the wider geopolitics of the Antarctic and the Southern Ocean". *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 89(6): 1429-1444. <http://www.jstor.org/stable/24538450> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Elliott L.M. (1994). "Regime Building: the Antarctic Treaty System", *International Environmental Politics*. Palgrave Macmillan, London. https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9780230372344_3 (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Fogarty, E. (2011). "Antarctica: Assessing and Protecting Australia's National Interests". *Policy Brief*. Lowry Institute for International Policy, Sydney. https://www.files.ethz.ch/isn/132284/Fogarty,%20Antarctica_web.pdf (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Greenwood, G. (1957). "Australia's Triangular Foreign Policy". *Foreign Affairs*, 35(4): 689-703. doi:10.2307/20031263
- Gray, A. D. ve Hughes, K. A. (2016). "Demonstration of "substantial research activity" to acquire consultative status under the Antarctic Treaty". *Polar Research*, 35(1): 34061. doi:10.3402/polar.v35.34061
- Gothe-Snape, J. (2019). "China's Antarctic Bases, within Australia's Claim are Going Unchecked". *ABC News*. <https://www.abc.net.au/news/2019-03-30/china-in-antarctica-inspection-regime/10858486> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Haward, M., Hall, R. ve Kellow. A. (2007). "Setting and Implementing the Agenda: Australian Antarctic Policy", *Looking South: Australia's Antarctic Agenda*. L. K Kriwoken, J. Jabour ve A. D. Hemmings (drl.). Federation Press, Annandale, 21-37.
- Haward, M. ve Cooper. N. (2014). "Australian Bipartisanship and the Antarctic Treaty System". *Polar Record*, 50(252): 60-71.
- Hayashi, M. (1986). "The Antarctica Question in the United Nations". *Cornell International Law Journal*, 19(2): 275-290. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1165&context=cilj> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Hoffman, P. (1973). "Diplomacy and the Papal Donation 1493 - 1585". *The Americas*, 30(2) 151-183. doi:10.2307/980555
- IMAS. (2019). "Totten Glacier Ice Shelf Melting: Natural Variability or Climate Change?". <https://www.imas.utas.edu.au/news/news->

items/totten-glacier-ice-shelf-melting-natural-variability-or-climate-change (erişim tarihi: 08.06.2019).

Jabour, J. and Brooks, S. (2019). "For the First Time, We Can Measure the Human Footprint on Antarctica". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/for-the-first-time-we-can-measure-the-human-footprint-on-antarctica/> (erişim tarihi: 08.06.2019).

Jennings, R. Y. (1917). *Acquisition of New Territory: With a New Introduction by Marvelo G. Cohen*, Manchester University Press.

Joyner, C. (1984). "Anglo-Argentine Rivalry after the Falklands/Malvinas War: Laws, Geopolitics, and the Antarctic Connection". *Lawyer of the Americas*, 15(3) 467-502. <http://www.jstor.org/stable/40176036> (erişim tarihi: 08.06.2019).

Joyner, C. (1989). "Nonmilitarization of the Antarctic: The Interplay of Law and Geopolitics". *Naval War College Review*, 42(4): 83-104. <http://www.jstor.org/stable/44637112> (erişim tarihi: 08.06.2019).

Khadilkar, J. P. (2017). *Antarctica: The Frozen Continent's Environment, Changing Logistics and Relevance to India*, Bloombury Publishing India Pvt. Ltd., London and New Delhi.

Liu, N. (2018). "What does China's Fifth Research Station Mean for Antarctic Governance?", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2018/06/what-does-chinas-fifth-research-station-mean-for-antarctic-governance/> (erişim tarihi: 08.06.2019).

Liu, N. (2019). The rise of China and the Antarctic Treaty System?, *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 11:2, 120-131, DOI: 10.1080/18366503.2019.1589897.

Lukin, V.V. (2014). "Russia's current Antarctic policy". *The Polar Journal*, 4(1): 199-222.

Massom, R. A., Scambos, T.A., Bennetts, L. G., Reid, P., Squire, V. A. ve Stammerjohn S. E. (2018). "Antarctic Ice Shelf Disintegration Triggered by Sea Ice Loss and Ocean Swell". *Nature*, 558: 383-389.

MacDonald, D. I. M. (2007). Coal, Oil and Gas, *Encyclopedia of the Antarctic*. B. Riffenburgh (drl). Cilt 1, Routledge, 268-269.

McDougal, M., Lasswell, H., Vlastic, I., ve Smith, J. (1963). "The Enjoyment and Acquisition of Resources in Outer Space". *University of Pennsylvania Law Review*, 111(5): 521-636. doi:10.2307/3310802

- McGee, J. ve Haward, M. (2019). "Australia-China Relations in the Frozen South", *Australian Institute of International Relations*, <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/australia-china-antarctica/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Nye, J. S. (1990). "Soft Power." *Foreign Policy*, 80: 153–171. doi:10.2307/1148580.
- O’Keeffe, A. ve Oliver, A. (2010). "International Broadcasting and its contribution to public diplomacy". *Lony Institute Working Paper*, Lowy Institute for International Policy, Sydney.
- Rehm, J. (2019). "Warm, Dry Winds May Be Straining Antarctica’s Larsen C Ice Shelf", *ScienceNews*. <https://www.sciencenews.org/article/warm-dry-winds-melting-antarctica-larsen-c-ice-shelf> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Reilly, B. (2015). "Australia as a southern hemisphere ‘soft power’". *Australian Journal of International Affairs*, 69(3): 253-265. doi: 10.1080/10357718.2014.989809
- Robinson, E. (2016). "International Scientific Collaboration through the Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR)". *Supervised Project Report (ANTA604)*. https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/14099/Emily%20Robinson_Supervised%20Project.pdf?sequence=1 (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Rothwell, D. R. (1990). "The Antarctic Treaty System: Resource Development, Environmental Protection or Disintegration?". *Arctic*, 43(3): 284-291.
- Russian Federation. (2010). *On Strategy For The Development Of The Russian Federation Activities In The Antarctic For The Period Until 2020 And Longer-Term Perspective Instruction No. 1926-r*. https://documents.ats.aq/ATCM34/wp/ATCM34_wp055_e.doc (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Scott, S. V. (2017). "What Lessons does the Antarctic Treaty System offer for the future of peaceful relations in the South China Sea?". *Marine Policy*, 87: 295-300.
- Secretariat of the Antarctic Treaty. (2016). *Resolution 6 (2016) - ATCM XXXIX - CEP XIX, Santiago*. https://www.ats.aq/devAS/info_measures_listitem.aspx?lang=e&id=642 (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Secretariat of the Antarctic Treaty. (2019). "Parties". https://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (erişim tarihi: 08.06.2019).

- Shaw, M. N. (2008). *International Law*. 6th edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- St John, B. (1986) "Antarctica -- geology and hydrocarbon potential". *Future Petroleum Provinces of the World*. M. Halbouty (drl.) *Am. Ass. Petrol. Geol. Mere.* 40, 55-100.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). "Antarktika Antlaşması". <http://www.mfa.gov.tr/antarktika-antlasmasi.tr.mfa> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Triggs, G. (1985). "The Antarctic Treaty Regime: A Workable Compromise or a Purgatory of Ambiguity". *Case Western Reserve Journal of International Law*, 17(2): 195-228. <https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1754&context=jil> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- U.S. Indo-Pacific Command. (2019) "History of United States Indo-Pacific Command". <https://www.pacom.mil/About-USINDOPACOM/History/> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Uysal Oğuz, C. ve Ersoy, G. (2016) "Kutuplardaki İklim Değişikliğinin Bölgesel ve Küresel Etkileri", *Küresel Bakışla Kutup Çağı*. Harun Gümrükçü, Aybüke İnan Şimşek ve Güneş Ersoy (drl.). Efil Yayınevi, Ankara, 157-171.
- Wilson, R. (1964). "National Interests and Claims in the Antarctic". *Arctic*, 17(1): 15-31. <http://www.jstor.org/stable/40507108>
- Winfield-Hayes, R. (2018). "Japonya balina avcılığına neden hâlâ devam ediyor?". *BBC News*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46685719> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Witze, A. (2019). "The Southern Ocean may be less of a carbon sink than we thought". *ScienceNews*. <https://www.sciencenews.org/article/southern-ocean-antarctica-absorbs-less-carbon-expected> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Wright, N. A. and Williams, P. L. (1974). "Mineral Resources of Antarctica". *Geological Survey Circular*, 705. <https://pubs.usgs.gov/circ/1974/0705/report.pdf> (erişim tarihi: 08.06.2019).
- Zhu, J. (2011), "Icebreaker Push Polar Goals". *ChinaDaily*. http://www.chinadaily.com.cn/china/2011-06/22/content_12748061.htm (erişim tarihi: 08.06.2019).

**Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika
Karşılaştırması**

Polar Policies of the International Society: The Comparison between Arctic-
Antarctic

Aybüke İNAN ŞİMŞEK¹

Geliş tarihi: 31.05.2019, Kabul tarihi: 06.09.2019, Basım tarihi: 25.10.2019

Öz

Küresel iklim değişikliğinin bir sonucu olarak eriyen buzullar, Kutup Bölgeleri'ndeki ekonomik fırsatları ortaya çıkarmış ve bu durum iki bölgenin statüsünün sorgulanmasına yol açmıştır. İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Antarktika'ya nazaran Arktik, ulus devletlerin egemenlik mücadelesine sahne olmaktadır. Bu çalışma, İngiliz Okulu teorisinin uluslararası toplum anlayışı çerçevesinde Kutup Bölgeleri'ndeki faaliyetlerini ele almaktadır. Kutup Bölgeleri'nin hukuki, ekonomik ve politik statüsünün karşılaştırıldığı bu çalışmada İngiliz Okulu'nun çoğulcu-dayanışmacı ayrımı düzen-adalet farkı kapsamında değerlendirilmiştir. Dayanışmacı uluslararası toplumun adalet anlayışı ile düzen sağladığı Antarktika'nın aksine; diplomasi, uluslararası hukuk gibi İngiliz Okulu kuramlarıyla düzen sağlanan Arktik Bölgesi yönetiminde uluslararası toplumun çoğulcu perspektifinin ağır bastığı gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Arktik, Antarktika, İngiliz Okulu, Uluslararası Toplum, Düzen, Adalet*

Jel Kodları: *K33, Q54, Q58*

Abstract

As a result of the global climate change, the melting ice caps have revealed the economic opportunities in the Polar Regions and this change has led to question the status of the two regions. On the contrary of Antarctic as a common heritage of mankind, Arctic become conflict zone between sovereign nation states. This study analyses the activities of international society in Polar Regions based on the English School theory. Moreover, comparing the legal, economic and political status of the Polar Regions, the distinction between the pluralist-solidarist approaches of the English School was evaluated within the context of the difference between order and justice. Unlike Antarctica, where the solidarity of international community has ensured the order with the perspective of justice; the governance in the Arctic Region provided by the international community is based on a pluralistic perspective, which is regulated by the institutions such as diplomacy and international law of English School theory.

Key Words: *Arctic, Antarctic, English School, International Society, Order, Justice*

Jel Codes: *K33, Q54, Q58*

¹ Akdeniz Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Arş.Gör.,
aybukeinan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4684-380X>

Giriş

Günümüzde düzen olarak kabul edilen sistem, Batı'da Vestfalya ile ortaya konulmuş bir anlayıştır ve ulus devletleri ortaya çıkaran bu sistem, zamanla uluslararası ilişkileri de yönetme ihtiyacı hissetmeye başlamıştır. Bull'a (2002: xxxii) göre dünya düzeni kavramı, uluslararası politik sistemi ve devletler arasındaki ilişkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler Disiplini de devletlerarası düzen arayışı sonrasında ortaya çıkan bir bilim dalı olarak değerlendirilmektedir. I. ve II. Dünya Savaşı'nı yaşayan toplumlar tarafından savaşların nasıl sona ereceği üzerine çalışmalar yapılmış ve bu amaçla pek çok uluslararası ilişkiler teorisi üretilmiştir. İşte bu teoriler içerisinde İngiliz Okulu olarak anılan ve Büyük Britanya'da ortaya çıkan yaklaşım, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışma, dünyanın az bilinen bölgeleri olarak ele alınan Kuzey Kutbu'nun ve Güney Kutbu'nun hukuki, politik ve ekonomik statüsünü İngiliz Okulu teorisi nezdinde ele almaktadır. İki Bölge'nin statüsünün karşılaştırılacağı çalışma içerisinde İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum düşüncesinden yararlanılacaktır. Ulus devletlerin üstünde onları yönetebilecek bir mekanizmanın olmaması durumu olarak tanımlanan anarşi² (Bull, 2002: 44) durumunda ulus devletler kendi aralarında düzen kurmaya çalışarak hayatta kalmanın yollarını aramaktadırlar. Çalışmada bu düzen arayışının sonucunda ortaya çıkan uluslararası toplum fikrinin Kutup'lardaki gelişimi aktarılacak ve bu amaçla İngiliz Okulu'nun ele almış olduğu düzen-adalet kavramlarından yararlanılacaktır. Bu makalenin Kutup çalışmaları literatürüne katkı sunması ve gelecek çalışmalara temel oluşturması hedeflenmektedir.

1. İngiliz Okulu Teorisi'nin Gelişimi ve Ele Aldığı Varsayımlar

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde geleneksel Amerikan uluslararası ilişkiler teorilerine alternatif olarak ortaya çıkan İngiliz Okulu (İO) kuramı, 1950'lerdeki Britanya Uluslararası Politika Kuramı Komitesi'nin çalışmalarıyla kurulmuştur (Dunne, 1998: xi). İngiliz Okulu, 1981 yılında bu okulun kapatılmasını talep eden Roy E. Jones (1981: 1-13) tarafından üretilen bir tabirle adını almış ve o tarihten itibaren kurum, İngiliz olmayan akademisyenlerin de katkısıyla gelişme göstermiştir. Bir kapatma çağrısı,

² Hedley Bull'un "The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics" adlı eserinde ele almış olduğu anarşi kavramı, toplumları yöneten üst bir hükümetin ya da kuralların yokluğu olarak ifade edilmektedir. Bireylerin aksine egemen devletleri yönetecek ortak bir hükümetin olmaması uluslararası anarşiyi ortaya çıkarmaktadır (Bull, 2002: 44). Bull, uluslararası sistemin anarşik yapısını bu şekilde açıklamaktadır.

İngiliz Okulunun uluslararası ilişkilerin temel teorilerinden biri olarak anılması³ ile sonuçlanmış ve günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür.

İngiliz Okulu, Uluslararası İlişkiler disiplininin gerçekçilik (*realism*), akılcılık (*rationalism*) ve devrimcilik (*revolutionism*) geleneklerinin üçünü de sentezleyerek özgün ve zengin bir çerçeve yaratan temel teorilerinden biridir (Devlen ve Özdamar, 2010: 44). İngiliz Okulu, iktidar ve güç mücadelesini ele alan gerçekçi perspektif ve uluslararası hukukun, kuralların, normların ve kurumların uluslararası işleyiş biçimlerini ele alan liberal yaklaşımın bir karışımıdır (Viotti ve Kauppi, 2012: 239). İngiliz Okulu, gerçekçilik ve devrimcilik yaklaşımlarını dengeleyerek yeni bir orta yol (*via media*) bulan, gerçekçilik, akılcılık ve devrimcilik düşüncelerini ve uluslararası sistem, uluslararası toplum ve dünya toplumu gibi analiz seviyelerini sentezleyen eklektik bir teoridir (Hatipoğlu, 2014: 126). Birden fazla dünya görüşünü benimseyip bunları kullanan eklektik yapısı, teorinin en önemli özelliği olarak görülmektedir (Devlen ve Özdamar, 2010: 45).

Uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan İngiliz Okulu'nun ilk dönem yazarları olarak; Herbert Butterfield, Martin Wight, Adam Watson ve Hedley Bull (Avustralyalı) gösterilmektedir (Devlen ve Özdamar, 2010: 45). Robert Jackson, Tim Dunne ve Nicholas Wheeler, İO'nun son yıllarda en fazla öne çıkan isimleridir ve Bary Buzan, Richard Little ve Andrew Hurrell gibi akademisyenlerin katkıları ile İO büyük bir yenilenme yaşamıştır (Linklater, 2013: 123). İngiliz Okulu'nun temel argümanları olarak dört madde ön plana çıkmaktadır. Hedley Bull ve Adam Watson'un çalışmalarından derledikleri bilgilerle bu varsayımları çıkaran Devlen ve Özdamar'a (2010: 48) göre; uluslararası ilişkilerin temel aktörleri egemen devletlerdir; iki veya daha fazla devletin ilişki içinde olup birbirlerine etki edebildikleri bir devletler sistemi bulunmaktadır; ortak bir hükümetin olmamasından dolayı uluslararası sistem anarşik yapıdadır ve bu anarşik yapı ortak kural, kurum ve normlarla yürütülen *uluslararası toplumla* düzene sokulmaktadır.

İngiliz Okulu'nu farklı kılan en önemli özelliklerden birisi, dünyanın hem devletlerin hem de devlet dışı aktörlerin faaliyet gösterdiği uluslararası veya anarşik bir toplum olarak anlaşılabilirliği. (Viotti ve Kauppi, 2012: 239). Temel çalışma konuları olan devletler sistemi, uluslararası toplum, uluslararası toplumda düzen ve düzen-adalet ikilemi üzerine kurumsallaşmaya çalışan İngiliz Okulu (Hatipoğlu, 2014: 127), yeni gerçekçilerin uluslararası sistem, devrimcilerin ise dünya toplumu olarak ele aldıkları analiz düzeyi için "uluslararası toplum" kavramını ortaya atmıştır. Bu yaklaşım temelde, uluslararası toplumun yapısını, niteliğini ve dağıntık devletler sistemi içinde düzen sağlayabilme kapasitesini inceleyerek

³ Roy Jones gibi birtakım akademisyenler, İngiliz Okulu'nun ana akım teorilerden biri olamayacağını, İngiliz Okulu olarak ortaya atılan teorinin alternatiflerinin olduğunu belirtmiştir.

uluslararası toplumun farklı bir oluşum olduğunu belirtmektedir (Hatipoğlu, 2014: 128). Herhangi bir yüksek siyasi otorite olmamasına rağmen şiddetin azlığının, uluslararası hukuk gibi kurumlar ya da ahlak ve erdem gibi değerlerle büyük oranda sağlanması (Hatipoğlu, 2014: 129); İngiliz Okulu teorisyenlerinin inceleme alanı olmuştur.

'Uluslararası Toplum' kavramı ilk olarak Hugo Grotius'un çalışmalarında kullanılmıştır (Cutler, 1991: 41). Uluslararası toplum, devletler sistemi veya devletlerarası toplum veya devletler toplumu olarak ifade edilen ve devletlerin karşılıklı çıkar ve kimliklerinin kurumsallaşmasıyla ortak norm, kural ve kurumların yaratılmasıyla ortaya çıkan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Buzan, 2015: 12). 1970'lerde Hedley Bull, Martin Wight ve Adam Watson gibi akademisyenlerin İngiliz Okulu'nu kurarak (Linklater, 2013: 123) literatüre kazandırmış olduğu uluslararası toplum kavramı, diplomatik sistem, diplomatik toplum ve uluslararası hukukun kabulü ile ortaya çıkan kuralların neredeyse tüm bireyler arasında etkileri olan siyasi ve sosyal bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Wight, 1992: 30).

İngiliz Okulu, egemen devletlerin anarşik de olsa bir toplum oluşturduğunu ve egemen devletlerden oluşan bu toplumu küresel kurallara uymaya zorlayabilecek daha yüksek bir güce boyun eğmeyeceğini belirtmektedir (Linklater, 2013: 123). Üst bir zorlayıcı otoritenin yokluğunda şiddetin daha az gerçekleşmesi ise İO'nun dikkat çektiği noktalardandır. Adam Watson'a göre, uluslararası toplumun oluşabilmesi için ortak kültürden gelmenin önemi yoktur⁴; ortak değerlerin yaratmış olduğu düzenleyici kurallar ve kurumlar, uluslararası toplumun oluşumunda öncül gereçlerdendir (1987: 151).

İngiliz Okulu ilk ortaya çıktığı dönemlerde uluslararası ilişkiler teorisinin doğası, güç dengesi ve uluslararası anarşik ortamda bir düzen kurabilmenin olanaklarını araştırmıştır (Palabıyık, 2015: 222). Uluslararası anarşide düzenin tesis edilmesi üzerine çalışmalarıyla bilinen Bull (2002: x-xi), düzen ve adalet kavramları üzerine çalışmaları yoğunlaştırmış ve tarihsel yorumsamacı bir metodoloji izlemiştir. Düzen, güç ve güç dengesini ifade ederken aynı zamanda devletlerin ve devlet dışı aktörlerin rasyonel çıkarlarına yönelik kuralların ve kurumsal düzenlemelerin kabulünden de geçmektedir (Viotti ve Kauppi, 2012: 240). Düzen, anarşik topluma tercih edilmektedir.

İngiliz Okulu, Immanuel Kant'ın ortaya atmış olduğu moral ve etik değerleri kabul etmekle birlikte anarşik toplumda güç ve çıkarın daha önemli olduğu noktalarda pragmatist bir bakış açısıyla bu değerlerin göz ardı

⁴ Avrupa Devletler Sistemi'nin Hristiyanlık inancı etrafında oluştuğunu ve bir devletler toplumunun din, dil ve kültür gibi bileşenler etrafında şekillendiğini belirtenler için ise Bull, 1856 Paris Antlaşması ile Türklerin de Avrupa Devletler Sistemi'ne dâhil edildiğini ifade etmektedir (2002: 32).

edilebilecek olgular olduğunu belirtmektedir (Viotti ve Kauppi, 2012: 240). Hobbes'un realist ve Kant'ın devrimci dünya politikasına orta yol olan Hugo Grotius'un rasyonalizm anlayışını temel alan İngiliz Okulu, uluslararası toplumun rasyonalist bir bakış açısı ile oluşacağını öne sürmektedir (Linklater, 2010: 1). Devletlerin güç ve güvenlik için rekabet etmek zorunda olmadıklarını, anarşi içinde düzeni sağlayabilmek için bir toplum oluşturabileceklerini belirten Linklater (2010: 2), bu toplumun ise ilk olarak Batı'nın kurallarına göre kurulduğunu belirtmiş ve zamanla Batı'ya isyan eden uluslarla, uluslararası toplumun dönüşüm geçirdiğini ifade etmiştir (Linklater, 2013: 142-148).

Batıya isyan uluslararası toplumun genişlemesini sağlamış ve Kuzey-Güney ülkeleri⁵ arasındaki ilişkilerin de hız kazanmasına yol açmıştır. 15. yüzyılda Avrupalı toplumların başlatmış olduğu keşifler zamanında dünya üzerinde birkaç bölgesel uluslararası düzen bulunmaktaydı (Bull ve Watson, 1984: 1). Bunları Çin, Avrupa, Hint ve İslam düzeni olarak sıralamak mümkündür (Linklater, 2013: 142). O dönemdeki uluslararası düzenin bölgesel kültürlerle göre farklılık gösterdiği görülmektedir (Bull ve Watson, 1984: 1). 18. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa uluslararası sistemi, Avrupalı olmayan ulus devletleri kendileri ile eşit haklara sahip aktörler olarak değerlendirmemiştir (Bull ve Watson, 1984: 7).

Sömürgecilik çağında Çin ve Japonya gibi toplumların eşit egemenlik mücadelesi Batıya karşı başlatılan isyanların ilki olarak nitelendirilmiş ve adalet arayışı o dönemden günümüze kadar devam etmiştir (Linklater, 2013: 143). 20. yüzyılın başlarında Japonya, Türkiye gibi ülkelerde gerçekleştirilen devrimler bu isyanların sonucu olarak nitelendirilmiş ve daha fazla ülke uluslararası sisteme entegre olmaya çalışmıştır (Linklater, 2013: 144). I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti ise Avrupa hâkimiyetinin sonu olarak görülmüş ve uluslararası toplum genişlemeye başlamıştır (Bull ve Watson, 1984: 7). Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına kadarki dönemde bölgesel uluslararası toplumlara sahne olan dünya, bu tarihten itibaren daha küresel düzeyde örgütlenmelere sahne olmuştur. Ancak bu, evrensel bir uluslararası toplum oluştuğu anlamına gelmemelidir (Bull, 1984a: 117).

Ekonomik, askeri ve politik bakımdan karşılıklı ilişkilerin çoğaldığı 20. yüzyılda Avrupalı toplumlar ve Avrupalı olmayan toplumlar arasında birtakım uluslararası düzenler oluşturulmuştur. Uluslararası toplumun genişlemesine sahne olunan bu dönemde Avrupa, daha önceki sömürgeleri

⁵ Kuzey-Güney ayrımı, 1980'lerde Brandt Raporları olarak bilinen, dünya üzerindeki ülkelerin yapısal özelliklerinin ele alındığı raporlarla popüler hale gelmiştir. Coğrafi ayrımdan ziyade endüstriyel gelişmenin ayrımlına odaklanarak üretilen bu tabir, yapısal eşitsizliğe sahip, refah içerisindeki Kuzey ile yoksul ve bağımlı olan Güney ülkelerini ifade etmektedir. (Heywood, 2013: 191).

ile bile barışçıl, kalıcı ilişkiler kurmaya başlamıştır (Bull, 1984a: 117). Ortak çıkarlar etrafında birleşen bağımsızlığını yeni kazanmış ulus devletler, güçlü devletlerle işbirlikleri içerisine girerek, uluslararası sistemde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Ancak bu dönemde 1919 tarihli Paris Barış Konferansı ile İngiliz ve Fransızların Manda Sistemi'ni kurarak sömürgelerine devam etmesi gibi gelişmeler modern anlamda uluslararası toplumun oluşmadığının en büyük göstergelerinden olmuştur (Bull, 1984a: 126). Beyaz ırkın üstünlüğü fikri tam olarak uluslararası arenadan silinememiştir. Doğu'da yaşanan Bolşevik Devrimi gibi gelişmeler Batı'nın bu sömürgeci anlayışına karşı isyanların da örnekleri arasında gösterilmiştir (Bull, 1984a: 126).

Batıya karşı girişilen başkaldırıları Bull beş kategoriye ayırmıştır: Eşit egemenlik mücadelesi, anti-sömürgeci devrim, ırk eşitliği mücadelesi, ekonomik adalet mücadelesi ve kültürel mücadele (Bull, 1984b: 220-222). 1945 sonrası dönemde ortaya çıkan Üçüncü Dünya Ülkeleri, uluslararası toplumun kökünden dönüşmeye başladığının ilk sinyallerini vermiştir. II. Dünya Savaşı'nda Batı toplumunun uğratmış olduğu büyük yıkım ile birlikte Üçüncü Dünya ülkelerinin çıkarlarını koruma konusunda daha bilinçli davranması sonucunda Batı'nın hegemonyası zayıflamıştır (Bull, 1984b: 224). II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler Sistemi'nin kurulması ile farklı bir boyut kazanan uluslararası toplum, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu uluslararası sisteminde de Batı'nın hegemonyası altında kalmamıştır.

İki kutuplu sistemin ve Soğuk Savaş'ın sonra ermesiyle ortaya çıkan uluslararası sistem, uluslararası toplumun da dönüşümüne ve gelişimine yol açmış, İngiliz Okulu teorisi de bu şartlar altında gelişme göstermiştir. Bull'un ortaya atmış olduğu düzen-adalet kavramlarını çalışmalarında ele alarak çoğulcu-dayanışmacı tartışmasını sürdüren ikinci nesil İngiliz Okulu akademisyenleri, İngiliz Okulunun tekrar canlanmasını sağlamıştır (Devlen ve Özdamar, 2010: 54). "*Dayanışmacı-çoğulcu tartışmasının özü uluslararası toplumun doğası ve potansiyeli üzerinedir.*" diyen Devlen ve Özdamar'a (2010: 55) göre, çoğulcular devlet merkezli pozitif hukuk anlayışıyla hareket ederken, dayanışmacılar insan merkezli doğal hukuk anlayışını benimsemektedirler.

Egemenlik, diplomasi ve müdahale etmeme ilkesini benimseyen çoğulcuların aksine dayanışmacılar ortak ahlaki normlara ve daha müdahaleci bir uluslararası düzene inanmaktadırlar (Buzan, 2001: 478). Statüko eğilimi gösteren çoğulcular, devletlerarası düzenin sürdürülmesine önem vermektedirler (Buzan, 2015: 16). Çoğulcular düzenin adaletten daha önemli olduğuna inanarak dayanışmacılardan ayrılmaktadır. Dayanışmacılar ise devletler sisteminin, bir arada olma mantığı ile üretilmiş işbirlikleriyle temsil edildiğini belirtirler ve adalet olmadan düzenin kurulamayacağını ifade ederek, adaletin önemine vurgu yaparlar (Buzan, 2015: 16).

Buzan, dayanışmacı uluslararası toplumun dünya toplumu ile aynı olmadığına dikkat çekmektedir (2001: 478). İngiliz Okulu teorisyenlerinin kendi aralarında çoğulcu-dayanışmacı olarak ayrışmasının yanında Buzan (2015: 86), İngiliz Okulu'nun adalet/sorumluluk kavramları ile güç/çıkarcı kavramlarının ele alınış biçimleri noktasında uluslararası topluma aracılık ettiğini savunmaktadır. Çoğulcu ve dayanışmacı olarak ayrışan İngiliz Okulu teorisyenlerinin temel amacının, uluslararası toplumda düzen ve adalet arasındaki dengenin nasıl bulunabileceğiyle ilgili olduğunu belirten Buzan (2015: 16), iki yaklaşımın birbirini tamamladığını iddia etmektedir. Çoğulcu uluslararası toplum devleti merkezine koyarken, dayanışmacı yaklaşım devletin yanında bireyler ve devlet dışı aktörleri de merkezine almaktadır ve işbirliği konusunda çoğulcular sınırlı bir bakış açısı sergilerken, dayanışmacılar geniş çaplı işbirliklerinden bahsetmektedirler (Ronnfeldt, 1999: 144).

İngiliz Okulu'nda dikkat çeken diğer bir unsur da İngiliz Okulu'nun kurumlarıdır. “*Bir toplum ya da camiada tesis edilmiş gelenek, hukuk veya ilişki biçimi*” şeklinde yorumlanan kurum kavramı (Buzan, 2015: 16), İngiliz Okulu içerisinde birincil ve ikincil kurumlar olarak iki farklı kategoride ele alınmaktadır. Birincil kurumlar olarak; egemenlik, güç dengesi, ülkesellik, savaş, uluslararası hukuk, diploması, insani eşitlik, piyasa, milliyetçilik gibi kavramlar gösterilmekte iken; ikincil kurumlar olarak ise belirli bir amaca hizmet etmek için hükümetlerarası oluşturulan Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası gibi yapılanmalar gösterilmektedir (Buzan, 2015: 17). Bull'un çalışmalarında ele almış olduğu güçler dengesi, uluslararası hukuk, diploması, savaş ve büyük güçler dengesi gibi kurumlar, Buzan'ın tabiriyle birincil kurumlardır. Bary Buzan, ulus devletlerin ortaya çıkarmış oldukları örgütlenmeleri ikincil kurum kategorisinde ele alarak bu alana bir yenilik getirmiştir. Çoğulcular güçler dengesi, diploması, büyük güçler ve savaş gibi klasik kurumları ele alırken, dayanışmacılar bunlara ek olarak insani güvenlik kurumunu da çalışmalarına katmaktadır (Ronnfeldt, 1999: 144).

Bütün bu bilgilerden hareketle bu çalışmanın kapsamı itibarıyla İngiliz Okulu'nun uluslararası toplum kavramından yararlanılmaktadır. Bull'un adalet-düzen konusunda yapmış olduğu ayrıma nazaran Buzan'ın bu iki kavramın uluslararası topluma aracılık ettiği varsayımıyla hareket edilecek olan bu çalışmada, uluslararası toplumun Kutup politikaları çoğulcu-dayanışmacı perspektifle irdelenecektir. Düzen-adalet kavramlarının Kutuplara yansımalarının tartışılacağı çalışma içerisinde İngiliz Okulu'nun ortaya atmış olduğu, güçler dengesi, diploması ve uluslararası hukuk gibi birincil kurumlarından yararlanılırken, ikincil kurumlarda ele alınacak; Kuzey Kutbu ve Güney Kutbu'nun karşılaştırılmalı analizi yapılacaktır. Bu amaçla öncelikle Kutup Bölgeleri'nin hukuki, siyasi ve ekonomik statülerinin irdelenmesi yerinde olacaktır.

2. Kutup Bölgeleri'nin Hukuki, Siyasi ve Ekonomik Statüsü

Kutup Noktası; “*Yer Ekseni'nin Yeryüzü'nü deldiği benimsenen iki noktadan her biridir*” (Sanır, 2000: 184) ve Kutup bölgeleri, Kuzey Kutup Bölgesi ve Güney Kutup Bölgesi olarak ikiye ayrılmaktadır (Sanır, 2000: 184). Kuzey Kutup Bölgesi'ne Arktik, Güney Kutup Bölgesi'ne ise Antarktika denilmektedir. Antarktika etrafı okyanuslarla çevrili donmuş bir kıta olmasına nazaran Arktik etrafı kıtalarla kaplı donmuş bir okyanustur (Attenborough, 2011).

Küresel iklim değişikliğinin bir sonucu olarak bu iki Kutup üzerinde buzullar hızla erimektedir. Ortaya çıkan potansiyel enerji kaynaklarının yanı sıra turizm, tarım ve ulaşım olanakları Kutup Bölgeleri'nin cazibesini arttırmaktadır. Bu cazibenin yanında iklim değişikliğinin etkisiyle ortaya çıkan buzul erimelerinin yaratmış olduğu problemler küresel düzeyde önem taşımaktadır. Grönland ve Antarktika'da eriyen buzulların suya karışması ile deniz seviyesinin yükselmesi ve bunun bir sonucu olarak deniz seviyesine yakın yerleşim alanlarının risk altında olması, tarım alanlarının bu erimeden etkilenerek olması gibi küresel sorunlar tüm dünyayı ilgilendirmekte ve çözüm olanakları küresel düzeyde önem taşımaktadır (Uysal Oğuz ve Ersoy, 2016: 163). Ulus devletlerin oluşan bu dönüşüme tepkileri küresel düzeyde yönetim tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (İnan Şimşek, 2018: 49). Güney Kutup Bölgesi üzerinde var olan mevcut yönetim modeli, Kuzey Kutup Bölgesi ile birtakım farklılıklar arz etmektedir. İki Kutubun hukuki, siyasi ve ekonomik statüsü birbirinden farklıdır. Uluslararası toplumun bu bölgeler üzerindeki politikalarını ele almadan önce, Güney Kutbu'nun ve Kuzey Kutbu'nun bu statülerini ele almak yerinde olacaktır.

2.1. Güney Kutup Bölgesi'nin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Statüsü

Antarktika Antlaşması'nda 60° güney paralelinin altında kalan alanları ifade eden (Madde 6) dünyanın en soğuk ve kurak kıtası yaklaşık 14 milyon km²'lik Antarktika, Avustralya'dan iki kat, Birleşik Krallık'tan da 57 kat büyüktür (Drewry, 2008: 6). Antarktika'nın sadece %2,5'i buzsuz iken diğer bölgeleri buz ile kaplıdır (Drewry, 2008: 7). Ortalama 2,300 metre yüksekliğiyle dünyanın en yüksek kıtası olan Antarktika'nın en alçak yeri deniz seviyesinin 2540 metre altında yer alan Bentley Buzulaltı Çukuru, en yüksek yeri ise deniz seviyesinden 4897 metre yükseklikteki Vinson Dağlarıdır (CIA, 2017).

Antarktika Kıtası Dünya'nın bilinen en soğuk bölgesidir ve Arktik Bölgesi'nden birçok konuda ayrılmaktadır. Dünyanın bu soğuk bölgesine deniz yoluyla ulaşım çok zor olmasına karşın, tarih boyunca keşifler düzenlenmiş ve kıta üzerindeki faaliyetlerde de farklılıklar gözlenmiştir. Kıta üzerinde gerçekleşen faaliyetler göz önüne alındığında Antarktika, ticaretin hâkim olduğu dönem, emperyal aktivitelerin yaşandığı dönem, bilimsel

dönem ve kaynakların önem kazandığı dönem olmak üzere dört temel sürece ayrılabilir (Triggs, 2008: 3).

Antarktika üzerinde gerçekleşen faaliyetler göz önüne alındığında ilk olarak ulus devletlerin ekonomik çıkarları göze çarpmaktadır. Kıta üzerindeki uluslararası çıkarlar 18. ve 19. yüzyıllardaki keşiflerle başlamaktadır ve bu dönemde balina avcılığı ve ticareti gibi ekonomik aktiviteler göze çarpmaktadır. Bu ticaret çağını 1890'lardan 1940'lara kadarki dönemde emperyal bir düzen izlemektedir (Triggs, 2008: 3). Kahramanlar çağı olarak da adlandırılan bu dönemde, keşifler yapılmakta ve karasal kolonileşme faaliyetleri hız kazanmaktadır (Triggs, 2008: 3). Kıtanın keşfine yönelik çalışmalar 17. yüzyılda başlasa da Antarktika Kıtası'nın en tepe noktasına ilk ulaşan isim 1911 yılında Norveçli kâşif Roald Amundsen olmuştur (Atvur, 2017: 95). 1957-58 Uluslararası Jeofizik Yılı (IGY) sonrasında ise Antarktika, bilimsel aktivitelerin düzenlendiği ve barışçıl amaçlı kullanımının söz konusu olduğu bir alan haline getirilmiştir (National Academy of Sciences, 2005). 1959 Antarktika Antlaşması da işte bu bilimsel dönemin eseridir. Gelişen teknolojiye paralel olarak ise, canlı ve cansız doğal kaynakların kıta etrafında keşfedilmesi ile birlikte, kıta üzerinde ve etrafında kaynak paylaşımı problemleri baş göstermiştir. Kaynak yönetim sorunları da Antarktika'nın girdiği son dönemi oluşturmaktadır.

Antarktika'nın geçirmiş olduğu bütün bu süreçler, kimseye ait olmayan (*res nullius*) bu kara parçasının ve etrafında bulunan deniz alanlarının yönetim problemlerini doğurmuş ve beraberinde Antarktika Antlaşması'nı getirmiştir. 1 Aralık 1959 yılında 12 ülkenin katılımıyla imzalanan Antarktika Antlaşması 1961 yılında yürürlüğe girmiştir ve Antlaşma'nın bugün itibariyle 54 adet tarafı bulunmaktadır (The Antarctic Treaty Secretariat, 2011). Antlaşmanın maddeleri ise ülkeleri, egemenlik kavramına bakışları noktasında ayırmaktadır. Antarktika üzerindeki egemenlik anlayışında ulus devletler dörde ayrılmaktadır: Antarktika'da karasal egemenlik iddiasında bulunan taraf ülkeler, herhangi bir egemenlik iddiasında bulunmayan ve mevcut tüm egemenlik iddialarını reddeden taraf ülkeler, mevcut hiçbir iddiayı kabul etmeyip gelecekte oluşabilecek egemenlik iddialarında yerini hazırlayan taraf ülkeler ve kıtanın insanlığın ortak mirası olması gerektiğini belirten taraf ve taraf olmayan ülkeler (Triggs, 2008: 51).

Antlaşma yürürlüğe girdiği zaman toplam yedi ülkenin egemenlik iddiaları söz konusu olmuştur. Bu ülkeler; Birleşik Krallık, Yeni Zelanda, Fransa, Avustralya, Norveç, Şili ve Arjantin olarak sıralanmaktadır. Arjantin, Şili ve Birleşik Krallık'ın toprak iddiaları çakışmaktadır (Triggs, 2008: 51). Arjantin, Şili, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın coğrafik yakınlığı sebebiyle egemenlik iddiaları mevcut iken, diğer ülkeler yapmış oldukları keşifler sebebiyle egemenlik iddialarını sürdürmektedir (Triggs, 2008: 51). ABD, SSCB, Belçika, Japonya ve Güney Afrika'nın da Antlaşma'ya taraf devletlere

eklemlenmesi ile Antlaşma'nın İstişari Devletleri 12'ye çıkmıştır. Ancak 1959'da imzalanan Antarktika Antlaşması'nın 4. maddesi gereğince egemenlik iddiaları dondurulmuş ve yeni bir egemenlik iddiası da kabul edilmemektedir. Antlaşmaya taraf ülkeler Antlaşma yürürlükte olduğu müddetçe egemenlik iddialarından vazgeçmişlerdir ve Kıta üzerinde gerçekleştirecekleri faaliyetler de onlara herhangi bir egemenlik hakkı kazandırmayacaktır (The Antarctic Treaty Secretariat, 2011).

Antlaşmanın önsözünde tüm insanlığın çıkarı için kıtanın sonsuza dek barışçıl amaçlarla kullanımının söz konusu olması (The Antarctic Treaty, 1959: 2), Antarktika'nın *res communis* olduğunu akıllara getirmektedir. Kimseye ait olmayan anlamına gelen *res nullius* ilkesinin aksine *res communis* herkese ait olan anlamına gelmektedir (Kiss, 1985: 423) ve Antlaşma'nın önsözünde Kıta'nın barışçıl amaçlarla tüm insanlık yararına kullanımının esas olduğu kabul edilmiştir. Barışçıl amaçlarla kullanımı tüm uluslara aiten, egemenlik bakımından Antarktika'nın kimseye ait olmaması ise *res nullius* ilkesinin benimsendiğinin delilidir. *Res nullius* kavramının kullanımı aynı zamanda o bölgede bulunan kaynakların çıkarımının ve kullanımının özgürce yapılması anlamına da gelmektedir (Kiss, 1985: 424). Ancak Antarktika Kıtası, Antlaşma'nın imzalandığı tarihten itibaren *res communis* ilkesine tabi olmuştur ve beraberindeki antlaşmalarla bu statüsünü korumaktadır.

Antarktika Kıtası üzerinde var olan hukuki düzenin ortaya konması amacı ile tarihsel perspektifteki gelişim anlaşılacak zorundadır. Antarktika Antlaşmalar Sistemi (ATS) olarak anılmasında 1959 tarihli Antarktika Antlaşması'nın yanında Kıta için oluşturulan diğer antlaşmaların etkili olduğu görülmektedir. 1959 Antarktika Antlaşması'na ek olarak; 1972 tarihli Antarktika Fokları Sözleşmesi, 1980 tarihli Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarını Koruma Sözleşmesi (CCAMLR) ve 1991 tarihli Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü, Kıta üzerindeki hukuki düzenin oluşmasında etkili olan metinlerdir.

1959 tarihinde kabul edilen Antarktika Antlaşması'nda Kıta üzerindeki doğal kaynaklara ilişkin faaliyetleri düzenleyen herhangi bir madde bulunmamaktadır. 1980 tarihli Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarını Koruma Sözleşmesi (CCAMLR) ve 1988 tarihli Antarktika Doğal Kaynak Aktiviteleri Düzenleme Sözleşmesi (CRAMRA) bu eksiklikleri gidermek amacıyla oluşturulmuştur. Canlı kaynakların korunmasına yönelik oluşturulan CCAMLR (Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources) halen daha geçerliliğini korurken; CRAMRA yürürlüğe girmeden kaldırılan ölü bir metin olmuştur. 1959 tarihli Antarktika Antlaşması'nda doğal kaynak aktivitelerinin düzenlenememesinden kaynaklı eksikliğin giderilmesi amacıyla oluşturulan CRAMRA, enerji faaliyetlerinin çevrenin korunması şartıyla sürdürülebileceğini belirten bir metindir (Vigni, 2000: 513). Ulus devletler doğal kaynakların kullanımı ve çevrenin korunması

hususunda ikilemde kalmışlar ve sonuç olarak enerji faaliyetlerinin yasaklanarak çevrenin korunması hususu ağır basmıştır. Bu şartlar altında ortaya çıkan 1991 tarihli Madrid Protokolü, Kıta'nın şimdiki statüsünün belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

1991 tarihinde Madrid Protokolü olarak da bilinen Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü'nün kabulü ile Kıta üzerinde tüm insanlık yararına maden çıkarmak yasaklanmıştır. Taraf ülkeler bu Protokol ile birlikte maden arama ve kullanma haklarından feragat etmişlerdir ve bu protokol, Antarktika Kıtası'nın insanlığın ortak mirası olması konusunda dönüm noktası olmuştur (The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 1991). Protokolün 7. Maddesi açık bir şekilde Antarktika'da bilimsel araştırmalar dışında maden kaynakları ile ilgili tüm faaliyetleri yasaklamaktadır (Protocol on Environmental Protection to the Arctic Treaty, 1991).

1998 yılında yürürlüğe giren protokolün Giriş bölümünde Antarktika çevresinin ve ona bağlı ya da bağımlı ekosistemlerin korunması insanlığın ortak çıkarı olarak benimsenmiştir (The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 1991). Protokolün 2. Maddesi Antarktika'yı barış ve bilime adanmış doğal rezerv alanı olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda yürütülen ya da planlanan faaliyetlerde bölgedeki iklim veya hava modellerine olumsuz etki etmekten, hava ve su kalitesini bozmaktan, atmosferik, karasal, buzul ya da deniz çevresinde göze çarpan değişimlere neden olmaktan, fauna ve flora içindeki türlerin dağılımı, sayıları ve üremelerine yıkıcı etkiden, tehlike ya da tehdit altındaki türlerin durumunu tehlikeye düşürmekten, biyolojik, bilimsel, tarihi, estetik ya da eldeğmemişlik (wilderness) bakımından dikkat çeken bölgelerde bozulmaya neden olmaktan ya da bu bölgeleri riske atmaktan kaçınılması öngörülmektedir (Madde 3.2.b). Protokol'ün 50 yıllık bir süre için geçerli olması nedeniyle, 2048 sonrasında bölgenin ticari faaliyetlere açılması gibi bir risk belirlemektedir. Gelecekteki bu belirsizliğe rağmen Antarktika Antlaşmalar Sistemi, bölgedeki insan kaynaklı faaliyetleri kısıtlayarak, çevresel korumaya önemli bir katkı sağlamaktadır.

ATS'nin yaratmış olduğu etkinliği sağlayacak başka bir uluslararası yönetim sistemi bulunmamaktadır (Young, 2017: xiv). Ancak bu durum ATS'nin kusursuz bir sistem olduğunu kanıtlamasa da, sistemin uluslararası barışa, bilimsel bilgi alışverişine, kaynak yönetimine ve uluslararası ahlâka olan katkısı yadsınamaz (Young, 2017: xv). Kıta üzerindeki bu yönetim biçimi ile Antarktika Kıtası, insan aktivitelerinin sürdüğü dünya üzerindeki tek barışçıl kıta olma özelliğini korumaktadır.

2.2. Kuzey Kutup Bölgesi'nin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Statüsü

66°33" Kuzey enleminin üstünde kalan alanlar için kullanılan Kuzey Kutbu ya da Arktik Dairesi ifadesi, Kutup Bölgesi'nin genişliğini daha güneye kaydırmak amacıyla oluşturulmuş hayali bir hattır. Bu hatta güneş yaz ortasında bir gecede ufukta aşağı batır ama aslında tam olarak batma işlemi gerçekleşmez. Bu olay, 'gece yarısı güneşi' tabiri ile ifade edilir (Vitebski, 2015: 2). Daha kuzeyde ise yaz aylarında güneş hiç batmaz ve aylarca ya da haftalarca yaz geceleri aydınlık geçer. Kış aylarında ise Arktik Dairesi çizgisi üzerinde sadece bir gün hiç güneş doğmaz. Daha kuzey bölgelerde ise güneş aylarca doğmadan ve kış oldukça soğuk geçer (Vitebski, 2015: 2). Kışın tek ışık 'Aurora'lardan yani kutup ışıklarından gelmektedir (Attenborough, 2011). Arktik Dairesi'ni belirleyen bu hayali hattın altında ve üstünde kalan alanların iklimsel koşulları ve bu koşullar sonucu ortaya çıkan coğrafya, birbirinden farklıdır.

Kuzey Kutup Bölgesi'nin hukuki, siyasi ve ekonomik statüsünün anlaşılabilmesi için o bölgenin coğrafik yapısının irdelenmesi gerekmektedir. Arktik Bölgesi dünya yüzeyinin %6'sını kaplamaktadır ve bu alanın da 1/3'ü topraktır (Kriz ve Chrastansky, 2012: 116). Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri Arktik ülkesi olarak anılmaktadır (Arctic Council Member States, 2015). Arktik Bölge'nin 3'te 2'sini oluşturan deniz alanları bölge ülkelerinin çatışma ve işbirliği potansiyellerinin olduğu alanlar olarak anılmaktadır. Kuzey Kutbu'nun donmuş bir okyanus olan Arktik Okyanusu olarak ifade edilmesi sonucu o okyanus üzerinde bulunan kara parçaları ve deniz sınırları önem kazanmıştır. Arktik Okyanusu'na Kanada, Danimarka, Norveç, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere beş adet ülkenin kıyısı bulunmaktadır ve bunlar Arktik Beşlisi olarak ifade edilmektedir (Kuersten, 2016: 390). Okyanusa kıyısı olmayıp Kuzey Kutbu ülkesi olarak geçen diğer ülkeler ise İsveç, Finlandiya ve İzlanda'dır (Byers, 2013: 2).

İklim değişikliğinin etkileri ile birlikte eriyen buzullar sonucunda, Arktik Okyanusu üzerinde daha önce ulaşılmayan bölgelere erişim artmıştır. Gelişen teknolojik imkânlarla birlikte ülkeler, deniz yetki alanlarını genişletmeye çalışmış ve bu durum beraberinde çatışma potansiyelini doğurmuştur. Arktik Okyanusu'nda bulunan canlı ve cansız doğal kaynaklar bu genişletme çalışmalarında önemli bir rol oynamıştır. Arktik Okyanusu'nda bulunan doğal kaynaklara ilişkin en önemli belge 2008 yılında yayınlanan ABD Jeolojik Araştırma Merkezi'nin raporudur. Bu rapor uyarınca, Arktik Dairesi'nin kuzeyinde kalan 33 coğrafik merkezde 90 milyar varil petrol, 1,669 trilyon kübik fit doğal gaz ve 44 milyar varil likit doğal gaz bulunmaktadır (USGS Fact Sheet, 2008). Bu doğal kaynakların yanında kalay, kömür, manganez, altın, nikel, kurşun, platin, çinko, elmas ve balık rezervleri bulunan Arktik Bölgesi'nde (Boyd et al., 2016: 9-10), ülkesel

sınırların ötesinde kalan; yani hiçbir ülkenin egemenliğinde olmayan deniz alanları dikkat çekmektedir.

Arktik Bölgesi, Antarktika'nın aksine insanlığın ortak mirası olarak nitelendirilmemiş, bölge ülkelerinin egemenlik hakları altında bırakılmıştır. Ülkesel sınırların içinde bulunan buzla kaplı kara ve deniz alanların kullanımı ve korunması tamamen egemen ulus devlete aittir. Egemenlik sınırlarının ötesinde kalan alanlar olan kara parçalarının ve deniz alanlarının hukuki statüsü çatışma halindedir. Arktik Okyanusu üzerindeki çatışma alanlarını; kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (MEB) üzerindeki çatışmalar, geçitler ve boğazlar üzerindeki çatışmalar ve kara parçaları üzerindeki çatışmalar olarak sıralayabiliriz (İnan Şimşek, 2016: 99). Bu çatışma alanları Arktik Beşlisi'nin aralarında yaşanan deniz yetki alanları sorunlarını içermektedir.

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge üzerinde yaşanan sınır anlaşmazlıklarında dikkat çeken bölgeler Bering Denizi, Beaufort Denizi, Barents Denizi, Lomonosov Sırtı ve Alpha-Mendeyelev Sırtı olarak ifade edilmektedir. Bu bölgelerde yaşanan anlaşmazlıklara kıyıdaş ülkeler, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) uyarınca çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. Geçitler ve boğazlar sorununa bakıldığında da Kuzeybatı Geçidi, Kuzeydoğu (Kuzey Deniz Rotası) Geçidi ve Bering Boğazı üzerindeki çatışmalar ön plana çıkmaktadır. Tıpkı kıta sahanlığı ve MEB üzerinde yaşanan sorunlar gibi bu alanlardaki sorunlar için ulus devletler BMDHS'ni referans kaynak olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Svalbard ve Hans Adası üzerinde yaşanan egemenlik anlaşmazlıklarında da ülkeler BMDHS'den yararlanmakta; uluslararası hukukun yaratmış olduğu kurum ve kurallar Arktik Okyanusu'nu çevreleyen ülkelerin işbirliği aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (İnan Şimşek, 2016: 99-108).

Arktik Bölge'nin hukuki ve politik statüsü, İngiliz Okulu'nun ortaya koymuş olduğu yaklaşımla detaylı olarak anlatılacaktır. Bu sebepten ötürü bu bölümde bölge üzerindeki işbirlikleri ele alınmamış genel bir çerçeve sunmak amaçlanmıştır. İki Kutup üzerindeki ulus devletlerin faaliyetlerinin inceleneceği sonraki bölümün amacı, uluslararası toplumun çoğulcu mu yoksa dayanışmacı bir yaklaşım içerisinde mi hareket ettiğini irdelemek olacaktır. Bu amaçla mevcut işbirlikleri incelenecek, mevcut ve potansiyel uyumsuzluklar aktarılacaktır. İngiliz Okulu teorisinin bölgelere uyarlanması amacıyla kurumlarından yararlanılacak ve tarihsel yorumsamacı metodoloji bu perspektifte araç olacaktır.

3. Uluslararası Toplumun Kutup Politikalarındaki Çoğulcu-Dayanışmacı Perspektifi

İngiliz Okulu'nun içinde ortaya çıkan çoğulcu-dayanışmacı ayrımı, Kutup Bölgeleri'nin geleceğine dair varsayımında bulunmamıza yardımcı olacaktır. Bu

amaçla birbirine coğrafik olarak benzeyen iki Kutup Bölgesi'nin tarihsel perspektifte geçirmiş olduğu evrim ele alınmalı ve bu gelişim sürecinin düzen-adalet ayırımında ne noktada olduğu aktarılmalıdır. Bu amaçla ulus devletlerin o bölgelerdeki faaliyetleri ele alınacak, uluslararası toplumun genişlemesi, dönüşümü irdelenmeye çalışılacaktır.

3.1 Uluslararası Toplumun Güney Kutbu Politikaları: Çoğulculuktan Dayanışmacılığa İdeal Düzen Tartışması

Amerika Birleşik Devletleri'nin politik baskıları sonucu Antarktika Kıtası üzerinde yedi ülkenin egemenlik iddiaları dondurulmuş (Berkman, 2011: 17) ve Kıta üzerindeki faaliyetler, Antlaşmalar Sistemi ile sağlanmıştır. Antarktika Kıtası'nda maden arama ve işletme de 2048 yılına kadar yasaklanmıştır. Antarktika Antlaşması ve bu Antlaşma'nın ardından ortaya çıkan çeşitli antlaşmalara taraf 29'u İstisari Devlet ve 24'ü İstisari Olmayan Devlet olmak üzere 54 devletin (Antarctic Treaty Parties) kıta üzerinde sadece barışçıl amaçlarla bilimsel faaliyetlerine izin verilmiştir. Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin yaratmış olduğu bu hukuki düzen, Dünya üzerindeki yönetim sistemleri arasında en farklı olanıdır ve kendisine eklenen ulus devletlere ayrıcalıklar kazandırmaktadır.

ATS'nin yaratmış olduğu düzen kusursuz değildir ve bu sisteme yönelik birtakım eleştiriler dile getirilmektedir. Bu eleştiriler Antlaşma'nın imzalandığı 1959 yılına kadar geri gitmektedir. 1959 Antarktika Antlaşması'nın mevcut egemenlik iddialarını dondurması ve başka egemenlik iddialarının da kabul edilmeyeceği anlayışının, ABD'nin ve SSCB'nin baskılarıyla ortaya çıktığı dile getirilmektedir (Triggs, 2008: 52). ABD ve SSCB'nin Antarktika Kıtası'nda hâlihazırda egemenlik iddiasının bulunmaması (ne coğrafi yakınlık ne de keşifler aracılığıyla), Antlaşma sayesinde kıta üzerinde bilim üssü kurarak gelecekte egemenlik iddiasında bulunabilecekleri inancını doğurmuştur (Triggs, 2008: 53). Aynı zamanda Uluslararası Jeofizik Yılı sonrasında Antlaşma'ya taraf 12 ülkenin toplam 60 adet bilim üssü kurması da gelecekte ulus devletlerin egemenlik iddialarında bilimi kullanacağı endişelerini yaratmıştır (Anderson, 2008: 58).

Amerika Birleşik Devletleri'nin ve SSCB'nin Antarktika Kıtası üzerindeki mevcut egemenlik iddialarını reddetmelerinde öne sürdükleri gerekçe; bu iddialarda bulunan ülkelerin etkili bir yerleşimlerinin bulunmaması tezine dayandırılmaktadır (Ross, 2003: 3). 1948 yılında ABD tarafından Antarktika'nın statüsünün belirlenmesi konusunda iki değişik bakış ortaya konmuştur. İlki, toprak iddialarının belirlenmesi için bir moratoryumun düzenlenmesi ki bu moratoryum da Antarktika'nın Birleşmiş Milletler'in (BM) yönetimi altında güvenilir bir şekilde yönetilmesi anlamına gelmekteydi (Maquieira, 1986: 52). Bu sav, egemenlik iddiasında bulunan ülkelerin aralarındaki sorunları çözmeyi hedeflerken aynı zamanda egemenlik iddiasında bulunan ülkeler ile hiçbir egemenlik iddiasında bulunmayan

ülkelerin aralarındaki sorunları da çözmeyi amaçlamıştır (Ross, 2003: 5). Bu öneri, SSCB'nin Antarktika'da herhangi bir egemenlik iddiasında bulunmasını önlemeye yönelik olduğu ve BM aracılığıyla ABD ve Büyük Britanya'nın Antarktika yönetimine sürekli müdahale edebileceği eleştirileri çerçevesinde kabul edilmemiştir. ABD bu önerisinin reddedilmesinin ardından müşterek egemenlik öngören teklifini sunmuş, ancak bu çok taraflı egemenlik anlayışı içerisine SSCB'yi dâhil etmemiştir. Bu öneriye özellikle Arjantin ve Şili'den olumsuz görüş gelmiştir (Ross, 2003: 5).

1950'li yıllar Antarktika için bir rejim arayışı içerisinde geçmiştir. 1956 yılında Yeni Zelanda'nın Antarktika'nın bir dünya toprağı olması ve Birleşmiş Milletler altında yönetilmesi önerisi de reddedilmiştir. Aslında 1950'de devam eden Soğuk Savaş yıllarında Güney Kutbu'nun, süper güçlerin görünmeyen meydan savaşına sahne olduğu dile getirilmektedir (Ross, 2003: 6). SSCB'nin Antarktika'nın geleceği konusunda yaşamış olduğu endişelere, ABD onu dışlayarak karşılık vermeye çalışmıştır. ABD ve SSCB arasında güç mücadelesine sahne olan bu yıllarda özellikle kıtanın askerileşmeden uzak olmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca dünyanın herhangi bir bölgesindeki kara parçasının statüsünün belirlenmesinde ABD ve SSCB'nin birlikte söz sahibi olduğu gerçeği de ortaya konmuştur. ABD, SSCB'yi dışlayamamış ve 1959 tarihinde Antarktika Antlaşması Konferansı bu şartlar altında gerçekleştirmiştir. Ulus devletlerin böylesine bir antlaşmayı imzalayıp, Kıta'nın tüm insanlık adına korunmasına aracılık etmeleri de zamanın ruhu ile ilişkilendirilmiştir. Antarktika Antlaşması'nın Soğuk Savaş şartlarında olgunlaşması ve imzalanması, Kıta'nın barışçıl amaçlarla korunması amacıyla çok, küresel bir rekabetin önüne geçmeye çalışıldığını akıllara getirmiştir (Triggs, 2008: 54). 1959 Antarktika Antlaşması ile bir nevi güç dengesi kurulmaya çalışılmış, Soğuk Savaş'ın iki süper gücünü ortak bir noktada buluşturmuştur.

Uluslararası toplum; güçler dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçler arasındaki uyum kurumları aracılığıyla, merkezi bir otoritenin yokluğunda o sistemin üyelerinin varlığının garanti altına alınmasını, düzenin sağlanıp şiddetin sınırlandırılmasını ve bu şekilde adaletin sağlanmasını amaçlamaktadır (Ağkaya, 2016: 1061). Bu anlayıştan hareketle, Antarktika'nın ABD ve SSCB gibi iki büyük gücün çekişmesine sahne olduğunu ve ardından uluslararası hukukun yaratmış olduğu kurumlar aracılığıyla aralarında denge kurup anarşiden kaçındıklarını söylemek yerinde olacaktır. Antarktika Antlaşması'nın yaratmış olduğu güç dengesi, İngiliz Okulu'nun birincil kurumlarından olan diplomasi ile oluşturulmaya çalışılmış ve büyük güçler arasında denge kurulmuştur. Ortaya çıkan ikincil kurum örneklerinden sayılabilecek olan Antarktika Antlaşması ile kıtada uluslararası toplum düşüncesi gelişmeye başlamıştır.

1959 tarihli Antarktika Antlaşması 14 maddeden oluşmaktadır ve bu antlaşmaya taraf devletlere ithafen oluşturulmuştur. Bu durum Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ne yönelik en büyük eleştirilerin yapılmasına sebebiyet vermektedir. Antarktika üzerinde faaliyet yürütülmesinde yetkili devletler, antlaşmaya taraf devletlerdir ve kıtanın geleceğini onlar belirlemektedir. Bu durum taraf devletlerin ellerinde orantısız bir gücü barındırdıkları yönünde eleştirilere sebebiyet vermektedir (Vicuna, 2008: 68). Hatta bu durum, Antlaşmaya taraf olmayan bazı ülkeler tarafından, gelişmiş ülkelerin yeni kolonileşme çabaları olarak dile getirilmiş ve kıta üzerindeki tüm ekonomik ve çevre faaliyetlerinin insanlığın ortak mirası ilkesi çerçevesi içerisinde olması gerektiği dile getirilmiştir.

İnsanlığın ortak mirası ilkesi, dünya üzerindeki uluslararası toplum anlayışını kökünden değiştirecek bir uygulamadır. İngiliz Okulu'nun dünya toplumu anlayışını akıllara getiren bu düşünce çerçevesinde Kıta; egemenlik iddialarının reddedildiği, bütün ulusların temsilcilerinin buradaki kaynakların yönetiminde söz sahibi olacağı, bölgede çıkan kaynaklardan elde edilen kazançların tüm uluslarca paylaşılacağı, sadece barışçıl amaçlarla kullanımın serbest olduğu ve silahlanmaya izin verilmeyeceği ve gelecek nesillerin yararı düşünülerek korunacağı bir alana dönüşmüştür (Başlar, 1998: xx-xi). Antarktika Antlaşması insanlığın ortak mirası ilkesini benimsemiş olsa dahi Antlaşma'nın taraf devletlerin rızasına bırakılmış olması, Kıta'da dünya toplumu varlığından uzaklaşılmasını ve Kıta'nın aslında insanlığın ortak mirası olmadığını ortaya koymaktadır.

Antarktika meselesi BM Genel Kurulu'na 29 Eylül 1982 yılında Malezya Başbakanı Dr. Mahatir bin Mohamad tarafından sunulmuştur (Hayashi, 1986: 275). Mohamad, yerleşimi ve yerli halkı olmayan dünyanın en büyük toprak parçası olarak geçen Antarktika Kıtası'na uluslararası toplumun dikkatini çekmeye çalışmış ve 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Konferansları sırasında da aristokratik kulübe⁶ yönelttiği eleştirilerle birlikte bu sistem değişime uğramaya başlamıştır (Başlar, 1998: 247). Antlaşmaya o dönemde taraf olmayan Malezya Başbakanı, Antarktika'nın tüm insanlığın yararı için potansiyel barındıran ortak çıkara dayalı bir alan olduğunu belirtmiş ve uluslararası toplumun dikkatini bu ortaklığa çekmeye çalışmıştır (Hayashi, 1986: 276). Malezya Başbakanı bu düşüncelerini Bağlantısızlar Hareketi toplantılarında da 1983 yılından itibaren dile getirmeye başlamıştır (Hayashi, 1986: 276).

⁶ Antarktika Antlaşma'sı yürürlüğe girdiği tarihte taraf olan 12 ülke isterlerse Antlaşmayı feshedebilme ya da genişletebilme yetkisine sahip bulunmaktaydı. Bütün bu yetkileri insanlık adına hareket edebilme iddiasını ortaya koyarak kullanabilmekteydiler. Bu nedenle 1959'dan 1982 yılına kadar olan dönemi Kemal Başlar, "aristokrasi kulübü" olarak adlandırmıştır (1998: 245).

Malezya Başbakanı'nın eleştirileri Antarktika Antlaşması İstisari Devletleri'ne yönelik olmuştur. Yerleşimin olmadığı bir kıta için yapılan mevcut antlaşmanın çağdışı olduğunu belirten Mohamad, Antarktika'da gelecekte ortaya çıkacak kaynaklardan sadece bu devletlerin yararlanamayacağını aksine potansiyel kaynakların tüm insanlığa ait olması gerektiğini belirtmiştir (Tepper ve Haward, 2005: 114). Ayrıca Antarktika Antlaşması'nın kolonileşme sisteminin yasal karşılığı olduğunu belirterek seçilmiş birtakım devletlere münhasır yetkiler kazandırdığını ifade etmiştir (Tepper ve Haward, 2005: 114). BM Deniz Hukuku Konferansları sırasında yaşanan bu gelişmeler, Antarktika rejimi konusunda bir dönüm noktası olmuştur (Başlar, 1998: 247). Malezya Başbakanı söylemlerini girmiş olduğu her ekonomik ve politik platformda dile getirmeye başlamış ve Antarktika'nın gelişmekte olan ülkeleri de kapsayarak insanlığın ortak mirası statüsüne taşınması konusunda söylemlerde bulunmuştur. Malezya, Antarktika Antlaşması'na 2011 yılında taraf olmuş olsa da, o tarihe kadar Başbakan Mohamad önderliğinde Antarktika politikalarını sürdürmeye devam etmiştir (Tepper ve Haward, 2005: 113).

Malezya'nın bu girişimi, uluslararası toplumun ideolojisine bir meydan okuma olarak nitelendirilmektedir. Tarihsel bakış açısıyla değerlendirildiğinde Linklater'ın ifade ettiği Batı'ya meydan okuma olarak nitelendirilebilecek bu olay, Antarktika üzerinde söz sahibi olacak uluslararası toplumun genişlemesine giden yolu açmıştır. Antarktika üzerinde *status quo* olarak devam eden bu rejimin demokratik olmadığı sorgulanmaya başlamış ve rejime dâhil olan İstisari Devletlerin tüm insanlık adına değil, sadece kendi çıkarları için hareket ettikleri yönünde eleştirilerin sayısı yükselmiştir (Tepper ve Haward, 2005: 115). Bu süreçten sonra İstisari Devlet üye sayısında artış yaşanmıştır. İstisari Devlet sayısı Üçüncü Dünya Ülkeleri olarak adlandırılan Brezilya, Çin, Hindistan gibi ülkelerle 22'ye yükselmiş ve standartlar yumuşatılmıştır (Başlar, 1998: 248). Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile oluşan uluslararası toplum genişlemeye başlamış ve 1991 yılına kadarki dönemde Antlaşma'ya eklenen ülkelerle birlikte ATS, dünya nüfusunun 3/4'ünü içinde barındırır hale gelmiştir (Başlar, 1998: 248).

Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin dönüşümü ise 1991 tarihinde Madrid Çevre Koruma Protokolü'nün de kabulü ile sağlanmış ve Kıta üzerinde bilimsel faaliyetler dışında maden çıkarmak da dâhil diğer faaliyetler yasaklanmıştır (1991 Madrid Protokolü, Madde 7). Taraf ülkeler bu Protokol ile birlikte maden arama ve kullanma haklarından feragat etmişlerdir. Madrid Protokolü Antarktika Kıtası'nın insanlığın ortak mirası olması konusunda bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Antarktika Antlaşması'nın ortaya koymuş olduğu 14 madde ile yaratmış olduğu rejimin, adalet ve eşitlik sunmada başarısız olması sonucu ortaya çıkan eksiklik Madrid Protokolü ile giderilmeye çalışılmıştır. Çevre koruma prosedürleri dikkate alındığında bir Dünya Parkı anlayışı ile hareket edildiği ve aslında *de facto* olarak insanlığın

ortak mirası anlayışının kabul edildiği görülebilmektedir (Başlar, 1998: 248). Bu protokol ile birlikte Antarktika Kıtası üzerinde uluslararası demokrasi anlayışının gelişiminin hız kazandığı dile getirilmekte ve Antarktika'nın geleceğinde tüm insanlığın söz sahibi olacağı hususunda beklentiler artmaktadır. Bütün bu gelişmeler dayanışmacı paradigmanın Kıta üzerindeki hakimiyetini arttırmakta ve ulus devletlerin daha adil bir düzen oluşturmaya çalıştıklarını göstermektedir. 1958 yılında oluşturulan Antarktik Araştırmaları Bilim Komitesi (SCAR)'nin İstisari Devletler'e tavsiye niteliğinde bilgiler vermesi ve onların Antarktika politikalarını etkilemesi de ulus devletin yanında hükümet dışı örgütlerin de uluslararası topluma eklenildiğini ortaya koymakta ve Kıta'daki rejimin dayanışmacı yönünü desteklemektedir.

3.2 Uluslararası Toplumun Kuzey Kutbu Politikalarında Düzen – Adalet İkilemi

Kuzey Kutup Bölgesi'nde uluslararası toplumun politikalarının dikkat çektiği alan Arktik Okyanusu ve çevresidir. Ulus devletlerin egemenlik alanları ötesinde kalan ve birtakım çatışmaların yaşandığı Arktik Okyanusu üzerinde uluslararası toplumun kurumları ve aktörleri faaliyet göstermektedir. Arktik deniz buzunun iklim değişikliğinin etkisiyle erimesi sonucu ortaya çıkan potansiyel doğal kaynaklar ve yeni ulaşım yolları üzerinde hâkimiyet kurma arayışı, sadece Arktik ülkelerinin değil, Arktik dışı ülkelerin de dikkatini çekmektedir. Yaşanan gelişmelere paralel olarak bölgede askerleşmenin hız kazandığı görülmekte ve çatışma ihtimalleri ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Kuzey Kutup Bölgesi bir tarafta bölgenin neredeyse yarısını elinde tutan SSCB ile diğer tarafta NATO ülkeleri (Kanada, Danimarka, İzlanda, Norveç, ABD) arasında ikiye bölünmüş, İsveç ve Finlandiya da tarafsızlıklarını belirterek iki blok arasında kalmıştır (Young, 2004: 3). Young'a göre, Dünya nüfusunun %15'inin bulunduğu ülkelerin Arktik Bölgesi'nde yer alması ve bu ülkelerin Ortadoğu ve Asya ülkelerine nazaran politik, ekonomik ve siyasi gelişimin merkezinde yer alan ülkelerin olması; Arktik Bölgesi'ndeki gelişmelerin de Dünya'nın diğer bölgelerine kıyasla farklı olacağını kanıtıdır (2004: 3). Güney Kutup Bölgesi'nin aksine Kuzey Kutup Bölgesi'nde yerleşimin olması da bölgedeki hukuki, politik ve siyasi gelişmelerin farklılaşmasına yol açmaktadır. Bölge ülkelerinin yanı sıra Inuit gibi yerli haklar da Kuzey Kutup politikaları hakkında söz sahibi olmakta ve yerli halklar da Bölge aktörleri arasında yer almaktadır (Uysal Oğuz, 2017: 121). Arktik Bölge'de çoğulcuların belirttiği gibi sadece ulus devlet merkezli bir sistem yer almamakta aynı zamanda bir takım hükümet dışı kuruluşlar da söz sahibi olabilmektedir.

Arktik Bölgesi'nin çok aktörlü bir yapıda olması, Bölge'nin işbirliğine açık olmasını sağlamış ve gerek ikili gerekse çok taraflı işbirliği girişimleri Bölge'de kendini göstermiştir. Bir taraftan çevre koruma adına atılan işbirliği

girişimleri mevcutken, diğer taraftan hegemonik amaçlarla yürütülen ikili ya da çok taraflı işbirliği girişimleri bulunduğundan; Arktik'teki mevcut işbirliği girişimleri uluslararası toplumun düzen-adalet ikileminin sorgulanmasına yol açmıştır. Uluslararası toplumun Arktik politikalarını bu amaçla ikiye ayırmamız yerinde olacaktır. Düzen kurmayı amaçlayan İngiliz Okulu'nun çoğulcu kanadının belirtmiş olduğu şekliyle oluşturulan uluslararası toplum girişimleri ve dayanışmacı ekolün öngördüğü adalet arayışı içerisinde olan uluslararası toplum faaliyetleri olarak ikiye ayrılan bu işbirliği girişimleri uluslararası toplumun, Bölge'de düzen-adalet dengesi mi kurmaya çalıştığı sorunsalını akıllara getirmektedir. Ortaya çıkan bu sorunsalın çözümü için düzen kapsamında değerlendirilebilecek Arktik Okyanusu'ndaki deniz yetki alanlarında yaşanan sınır çatışmaları için oluşturulan işbirliği girişimleri aktarılmaya çalışılacaktır. Ayrıca çevre koruma faaliyetleri adına oluşturulan adalet anlayışının daha ağır bastığı işbirliği girişimleri de aktarılacak ve bu girişimlerin düzen-adalet dengesini kurup kurmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutbun düşmanlıklarının yerleştiği, denizaltıların devriye gezdiği ve stratejik bombaların konuşlandırıldığı alan olan Arktik Okyanusu (Kriz ve Chrastansky, 2012: 113), Soğuk Savaş sonrası dönemde işbirliğinin merkezi haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası ilk işbirliği girişimi Arktik Çevre Koruma Stratejisi (AEPS) olmuştur ve Arktik Bölgesi'nde bulunan sekiz ülkenin yanında BM'ye bağlı birkaç kurum ile Almanya, Birleşik Krallık, Polonya gibi ülkeler ile yerli halklara ait örgütler de bu işbirliğine dâhil olan aktörlerdir (Arctic Environmental Protection Strategy, 1991: 1). AEPS bünyesinde 1996 Ottawa Deklarasyonu ile oluşturulan bölgedeki en üst düzey hükümetlerarası forum olan Arktik Konseyi (The Arctic Council: A Backgrounder, 2018) ile Arktik Bölgesi'nde uluslararası işbirliği ve koordinasyon sağlanmaya çalışılmaktadır (İnan, Şimşek, 2016: 112). Arktik Konseyi'nin 6 adet çalışma grubu vardır. Bunlar; Arktik Bölgesi Gözlem ve Değerlendirme Programı (AMAP), Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu (SDWG), Arktik Deniz Çevresini Koruma Grubu (PAME), Arktik Fauna ve Flora Koruma (CAFF), Acil Önlem, Hazırlık ve Müdahale (EPPR), Arktik Kirleticileri Eylem Programı (ACAP) olarak sıralanmaktadır (Arctic Council Working Groups, 2015).

AEPS ve sonrasında oluşturulan Arktik Konseyi'nin ele aldığı konulara ve işleyişine baktığımızda, bağlayıcılığı olmayan taahhüt niteliğinde bir metin ve ekosistemin korunması, sürdürülebilir kalkınma politikaları uygulamayı amaçlayan tavsiye niteliğinde kararlar alan bir kurum karşımıza çıkmaktadır (The Arctic Council: A Backgrounder, 2018). Konsey'in kararları her ne kadar bağlayıcı olmasa da 8 Arktik ülkesi için bağlayıcı olan 3 adet antlaşmanın oluşması için bir forum hizmeti sağlamıştır. Bu antlaşmalar; Arktik Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma İşbirliği Antlaşması (2011), Arktik Denizi'ndeki Petrol Kirliğini Önleme ve Müdahale İşbirliği

Antlaşması (2013) ve Uluslararası Arktik Bilimsel İşbirliğini Geliştirme Antlaşması (2017) olarak sıralanabilir (The Arctic Council: A Backgrounder, 2018). Arktik Konseyi'nin yapısı ve aracılık etmiş olduğu antlaşmalara baktığımız zaman ortaya çıkan tablo; bilimsel bilgi alışverişi, çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma ve insan güvenliği konularında dayanışmacı bir yaklaşımın benimsendiği ve uluslararası toplumun adalet ve etik değerler üzerine eğildiği şeklindedir.

Arktik Bölge'de tüm insanlığı ilgilendiren çevre koruma, bilimsel bilgi alışverişi, sürdürülebilir kalkınma ve insan güvenliği konularında çok aktörlü uluslararası işbirliği örnekleri görülürken, diğer taraftan ulus devletlerin güç mücadelesi devam etmekte ve bazı konularda işbirliği arayışı kısıtlı kalmaktadır. Deniz yetki alanları sorunu işbirliğinin kısıtlı olduğu alanlar olarak görülmekte ve Bölge'deki deniz alanlarındaki uyuşmazlıklar⁷ 20. yüzyılın başlarına kadar götürülebilmektedir. ABD ve SSCB arasında Bering Denizi üzerinde yaşanan deniz yetki sınırlandırılması sorunu 1893 yılına kadar götürülebilir (The Chicago Sunday Tribune, 1893: 9). Arktik Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasındaki tek geçit olan Bering Boğazı'nın statüsü de Bering Denizi'nin yetki alanları sorunu da iki ülke arasında zaman zaman çatışmanın şiddetinin yükselmesine yol açmıştır (Berkman et al., 2016: 187). ABD ve SSCB arasındaki bu sorunu bölge için uluslararası dokümanlarda "Bering Boğazı Bölgesi" ifadesi kullanılmakta ve Bering Denizi, Bering Boğazı ve birtakım kara alanları bu bölgeye dâhil edilmektedir (Joint Statement in the Bering Strait Region, 2011). Bu bölge için küresel, bölgesel ve ikili birtakım antlaşmalar ve işbirliği girişimleri göze çarpmaktadır (Berkman et al., 2016: 191-192) ve bu durum bölgenin uluslararası toplumun düzen oluşumuna açık olduğunun en büyük göstergelerinden biridir. Bering Denizi üzerinde 2013 yılında iki ülke arasında imzalanan işbirliği antlaşması da halen daha geçerliliğini korumakta ve Bölge üzerindeki düzenlemelerle birlikte özellikle Bering Boğazı'nın uluslararası geçit statüsü korunmaktadır (Byers, 2013: 157). ABD'nin 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmaması⁸ dolayısıyla herhangi bir uyuşmazlık halinde ise bölgede örf ve adet hukukunun geçerli olacağını belirtmek yerinde olacaktır (Owens, 2011: 96).

Bering Denizi'nin yanında Barents Denizi ve Beaufort Denizi'nde de deniz yetki alanları sorunları baş göstermektedir. Beaufort Denizi'ndeki uyuşmazlık, iki müttefik ülke olan ABD ve Kanada arasında baş

⁷ Bu çalışmada Arktik Okyanusu'nda bulunan deniz yetki alanları sorununa detaylı olarak değinilmeyecektir. Çalışmanın amacı açısından uyuşmazlıklar üzerindeki işbirlikleri değerlendirmeye alınacaktır. Arktik Okyanusu'ndaki deniz yetki alanları sorunu hakkında detaylı bilgi için: İnan Şimşek, 2016: 93-118.

⁸ Arktik Okyanusu'nu çevreleyen 5 ülkeden 4'ü (Kanada, Danimarka, Norveç ve Rusya) 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Sadece ABD bu sözleşmenin tarafı değildir (Weber, 2009: 656).

göstermektedir ve iki ülke de kıta sahanlığı iddiaları ile sınırlarını genişletme arayışı içerisinde girmişlerdir (Kolak, 2011: 13). Ancak buzul koşulların hüküm sürdüğü bu deniz alanında, Kanada kıta sahanlığını genişletme adına bilimsel bilgiye ulaşamamış ve ABD'nin BMDHS'ye taraf olmaması sebebiyle de işbirliğinden başka çözüm yolu olmadığı ortaya çıkmıştır (Castonguay, 2017: 88). Barents Denizi'nde de Rusya ve Norveç arasında uyumsuzluk yaşanmaktadır ve bu bölgede ikili anlaşmalarla sorun çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. 2010 yılında imzalanan Barents Denizi ve Arktik Okyanusu'nda Deniz Sınırı Antlaşması Rusya ve Norveç arasındaki çatışmalı bölge için bir çözüm sunmuş ve iki ülke arasında Bölge'de karşılıklı işbirliği faaliyetleri görülmeye başlamıştır (Jensen, 2011: 151-168).

Deniz yetki alanları sorunları arasında gösterilen diğer uyumsuzluklar ise Arktik Okyanusu'na kıyısı olan ülkelerin iddialarının ortaya koymuş olduğu kıtasal sırt olarak anılan Lomonosov ve Alpha –Mendeleyev Sırtları'dır (İnan, Şimşek, 2016: 102-105). Lomonosov Sırtı'nda egemenlik iddiasında bulunan ülkeler Rusya, Kanada ve Danimarka'dır ve bu sırt üzerindeki egemenlik iddiaları kıta sahanlığını genişletmeye yarayacağından dolayı önem arz etmektedir (Currie, 2007: 9). Ancak bu sırt üzerindeki iddialar, buzlu koşullarda bilimsel verilere ulaşamaması nedeniyle sonuçsuz kalmış ve bu nedenle ulus devletlerin bu alan üzerindeki çatışma olasılıkları devam etmektedir (Weber, 2009: 661). Alpha-Mendeleyev Sırtı üzerindeki uyumsuzlukta Rusya, Kanada ve Danimarka'nın yanında ABD'de söz sahibi olmaya çalışmaktadır. Bu sırt buzlu koşullar nedeniyle çok fazla keşfedilemediğinden dolayı potansiyel çatışma olasılıklarını içinde barındırmakta ve kıyıdaş ülkeler egemenlik iddialarını saklı tutmaktadırlar (Weber, 2009: 664).

Bering Boğazı'nın yanında Kuzeybatı Geçidi ve Kuzeydoğu Geçidi üzerinde uyumsuzluk söz konusudur. Bu geçitlerdeki uyumsuzluklar, uluslararası geçit mi yoksa milli yetki sınırları içerisinde olan geçit mi sorunsalı üzerinedir (Currie, 2007: 5). Kuzeybatı geçidi üzerinde egemenlik iddiasında bulunan Kanada, 2015 yılında çevre koruma adına tek taraflı yapmış olduğu bir düzenleme ile buradaki kıta sahanlığını 200 mile çıkarmıştır (Arctic Waters Pollution Prevention Act, 2015). Kuzeybatı Geçidi üzerindeki bu yasal düzenlemeye karşılık Kuzeydoğu Geçidi'nde Rusya'nın egemenlik iddiaları ve Bölge'deki faaliyetleri devam etmektedir. ABD'nin bu geçidin uluslararası geçit olduğu yönündeki ısrarlarına karşın Rusya bu geçidi iç sularına dâhil etmektedir (Bryanski, 2011).

Arktik Okyanusu'nda bulunan kara parçaları üzerinde de uyumsuzluk söz konusudur. Uyumsuzluğun yüksek olduğu kara parçalarına Hans Adası ve Svalbard takımadaları örnek gösterilebilir. Hans Adası, uluslararası geçit yolları üzerinde yer almakta ve 1970'lerden bu yana Kanada ve Danimarka arasında anlaşmazlığa sebep olmaktadır (European Parliament Briefing,

2017: 3). Diplomatik yollarla çözüm bulunmaya çalışılan Hans Adası'nın statüsü halen daha çözüme kavuşamamıştır. Hans Adası'na nazaran Svalbard Takımadaları'nın statüsü 1920 yılında imzalanan çok taraflı bir antlaşma ile sağlanmaktadır (Spitsbergen Treaty, 1920). Bu adadaki anlaşmazlık ise garantör ülke olan Norveç'in adanın kıta sahanlığını kendi egemenlik alanı olarak ilan etmesi ve Rusya'nın bu konudaki endişeleri üzerine gelişmektedir (Kriz ve Chrastansky, 2012: 121).

Deniz yetki alanlarındaki uyuşmazlıklara ikili işbirliği girişimleri ile çözüm bulmaya çalışan ulus devletler, tüm insanlığı ilgilendiren meselelere çok taraflı işbirlikleri ile karşılık vermişlerdir. Arktik Konseyi'nin kurulmasının yanında Arktik Okyanusu için en önemli belgelerden biri 2008 tarihli Ilulissat Deklarasyonu'dur. Bu doküman, uluslararası toplumun Arktik Okyanusu'ndaki faaliyetlerinde kısıtlayıcı bir etkiye sahiptir. Arktik 5'lisi tarafından oluşturulan bu belge, uluslararası deniz hukukunun oluşturduğu yapıyı Bölge için en kapsayıcı düzenleme aracı olarak görmekte ve başka bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca deniz ve çevresinin korunması hususunda da Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization-IMO) ile çalışılacağını belirtip, sadece Bölge'yi ilgilendiren bir yapının oluşmayacağını altını çizmektedir (Ilulissat Declaration, 2008).

Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün faaliyetleri, uluslararası toplumun Bölge'deki varlığını ortaya koymaktadır. IMO, BM bünyesinde oluşturulan ve uluslararası gemicilik emniyeti ve güvenliği ile denizlerin ve atmosferin gemilerden kaynaklanan sebeplerle kirlenmesinin önlenmesini düzenleyen bir kurumdur (International Maritime Organization Web Sitesi). Oluşturmuş olduğu konvansiyonlarla Arktik Okyanusu üzerindeki faaliyetleri denetleyen çok aktörlü bir yapı olan IMO, Gemi Kirliliğini Önleme Uluslararası Sözleşmesi (MARPOL), Denizde Can Emniyeti Uluslararası Sözleşmesi (SOLAS) ve Kutup Sularında Faaliyet Gösteren Gemiler için Uluslararası Kod (Polar Code) ile kıyı ülkelerini bağlayıcı kararlar almaktadır (Ocean Conservancy, 2017: 33-34). Bütün bu işbirliği girişimleri çok aktörlü bir yapı arz etmektedir ve bağlayıcılığı olan bir mekanizma sunmaktadır.

Ilulissat Deklarasyonu içerisinde belirtildiği gibi uluslararası deniz hukuku, Bölge için çözüm olanakları sunmaktadır. Bu amaçla 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne biraz değinmek yerinde olacaktır. BMDHS, deniz alanları üzerinde kapsayıcı birtakım kurallar içermekte ve yaratmış olduğu kurumlarla ulus devletlerin sorunlarına çözüm bulmaya çalışmaktadır. Devlet üzerinde bir düzen oluşturmayı amaçlayan bir uluslararası kurumsallaşma örneği olan BMDHS'ye bağlı Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi, Kıta Sahaneliği Sınırlama Komisyonu ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi adlı kurumlar bulunmakta ve bu kurumlar ulus devletlerin deniz yetki alanlarında ve deniz yetki alanları ötesinde kalan

uyuşmazlıklarına birtakım kurallar getirmektedir (Oceans & Law of The Sea). İngiliz Okulu'nun ortaya atmış olduğu birincil kurumlardan birisi olan uluslararası hukuk, Arktik örneğinde görüldüğü gibi aktörler arası işbirliği olan bir uluslararası toplum yaratmıştır. Uluslararası hukukun ortaya koymuş olduğu düzenlemeleri dikkate alan kıyıdaş ülkeler, işbirliğinin avantajlı sonuçlarını dikkate alarak ulusal çıkarları gereği hareket etmişlerdir. Hans Adası, Lomonosov Sırtı gibi alanlarda halen daha görülen uyuşmazlıklar ise işbirliğinin görece daha kârlı olduğu anlaşıldığında çözüme kavuşacaktır. BMDHS'nin bağlayıcı yapısı bir nevi güçler dengesi oluşturmakta, sistemin dışında kalan ABD bile ortaya konan düzenin kurallarına göre hareket etmektedir.

Uluslararası düzen uluslararası hukuk anlamına gelmemekte, uluslararası politikanın araçlarıyla oluşturulabilmektedir (Bull, 2002: xxxiv). Uluslararası düzen oluşturmak devletler toplumunun ya da uluslararası toplumun öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Uluslararası düzen, iki ya da daha çok devletin birbirlerinin kararlarını etkileyebilecekleri etkili bir birliktelik kurarak devletler toplumunu ya da uluslararası toplumu kurması anlamına gelmektedir (Bull, 2002: 9). Arktik Bölgesi'nde İngiliz Okulu'nun kurularından olan diplomasinin ağır basması bölgedeki işbirliklerine etki etmiş ve uluslararası hukuk kurumlarından da yararlanılarak bir düzen oluşturulmuştur. Bölgede'ki mevcut düzen çoğulcu anlayışın ön planda olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Sürdürülebilirliği merkezine alan yönetim sistemleri, bugünün koşulları ile gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak; çevre koruma, ekonomik faaliyetler ve sosyal refahı dengelemeye çalışmaktadır (Berkman et al., 2016: 187). Bu tip yönetim sistemleri ideal olanı ortaya koymakta ve kendisine eklemlenen ulus devletlere de birtakım ayrıcalıklar kazandırmaktadır. Kutup Bölgeleri'ndeki hukuki, politik ve ekonomik yapı incelendiğinde de iki Kutbu'n yönetimsel olarak birbirinden tamamen farklı olduğu görülmekte ve bu durum, ideal olan hakkında karmaşaya sebep olmaktadır.

Arktik'in ve Antarktika'nın statüsünün uluslararası ilişkiler teorilerinden İngiliz Okulu ile değerlendirildiği bu çalışma, uluslararası toplumun bu bölgelerdeki faaliyetlerine odaklanmıştır. İki kutbun tarihsel bir perspektifle Kutuplar'da geçirmiş olduğu dönüşüm ele alınmış, özellikle Arktik'e nazaran Antarktika'da uluslararası toplumun çoğulcudan dayanışmacıya dönüşümüne tanıklık edilmiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar götürülebilecek olan Antarktika üzerindeki devletler toplumunun faaliyetleri, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında dönüşüme uğramış ve Kıta üzerinde çok aktörlü bir yapı karşımıza çıkmıştır. Yaşanan bu dönüşüm, Antarktika Antlaşması'na taraf olmayan ülkelere yeterli gelmemiş ve 1991 Madrid Protokolü ile Antarktika

insanlığın ortak mirası statüsünü tamamen kazanmıştır. 2048 yılına kadar sürecek olan Antarktika üzerindeki bu sistemin devamı halinde, Kıta üzerinde tüm insanlık adına hareket edilecek ve ortaya konan küresel adalet, düzenin devamını sağlayacaktır. Uluslararası toplumun çevre koruma faaliyetleri adı altında Antarktika'da dayanışmacı bir tutum sergilemeleri, İngiliz Okulu'nun ortaya koyduğu önemli kurumlarla açıklanabilmektedir. Güç mücadelesi, uluslararası hukuk ve diplomasi kurumlarının ATS'nin gelişiminde etkili olduğu görülmekte ve adalet-düzen tartışmasında, adaletin sağlanarak düzenin oluşturulduğu ortaya konulmaktadır. Dünya üzerindeki tek barışçıl kıta olan Antarktika üzerinde uluslararası toplumun varmış olduğu konsensüsün Arktik için örnek teşkil edip etmeyeceği merak uyandırmaktadır.

Arktik Bölgesi içerisinde yaşanan sorunlar dikkate alındığında İngiliz Okulu'nun çoğulcu anlayışının bölgede hâkim olduğu görülmektedir. Devlet temelli çoğulcu İngiliz Okulu teorisinin, çevresel faktörleri devlet için dikkate alan bir anlayışın bölge ülkeleri üzerinde etkili olmasının birtakım örnekleri bulunmaktadır. Kanada'nın Kuzeybatı Geçidi'ni çevre koruma adına milli yetki sınırları içerisinde göstermesinin ona kazandırdığı ekonomik kazanç, bu davranışının küresel adalet anlayışı çerçevesinde sorgulanmasına sebebiyet vermektedir. Arktik Bölge'de düzen-adalet ayrımında düzen faktörünü ön plana çıkararak, bölgesel işbirliklerinin de bu düzeni oturtmaya yönelik olduğu aşikârdır. Çevre koruma adına atılmış adımlar, kıyıdaş ülkelerin kendi egemenlik sahalarının güvenliğinin sağlanması ve ülkesellik kurumunun ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Uluslararası toplumun iki ayrı Kutup politikalarında göstermiş olduğu hukuki, politik ve ekonomik farklılıkların temelini ne olduğu sorusu üzerine düşünülecek olursa, güç mücadelesi, uluslararası hukuk ve diplomasi kurumlarının sorgulanması gerektiği sorunsalının ortaya çıkmaktadır. Güney Kutbu ve Kuzey Kutbu politikalarında İngiliz Okulu'nun iki ayrı anlayışının hâkim olduğunun görülmesi; hem bölgenin coğrafik karakteristiğinin hem de o Bölge etrafındaki büyük güçler faktörünün farklılığından gelmektedir. Arktik Bölgesi'nden çok daha önce Antarktika'da başlayan güç mücadelesi, uluslararası toplumun Antarktika'da daha önce genişlemesini sağlamıştır. Antarktika'da çoğulcu anlayıştan dayanışmacı anlayışa evrilen politik ve hukuki sürecin aksine Arktik'te devlet merkezli çoğulcu anlayış egemendir. Dayanışmacı perspektifin Kuzey Kutup Bölgesi üzerindeki çatışmaların geleceğine ışık tutup tutamayacağı ise ayrı bir tartışma konusudur.

Kaynakça

- Ağkaya, O. (2016). “İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4): 1059-1089.
- Anderson, R. T. (2008). “The Antarctic Scene: Legal and Political Facts”. G. D. Triggs. (Ed.). *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, United Kingdom. 67-64.
- Antarctic Treaty Secretariat. (2011). “The Antarctic Treaty”. <http://www.ats.aq/e/ats.htm> (erişim tarihi: 26 Temmuz 2017).
- Antarctic Treaty Parties. https://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e (erişim tarihi: 30 Temmuz 2019).
- Arctic Council Member States. (2015). <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/member-states> (erişim tarihi: 26 Temmuz 2019).
- Arctic Council Working Groups. (2015). <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/working-groups> (erişim tarihi: 3 Ağustos 2019).
- Arctic Environmental Protection Strategy. (1991). http://library.arcticportal.org/1542/1/artic_environment.pdf (erişim tarihi: 3 Ağustos 2019).
- Arctic Waters Pollution Prevention Act. (2015). <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-12/> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2019).
- Attenborough, D. (2011). *Frozen Planet Belgeseli-To the Ends of the Earth*, BBC ve The Open University.
- Atvur, S. (2017). “Ekolojik Perspektifte Antarktika’da Güvenlik”. H. Gümrükçü, G. Ersoy, et al. (Ed.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı-3: Tarihi ve Hukuki Perspektif-Ekolojik Dönüşüm*. Efil Yayınevi. Ankara, 89-109.
- Başlar, K. (1998). *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. Martinus Nijhoff Publishers. United Kingdom.
- Berkman, P. A. (2011). “President Eisenhower, The Antarctic Treaty, and the Origin of International Spaces”. P. A. Berkman, M. A. Lang, D. W. H. Walton ve O. R. Young (Ed.). *Science Diplomacy: Antarctica, Science, and the Governance of International Spaces*. Smithsonian Institution Scholarly Press, Amerika Birleşik Devletleri. 17-27.

Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılı...

- Berkman, P. A., Vylegzhanin, A. N. ve Young, O. (2016). "Governing the Bering Strait Region: Current Status, Emerging Issues and Future Options". *Ocean Development and International Law*, 47 (2): 186-217.
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi – BMDHS. (1982). https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (erişim tarihi: 26 Temmuz 2019).
- Boyd, R., Bjerkgard, T., Nordahl, B. ve Schiellerup, H. (2016). *Mineral Resources in Arctic: An Introduction*. Geological Survey of Norway. Norway.
- Bryanski, G. "Russia's Putin says Arctic Trade Route to Rival Suez". Reuters, 22.09.2011.
- Bull H. (1984a). "The Emergence of a Universal International Society". H. Bull ve A. Watson (Ed.). *The Expansion of International Society*. Clarendon Press, United States of America. 117-126.
- Bull, H. (1984b). "The Revolt Against West" H. Bull ve A. Watson (Ed.). *The Expansion of International Society*. Clarendon Press, United States of America. 217-228.
- Bull, H. (2002), *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Palgrave, United States of America, 3. Baskı.
- Bull, H. ve Watson, A. (1984). *The Expansion of International Society*. Clarendon Press, United States of America.
- Buzan, B. (1993). "From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School". *International Organization*. 47 (3): 327-352.
- Buzan, B. (2001). "The English School: An Underexploited Resource in IR". *Review of International Studies*. 27 (3): 471-488.
- Buzan, B. (2015). *Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu*. (Çev. H. Özdemir), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi-Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Byers, M. (2013). *International Law and the Arctic*. Cambridge University Press, United Kingdom.
- CIA-Central Intelligence Agency. (2017). "The World Factbook: Antarctica". <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ay.html> (erişim tarihi: 08.06.2017).
- Coburn, S. (2017). "Eyeing 2048: Antarctic Treaty System's Mining Ban", *Columbia Journal of Environmental Law*, 42(2): 1-6.

- Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR). <https://www.ccamlr.org/en/organisation/about-ccamlr> (erişim tarihi: 15.07.2015).
- Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resources Activities (CRAMRA), https://www.ats.aq/documents/recatt/Att311_e.pdf, (erişim tarihi: 08.09.2015).
- Costonguay, N. (2017). “The Efficiency of Institutions in Regards to Disputes within the Arctic: A Case Study of the Beaufort Sea and the Barents Sea Disputes”. *Ecole Nationale d'Administration Publique*.
- Currie, D. E. J. (2007). “Sovereignty and Conflict in the Arctic Due to Climate Change: Climate Change and Legal Status of the Arctic Ocean” LL.B. (Hons.) LL.M., Legal Adviser Greenpeace International.
- Cutler, A. C. (1991). “The ‘Grotian Tradition in International Relations’”. *Review of International Studies*, 17: 41-65.
- Devlen, B. ve Özdamar. (2010). “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25): 43-68.
- Drewry, D. J. (2008). “The Antarctic Physical Environment”. G. D. Triggs (Ed.). *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, United Kingdom, 6-27.
- Dunne, T. (1998). *Inventing International Society: A History of the English School*. MacMillan Press, Great Britain.
- European Parliament Briefing. (2017). “Arctic Continental Shelf Claims Mapping Interests in the Circumpolar North”. [https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/EPRS_BR I\(2017\)595870_EN.pdf](https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/EPRS_BR I(2017)595870_EN.pdf) (erişim tarihi: 5 Ağustos 2019).
- Hatipoğlu, E. (2014). “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu”. T. Arı (Ed.), *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*. Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 125-148.
- Hayashi, M. (1986). “The Antarctica Question in the United Nations”. *Cornell International Law Journal*. 19(2): 275-290.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. Özipek, B. B., Şahin, B., Yıldız, et al. (çev.). Adres Yayınları, Ankara. 9. Baskı.
- Ilulissat Declaration. (2008). <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2017/07/2008-Ilulissat-Declaration.pdf> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2019).

Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılı...

- International Maritime Organization.
<http://www.imo.org/en/About/Pages/Default.aspx> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2019).
- İnan Şimşek, A. (2016). “Arktika Bölgesi’ndeki Deniz Yetki Alanlarındaki Çatışmalara Genel Bakış”. H. Gümrükçü, A. İnan Şimşek ve G. Ersoy (Ed.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler, Çok Yönlü Perspektifler*. Efil Yayınevi. Ankara, 93-118.
- İnan Şimşek, A. (2018). “Küresel İklim Değişikliğinin Bir Sonucu Olarak Kutuplarda Yönetişim Tartışmaları”. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 91: 49-55.
- Jensen, O. (2011). “The Barents Sea: Treaty between Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean”. *International Journal of Marine and Coastal Law*, 26(1): 151-168.
- Joint Statement of the President of the United States of America and the President of the Russian Federation on Cooperation in the Bering Strait Region. (2011). <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/26/joint-statement-president-united-states-america-and-president-russian-fe> (erişim tarihi: 3 Ağustos 2019).
- Jones, R. E. (1981). “The English School of International Relations: A Case for Closure”. *Review of International Studies*, 7: 1-13.
- Kiss, A. (1985). “The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?”. *International Journal*. 40(3.): 423-441.
- Kolak, J. J. (2011). “Geological Context”. Bartels, L. H. ve Brenda, P. (Eds.). *An Evaluation of the Science Needs to Inform Decisions on Outer Continental Shelf Energy Development in the Chukchi and Beaufort Seas, Alaska*. US. Geological Survey Circular 1370, Amerika Birleşik Devletleri. 13-40.
- Kriz, Z. ve Chrastansky, F. (2012). “Existing Conflicts in the Arctic and the Risk of Escalation: Rhetoric and Reality”. *Perspectives-The Review of International Affairs*. 20(1): 111-139.
- Kuersten, A. (2016). “The Arctic Five versus the Arctic Council”. L. Heininen, H. Exner-Pirot ve J. Plouffe (Ed.). *Arctic Yearbook 2016*. Northern Research Forum, İzlanda. 389-395.
- Linklater, A. (2010). “The English School Conception of International Society: Reflections on Western and non-Western Perspectives”. *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, 9: 1-13. ISSN: 1347-8214.

- Linklater, A. (2013). “İngiliz Okulu”. S. Burchill, A. Linklater, et al. (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. M. Ağcan ve A. Aslan (Çev.), Küre Yayınları, İstanbul.
- Maquieira, C. (1986). “Antarctica Prior to the Antarctic Treaty: A Political and Legal Perspective”. *Antarctic Treaty System: An Assessment*. National Academy Press, Amerika Birleşik Devletleri. 49-54.
- National Academy of Sciences. “The International Geophysical Year.” <http://www.nas.edu/history/igy/> (erişim tarihi: 18 Temmuz 2017).
- Ocean Conservancy. (2012). *Navigating the North: An Assessment of the Environmental Risks of Arctic Vessel Traffic*. Amerika Birleşik Devletleri.
- Oceans & Law of The Sea - United Nations. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm (erişim tarihi: 6Ağustos 2019).
- Owens, J. (2011). “The Legal Status of the Bering Strait”. *China Oceans Law Review*, 13(1): 85-113.
- Palabıyık, M. S. (2015). “İngiliz Okulu”. R. Gözen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 217-255.
- Ronnfeldt C. F. (1999). “Beyond a Pluralist Conception of International Society?: A Case Study on the International Response to the Conflict in Bosnia – Hercegoniva”. *Cooperation and Conflict*, 34(2): 141-168.
- Ross, E. (2003). “Origins of the Antarctic Treaty: 1908-1959”. *University of Canterbury Review*, 502: 2-11.
- Sanır, F. (2000). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Scientific Committee on Antarctic Research. <https://www.scar.org/> (erişim tarihi: 6 Ağustos 2019).
- Spitsbergen Treaty. (1920). <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000002-0269.pdf> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2019).
- Tepper, R. ve Haward, M. (2005). “The Development of Malaysia’s Position on Antarctica: 1982 to 2004”. *Polar Record*, 41 (2): 113-124
- The Antarctic Treaty. (1959). <https://www.ats.aq/e/ats.htm> (erişim tarihi: 23 Temmuz 2019).

Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılı...

- The Arctic Council: A Backgrounder. (2018). <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us> (erişim tarihi: 3 Ağustos 2019).
- “Points in the Bering Sea Case”, The Chicago Sunday Tribune, 26.03.1893.
- The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty. (1991). <https://www.ats.aq/e/ep.htm> (erişim tarihi: 24 Temmuz 2019).
- Triggs, G. D. (2008). *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, United Kingdom.
- USGS – U.S. Geological Survey. (2008). “Circum Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle”. <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (erişim tarihi: 26 Temmuz 2019).
- Uysal Oğuz, C. (2017). “Inuit Halkı ve İklim Değişikliği”. H. Gümrükçü, G. Ersoy, A. İnan Şimşek ve F. C. Yaşar Dinçer (Ed.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı 3: Tarihi ve Hukuki Perspektif –Ekolojik Dönüşüm*. Efil Yayınevi, Ankara. 111- 131.
- Uysal Oğuz, C. ve Ersoy, G. (2016). “Kutuplardaki İklim Değişikliğinin Bölgesel ve Küresel Etkileri”. H. Gümrükçü, A. İnan Şimşek ve G. Ersoy (Ed.). *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Farklı Disiplinler, Çok Yönlü Perspektifler*. Efil Yayınevi. Ankara, 157-170.
- Vicuna, F. O. (2008). “The Antarctic Treaty System: A Viable Alternative for the Regulation of resource-oriented activities”. G. D. Triggs, (Ed.). *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, United Kingdom. 65-76.
- Vigni, P. (2000). “The Interaction Between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area”, J. A. Forewein ve R. Wolfrum (Ed.), *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Kluwer Law International, Hollanda, 481-542.
- Viotti, P. R. ve Kauppi M. V. (2012). *International Relations Theory*. Pearson Education, United States of America. 5. Basım.
- Vitebski, P. (2005), “The Arctic is a Homeland”, <http://www.thearctic.is/PDF/homeland.pdf> (erişim tarihi: 21 Mart 2015).
- Watson, A. (1987). “Hedley Bull, States Systems and International Societies”. *Review of International Studies*, 13(2): 147-153.
- Weber, M. (2009). “Defining the Outer Limits of the Continental Shelf Across the Arctic Basin: The Russian Submission, States’ Rights,

Boundary Delimitation and Arctic Regional Cooperation”. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 24(4): 653-681.

Wight, M. (1992). *The International Theory: Three Traditions*, Holmes & Meier Publishers, United States of America.

Young, O. (2004). “The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities”. *The Fourth Conference of Parliamentarians of Arctic Region*, Finlandiya.

Young, O. (2017). “Why Should We Take an Interest in What Happens in Antarctica?”. K. Dodds, A. D. Hemmings ve P. Roberts (Ed.). *Handbook on the Politics of Antarctica*. Edward Elgar Publishing, United Kingdom. xiv-xvi.

YAZARLAR HAKKINDA

A. Beyhan AKAY; Dr Öğr.Gör.; Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü'nden 2000 yılında mezun olan Dr. A. Beyhan Akay, Yüksek Lisans eğitimini Akdeniz Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı'nda 2003 yılında tamamlamıştır. Mayıs-Eylül 2009 döneminde doktora tez çalışması için Erasmus Programı kapsamında University of Konstanz'da araştırmalarda bulunmuştur. 2010 yılında Akdeniz Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı'ndaki doktorasını "Türk Döviz Piyasasında Mikro Yapı ve Oynaklık Yayılması" başlıklı teziyle tamamlamıştır. 2002-2010 yılları arasında Akdeniz Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışan Dr. Akay, 2011'den beri Akdeniz Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü'nde Dr. Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. Uluslararası İktisat alanında çalışan Dr. Akay'ın uluslararası finans ve bölgesel ekonomik entegrasyonlar konularında çeşitli yayınları bulunmaktadır.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0749-6606>
E-mail: beyhanyilmaz@akdeniz.edu.tr

Abdurrahman TARAKTAŞ; Dr. Öğr. Üyesi; 1980 yılında Eskişehir'de dünyaya geldi. Lise öğrenimini Eskişehir Anadolu Lisesi'nde 1998 yılında tamamladı. Aynı yıl Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye bölümünde lisans eğitimine başladı. 2002 yılında lisans eğitimini tamamlayarak aynı bölümde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2010 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktorasını tamamladı. 2012'de Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesinde Yardımcı Doçent olarak göreve başladı. 2019 yılından itibaren de aynı fakülte de dekan yardımcısı olarak idari görev sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0649-3291>
E-mail: ataraktas@anadolu.edu.tr

Alp Yüce KAVAS; Dr.; 2005 yılında Galatasaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden, 2008'de ise aynı üniversitede Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yürüttüğü Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programından mezun oldum. 2011 yılında Harp Akademileri Komutanlığı'na bağlı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Uluslararası İlişkiler Doktora Programı kapsamında başladığım doktora eğitimini 2017'den itibaren İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün yürüttüğü Uluslararası İlişkiler Doktora Programında sürdürdüm ve 2018 yılında doktora tezimi başarıyla savunarak tamamlayıp mezun oldum.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5686-026X>
E-mail: alpyucekavas@gmail.com

Anıl Çağlar ERKAN; Öğr. Gör.; 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. 2013 yılında Adnan Menderes Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programını tamamlamıştır. 2014 yılından beri Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tefenni Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü İnsan Kaynakları Yönetimi Programında Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Doktora Programı'na başladığı eğitimine devam etmektedir. Enerji, dış politika, güvenlik alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9693-6556>

E-mail: acerkan@mehmetakif.edu.tr

Aybüke İNAN ŞİMŞEK; Arş. Gör.; Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Programı Öğrencisidir. 2012 yılında Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2015 yılında Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programını tamamlamıştır. Uluslararası deniz hukuku, kutup çalışmaları, çevre, enerji konularında çalışmalar yapmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4684-380X>

E-mail: aybukeinan@gmail.com

Ayça EMİNOĞLU; Dr. Öğr. Üyesi; 1997 yılında Yakın Doğu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans eğitimini, 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Uluslararası İlişkiler yüksek lisansını tamamlamıştır. 2011-2015 yılları arasında yine Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Anabilim dalında doktora eğitimini bitirmiştir. Uluslararası güvenlik, çatışma çözümü, Dış Politika gibi alanlarda çalışan Ayça Eminoglu halen Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası ilişkiler Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6925-7339>

E-mail: aeminoglu@ktu.edu.tr

Burcu GÜÇLÜ AKPINAR; Dr; 2004 yılında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2008 yılında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimini; 2019 yılında ise Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. Uluslararası ilişkiler alanında

yayımlanan akademik çalışmaları bulunmaktadır. İngilizce ve Rusça bilmektedir.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5386-7714>

E-mail: i.gucluburcu@gmail.com

Ceren UYSAL OĞUZ; Dr. Öğr. Üyesi; Marmara Üniversitesi İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nde ve Università Cattolica del Sacro Cuore Milano'da Avrupa Birliği Yüksek Lisansları yapmıştır. Akdeniz Üniversitesi Kamu Yönetimi Doktora Programını tamamlamıştır. 2011 yılından beri Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2012-2015 yılları arasında Akdeniz Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı görevini yürütmüştür. Verdiği dersler arasında Uluslararası Çevre Sorunları, Latin Amerika Çalışmaları, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, ABD Dış Politikası yer almaktadır. İklim değişikliği, Latin Amerika, Avrupa Birliği konularında çeşitli yayınları bulunmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7342-0362>

E-mail: cuyaloguz@akdeniz.edu.tr

Güneş ERSOY; Doktora öğrencisi; 2009-2014 tarihleri arasında Lisans derecesini ve 2014-2016 yılları arasında Yüksek Lisans derecesini Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Küresel iklim değişikliği ve Kutup bölgelerindeki ekonomik, siyasi ve hukuki gelişmelere odaklı çalışmalar yapmaktadır. Hamburg Üniversitesi'nde Kutup çalışmalarıyla ilgili araştırmalar yapmak üzere Kasım 2017-Ağustos 2018 tarihleri arasında Almanya'da bulunmuştur. Konuyla ilgili kitap editörlüklerinin yanı sıra yazmış olduğu kitap bölümleri ve makaleleri, ulusal ve uluslararası sempozyum ve çalıştaylarda sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5445-5674>

E-mail: gunesersoy@windowslive.com

Hasan Fatih SEVAL; Arş. Gör., Lisans eğitimini 2013 yılında Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamış, aynı sene Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Ertesi sene Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı ikinci yüksek lisans eğitimini 2017 yılında tamamlamıştır. 2014 yılından itibaren Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta olan Hasan Fatih Seval, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine devam etmektedir.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4609-8819>

E-mail: hfseval@mehmetakif.edu.tr

Mehmet ZANBAK; Dr.Öğr.Üyesi; 1981 Burdur doğumludur. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 2005 yılında mezun oldu. Takip eden yıl Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında başlamış olduğu yüksek lisans eğitimini 2008 yılında tamamladı. Doktora derecesini aynı üniversite ve anabilim dalında 2014 yılında aldı. Doktora eğitimi sırasında tez konusu ile ilgili araştırma yapmak üzere 6 ay süre ile University of Oxford, Oxford Poverty and Human Development Initiative'de bulundu. 2006-2014 yılları arasında Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yaptı ve halen Akdeniz Üniversitesi Kumluca Meslek Yüksekokulu ile İİBF Ekonometri Bölümü'nde akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Araştırma alanları yoksulluk, gelir dağılımı, tüketici ve üretici davranışları ile kalkınma iktisadıdır.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9838-9063>

E-mail: mehmetzanbak@akdeniz.edu.tr

Sanem ÖZER; Dr. Öğr. Üyesi; 1999 yılında Bilkent Üniversitesinden lisans, 2000 yılında Exeter Üniversitesi Avrupa çalışmaları merkezinden Yüksek Lisans, 2006 yılında Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü'nden doktora derecesini alan Sanem Özer halen Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi olarak ders vermekte ve çalışmalarını sürdürmektedir. Siyasal Düşünceler Tarihi, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Toplumsal Hareketler, Çatışma Çözümü, Enerji Güvenliği ve Türkiye, Asya-Pasifik Çalışmaları, Çin ve Küresel Siyaset derslerini veren Sanem Özer göç ve güvenlik, enerji güvenliği ve politikası ve Asya-Pasifik alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4182-5335>

E-mail: sanemozer@akdeniz.edu.tr

YAZARLARA DUYURU

Giriş

Dergi orijinal ampirik ve ampirik olmayan araştırmaya dayalı makalelere, literatür taramalarına, özel sayılar için yazılmış çalışmalara, konferans notlarına, vaka çalışmaları ve kitap özetlerine yer vermektedir. Özel sayılara katkı veren yazarlar ilgili sayıya makale gönderdiklerini belirtmelidir.

Makale sunumu için kontrol listesi

Makalenizi sunarken aşağıdakilerin olduğuna emin olun:

- Birden fazla yazar varsa bir tanesi iletişim kurulacak yazar olarak belirtilmeli ve bu yazarın e-posta ve posta adresi bulunmalıdır.
- Makalenin:
 - anahtar kelimeleri olmalıdır,
 - tüm şekil vb.nin başlıkları olmalıdır,
 - tüm tablolarının başlık, tanım ve dipnotları olmalıdır,
 - tüm tablo ve şekillerinde renk önemliyse belirtilmelidir.
- Diğer önemli noktalar:
 - makalenin dil ve gramer kontrolü yapılmalıdır,
 - tüm atıflar Kaynakçada yer almalı, Kaynakçada yer alan her kaynağa metin içerisinde atıf verilmelidir,
 - fikri mülkiyet ihlali olmaması için gereken tüm durumlarda tüm izinlerin alınmış olması gereklidir,
 - çıkar çatışmasının varlığı veya yokluğu mutlaka belirtilmelidir,
 - Dergi'nin ihtiyaç duyması halinde bir hakem listesi verilmelidir.

Başlamadan Önce

Yayın Etik Kuralları

Yazarlık

Makale metninde listelenen tüm yazarlar, deneysel tasarıma ve uygulanmasına ya da verilerin analizi ve yorumlanmasına önemli katkıda bulunmuş olmalıdır. Yazarların tümü, makale metninin taslağında ve gözden geçirme safhalarından herhangi birinde yer almış olmalı ve nihai versiyonu okumuş ve onaylamış olmalıdır. Makale metninin yazılmasına büyük katkıda bulunan herkes yazar olarak listelenmelidir (örn. "birinin yerine yazma" Dergi tarafından yasaklanmıştır). Deneye ya da makalenin yazımına daha az oranda katkıda bulunan diğer kişilere teşekkür bölümünde yer

verilmelidir. Makale metninin ilk hali sunulduktan sonra yazımında yapılan herhangi bir değişikliğin (yazarın yazım düzeni de dahil olmak üzere) tüm yazarlar tarafından yazılı olarak onaylanması gerekir.

Yazarlık ve “Şemsiye” Grupları

Çok sayıda büyük ölçekli işbirliği çalışmaları, tüm katılımcıları temsil eden bir grup adı altında organize edilmektedir. Tüm makale metinlerinde en az bir kişi yazar olarak adlandırılmış olmalıdır. Verilere kaynaklık eden şemsiye grubuna teşekkür etmek isteyen yazarlar öncelikle makalenin yazarını/yazarlarını listelemeli ve bunu 'GRUP ADINA' şeklinde sürdürmelidir. Gerekirse, katılımcıların isimleri Teşekkür bölümünde listelenebilir.

Orijinallik

Makale metninizi dergiye göndermeniz onun orijinal bir makale ve yayınlanmamış bir eser olduğu ve başka herhangi bir yerde incelenmemekte olduğu anlamına gelmektedir. Yazarın kendi eserinin çoğaltılması da dahil olmak üzere uygun bir atıf yapılmadan kısmen veya tamamen yapılan intihal, dergi tarafından tolare edilmez. Dergiye sunulan makale metinleri, özgünlük açısından intihal karşıtı yazılım kullanarak kontrol edilmektedir.

Çıkar Çatışmaları

Gönderim noktasında her bir yazar, rapor edilen çalışmada, sonuçlarda, yansımalarda ya da belirtilen görüşlerde dolaylı veya dolaysız herhangi mali çıkar veya bağlantıları veya ilgili yazarlara ya da ilişkili bölümlere ya da kuruluşlara, kişisel ilişkilere ya da doğrudan akademik rekabete yönelik ilgili ticari kaynaklar veya diğer finansman kaynakları dahil olmak üzere yanlılık sorusunu doğurabilecek diğer durumları açığa vurmalıdır . Çatışan çıkar veya bağlantıyı bildirmeniz gerekip gerekmediğini değerlendirirken lütfen şu çıkar çatışması testini değerlendirmeye alın: Sizi ya da yardımcı yazarlarınızdan herhangi birini utandıracak yayınlanmasından sonra ortaya çıkacak ve bildirmediğiniz herhangi bir düzenleme var mı?

Makalenin yayınlanması halinde, ilgili Çıkar Çatışması bilgisi yayınlanmış bir bildiriye bir ifade ile bildirilecektir.

Çıkar Beyanı

Tüm yazarlar, çalışmalarını uygunsuz şekilde etkileyebilecek (önyargılı) diğer kişi veya kuruluşlarla olan finansal ve kişisel ilişkilerini net olarak açıklamalıdır. Potansiyel çıkar çatışması örnekleri olarak istihdam, danışmanlıklar, hisse senedi sahipliği, hizmet karşılığı ödenen ücretler, ücretli bilirkişi tanıklığı, patent başvuruları / kayıtları, hibe ya da diğer fon kaynakları sayılabilir. Yazarlar, herhangi bir çıkarını başlık sayfası dosyasındaki çıkar beyanı özetinde açığa vurmaya zorundadır. Şayet beyan

edecek bir çıkar yoksa lütfen şu şekilde belirtin: 'Çıkar beyanları: Yok'. Makalenin kabul edilmesi durumunda, bu özet beyan nihai olarak yayınlanacaktır.

Başvuru Beyanı ve Teyit

Bir makalenin sunulması, söz konusu eserin daha önce yayınlanmadığını (bir özet, yayınlanmış bir ders notu veya akademik tez hariç), başka bir yerde yayınlanmak üzere incelenmemekte olduğu, yayınlanmasının tüm yazarlar tarafından onaylandığını, ayrıca yürütüldüğü yerde sorumlu makamlar tarafından çalışmanın zımni veya açıkça teyit edildiği, neticede şayet kabul edilirse, telif hakkı sahibinin yazılı izni olmadan elektronik ortamda da dâhil olmak üzere, aynı içerik ve formatta, İngilizce veya başka bir dilde yayınlanmayacağı anlamına gelmektedir Özgünlüğünü doğrulamak için makaleniz özgünlük algılama hizmeti Crossref Benzerlik Denetimi ve / veya Turnitin gibi yazılım kullanılarak kontrol edilebilir.

Dergi yayın kurulu, intihal politikası açısından aşağıdaki kuralları benimsemiştir:

- Benzerlik oranı % 20'den fazla olan makaleler reddedilir. Bu gibi durumlarda, yazar(lar)dan makaleyi üç hafta içinde yeniden gözden geçirmesi istenecektir.
- Sadece benzerlik oranı % 20 ve altındaki makaleler inceleme sürecine alınır.
- Yukarıda belirtilen kurallar, Dergi'ye makale yükleyen tüm yazarlar tarafından kabul edilmiş demektir.

Kapsayıcı Dil Kullanımı

Kapsayıcı dil, çeşitliliği kabul etmek, tüm insanlara saygı göstermek, farklılıklara duyarlı olmak ve eşit fırsatları teşvik etmek demektir. Makaleler, herhangi bir okuyucunun inançları veya vecibeleri hakkında hiçbir varsayımda bulunmamalı, bir bireyin ırk, cinsiyet, kültür veya başka herhangi bir özellik nedeniyle diğerine üstün olduğu manasına gelebilecek hiçbir şey içermemeli, neticede kapsayıcı bir dil kullanılmalıdır. Yazarlar, örneğin cinsiyet ayrımcılığı içerebilecek “bay” veya “bayan” ifadeleri yerine “bay/bayan” ifadesi şeklinde kullanarak (İng. 'he" or “she', 'his" or “her' yerine 'he or she', 'his/her'); ayrıca cinsiyete ilişkin önyargı ve klişe algılar içermeyen meslek ve mensubiyet (İng.' 'chairman' yerine 'chairperson'; 'stewardess' yerine 'flight attendant') “bilim adamı” yerine “bilim insanı” gibi ifadeleri kullanmak durumundadır.

Yazarlığa Dair Değişiklikler

Yazarların, makalelerini göndermeden önce yazarların listesini ve sırasını dikkatlice göz önünde bulundurmaları ve orijinal başvuru sırasında yazarların kesin listesini sunmaları beklenir. Yazar listesindeki yazar adlarının eklenmesi, çıkarılması veya yeniden düzenlenmesi, yalnızca makale kabul edilmeden önce ve sadece Dergi Editörü tarafından onaylanması durumunda yapılmalıdır. Böyle bir değişiklik talep etmek için Editör, ilgili yazardan şunları almış olmalıdır: (a) yazar listesindeki değişimin nedeni (b) tüm yazarlardan eklenmeyi, isminin çıkarılması veya yeniden düzenlemeyi kabul ettiğine ilişkin yazılı onay (e-posta, mektup). Yazarların eklenmesi veya çıkarılması durumunda, bu değişiklik, eklenen veya ismi çıkarılan yazarın onayını kapsar. Sadece istisnai durumlarda Editör, yazının kabul edilmesinden sonra yazarların eklenmesini, çıkarılmasını veya yeniden düzenlenmesini dikkate alacaktır. Editör söz konusu isteği değerlendirirken, makalenin yayınlanması süreci askıya alınacaktır. Şayet makale zaten çevrimiçi olarak yayınlanmışsa, Editör tarafından onaylanan herhangi bir talep, baskı düzeltmesi ile neticelenecektir.

Telif Hakkı

Bir makalenin kabulü üzerine yazarlardan “Telif Hakkı Devir Formu” doldurmaları istenecektir.

Telif Hakkı Devir Beyanı

İşbu altında imzası bulunanlar, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'ne telif hakkı kapsamındaki tüm haklarını ve yukarıdaki çalışmaya dâhil olabilecek tüm hakları ve çalışmayı esas alarak imza edenler tarafından Dergi'ye sunulan tüm gözden geçirilmiş, genişletilmiş veya türetilen çalışmanın haklarını devrettiğini beyan ederler. Her imza sahibi, çalışmanın orijinal olduğunu ve çalışmanın yazarı olduğunu; çalışmanın metin içeriğini, rakamları, verileri veya başkalarının çalışmalarından elde ettiği diğer materyalleri kapsamaması halinde, gereken herhangi bir izni almış olduğunu teyit eder.

Bu makalenin telif hakkı Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler dergisine devredilmiştir. Telif hakkı devri, Dergi'nin teknik yayınlarını tüm dünyaya dağıtması; bunu, basılı kopya, mikrofiş, mikrofilm ve elektronik medya gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilmesini kapsar. Ayrıca, dergi eseri özet haline getirerek, toplu eserlere, veri tabanlarına ve benzer yayınlara dâhil edilmek üzere, yayınları ve ilgili makaleleri özetleyip çevirebilir.

Dergi, teknik yayınlarını tüm dünyaya dağıtır ve yayınlarına sunulan materyalin bu yayınların okur kitlesine uygun bir şekilde ulaşmasını temin etmek arzusundadır. Yazarlar, Çalışmalarının orijinalliğini, yazarlıklarını,

yazar sorumluluklarını ve yazara dair suiistimalleri kapsayan hükümler de dâhil olmak üzere, Dergi'nin taleplerini yerine getirmek durumundadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesine giriş yapılan isimler ve e-posta adresleri, yalnızca bu derginin belirtilen amaçları kapsamında kullanılacak, ayrıca başka hiçbir amaç için veya herhangi başka bir tarafça kullanılmayacaktır.

Yazısı yayına kabul edilen her yazar, yayınlanan sayının üç adet ücretsiz nüshasını alır.

Finansman Kaynağının Rolü

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için kimin maddi destek sağladığı, varsa sponsorun rolü; eserlerin çalışma tasarımında; veri toplama, analiz etme ve yorumlamada; raporun yazılmasında ve makaleyi yayına sunma kararında kimlerin rolü olduğunu kısaca tanımlamanız gerekmektedir. Şayet Finansman kaynaklarının temininde bu türden bir dâhil olma durumu yoksa, o da ayrıca belirtilmelidir.

Açık Erişim

Bu dergide hakemler tarafından incelenerek dâhil olan her araştırma makalesi, açık erişim şeklinde yayımlanacaktır. Buna göre, ilgili makaleye yayımlanmasından hemen sonra, sadece ticari olmayan amaçlarla kolayca okunabilen bir formatta, internet üzerinden kalıcı olarak evrensel ve serbestçe erişilebilecek demektir. Yazara açık erişim için mahsup edilen herhangi bir yayın ücreti yoktur. Kullanıcılar, aşağıdaki şartlarda ticari olmayan amaçlar için makalelere erişebilir, indirebilir, kopyalayabilir, tercüme edebilir, metin ve verilere ulaşabilir:

- Uygun bir bibliyografik alıntı şekli (örneğin yazar (lar), dergi, makale başlığı, cilt, sayı, sayfa numaraları, DOI ve DergiPark'ta yayınlanan nihai versiyonun bağlantısı) kullanarak makaleyi alıntılanmak.
- Makalenin bütünlüğünü korumak.
- Diğer kullanıcılar açısından söz konusu makaleyle nelerin yapılabileceği ve yapılamayacağı net olması için, telif hakkı bildirimlerini, ilgili şartlar ve koşullara dair bağlantıları muhafaza etmek.
- Makalede yer alan ve bir üçüncü tarafa ait olarak tanımlanan herhangi bir içeriğin, üçüncü tarafın yeniden kullanımın telif hakkı politikalarına uygun olmasını temin etmek.

Yazarlar, Yayın Etiği Kurulu (COPE) ve Uluslararası Tıp Dergisi Editörleri Kurulu (ICMJE) tarafından belirlenen yayın etiği hususundaki yüksek standartları gözetmek durumundadır. Verilerin sahteciliği veya türetilmesi,

yazarın kendi eserinin uygun şekilde alıntı yapılmadan kopyalanması ve eserin yanlış kullanılması da dâhil olmak üzere intihal kapsamındakiler, kabul edilemez uygulamalardır. Her türlü etik suiistimal vakası, çok ciddiye alınacak ve COPE kuralları gereğince değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Hakemler için Etik Kurallar

- Yazı, uzmanlık alanınızla ilgili olmalıdır. Yalnızca kaliteli bir inceleme sunabilecekseniz, ilgili yazıyı kabul edin.
- Potansiyel bir çıkar çatışmanız varsa, yanıtınızda editöre bilgi vermelisiniz.
- Hakemlik ve gözden geçirme işlemi çok fazla iş yükü olabileceğinden, yeterli zaman ayırabileceğinizden emin olun.
- Karar vermeden önce, son teslim tarihine yetiştirebileceğinizden emin olun.
- Davetler en kısa sürede cevaplandırılmalıdır. Geç gelen davet yanıtları hakemlik inceleme sürecini yavaşlatmaktadır.
- Daveti reddederseniz, alternatif hakemler için öneride bulununuz.
- Size sunulan materyal gizlidir; bu, editörden izin almadan ilgili materyalin diğer taraflarla paylaşılması anlamına gelir.
- İncelemenize ilişkin hiçbir bilgi, editöre ve yazarlara hakem değerlendirmesi konusunda bilgi vermeden, hiç kimseye paylaşamaz, gizlidir.

Yazı Gönderme - Yazar Kuralları

Makaleler Dergi'nin <http://dergipark.gov.tr/auuibfd> adresi aracılığıyla yüklenmeli ve gönderilmelidir. Başlık sayfası, ana metin ve telif hakkı devir formu ayrı dosyalar halinde yüklenmelidir.

Yazıların Dergi kapsamında dikkate alınabilmesi için aşağıdaki hesaba 50 TL (Türk Lirası) aktarılması gerekir: İş Bankası Olbia Şube No. 6202-0432141. Ödeme makbuzu Dergi e-posta adresine gönderilebilir (iibfdergi@akdeniz.edu.tr).

Yazılar, Dergi'nin değerlendirme sürecinde iken önceden yayınlanmamış olmalıdır, ayrıca herhangi başka bir yerde yayın olarak inceleme sürecinde bulunmamalıdır.

Çift-kör Hakem İncelemesi

Bu Dergi, çift-kör inceleme kullanır, dolayısıyla, yazarların kimlikleri inceleme yapan hakemlerden gizlenir, ayrıca bunun tam tersi hakemler için de geçerlidir. Tüm dâhil edilen makaleler bilimsel nitelik değerlendirmesi için

genellikle en az iki bağımsız uzman hakeme gönderilir. Editör, makalelerin kabul veya reddedilmesine ilişkin nihai karardan sorumludur. Editörün kararı nihaidir. Bu süreci kolaylaştırmak için lütfen aşağıdakileri ayrı ayrı olarak ekleyin:

Başlık sayfası (yazar detayları ile birlikte): Bu bölüm, yazarların adları, bağlı oldukları kurum ve unvan, adresleri, teyitleri veya referansları, fon sağlayan kuruluşlarla ilgili bilgileri ve Çıkar Beyanı formu ve başvuran yazarın e-posta adresi de dâhil olmak üzere tüm bilgileri içermelidir. Ayrıca yazar / yazarların kısa Özgeçmişleri (CV) ve ORCID CV bilgileri başlık sayfasında yer almalıdır.

Kör Okunmalı Yazı (yazar bilgileri olmayan): Makalenin ana metni (referanslar, şekiller, tablolar ve diğer teyitler de dâhil) yazarların isimleri veya bağlantılı olduğu kurumlar gibi herhangi bir tanımlayıcı bilgiyi içermemelidir.

Kelime işlem yazılımının kullanımı

- ❖ Dosyanın, kullanılan kelime işlemcisinin ulusal dil formatında kaydedilmesi önemlidir.
- ❖ Metinler tek sütun formatında olmalıdır.
- ❖ Metnin düzeni mümkün olduğunca basit tutulmalıdır.
- ❖ Tablo hazırlarken, bir tablo ızgarası kullanıyorsanız, her bir tablo için yalnızca tek bir tablo ızgarası kullanın, her satır için ayrı tablo ızgara formatı kullanmayın. Izgara kullanılmıyorsa, sütunları hizalamak için boşlukları değil, sekmeleri kullanın.
- ❖ Tablolar ve şekiller, yazının ana gövdesinde başlıklarla birlikte gösterilebilir.
- ❖ Gereksiz hatalardan kaçınmak için kelime işlemcinizin 'yazım denetimi' ve 'dilbilgisi denetimi' işlevlerini kullanmanız kesinlikle önerilir.

Ekleler

Birden fazla ek varsa, A, B vb. şeklinde tanımlanmalıdır. Metin içindeki formül ve denklem ekleri için sonraki ayrı bölüme de ek halinde numaralandırma verilmelidir: Denk. (A.1), Denk. (A.2), vb. ; Denk. (B.1) vb. Benzer şekilde tablolar ve şekiller için de: Tablo A.1; Şekil A.1, vb.

Lütfen matematik denklemlerini görüntü olarak değil, düzenlenebilir metin (kelime işlemcisinin denklem düzenleyicisini kullanarak) şeklinde gönderin. Art arda, metinden ayrı olarak gösterilmesi gereken denklemleri (metinde açıkça belirtilmişse) numaralandırın.

Dipnotlar

Dipnotlar az ve uygun miktarda kullanılmalıdır. Makalenin tümü boyunca bunları sırayla numaralandırın. Birçok kelime işlemci metnin içine dipnotlar ekleyebilmektedir ve bu özellik de kullanılabilir. Aksi takdirde, lütfen dipnotların metindeki konumunu belirtiniz ve dipnotları makale sonunda ayrı olarak listeyiniz. Referans listesine dipnot eklemeyiniz.

Renkli Resimler

Lütfen resimlerin kabul edilebilir bir formatta (TIFF veya JPEG), (EPS veya PDF) veya (MS Office dosyaları); ve doğru çözünürlükte olduğundan emin olun.

Şekiller

Her şeklin üstünde bir başlık olduğundan emin olun. Başlığı ayrı olarak verin, şeklin etrafına veya içine iliştirilmiş olmamalıdır. Metin içindeki görünümüne göre art arda şekilleri numaralandırın ve şekil gövdesinin altına ilgili bir not yerleştirin.

Tablolar

Lütfen tabloları resim olarak değil, düzenlenebilir metin olarak sunun. Başlığı metnin üstüne koyun ve metin görünümüne uygun olarak tabloları art arda numaralandırın, ayrıca tablo notlarını tablo gövdesinin altına yerleştirin. Tablo boyutu, sayfa boyutuna göre ayarlanmalıdır. Tablolar dikey veya yatay olarak yerleştirilebilir, ancak sayfa portre formatında olmalıdır.

Özet

İlk sayfada yazının başlığı, anahtar kelimeler, Jel kodları ve özet metni (100 kelimeyi aşmamalıdır) hem Türkçe hem de İngilizce olarak yazılmış olmalıdır. Ancak, Fransızca veya Almanca yazılmış makaleler için, özetler ve anahtar kelimeler Türkçe ve İngilizce dillerinde ayrı olarak yazılmalıdır.

Main body

1. Sayfa boyutu

Özel Genişlik = 16.5cm Yükseklik =24 cm

2. Kenar boşlukları (cm)

Üst= 3 Alt =1.7

Sol =2.5 Sağ =2.5

3. Tüm başlıklar (makale başlık ve alt-başlıkları, tablo, şekil, vs.) Garamond 11 karakter tipi ile yazılmalı, hepsi koyu, tüm kelimelerin ilk harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Paragraf öncesi ve sonrasında 6nk boşluk

verilmeli ve satır araları tek olmalıdır. Makalenin Türkçe ve İngilizce adı yatay olarak ortalanmalı, diğer tüm metinler iki yana yaslanmalıdır.

4. İngilizce ve Türkçe özet yazılırken Garamond 10 karakter tipi kullanılmalı; Anahtar Kelimeler ve Jel Kodları Garamond 10, yatkı ve koyu karakter tipi olmalıdır.

5. Dipnotlar için Garamond 9 karakter tipi kullanılmalıdır.

6. Giriş ve Sonuç bölümleri dışında numaralandırma 1., 1.1., 1.1.a. ... 2. şeklinde olmalıdır.

7. Ana metin yazılırken Garamond 11 karakter tipi kullanılmalı ve her paragrafın ilk satırı soldan 0.5 cm içeriden başlamalıdır.

8. Tüm sayfalar dikey (portrait) olarak kullanılmalıdır.

9. Kaynakça yeni bir sayfadan başlamalıdır.

10. Makaleler 30 sayfayı geçmemelidir.

11. Atıflar metin içinde verilmeli, dipnot olarak verilmemelidir ve aşağıdaki örneklerde verildiği gibi olmalıdır (yazarın soyadı, yayın yılı, sayfa numarası sırası korunmalıdır).

Örnekler

“... these findings are encouraging (Giddens, 2007:119).”

“...(Harvey, 1989a:18-25; 1989b:78-79; 1989c:13-56).”

Birden fazla yazar varsa: “....(Savcı et al. 1972:21-27).”

Birden fazla yazara aynı anda atıf varsa: “...(Poulantzas, 1979:136-138; Althusser, 1961:34, Gramsci, 1945:132).”

Kaynakça

Kaynakça sadece makalede atıf verilen kaynaklardan oluşmalıdır.

Kitaplar

Harvey, D. (1989) The Condition of Postmodernity, Blackwell, Oxford.

Harvey, D. (1989a) Urbanization of Capital, Blackwell, Oxford.

Mitchell, T. R. ve Larson, J. R. (1987). People in Organizations. McGraw-Hill, New York.

McAdam, D., Tarrow, S. ve Tilly, C. (2001). Dynamics of Contention. Cambridge University Press, Cambridge.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Avar, A. A. ve Sezer, D. (ed.). (2008). Hasan Ünal Nalbantoğlu'na Armağan. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şenses, F. (hızl.). (1996). Kalkınma İktisadı, Yükselişi ve Gelişimi. İletişim Yayınları, İstanbul.

Özveren, E. (2003). "Türkiye'de Yaygın İktisat: Nereden Nereye?", İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar. A. H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.

Freire, P. (1991). Ezilenlerin Pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

Bilimsel Dergilerde Makaleler

Fearon, J. D., ve Laitin, D. D. (2003). "Ethnicity, Insurgency, and Civil War". American Political Science Review, 97(01), 75. doi: 10.1017/S0003055403000534

Bulut, H. (2001). "Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı". Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1-2): 1382-1385.

Borman, W. C. ve Hanson, M. A. (1993). "The people in organization". Organizational Management, 23(2): 76-79.

Bruce, T. (1994). "Çocukların Yaşamında Oyunun Rolü". (Çev. A. F. Altınoğlu). Eğitim ve Bilim, 18 (92): 64-69.

Editöryal Kitaplarda Bölüm ve Makaleler

Kejanlıoğlu, B. (2005). "Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı". M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan. Hill Yayınları, İstanbul, 689-713.

Yayınlanmamış Tezler

Özgül, S. (2009). Türkiye'de Basın ve Demokrasi İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kongre Raporları

Baydar, G. (2013). "Gençlerin gündelik yaşamında sosyal medya". Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongresi Kongre Kitabı. 7-8 Mayıs 2013, Kocaeli, 132-142.

Deniz, S. (1997). "Divan Şiirinde Güzelin Saç Şekli". Türk Kültüründe Ayrıntılar: Saç Düzenlemesi Uluslararası Konferansı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi. 8-9 Aralık 1997, İstanbul.

Gazete Makaleleri

“Arap ülkelerinden Yemen’e hava saldırısı”, X, 26.03.2015.

Ansiklopedi veya Sözlükler

Sadie, S. (Ed). (1980). The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Macmillan, London.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. (10. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ersoy, O. “Kağıt ve Kağıtçılık”.Türk Ansiklopedisi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, XXI, 112-115.

Röportajlar

Güllü, A. (19 Aralık 2012). Ferruh Bozbeyli ile söyleşi. Ferruh Bozbeyli'nin Evi, Ankara.

Uysal, S. (27.09.1954). “Bayan Münire Dıranas Ahmed Muhib'i Anlatıyor”. Cumhuriyet, 1-7.

İnternet Siteleri

Uyar, T., “Bankanız sizi gözetliyor olabilir mi?”. <http://www.tevfikuyar.com/2015/blog/gunluk/bankaniz-sizigozetliyor-olabilir-mi.html> (erişim tarihi:20.01.2015).

Raporlar

Devlet Planlama Teşkilatı (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: DPT: 2681). DPT. Ankara.

Seminerler

Lawrence, E. (24-25 Ekim 1983). “Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Piyasası ve Bankaların Fonksiyonu”. Uluslararası Sermaye Piyasası ve Bankalar Semineri. Çeşme, 33-37.

Broşürler

Türk Psikologlar Derneği. (Yıl). Depremin Psikolojik Sonuçlarını Hafifletme. 4. Baskı [Broşür].

YAZILARIN DEĞERLENDİRİLME SÜRECİ

Makaleler

AKDENİZ İİBF Dergisi'ne gönderilen yazıların yazarları ve bu yazıları değerlendiren hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur. Dergiye gönderilen ve Editör Kurul tarafından hakemlere gönderilmeye değer bulunan makale türündeki yazılar, Hakem Kurulunda yer alan en az iki hakem tarafından değerlendirilir. Editör ve Yayın Kurulu tarafından gerek duyulduğunda hakem sayısı artırılabilir. Hakemler, yazıları bilimsel katkı, çalışma sorunsalının ele alınış biçimi, ilgili literatürden yararlanma düzeyi, bilimsel makale hazırlama düzenine uygunluk, (varsa) alan araştırmasında kullanılan yöntem ve bulguları ile önemli buldukları diğer unsurlar açısından değerlendirerek yazılı görüşlerini Editör Kurula iletirler.

Editör Kurul, hakemlerin görüşlerinin birer kopyasını yazar(lar)a gönderir. Hakemler tarafından talep edilen düzeltmeler, yazar(lar) tarafından Editör Kurulun uygun gördüğü süre içinde tamamlandığında, yazı yeniden hakemlerin görüşüne sunulur. Hakemler açısından yayımlanabilir aşamasına gelen tüm yazılar için son değerlendirme, Yayın Kurulu tarafından yapılır. Yayımlanabilir kararı verildikten sonra yazı yayım sırasına alınır ve nihai aşama yazar(lar)a bildirilir. Yazısı yayım sırasına alındığı bilgisini alan yazar(lar)ın, Telif Formu'nu doldurup Dergi Editörlüğü'ne ulaştırması gereklidir. Aksi durumda ilgili yazı yayımlanamaz. Ardışık iki sayıda aynı yazara ait makalelere yer verilmez.

Kitap Tanıtım ve Eleştirileri, Örnek Olay İncelemeleri, Raporlar, Bilimsel etkinlikler hakkında Haberler vb.

Dergide, kitap tanıtım ve eleştirileri, yayın duyuru ve özetleri, önceden yazılmış bir makaleye getirilen ekler, eleştiri ve yorumlar, yanıtlar ve yanıtla yanıtlar da yer alabilir. Ayrıca konferans, kongre gibi toplantılar ve diğer bilimsel etkinlikler hakkında haberlerin yanısıra, örnek olay incelemeleri ve raporlar da yayımlanabilir. Bu tür yazıların dergide yayımlanması ile ilgili karar, Editör Kurulu önerisi ile Yayın Kurulu tarafından verilir.

Önemli Not: Dergiye gönderilen tüm yazılar önce Editör Kurulu tarafından ön değerlendirmeye alınır. Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi kapsamında yer alması öngörölmüş konular ile doğrudan ilişkili olmayan ya da bilimsel bir yazı formatına içerik ve şekil şartları açısından uymayan yazılar, Editör Kurulu veya Yayın Kurulu tarafından hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da bu kurullar yazılarla ilgili değişiklik önerileri yapabilirler.

**AKDENİZ UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES (JEAS)**

AUTHOR GUIDELINES

Introduction

The Journal gives place to writings on original empirical and non-empirical research, on specific review articles or literature surveys, special issue papers as well as on conference notes, case studies, book reviews. Authors contributing to special issues should ensure that they select the special issue article type from this list.

Submission checklist

Ensure that the following items are present

- One author has been chosen as the corresponding author with contact details:
 - e-mail address
 - full postal address
- Manuscript:
 - include keywords
 - all figures (include relevant captions)
 - all tables (including titles, description, footnotes)
 - ensure all figure and table citations in the text match the files provided
 - indicate clearly if color should be used for any figures in print
- Further considerations:
 - manuscript has been 'spell checked' and 'grammar checked'
 - all references mentioned in the Reference List are cited in the text, and vice versa
 - permission has been obtained for use of copyrighted material from other sources (including the Internet)
 - a competing interests statement is provided, even if the authors have no competing interests to declare
 - referee suggestions and contact details provided, based on journal requirements

Before You Begin

Ethics in publishing

Authorship

All authors listed on the manuscript should have contributed significantly to the experimental design, its implementation, or analysis and interpretation of the data. All authors should have been involved in the writing of the manuscript at draft and any revision stages, and have read and approved the final version. Anyone who made major contributions to the writing of the manuscript should be listed as an author (e.g. "ghost writing" is prohibited by the Journal). Any other individuals who made less substantive contributions to the experiment or the writing of the manuscript should be listed in the acknowledgement section. Any change in authorship (including author order) after the initial manuscript submission must be approved in writing by all authors.

Authorship and "Umbrella" groups

Many large collaborative studies are organized under a group name which represents all the participants. All articles must have at least one named individual as author. Authors who wish to acknowledge the umbrella group from which the data originate should first list the author(s) of the article and follow this with 'on behalf of the GROUP NAME'. If necessary the names of the participants may be listed in the Acknowledgements section.

Originality

By submitting your manuscript to the journal it is understood that this it is an original manuscript and is unpublished work and is not under consideration elsewhere. Plagiarism, including duplicate publication of the author's own work, in whole or in part without proper citation is not tolerated by the journal. Manuscripts submitted to the journal are checked for originality using anti-plagiarism software.

Conflicts of interest

At the point of submission, each author should reveal any financial interests or connections, direct or indirect, or other situations that might raise the question of bias in the work reported or the conclusions, implications, or opinions stated – including pertinent commercial or other sources of funding for the individual author(s) or for the associated department(s) or organization(s), personal relationships, or direct academic competition. When considering whether you should declare a conflicting interest or connection please consider the conflict of interest test: Is there any arrangement that would embarrass you or any of your co-authors if it was to emerge after publication and you had not declared it?

If the manuscript is published, relevant Conflict of Interest information will be communicated in a statement in the published paper.

Declaration of interest

All authors must disclose any financial and personal relationships with other people or organizations that could inappropriately influence (bias) their work. Examples of potential competing interests include employment, consultancies, stock ownership, honoraria, paid expert testimony, patent applications/registrations, and grants or other funding. Authors must disclose any interests in a summary declaration of interest statement in the title page file. If there are no interests to declare then please state this: 'Declarations of interest: none'. This summary statement will be ultimately published if the article is accepted.

Submission declaration and verification

Submission of an article implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract, a published lecture or academic thesis), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright holder. To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Crossref Similarity Check and/or by using a software such as Turnitin.

The editorial board of JEAS journal complies with the following rules for plagiarism policy:

- Articles with a similarity rate of more than 20% are rejected. In such cases, the author/s will be asked to re-revise the article within three weeks.
- Only articles with a similarity rate $\leq 20\%$ are taken into the review process.
- The above mentioned rules are accepted by all authors who have uploaded articles to the JEAS journal.

Use of inclusive language

Inclusive language acknowledges diversity, conveys respect to all people, is sensitive to differences, and promotes equal opportunities. Articles should make no assumptions about the beliefs or commitments of any reader, should contain nothing which might imply that one individual is superior to another on the grounds of race, sex, culture or any other characteristic, and should use inclusive language throughout. Authors should ensure that

writing is free from bias, for instance by using 'he or she', 'his/her' instead of 'he' or 'his', and by making use of job titles that are free of stereotyping (e.g. 'chairperson' instead of 'chairman' and 'flight attendant' instead of 'stewardess').

Changes to authorship

Authors are expected to consider carefully the list and order of authors before submitting their manuscript and provide the definitive list of authors at the time of the original submission. Any addition, deletion or rearrangement of author names in the authorship list should be made only before the manuscript has been accepted and only if approved by the Journal Editor. To request such a change, the Editor must receive the following from the corresponding author: (a) the reason for the change in author list and (b) written confirmation (e-mail, letter) from all authors that they agree with the addition, removal or rearrangement. In the case of addition or removal of authors, this includes confirmation from the author being added or removed. Only in exceptional circumstances will the Editor consider the addition, deletion or rearrangement of authors after the manuscript has been accepted. While the Editor considers the request, publication of the manuscript will be suspended. If the manuscript has already been published in an online issue, any requests approved by the Editor will result in a corrigendum.

Copyright

Upon acceptance of an article, authors will be asked to complete a "Copyright Transfer Form"

Copyright Transfer Statement

The undersigned hereby assigns to the Akdeniz University Journal of Economics and Administrative Sciences (JEAS) all rights under copyright that may exist in and to the above Work, and any revised or expanded derivative works submitted to the JEAS by the undersigned based on the Work. The undersigned hereby warrants that the Work is original and that he/she is the author of the Work; to the extent the Work incorporates text passages, figures, data or other material from the works of others, the undersigned has obtained any necessary permission.

The copyright to this article is transferred to the JEAS. The copyright transfer covers that the JEAS distributes its technical publications throughout the world and does so by various means such as hard copy, microfiche, microfilm, and electronic media. It also abstracts and may translate its publications, and articles contained therein, for inclusion in various compendiums, collective works, databases and similar publications.

The JEAS distributes its technical publications throughout the world and wants to ensure that the material submitted to its publications is properly available to the readership of those publications. Authors must ensure that their Work meets the requirements of the JEAS, including provisions covering originality, authorship, author responsibilities and author misconduct.

Privacy Statement

The names and email addresses entered in this journal site will be used exclusively for the stated purposes of this journal and will not be made available for any other purpose or to any other party.

Each author, whose manuscript is accepted for publication, receives three free copies of the issue in which it appears.

Role of the funding source

You are requested to identify who provided financial support for the conduct of the research and/or preparation of the article and to briefly describe the role of the sponsor(s), if any, in study design; in the collection, analysis and interpretation of data; in the writing of the report; and in the decision to submit the article for publication. If the funding source(s) had no such involvement then this should be stated.

Open access

Every peer-reviewed research article appearing in this journal will be published open access. This means that the article is universally and freely accessible via the internet in perpetuity, in an easily readable format immediately after publication but only for non-commercial purposes. The author does not have any publication charges for open access. Users may access, download, copy, translate, text and data the articles for non-commercial purposes provided that users:

- Cite the article using an appropriate bibliographic citation (i.e. author(s), journal, article title, volume, issue, page numbers, DOI and the link to the definitive published version on DergiPark).
- Maintain the integrity of the article.
- Retain copyright notices and links to these terms and conditions so it is clear to other users what can and cannot be done with the article.
- Ensure that, for any content in the article that is identified as belonging to a third party, any re-use complies with the copyright policies of that third party.

Authors should observe high standards with respect to publication ethics as set out by the Committee on Publication Ethics (COPE) and International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). Falsification or fabrication of data, plagiarism, including duplicate publication of the authors' own work without proper citation, and misappropriation of the work are all unacceptable practices. Any cases of ethical misconduct are treated very seriously and will be dealt with in accordance with the COPE guidelines.

Ethical Guidelines for Peer Reviewers

- The manuscript must be related to your area of expertise. Only accept if you can provide a high quality review.
- If you have a potential conflict of interest, you must inform the editor when you respond.
- Make sure you can allocate enough time since reviewing process can be a lot of work.
- Before you commit, make sure you will be able to meet the deadline.
- Invitations must be replied as soon as possible. Late invitation responses decelerate the review process.
- If you decline the invitation, suggest for alternative reviewers.
- The material you receive is confidential, which means that it is not to be shared with other parties without getting authorization from the editor.
- Any information regarding your review also cannot be shared with anyone without informing the editor and the author(s) as peer review is confidential.

Submission-Author Guidelines

Articles should be uploaded and submitted through <http://dergipark.gov.tr/auibfd> address of the Journal. The title page, main body and copyright transfer form should be uploaded in separate files.

In order for manuscripts to be considered for JEAS, 50 TL (Turkish Lira) should be wired to the following account: İş Bankası Olbia Branch No. 6202-0432141. Receipt of payment can be send to e-mail address of the Journal (iibfdergi@akdeniz.edu.tr).

Manuscripts should be unpublished and not under consideration for publication elsewhere while it is under evaluation process of the JEAS.

Double-blind Peer review

This Journal uses double-blind review, which means the identities of the authors are concealed from the reviewers, and vice versa. All contributions are typically sent to a minimum of two independent expert reviewers to assess the scientific quality of the paper. The Editor is responsible for the final decision regarding acceptance or rejection of articles. The Editor's decision is final. To facilitate this, please include the following separately:

Title page (with author details): This should include the title, authors' names, affiliations, addresses, acknowledgements, information regarding funding bodies and any Declaration of Interest statement, and a complete address for the corresponding author including an e-mail address. In addition author/s' short cv.'s and ORCID ID's should be on the title page.

Blinded manuscript (no author details): The main body of the paper (including the references, figures, tables and any acknowledgements) should not include any identifying information, such as the authors' names or affiliations.

Use of word processing software

- ❖ It is important that the file be saved in the native format of the word processor used.
- ❖ The text should be in single-column format.
- ❖ Keep the layout of the text as simple as possible.
- ❖ When preparing tables, if you are using a table grid, use only one grid for each individual table and not a grid for each row. If no grid is used, use tabs, not spaces, to align columns.
- ❖ Tables and figures may be presented with captions within the main body of the manuscript.
- ❖ To avoid unnecessary errors you are strongly advised to use the 'spell-check' and 'grammar-check' functions of your word processor.

Appendices

If there is more than one appendix, they should be identified as A, B, etc. Formulae and equations in appendices should be given separate numbering: Eq. (A.1), Eq. (A.2), etc.; in a subsequent appendix, Eq. (B.1) and so on. Similarly for tables and figures: Table A.1; Fig. A.1, etc.

Please submit math equations as editable text (use equation editor of the word processor) and not as images. Number consecutively any equations that have to be displayed separately from the text (if referred to explicitly in the text).

Footnotes

Footnotes should be used sparingly. Number them consecutively throughout the article. Many word processors can build footnotes into the text, and this feature may be used. Otherwise, please indicate the position of footnotes in the text and list the footnotes themselves separately at the end of the article. Do not include footnotes in the Reference list.

Color artwork

Please make sure that artwork files are in an acceptable format (TIFF (or JPEG), EPS (or PDF), or MS Office files) and with the correct resolution.

Figures

Ensure that each figure has a title on top. Supply title separately, not attached to the figure or in the figure. Number figures consecutively in accordance with their appearance in the text and place any notes below the figure body.

Tables

Please submit tables as editable text and not as images. Put the title on top and number tables consecutively in accordance with their appearance in the text and place any table notes below the table body. Table size should be adjusted accordingly with the page size. Tables can be positioned vertical or horizontal but page should be in portrait format.

Abstract

In the first page, there should be the manuscript's title, key words, Jel codes and its abstract (not exceeding 100 words), which are written in both Turkish and English. However, for manuscripts, which are written in French or German, abstracts and keywords should be written Turkish and English as well.

Main body

1. Page type

Special Width = 16.5 cm Height = 24 cm

2. Page margins (cm)

Top= 3 Bottom = 1.7

Left = 2.5 Right = 2.5

3. In all titles (including article title, section main and sub-titles, tables, figures etc.) use Garamond (size 11) font, in bold, first letters are in capital, 6nk before and after paragraph, single space. Article title in Turkish and in English should be centered, the rest should be justified.

4. Abstract in English and Turkish should use size 10 Garamond font, first line of the paragraph should use 0.5 cm indent from left. Keywords and Jel codes should be written in Garamond 10 in italics and bold.
5. Footnotes should be in Garamond size 9.
6. Except Introduction and Conclusion other sections, sub-sections should be numbered as in: 1., 1.1., 1.1.a. ... 2. etc.
7. Main text should be written in Garamond size 11 o) first line of the paragraph should use 0.5 cm indent from left.
8. All pages should be in portrait format.
9. References should start from a new page.
10. Articles should not exceed 30 pages.
11. Citations should be made through opening parentheses in the text, not through footnotes, and the following order should be used in the parentheses: Last name(s) of Author(s), year of publication, page number(s).

Examples

“... these findings are encouraging (Giddens, 2007:119).”

“...(Harvey, 1989a:18-25; 1989b:78-79; 1989c:13-56).”

in the case of more than two authors: “...(Savcı et al. 1972:21-27).”

If the references are made to more than one authors at the same time: “...(Poulantzas, 1979:136-138; Althusser, 1961:34, Gramsci, 1945:132).”

References

Bibliography should include only the works which are cited in the text.

Books

Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*, Blackwell, Oxford.

Harvey, D. (1989a) *Urbanization of Capital*, Blackwell, Oxford.

Mitchell, T. R. ve Larson, J. R. (1987). *People in Organizations*. McGraw-Hill, New York.

McAdam, D., Tarrow, S. ve Tilly, C. (2001). *Dynamics of Contention*. Cambridge University Press, Cambridge.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2004)*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Avar, A. A. ve Sezer, D. (ed.). (2008). *Hasan Ünal Nalbantoğlu'na Armağan*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şenses, F. (hızl.). (1996). Kalkınma İktisadı, Yükselişi ve Gelişimi. İletişim Yayınları, İstanbul.

Özveren, E. (2003). “Türkiye’de Yaygın İktisat: Nereden Nereye?”, İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar. A. H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.

Freire, P. (1991). Ezilenlerin Pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

Articles in Journals

Fearon, J. D., ve Laitin, D. D. (2003). “Ethnicity, Insurgency, and Civil War”. American Political Science Review, 97(01), 75. doi: 10.1017/S0003055403000534

Bulut, H. (2001). “Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk Sarmalı”. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32(1-2): 1382-1385.

Borman, W. C. ve Hanson, M. A. (1993). “The people in organization”. Organizational Management, 23(2): 76-79.

Bruce, T. (1994). “Çocukların Yaşamında Oyunun Rolü”. (Çev. A. F. Altınoğlu). Eğitim ve Bilim, 18 (92): 64-69.

Chapter or Articles in Edited Books

Kejanlıoğlu, B. (2005). “Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı”. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan. Hill Yayınları, İstanbul, 689-713.

Unpublished Doctoral Dissertation or Master’s Thesis

Özgül, S. (2009). Türkiye’de Basın ve Demokrasi İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Congressional Reports

Baydar, G. (2013). “Gençlerin gündelik yaşamında sosyal medya”. Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongresi Kongre Kitabı. 7-8 Mayıs 2013, Kocaeli, 132-142.

Deniz, S. (1997). “Divan Şiirinde Güzelin Saç Şekli”. Türk Kültüründe Ayrıntılar: Saç Düzenlemesi Uluslararası Konferansı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi. 8-9 Aralık 1997, İstanbul.

Newspaper Articles

“Arap ülkelerinden Yemen’e hava saldırısı”, X, 26.03.2015.

Encyclopedia or Dictionary

Sadie, S. (Ed). (1980). The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Macmillan, London.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. (10. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ersoy, O. “Kağıt ve Kağıtçılık”.Türk Ansiklopedisi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, XXI, 112-115.

Interview

Güllü, A. (19 Aralık 2012). Ferruh Bozbeyli ile söyleşi. Ferruh Bozbeyli'nin Evi, Ankara.

Uysal, S. (27.09.1954). “Bayan Münire Dıranas Ahmed Muhib'i Anlatıyor”. Cumhuriyet, 1-7.

Websites

Uyar, T., “Bankanız sizi gözetliyor olabilir mi?”. <http://www.tevfikuyar.com/2015/blog/gunluk/bankaniz-sizigozetliyor-olabilir-mi.html> (erişim tarihi:20.01.2015).

Reports

Devlet Planlama Teşkilatı (2004). Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: DPT: 2681). DPT. Ankara.

Seminars

Lawrence, E. (24-25 Ekim 1983). “Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Piyasası ve Bankaların Fonksiyonu”. Uluslararası Sermaye Piyasası ve Bankalar Semineri. Çeşme, 33-37.

Brochure

Türk Psikologlar Derneği. (Yıl). Depremin Psikolojik Sonuçlarını Hafifletme. 4. Baskı [Broşür].

EVALUATION PROCESS FOR MANUSCRIPTS

Articles

JEAS conducts ‘double blind review’ policy in which both the authors’ names of manuscripts sent to the journal and referees who evaluate these manuscripts are concealed. Manuscripts, which are sent to the journal, and are found worth passing on to the Editorial Board in the first month, are evaluated by at least two referees from the Referee Board in the next 6 weeks. If it is found necessary by the Editorial and the Publishing Board, the number of referees may be increased. Referees send their written remarks to the Editorial Board by assessing manuscripts according to scientific contribution, the way in which problematic of the topic is taken, citation of relevant literature, compatibility with the criteria of preparing a scientific article, (if possible) methods that are used in a field study and related data, and other criteria to which they attach importance.

The Editorial Board sends a copy of written remarks from referees to the author(s). Corrections suggested by referees are made by the author(s) within the next 6 weeks, and the manuscript is resent to referees to have referees’ opinion (following 2 weeks). The Publishing Board has the last word on all manuscripts which are considered for publication by referees. After being deemed publishable, manuscripts are put on the publication schedule of the journal; and the authors are notified of the final decision. Authors, which are notified that their manuscripts have been put on the publication schedule, are required to fill out the Copyright Transfer Form, and to sent it to the Journal Editorial Staff. Otherwise, manuscripts in question are not published.

Book Reviews and Evaluations, Case Studies, Reports, Stories about Scientific Activities etc.

Book reviews and evaluations, publication announcements and abstracts, post-scripts, evaluations, and remarks on an article written previously, relevant answers and replies to these answers may also take part in the Journal. In addition, along with case studies and reports, stories about scientific activities such as conferences and congresses may also be published. Manuscripts of this sort are published in the Journal by the consent of the Editorial Board.

Important Note: All manuscripts, which are sent to the Journal, are previewed by the Editorial Board. Manuscripts, which are irrelevant to the topic predetermined for Akdeniz University’s JEAS, or manuscripts, which fail to meet the scientific criteria for an article’s content and form, are refused by the desk before the referee review process begins, or else the Editorial Board may make recommendations for changes in manuscripts.